

e-ISSN:2651-432X

Giresun Üniversitesi
İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Economics
and Administrative Sciences

GİİBDE (JEAS)

Cilt / Volume: 6 Sayı / Issue: 2 Kış / Winter

ISSN: 2149-3391

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Economics and Administrative Sciences

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/guııbd> iııbd@giresun.edu.tr | ISSN: 2149-3391

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlarımız,

2020 yılının bu son sayısı ile dergimizin altıncı yılını tamamlamış oluyoruz. Her sayıda daha fazla okur kitlesine ulaşan ve kendini yenileyen dergimizi gerek görünüm, gerekse içerik olarak daha yetkin bir düzeye ulaştırmanın gayreti ve heyecanı içindeyiz. Bilindiği gibi dergimiz yılda iki kez genel sayı, en az bir kez de özel sayı olarak yayımlanmaktadır. Genel sayılarımız yalnızca elektronik olarak yayımlanırken, özel sayımız hem elektronik hem de basılı çıkmaktadır.

Şubat 2021 tarihinde çıkacak olan özel sayımızın konusu ilan edildiği gibi, "KARABAĞ, AZERBAJCAN" temalıdır.

Dergimizin bu sayısında on makaleye, bu bağlamda iktisadi ve idari bilimlerdeki geniş alanları kapsayıcı olmaya özen gösterilerek farklı çalışmalara yer verilmiştir. Dergimiz her geçen gün okur, yazar ve bilimsel içerik bakımından gelişip genişlemektedir. Yayımlanan son sayımızda, Hindistan'dan bir bilim insanı da yazarlarımız arasına katılmıştır. Bu değerli

Dear Readers,

We are concluding our journal's sixth year with the final edition of 2020. Our effort and excitement is towards carrying our journal which reaches a wider audience and reinvents itself with each edition, to a higher level both content-wise and appearance-wise. As it is known, our journal is published as two general editions and on special edition each year. While our general editions are solely electronic publications, our special edition is published both electronically and in print.

Our special edition that will be published in February 2021, is "Karabakh, Azerbaijan" themed as announced.

Ten articles constitute this edition of our journal, with attention to inclusion of broad fields of study within economics and administrative sciences. Our journal broadens and develops each passing day in terms of authors and scientific content. With our last published edition, a scientist from India has joined our authors. We

çalışmaları ve Fakültemiz Dergisine yaptıkları bilimsel katkıları için bütün yazarlarımıza teşekkür ederiz. Şimdi bu sayımızda yayımlanan makaleler ve yazarlar hakkında, yayım sırasına göre kısa bir ön-bilgi verelim:

1. Berati USTA ve Elçin AYKAÇ ALP, "FİNANSAL KRİZLER İLE HALKA ARZLAR: TÜRKİYE ÖRNEĞİ" adlı çalışmalarında, Borsa İstanbul' da (BİST) halka arz olunmuş şirketlerin hisse senedi getirileri arasındaki ilişkileri, Türkiye'de yakın geçmişte yaşanan krizler bağlamında (2000-2001 ve 2008 krizleri) incelemişlerdir.

2. Yeşim Tuba ÜLGER ve Murat TOKSARI, "E-TİCARET SİTELERİNİN KULLANILABİLİRLİĞİ VE BAŞARISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ" isimli çalışmalarında, makalenin adından da anlaşılacağı üzere, e-ticaret sitelerinin kullanılabilirliğini ve başarısını etkileyen faktörleri ele almışlardır.

3. Metin AKTAŞ ve Zabiullah DARWISH, "PERFORMANCE COPMARISON OF REAL ESTATE INVESTMENT TRUST SECTOR AND VENTURE CAPITAL INVESTMENT TRUST SECTOR IN TURKEY" isimli çalışmalarında, Türkiye'de Gayrimenkul Yatırım Oraklığı sektörü ile Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı sektörünün performanslarını karşılaştırmışlardır.

4. Betül ATEŞ ve Yasemin MAMUR IŞIKÇI, "2000'Lİ YILLARDAN İTİBAREN TÜRKİYE'DE SAĞLIK POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİMİN ÇOKLU AKIŞ MODELİ İLE ANALİZİ" isimli çalışmalarında, 2000'li yıllarla birlikte gündeme gelen sağlıktaki dönüşüm politikalarını, "Çoklu Akış Modeli" kullanarak açıklamışlardır.

5. Esmeray ALACADAĞLI, "GÜVENLİ KENT ve KENT GÜVENLİĞİ ÜZERİNE BİR İRDELEME; BAYBURT ÖRNEĞİ" isimli çalışmasında, Bayburt ilindeki durumu ve uygulamaları "Güvenli Kent" kavramı açısından irdelemiştir.

6. Deniz ACARAY, "KAFKASYA JEOPOLİTİĞİNDE ODAK NOKTASI OLARAK GÜNEY OSETYA" isimli çalışmasında, Güney Osetya'nın yakın geçmişte yaşadıklarının ve bölgeye etkisini ele almıştır.

7. Eren İŞGÖR ve Halim TATLI, "BANKA YATIRIMCILARININ KATILMA HESAPLARI SEÇİMİNİ ETKİLEYEN DAVRANIŞSAL FAKTÖRLER: TRB1 BÖLGESİ ÖRNEĞİ" isimli çalışmalarında, banka yatırımcılarının katılma hesaplarının seçimini etkileyen

would like to thank all our authors for all their valuable work and scientific contributions to our Faculty Journal. Now, we would like to provide information about the articles and authors published in this edition, according to order of publication:

1. Berati USTA and Elçin AYKAÇ ALP, in their article titled "FINANCIAL CRISIS AND PUBLIC LISTINGS: THE EXAMPLE OF TURKEY", have examined relations between stock profits of public companies in "Borsa İstanbul" (BİST) in the context of recent crisis in Turkey (crisis of 2000-2001 and 2008).

2. Yeşim Tuba ÜLGER and Murat TOKSARI in their article titled, "ESTABLISHING FACTORS EFFECTING UTILITY AND SUCCESS OF E-COMMERCE SITES", as can be seen from the title of the article, have handled factors that have an impact on the utility and success of e-commerce sites.

3. Metin AKTAŞ and Zabiullah DARWISH in their article titled "PERFORMANCE COMPARISON OF REAL ESTATE INVESTMENT TRUST SECTOR AND VENTURE CAPITAL INVESTMENT TRUST SECTOR IN TURKEY" have compared performances of Turkey's Real estate Investment Company and Venture Capital Company sectors.

4. Betül ATEŞ and Yasemin MAMUR IŞIKÇI in their article titled, "ANALYSIS OF TURKEY'S HEALTH POLICY CHANGES AS OF 2000'S VIA MULTIPLE FLOW MODEL" have explained health transformation policies that became important in 2000's using the "Multiple Flow Model".

5. Esmeray ALACADAĞLI, in her article titled "A SCRUTINY ON SAFE CITY AND CITY SAFETY: EXAMPLE OF BAYBURT," has scrutinized the circumstances and implementations in the province of Bayburt, in terms of the concept of "Safe City".

6. Deniz ACARAY, in her article titled "SOUTH OSSETIA AS CENTER STAGE IN CAUCASIA GEOPOLITICS", has handled recent events that occurred in South Ossetia and their effect on the region.

7. Eren İŞGÖR and Halim TATLI, in their article titled "BEHAVIOURAL FACTORS THAT AFFECT BANK INVESTORS' CHOICE OF PARTICIPATION ACCOUNTS: THE EXAMPLE OF TRB1 REGION" have spotted behavioral factors that affect

davranışsal faktörleri tespit etmişler ve bu faktörleri incelemişlerdir.

8. Mustafa KESEN, Elif Ezgi ÖZDEMİR ve Büşra Kutlu KARABIYIK, "İÇSEL PAZARLAMANNIN BİREY-ÖRGÜT UYUMU VE İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OTEL İŞLETMESİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA" isimli çalışmalarında otel çalışanlarının işten ayrılma eğilimlerinin üzerinde birey ve örgüt uyumu algıları ile içsel pazarlama uygulamalarının etkilerini incelemişlerdir.

9. Gizem KAYMAK ve Murat SERÇEMELİ, "FAALİYET RAPORLARININ ENTEGRE RAPORLAMAYA UYGUNLUĞU ÜZERİNE BIST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN ŞİRKETLERDE BİR ARAŞTIRMA" adlı makalelerinde, henüz entegre rapor yayınlamayan şirketlerin faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluğunu belirlemişlerdir. Bu kapsamda, BİST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan ve henüz entegre rapor yayınlamayan kırkbir şirketin faaliyet raporlarını, Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi Kılavuz İlkeleri kapsamında içerik analizi yöntemi ile incelenmişlerdir.

10. Ersin YENİSU, "HİSSE SENEDİ FİYATLARININ MARKOV ZİNCİRLERİ İLE ANALİZİ: BIST 100 ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA" isimli çalışmada, Markov zincirleri yöntemini finansal piyasalara uygulamayı amaçlamış ve çalışmada yöntemi BIST 100 şirketleri arasından en yüksek işlem hacmine sahip on hisse senedine uygulamıştır.

11. Salman SIDDIQUE ve Naseem BANO 'nun "REVISITING GANDHIAN THOUGHT: AN EPILOGUE TO THE WOMEN'S EMANCIPATION" isimli çalışmada Gandhi'nin kadın hakları alanında felsefi görüşleri aktarılmıştır

Sayın Yazarlar;

Dergimize ulaşan bazı ön-makaleler hakem değerlendirmesinden geçemedikleri için, bazıları şekil yönünden dergimiz yayım kurallarına uygun olmadıkları için, bazıları da gerekli belgeler gönderilmediği için yayıma alınmamıştır. Bir kısım ön-makaleler ise, sıraya girmiş ve yedinci cildin Haziran 2021 genel sayısında yayımlanmak üzere işlemleri takibe alınmıştır. Şubat 2021'in özel sayısı ile ilgili süreç hâlen devam etmektedir. Her iki sayımız için de, iktisadi ve idari bilimler alanı ile doğrudan veya dolaylı ilgisi olan bütün ön-makalelerinizi beklediğimizi, yazar kadromuz içinde yer almanızdan onur duyacağımızı bildiririz.

bank investors and examined these factors.

8. Mustafa KESEN, ElifEzgi ÖZDEMİR andBüşraKutlu KARABIYIK, in their article titled "EFFECT OF INTERNAL MARKETING ON INDIVIDUAL-ORGANIZATION CONFORMITY AND INTENT OF RESIGNATION: A RESEARCH ON HOTEL WORKERS" have examined the impact of internal marketing implementations, with workers' perception of individual and organization conformity in terms of their tendency to resignation.

9. Gizem KAYMAK and Murat SERÇEMELİ in their article titled "A RESARCH ON ANNUAL REPORTS' SUITABILITY TO ENTEGRAED REPORTING IN COMPANIES WITHIN BIST SUSTAINABILITY INDEX" have touched on suitability of annual reports of companies that have not yet published integrated reports. In this scope, they have evaluated annual reports of forty-one companies that take place in BİST Sustainability Index and have not yet published integrated reports, within Guidelines of International Integrated Reporting Framework, using content analysis; annual reports of forty-one companies that take place in BİST Sustainability Index and have not yet published integrated reports.

10. Ersin YENİSU in his article titled, "ANALYSIS OF STOCK PRICES VIA MARKOV CHAINS: AN IMPLEMENTATION ON BIST 100 COMPANIES", has aimed at implementing Markov chains method to financial markets and applied the method to ten stocks that have the highest transaction volume within BİST 100 companies.

11. Salman SIDDIQUE and Naseem BANO in their article titled, "REVISITING GANDHIAN THOUGHT: AN EPILOGUE TO THE WOMEN'S EMANCIPATION", have enlarged upon Gandhi's philosophical remarks on women's right.

Respectful Authors;

Some pre-articles that were sent to our journal could not be published because either they could not pass referee evaluation, or they didn't fit our publishing criteria appearance-wise, or due to the lack of necessary paperwork. On the other hand, some pre-articles have been queued and are being worked on to be published in our seventh volume's June 2021 edition. Our process for February 2021's special edition is ongoing. We declare that we would be honored for you to join our author team and

Bu bağlamda 7. Cilt, 1. Sayı için, yani 2021 İlkbahar Sayısı için, 30 Nisan 2021 tarihine kadar, ön-makalelerinizi <http://dergipark.gov.tr/guiibd> e-adresinden **Dergipark** veri tabanı sistemi üzerinden, dergimize göndermeniz gerekmektedir. Dergimize ulaşan ön-makaleler için, üç gün içinde hakem süreci başlatılmakta ve yazarlara dönüş yapılmaktadır.

Bilimsel dergimiz aracılığıyla yazarlarımızla ve okurlarımızla buluşmaktan, hep birlikte ülkemizin ve dünyanın bilimsel değer zincirine eklenmekten dolayı çok mutluyuz. “Özellikli Bilgi” kaynağı olabilecek bilimsel çalışmalarınızı, saha-vaka analizlerinizi, kitap tanıtımlarınızı, yorum, eleştiri ve önerilerinizi bekliyoruz.

Dergimizin yayımında emeği geçen yazarlarımıza, yönetici editörlerimize, alan editörlerimize, Türkçe-İngilizce editörlerimize ve hakemlerimize minnettarlığımızı sunarız.

Saygılarımızla.

all your pre-articles directly or indirectly related to economics and administrative sciences field are awaited.

In this regard, pre-articles for 7th Volume, 1st Edition, in other words for 2021 Spring Edition, pre-articles should be sent via **Dergipark** Database in <http://dergipark.gov.tr/guiibd> address until April 30, 2021. Referee process for pre-articles sent to our journal is initiated within three days and a response is provided to authors.

We are delighted to meet with our authors and readers via our scientific journal and to be added to the scientific value chain of our country together. We are waiting for your scientific work, field-case studies, book reviews, comments, criticism and recommendation that can constitute “Specialized Knowledge”.

We are deeply grateful to all our authors, administrative editors, field editors, Turkish-English editor and referees that contributed to the publication of our journal

Respectfully,

Prof. Dr.Betül KARAGÖZ YERDELEN

Başeditör

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Economics and Administrative Sciences

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/guifbd> ibfd@giresun.edu.tr | ISSN: 2149-3391

SAHİBİ | OWNER

T.C. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi adına
Dekan Vekili Prof. Dr. Ufuk YOLCU

BAŞ EDİTÖR

Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN

EDİTÖR KURULU | EDITORIAL BOARD

Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖZDEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FİDAN
Dr. Öğr. Üyesi Cenk ÖZGEN

EDİTÖR YARDIMCILARI | ASSISTANT EDITORS

Öğr. Gör. Dr. Mertcan ÖZTÜRK
Arş. Gör. Ayten MEHMED
Arş. Gör. Dilayla BAYYURT

ALAN EDİTÖRLERİ | SECTION EDITORS

CHIEF EDITOR

Prof.Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN/drbetulkaragoz@gmail.com

EDITORS

Assist.Prof.Dr. Ahmet FİDAN / ahmet@ahmetfidan.com

Assist.Prof.Dr. Murat ÖZDEMİR / murat.ozdemir@giresun.edu.tr

Assist.Prof.Dr. Cenk ÖZGEN / cenk.ozgen@giresun.edu.tr

RESPONSIBLE FOR TECHNICAL

Assist.Prof.Dr.Murat ÖZDEMİR / murat.ozdemir@giresun.edu.tr

Assist.Prof.Dr.Esra G. KAYGISIZ / esra.kaygisiz@giresun.edu.tr

Rsc. Assit. Harun DUMLU / harun.dumlu@giresun.edu.tr

RESPONSIBLE FOR INDEXES

Dr. Rsc.Assit.Dr. Fecra AKCA / fecra.akca@giresun.edu.tr

Rsc.Assit. Ayten MEHMED / ayten.mehmed@giresun.edu.tr

BAŞ EDİTÖR

Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN/drbetulkaragoz@gmail.com

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FİDAN / ahmet@ahmetfidan.com

Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖZDEMİR/ murat.ozdemir@giresun.edu.tr

Dr. Üyesi Cenk ÖZGEN/cenk.ozgen@giresun.edu.tr

TEKNİK SORUMLULAR

Dr.Öğr.Üyesi Murat ÖZDEMİR / murat.ozdemir@giresun.edu.tr

Dr. Öğr. Üye. Esra G. KAYGISIZ / esra.kaygisiz@giresun.edu.tr

Arş. Gör. Harun DUMLU / harun.dumlu@giresun.edu.tr

DİZİN-İNDEKS SÜREÇLERİ SORUMLULARI

Dr. Arş. Gör. Fecra AKCA / fecra.akca@giresun.edu.tr

Arş. Gör. Ayten MEHMED/ayten.mehmed@giresun.edu.tr

RESPONSIBLE FOR PROMOTION	TANITIM SORUMLULARI
Rsc. Assit. Mustafa Malkoç YAŞAR / malkocyasar@gmail.com Rsc. Assit. Dilayla BAYYURT / dilayla.bayyurt@gmail.com	Arş. Gör. Mustafa Malkoç YAŞAR / malkocyasar@gmail.com Arş. Gör. Dilayla BAYYURT / dilayla.bayyurt@gmail.com
RESPONSIBLE FOR LANGUAGE	DİL EDİTÖRLERİ
Turkish/ Assist.Prof.Dr. Cenk ÖZGEN/ cenk.ozgen@giresun.edu.tr English/ Lect.Dr.Mertcan ÖZTÜRK / mertcan.ozturk@giresun.edu.tr	Dr. Öğr.Üye. Cenk ÖZGEN / cenk.ozgen@giresun.edu.tr /Türkçe Öğr.Gör.Dr.Mertcan ÖZTÜRK / mertcan.ozturk@giresun.edu.tr /İngilizce
SECTION EDITORS	BRANŞ EDİTÖRLERİ
POLITICAL SCIENCES	SİYASET BİLİMİ
Assoc.Dr. Armağan ÖZTÜRK / armagan.ozturk1980@gmail.com Assoc.Prof.Dr. Atıl Cem ÇİÇEK/ atilcemcicek@yahoo.com Assit.Prof.Dr. R. Berker BANK / berker.bank@giresun.edu.tr	Doç.Dr. Armağan ÖZTÜRK / armagan.ozturk1980@gmail.com Doç.Dr. Atıl Cem ÇİÇEK/ atilcemcicek@yahoo.com Dr.Öğr. Üyesi R. Berker BANK / berker.bank@giresun.edu.tr
POLITICAL LIFE AND INSTITUTIONS	SİYASAL HAYAT VE KURUMLAR
Assoc.Prof.Dr.Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU/ hseyhanlioglu@atqantep.edu.tr Assit.Prof. Dr. Serkan ÜNAL / serkanunal@karatekin.edu.tr	Doç.Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU / hseyhanlioglu@atqantep.edu.tr Dr. Öğr. Üyesi Serkan ÜNAL / serkanunal@karatekin.edu.tr
PUBLIC ADMINISTRATION	KAMU YÖNETİMİ
Prof.Dr. Yakup BULUT / yakupbulut@hotmail.com Prof.Dr. Adem ESEN / adem.esen@istanbul.edu.tr Assit.Prof. Dr. Ahmet FİDAN ahmet@ahmetfidan.com Assit.Prof. Dr. E. AKÇAĞÜNDÜZ/ emreakcaqunduz@gmail.com	Prof.Dr. Yakup BULUT / yakupbulut@hotmail.com Prof.Dr. Adem ESEN / adem.esen@istanbul.edu.tr Dr.Öğr.Üyesi. Ahmet FİDAN ahmet@ahmetfidan.com Dr.Öğr.Üye. Emre AKÇAĞÜNDÜZ/ emreakcaqunduz@gmail.com
INTERNATIONAL RELATIONS	ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Prof.Dr.Yalçın SARIKAYA / yalcinsarikaya@gmail.com Assoc. Prof.Dr. Kemal ÇİFTÇİ/ kemalciftci@hotmail.com Assit.Prof.Dr. A KARAAĞAÇLI/ abbas.karaagacali@giresun.edu.tr Assit.Prof.Dr. Tolga ÇIKRIKÇI/ tolga.cikrikci@giresun.edu.tr	Prof.Dr.Yalçın SARIKAYA / yalcinsarikaya@gmail.com Doç.Dr. Kemal ÇİFTÇİ/ kemalciftci@hotmail.com Dr. Öğr.Üye. A. KARAAĞAÇLI/ abbas.karaagacali@giresun.edu.tr Öğr. Üyesi Tolga ÇIKRIKÇI/ tolga.cikrikci@giresun.edu.tr
ENERGY AND SECURITY STUDIES	ENERJİ VE GÜVENLİK ÇALIŞMALARI
Assit.Prof.Dr. Savaş BİÇER / savas.bicer@nisantasi.edu.tr Assit.Prof.Dr. Cenk ÖZGEN / cenk.ozgen@giresun.edu.tr Assit.Prof.Dr. Sina KISACIK / sina1979@hotmail.com	Dr. Öğr. Üyesi Savaş BİÇER / savas.bicer@nisantasi.edu.tr Dr. Öğretim Üyesi Cenk ÖZGEN / cenk.ozgen@giresun.edu.tr Dr.Öğr. Üyesi Sina KISACIK / sina1979@hotmail.com
LOCAL GOVERNMENTS	YEREL YÖNETİMLER
Assit.Prof.Dr. Ahmet FİDAN ahmet@ahmetfidan.com Assit.Prof. Dr. Levent MEMİŞ/ levent.memis@giresun.edu.tr Assit. Prof. Dr. Hüsnüye AKILLI / husniyeakilli@gmail.com Assit. Prof Esmeray ALACADAĞLI/ e.alacadagli@bayburt.edu.tr	Dr.Öğr.Üyesi. Ahmet FİDAN ahmet@ahmetfidan.com Dr. Öğr. Üyesi Levent MEMİŞ/ levent.memis@giresun.edu.tr Dr. Öğr. Üyesi Hüsnüye AKILLI/ husniyeakilli@gmail.com Dr. Öğr. Üyesi Esmeray ALACADAĞLI/ e.alacadagli@bayburt.edu.tr
REGIONAL AND GLOBAL STUDIES	BÖLGESEL VE KÜRESEL ÇALIŞMALAR
Prof.Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN / drbrtulkaragoz@gmail.com Assoc.Prof.Dr.Metin AKSOY/ metinaksoy@gumushane.edu.tr	Prof.Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN / drbrtulkaragoz@gmail.com Doç.Dr.Metin AKSOY / metinaksoy@gumushane.edu.tr
TURKISH /TURKIC WORLD STUDIES	TÜRK DÜNYASI ÇALIŞMALARI
Prof.Dr.Yalçın SARIKAYA / yalcinsarikaya@gmail.com Assit.Prof.Dr. H. Hilal ŞAHİN / hilal.sahin@giresun.edu.tr	Prof.Dr.YalçınSARIKAYA / yalcinsarikaya@gmail.com Dr. Öğretim Üyesi. H. Hilal ŞAHİN / hilal.sahin@giresun.edu.tr

INTERNATIONAL LAW	ULUSLARARASI HUKUK
Assoc.Prof.Dr.G.TÜYSÜZOĞLU/ gokturk.tuysuzoglu@giresun.edu.tr Assit.Prof.Dr. Sina KISACIK / sina1979@hotmail.com	Doç. Dr .G. TÜYSÜZOĞLU / gokturk.tuysuzoglu@giresun.edu.tr Dr.Öğr. Üyesi Sina KISACIK / sina1979@hotmail.com
FINANCE	FİNANS / MALİYE
Assoc.Prof.Dr.AlperKARAVARDAR/ alper.karavardar@giresun.edu.tr Assist.Prof.Dr.Murat ÖZDEMİR / murat.ozdemir@giresun.edu.tr	Doç. Dr. Alper KARAVARDAR / alper.karavardar@giresun.edu.tr Dr.Öğr.Üyesi Murat ÖZDEMİR / murat.ozdemir@giresun.edu.tr
BUSINESS ADMINISTRATION	İŞLETME
Assoc.Prof. Dr. Kurtuluş Yılmaz GENÇ/ kyilmazgenc@gmail.com Assoc.Prof.Dr. Mustafa ÖZKAN/ mustafa.ozkan@giresun.edu.tr Assoc. Prof. Dr. Uğur SEVİM/ ugur.sevim@giresun.edu.tr Assit.Prof.Dr. Ozan CİNEL/ ozan.cinel@giresun.edu.tr Assit.Prof.Dr. Merve KIYMAZ/ mervekiymaz@ardahan.edu.tr	Doç.Dr. Kurtuluş Yılmaz GENÇ/ kyilmazgenc@gmail.com Doç. Dr. Mustafa ÖZKAN/ mustafa.ozkan@giresun.edu.tr Doç.Dr. Uğur SEVİM / ugur.sevim@giresun.edu.tr Dr. Öğr. Üyesi Ozan CİNEL/ ozan.cinel@giresun.edu.tr Dr. Öğr. Üyesi Merve KIYMAZ/ mervekiymaz@ardahan.edu.tr
MANAGEMENT and ORGANISATION	YÖNETİM VE ORGANİZASYON
Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA / harundemirkaya@hotmail.com Assist.Prof.Dr Esra G. KAYGISIZ/ esra.kaygisiz@giresun.edu.tr	Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA / harundemirkaya@hotmail.com Dr. Öğr. Üyesi Esra G. KAYGISIZ/ esra.kaygisiz@giresun.edu.tr
URBANIZATION	KENTLEŞME
Prof.Dr. Yakup BULUT / yakupbulut@hotmail.com Assoc.Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ / ebruerdonmez@yahoo.com Assoc.Prof.Dr. P. Pınar GİRİTLİOĞLU / pinozden@istanbul.edu.tr Assoc.Prof.Dr. Sen YUKSEL / senyuksel@beykent.edu.tr Assit. Prof. Dr.Levent MEMİŞ/ levent.memis@giresun.edu.tr	Prof.Dr. Yakup BULUT / yakupbulut@hotmail.com Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ / ebruerdonmez@yahoo.com Doç.Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU / pinozden@istanbul.edu.tr Dr.Öğr.Üy. Şen YÜKSEL / senyuksel@beykent.edu.tr Dr. Öğr. Üyesi Levent MEMİŞ / levent.memis@giresun.edu.tr
POLITICAL HISTORY and HISTORY	SİYASİ TARİH ve TARİH
Prof.Dr. Ali Ata YİĞİT/ ali.ata.yigit@giresun.edu.tr Prof.Dr. Sezai BALCI/ sezai.balci@giresun.edu.tr Assit.Prof.Dr. H. Hilal ŞAHİN / hilal.sahin@giresun.edu.tr	Prof.Dr. Ali Ata YİĞİT/ ali.ata.yigit@giresun.edu.tr Prof.Dr. Sezai BALCI/ sezai.balci@giresun.edu.tr Dr. Öğr. Üyesi H. Hilal ŞAHİN / hilal.sahin@giresun.edu.tr
POLITICAL GEOGRAPHY	SİYASİ COĞRAFYA
Prof.Dr. Mesut DOĞAN / esutan@istanbul.edu.tr Assit.Prof.Dr. Gizem ERDOĞAN / gizemerdoğan@gmail.com	Prof.Dr. Mesut DOĞAN / esutan@istanbul.edu.tr Dr.Öğr.Üyesi Gizem ERDOĞAN / gizemerdoğan@gmail.com
ENVIRONMENT MANAGEMENT and POLITICS	ÇEVRE YÖNETİMİ ve POLİTİKALARI
Prof.Dr. Azize Serap TUNÇER/ serap@seraptuncer.com Assoc.Prof. Dr H. İlgin B.BAŞARMAK/ hazalilgin@gmail.com Assoc.Prof. Dr. Hayriye ŞENGÜN/ havriyesengun@gmail.com Assoc.Prof. Dr Sevım BUDAK / sebudak@istanbul.edu.tr Assit.Prof. Dr. Ahmet FİDAN ahmet@ahmetfidan.com Assit.Prof.Dr. Oylum GÖKKURT BAKI / oylumgokkurt@gmail.com	Prof.Dr. Azize Serap TUNÇER/ serap@seraptuncer.com Doç.Dr. H İlgin BAŞARMAK/ hazalilgin@gmail.com Doç.Dr. Hayriye ŞENGÜN/ havriyesengun@gmail.com Doç.Dr. Sevım BUDAK / sebudak@istanbul.edu.tr Dr.Öğr.Üye. Ahmet FİDAN ahmet@ahmetfidan.com Dr.Öğr.Üye. Oylum GÖKKURT BAKI / oylumgokkurt@gmail.com
POLITICAL COMMUNICATION	SİYASİ İLETİŞİM
Prof.Dr. Cavit YAVUZ / yavuzcavit@hotmail.com Prof.Dr. Mehmet YILMAZ / mehmet.yilmaz@odu.edu.tr	Prof.Dr. Cavit YAVUZ / yavuzcavit@hotmail.com Prof.Dr. Mehmet YILMAZ / mehmet.yilmaz@odu.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. Huriye TOKER / huriye.toker@yasar.edu.tr
Asist.Prof.Dr. Cem Feridunoğlu / cem.feridunoglu@giresun.edu.tr

Doç.Dr. Huriye TOKER / huriye.toker@yasar.edu.tr
Dr.Öğr.Üye.Cem Feridunoğlu / cem.feridunoglu@giresun.edu.tr

ART and POLITICS

SANAT ve SİYASET

Prof. Dr. A. Nurseren TOR / nunto@mersin.edu.tr
Asst.Prof.Dr. Shrubu KAYHAN / shrubukayhan@gmail.com
Asist.Prof.Dr. Pelin KARAÇAR / pkaracar@medipol.edu.tr
Asist.Prof.Dr Elif MAMUR YILMAZ / elifmamuryilmaz@gmail.com

Prof.Dr. Nurseren TOR / nunto@mersin.edu.tr
Dr.Öğr.ÜyesiShrubu KAYHAN / shrubukayhan@gmail.com
Dr.Öğr.Üyesi Pelin KARAÇAR / pkaracar@medipol.edu.tr
Dr.Öğr.Üye. Elif MAMUR YILMAZ / elifmamuryilmaz@gmail.com

PHILOSOPHY, SOCIOLOGY and PSYCHOLOGY

FELSEFE, SOSYOLOJİ VE PSİKOLOJİ

Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU / kamuran.elbeyoglu@toros.edu.tr
Prof. Dr. Şirin DİLLİ / sirin.dilli@giresun.edu.tr
Assoc.Prof.Dr.Cengiz Mesut TOSUN / cengiztosun@hotmail.com

Prof. Dr. K. ELBEYOĞLU / kamuran.elbeyoglu@toros.edu.tr
Prof. Dr. Şirin DİLLİ / sirin.dilli@giresun.edu.tr
Doç.Dr. Cengiz Mesut TOSUN / cengiztosun@hotmail.com

ECONOMY

İKTİSAT

Assist. Prof. Dr. Nedim DİKMEN / nedim1963@yahoo.com
Assist. Prof. Dr. Özlem EŞTÜRK / ozlemesturk@ardahan.edu.tr
Assist. Prof. Dr. Tayfun YILDIZ / tayfunyildiz@ardahan.edu.tr
Assist.Prof.Dr.Nilcan Bayrak / nilcan.bayrak@ardahan.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Nedim DİKMEN / nedim1963@yahoo.com
Dr. Öğr.Üye. Özlem EŞTÜRK / ozlemesturk@ardahan.edu.tr
Dr.Öğr. Üyesi Tayfun YILDIZ / tayfunyildiz@ardahan.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi Nilcan BAYRAK / nilcanbayrak@ardahan.edu.tr

ECONOMETRICS

EKONOMETRİ

Assist. Prof. Dr. İpek CEBECİ / ipekdenizcebeci@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi İpek CEBECİ / ipekdenizcebeci@gmail.com

LABOUR ECONOMICS

ÇALIŞMA EKONOMİSİ

Prof.Dr. Gürol ÖZCÜRE / gozcure@odu.edu.tr
Prof.Dr. Elif Yüksel OKTAY / elifsel@gmail.com

Prof.Dr. Gürol ÖZCÜRE / gozcure@odu.edu.tr
Prof.Dr. Elif Yüksel OKTAY / elifsel@gmail.com

STATISTICAL AND SCIENTIFIC RESEARCH TECHNIQUES

İSTATİSTİK VE BİLİMSEL ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ

Prof. Dr. Ufuk YOLCU / ufuk.yolcu@giresun.edu.tr

Prof. Dr. Ufuk YOLCU / ufuk.yolcu@giresun.edu.tr

INTERDISIPLINER BRANCHES

DİSİPLİNLERARASI BRANŞLAR

Assoc.Prof.Dr.. Simon GRIMA / Risk Management
simon.grima@um.edu.mt
Prof.Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU /RecreationalArea
turkbiod@artvin.edu.tr
Assoc.Prof.Dr. Ruhet GENÇ / Tourism / drgench@gmail.com
Prof.Dr. Serap İNCAZ / International TradeandLogistics
serapincaz@gmail.com
Assist.Prof.Dr.Ercan YÜKSEKYILDIZ / MaritimeTransportation
eyuksekyildiz@gmail.com

Doç.Dr. Simon GRIMA / Risk Yönetimi
simon.grima@um.edu.mt
Prof.Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU / Rekreasyon Alanları
turkbiod@artvin.edu.tr
Doç.Dr. Ruhet GENÇ / Turizm / drgench@gmail.com
Prof.Dr. Serap İNCAZ / Uluslararası Ticaret ve Lojistik
serapincaz@gmail.com
Dr.Öğr.Üyesi Ercan YÜKSEKYILDIZ / Deniz Ulaştırma
eyuksekyildiz@gmail.com

LEGAL ADVISERS

HUKUK DANIŞMANI

Lecturer Lawyer Emine CEBECİ / emine.cebeci@giresun.edu.tr

Öğr. Gör. Avk. Emine CEBECİ / emine.cebeci@giresun.edu.tr

DANIŞMA VE YAYIN KURULU | ADVISORY BOARD

Yalova Üniversitesi
Giresun Üniversitesi
Dumlupınar Üniversitesi
Gelişim Üniversitesi
Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Prof. Dr. Reyhan Ayşen WOLFF
Prof. Dr. Özgür ÖNDER
Prof. Dr. Selma KARATEPE
Prof. Dr. Azize Serap TUNÇER

İnönü Üniversitesi	Prof. Dr. Mustafa ÖNEN
Gazi Üniversitesi	Prof. Dr. Ahmet AKSOY
Gazi Üniversitesi	Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN
Istanbul Teknik Üniversitesi	Prof. Dr. Bülent GÜLOĞLU
Istanbul Aydın Üniversitesi	Prof. Dr. Sedat AYBAR
Marmara Üniversitesi	Prof. Dr. Işıl AKGÜL
Marmara Üniversitesi	Prof. Dr. Ebru ÇAĞLAYAN
Marmara Üniversitesi	Prof. Dr. Dilek ALTAŞ
Istanbul Üniversitesi	Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
Akdeniz Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet MERT
Çukurova Üniversitesi	Prof. Dr. Harun ARIKAN
Middle East Technical Üniversitesi	Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI
Kyiv Üniversitesi	Prof. Dr. Yuriy L. BOSHITSKY
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Servet CEYLAN
Turkish-German Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet Efe ÇAMAN
Kadir Has Üniversitesi	Prof. Dr. Mitat ÇELİKPALA
Tbilisi State University	Prof. Dr. Zurab DAVITASHVILI
Ankara Üniversitesi	Prof. Dr. Melek DOSAY GÜNDOĞAN
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Prof. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Prof. Dr. Lütfü ÖZTÜRK
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet DURKAYA
India Aligarg Muslim University	Prof. Dr. Nigar ZUBERI
India Aligarg Muslim University	Prof. Dr. Arshi KHAN
Dokuz Eylül Üniversitesi	Prof. Dr. Atilla GÖKTÜRK
Istanbul Üniversitesi	Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY
Mustafa Kemal Üniversitesi	Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ
Kadir Has Üniversitesi	Prof. Dr. Serhat GÜVENÇ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Prof. Dr. Alper GÜZEL
Kuban State University	Prof. Dr. Alexander IVANOV
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Bayram KAYA
Uludağ Üniversitesi	Prof. Dr. Kadir Yasin ERYİĞİT
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Prof. Dr. Yakup KÜÇÜKKALE
Zaporizhzhya National University	Prof. Dr. Maxim LEPSKIY
Barcelona University	Prof. Dr. Rafa MARTINEZ
Ankara Üniversitesi	Prof. Dr. Ayşegül MENGİ
International University of Sarajevo	Prof. Dr. Muhiddin MULALİC
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN
Ankara Üniversitesi	Prof. Dr. Neşe ÖZDEN
Ankara Üniversitesi	Prof. Dr. Çınar ÖZEN
Coventry University	Prof. Dr. Alpaslan ÖZERDEM
Trakya Üniversitesi	Prof. Dr. Sibel TURAN
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Prof. Dr. Ömer TURAN
Beykent Üniversitesi	Prof. Dr. Levent ÜRER
Marmara Üniversitesi	Prof. Dr. Alâeddin YALÇINKAYA
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Prof. Dr. Nebiye YAMAK
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Prof. Dr. Rahmi YAMAK
Ankara Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet YETİŞ
Selçuk Üniversitesi	Prof. Dr. Davut ATEŞ
Akdeniz Üniversitesi	Prof. Dr. Selin ÇAĞATAY
Akdeniz Üniversitesi	Prof. Dr. Kemal TÜRKCAN

Akdeniz Üniversitesi	Prof. Dr. Ayşegül ATEŞ
Uludağ Üniversitesi	Prof. Dr. Mustafa SEVÜKTEKİN
Uludağ Üniversitesi	Prof. Dr. Erkan IŞIĞIÇOK
Uludağ Üniversitesi	Prof. Dr. Ayşe OĞUZLAR
Uludağ Üniversitesi	Prof. Dr. Nuran BAYRAM
Uludağ Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet ÇINAR
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Ufuk YOLCU
Altınbaş Üniversitesi	Prof. Dr. H. Kemal SEZEN
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Doç. Dr. Hatice KUMCAĞIZ
Bursa Teknik Üniversitesi	Doç. Dr. Hilal YILDIRIR KESER
Dumlupınar Üniversitesi	Doç. Dr. Berna HIZARCI BEŞER
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Doç. Dr. Tekin AKDEMİR
Sakarya Üniversitesi	Doç. Dr. Ali BALCI
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Kurtuluş Yılmaz GENÇ
Ankara Üniversitesi	Doç. Dr. Türkmen GÖKSEL
Yaşar Üniversitesi	Doç. Dr. Emre İŞERİ
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Alper KARAVARDAR
St. Petersburg State University	Doç. Dr. Tatiana ROMANOVA
Üniversitesi of Central Florida	Doç. Dr. Houman A. SADRI
St. Petersburg State University	Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Mustafa ÖZKAN
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Doç. Dr. Mustafa LAMBA
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Doç. Dr. Ümmühan KAYGISIZ
Bayburt Üniversitesi	Doç. Dr. Hayriye ŞENGÜN
Bozok Üniversitesi	Doç. Dr. Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK
Bozok Üniversitesi	Doç. Dr. Seçil Gül MEYDAN YILDIZ
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI
Kafkas Üniversitesi	Doç. Dr. Atıl Cem ÇİÇEK
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Kemal ÇİFTÇİ
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU
Anadolu Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Özlem SAYILIR

HAKEM KURULU | REFEREE BOARD

(Hakem atamalarında hakem havuzuna bağlı kalınmayabilir.)

Gazi Üniversitesi	Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN
Istanbul Aydın Üniversitesi	Prof. Dr. Sedat AYBAR
Istanbul Üniversitesi	Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
Kyiv University	Prof. Dr. Yuriy L. BOSHITSKY
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Servet CEYLAN
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet DURKAYA
Kuban State University	Prof. Dr. Alexander IVANOV
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Bayram KAYA
International University of Sarajevo	Prof. Dr. Muhiddin MULALİC
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN
Ankara Üniversitesi	Prof. Dr. Neşe ÖZDEN
Ankara Üniversitesi	Prof. Dr. Çınar ÖZEN
Trakya Üniversitesi	Prof. Dr. Sibel TURAN
Middle East Orta Doğu	Prof. Dr. Ömer TURAN

Marmara Üniversitesi	Prof. Dr. Aladdin YALÇINKAYA
Ankara Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet YETİŞ
Selçuk Üniversitesi	Prof. Dr. Davut ATEŞ
Giresun Üniversitesi	Prof. Dr. Ufuk YOLCU
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Kurtuluş Yılmaz GENÇ
Ankara Üniversitesi	Doç. Dr. Türkmen GÖKSEL
Yaşar Üniversitesi	Doç. Dr. Emre İŞERİ
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Alper KARAVARDAR
St. Petersburg State University	Doç. Dr. Tatiana ROMANOVA
University of Central Florida	Doç. Dr. Houman A. SADRI
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Mustafa ÖZKAN
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Yasemin MAMUR İŞİKÇİ
Kafkas Üniversitesi	Doç. Dr. Atıl Cem ÇİÇEK
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Kemal ÇİFTÇİ
Giresun Üniversitesi	Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU

DERGİ İLETİŞİM BİLGİLERİ / CONTACT INFORMATION

Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı Caddesi
Güre Mevkii 28200 Giresun - TÜRKİYE

Tel: +(90)454-310-1320

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/guiibd>
e-mail bilgileri / e-mail information

Prof. Dr. Ufuk YOLCU / ufuk.yolcu@giresun.edu.tr

Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN / betul.karagoz@giresun.edu.tr // drbetulkaragoz@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FİDAN / ahmet@ahmetfidan.com

Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖZDEMİR / murat.ozdemir@giresun.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Cenk ÖZGEN / cenk.ozgen@giresun.edu.tr

Dergimiz, uluslararası hakemli bir dergidir; elektronik biçimde ve yılda iki kez genel, gerekli olduğunda ise, en fazla yılda iki kez “Özel Sayı” olarak yayımlanır.

scientific Indexing Services, Academic Resource Index, Eurasian Scientific Journal Index, ASO Index ve SOBIAD tarafından taranmaktadır.

Our journal undertakes to comply with the professional principles of the press. All legal rights of the articles belong to our journal. It cannot be quoted partly or completely without the permission of our writers and without giving reference in anywhere. Our journal licensed: Creative Commons (CC, BY, NC)

Publication Type:

Scientific, International Refereed Indexed Journal

* * *

**YAYIMLANAN YAZILANLARIN BÜTÜN SORUMLULUĞU YAZARLARINI BAĞLAR,
MAKALELERDEN ANCAK KAYNAK GÖSTERİLEREK ALINTI YAPILABİLİR.**

İÇİNDEKİLER

Cilt 6 - Sayı 2 - 25 Ara 2020

1. [FİNANSAL KRİZLER İLE HALKA ARZLAR: TÜRKİYE ÖRNEĞİ](#)
Berati USTA, Elçin AYKAÇ ALP Sayfalar 99 – 115
2. [E-TİCARET SİTELERİNİN KULLANILABİLİRLİĞİ VE BAŞARISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ](#)
Yeşim Tuba ÜLGER, Murat TOKSARI Sayfalar 116 - 128
3. [PERFORMANCE COMPARISON OF REAL ESTATE INVESTMENT TRUST SECTOR AND VENTURE CAPITAL INVESTMENT TRUST SECTOR IN TURKEY](#)
Metin AKTAŞ, Zabiullah DARWİSH Sayfalar 129 - 138
4. [2000'li YILLARDAN İTİBAREN TÜRKİYE'DE SAĞLIK POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİMİN ÇOKLU AKIŞ MODELİ İLE ANALİZİ](#)
Betül ATEŞ, Yasemin MAMUR IŞIKÇI Sayfalar 139 - 151
5. [GÜVENLİ KENT ve KENT GÜVENLİĞİ ÜZERİNE BİR İRDELEME](#)
Esmeray ALACADAĞLI Sayfalar 152 - 167
6. [KAFKASYA JEOPOLİTİĞİNDE ODAK NOKTASI OLARAK GÜNEY OSETYA](#)
Deniz ACARAY Sayfalar 168 - 183
7. [BANKA YATIRIMCILARININ KATILMA HESAPLARI SEÇİMİNİ ETKİLEYEN DAVRANIŞSAL FAKTÖRLER: TRB1 BÖLGESİ ÖRNEĞİ](#)
Eren IŞGÖR, Halim TATLI Sayfalar 184 - 216
8. [İÇSEL PAZARLAMANNIN BİREY-ÖRGÜT UYUMU VE İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OTEL İŞLETMESİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA](#)
Mustafa KESEN, Busra KUTLU KARABIYIK , Elif Ezgi ÖZDEMİR Sayfalar 217 - 238
9. [FAALİYET RAPORLARININ ENTEGRE RAPORLAMAYA UYGUNLUĞU ÜZERİNE BİR SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİ'NDE YER ALAN ŞİRKETLERDE BİR ARAŞTIRMA](#)
Gizem KAYMAK, Murat SERÇEMELİ Sayfalar 239 - 260
10. [HİSSE SENEDİ FİYATLARININ MARKOV ZİNCİRLERİ İLE ANALİZİ: BIST 100 ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA](#)
Ersin YENİSU Sayfalar 261 – 277
11. [REVISİTING GANDHIAN THOUGHT: AN EPILOGUE TO THE WOMEN'S EMANCIPATION](#)
Salman SIDDIQUE, Naseem BANO Sayfalar 278 – 286

FINANSAL KRİZLER İLE HALKA ARZLAR: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Correspondent Author: Berati USTA

Financial Depression and Public Offering: Model Of Turkey

Berati USTA¹
Elçin AYKAÇ ALP²

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Geliş Tarihi : 13/11/2020
Makale Kabul Tarihi : 10/12/2020

Anahtar Kelimeler:

Finansal Kriz, Halka Arz,
Portföy

Bu çalışmada; Borsa İstanbul' da (BİST) halka arz olmuş şirketlerin hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiler, Türkiye'de yakın geçmişte yaşanan krizler dikkate alınarak (2000-2001 ve 2008 krizleri) incelenmiştir. BİST'te 2000-2001 krizi öncesinde ve sonrasında halka arz olmuş şirketlerin aylık getirileri üzerinden, Markowitz ortalama-varyans modeli Sharpe kriterine göre, uzun dönemde ve 2008 kriz döneminde optimal portföyler oluşturularak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular; 2000-2001 krizi öncesinde ve sonrasında halka arz olmuş şirketlerin, oluşturulan optimal portföylerdeki ağırlıkları, ilgili dönemler itibari ile farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

ARTICLE INFORMATION

ABSTRACT

Submission Date : 13/11/2020
Accepted Date : 10/12/2020

Keywords:

Financial Crisis, Public
Offering, Portfolio,
Markowitz Avarage-
Variance Model, S

The aim of this study is to determine differences between related earnings of the Public Offering Companies stocks in Borsa İstanbul (BIST), considering recent economic crisis in Turkey (2000-2001 and 2008 crises). In BIST, the monthly returns of companies which went public before and after the 2000-2001 crisis were analyzed according to the Markowitz mean-variance model Sharpe criterion, by creating optimal portfolios in the long and in the 2008 crisis periods. Findings obtained as a result of the analysis; It has been determined that the weights of the companies which went public before and after the 2000-2001 crises in the optimal portfolios created differ as per the relevant periods.

- 1 Sorumlu Yazar, Berati USTA, İstanbul Ticaret Üniversitesi
ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0002-1647-5823>, ustaberati@hotmail.com
- 2 Prof. Dr. Elçin AYKAÇ ALP, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0001-9076-2102>, calp@ticaret.edu.com

1. Giriş

Belirli dönemlerde ortaya çıkan finansal krizler şirketlerin ekonomik ve finansal durumlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Finansal yönden olumsuz yönde etkilenen şirketler finansal kaynağa ihtiyaç duyacaklardır. Şirketlerin finansal kaynağa ulaşabilme yöntemlerinden birisi de halka arz olmalarıdır. Bu çalışmada 2000-2001 krizi öncesi ve sonrasında halka arz olan şirketler uzun vade de ve yakın geçmişte yaşadığımız 2008 krizi itibari ile incelenecektir.

Ağırlıklarına bakılmaksızın farklı menkul kıymetlerden oluşan bileşenlerin tümü portföy olarak tanımlanmıştır. Burada önemli olan yatırımcının beklediği getirinin ve portföy riskinin ne olacağı sorunudur. Bunun için geçmişten günümüze kadar portföy çeşitlendirmesinde kullanılan iki yöntemden bahsetmek mümkündür. Birincisi geleneksel portföy teorisi ikincisi ise Harry Markowitz tarafından geliştirilen modern portföy teorisidir.

Geleneksel portföy teorisi, portföyde yer alan menkul kıymet sayısı arttıkça portföy riskinin minimum, getirisinin ise maksimum olacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu teorinin 1950 yılının başlarına kadar kullanıldığı bilinmektedir. Bu yöntem 1950 yılından sonra Harry Markowitz tarafından ortaya atılan modern portföy teorisinin geliştirilmesiyle terk edilmiştir (Çelenli & Çorba, 2015, s. 26).

Markowitz tarafından geliştirilen modern portföy teorisinde, geleneksel portföy teorisinin aksine portföy riskini minimize eden, mümkün olabilecek maksimum getiriye sağlayan menkul kıymetlerin portföye dahil edilmesi savunulmuştur. Aynı zamanda yatırımcının beklediği getiri seviyesinde, ortalama-varyans modeline dayanan portföy optimizasyonu ile, portföye dahil edilecek menkul kıymetlerin hangi oranda dahil edileceğine dair hesaplamalar yapılmasına olanak sağlanmıştır (İskenderoğlu & Karadeniz, 2011, s. 237).

Menkul kıymetlerin ayrı ayrı performansları ile başlayan süreç, bu menkul kıymetlerin oluşturduğu bir bütün olan portföy ile son bulur. Menkul kıymetlerin geçmişteki bireysel performansları aynı zamanda portföyün performansını da etkilemektedir. Menkul kıymetlerin geçmiş fiyatlarından hareketle ortalama risk ve

getirileri, yatırımcıların gelecekteki risklere karşı optimal portföy oluşturmasında kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir (Kardiyen, 2008, s. 338). Yatırımcılar, aynı risk seviyesinde maksimum getiriye tercih ederken, aynı getiri seviyesinde ise minimum riski tercih etmektedirler (Toraman & Yürük, 2014, s. 139)

Markowitz, Modern portföy teorisinin varsayımları altında, o portföye ait beklenen getiri düzeylerinde, portföy riskinin göstergesi olan portföy varyansının hesaplanmasını matematiksel formül olarak ortaya koymuştur. Bu formül bize portföy riskinin nasıl düşürülebileceğini ve portföy çeşitlendirilmesinin nasıl yapılması gerektiğini göstermektedir (Topal & İlarıslan, 2009, s. 221).

Portföy optimizasyonu; halka arz olan şirketlerin hisse senetlerinin ayrı ayrı analizi, bu hisse senetlerinden oluşan portföyün analizi ve portföy seçimi olarak üç aşamadan oluşur. Portföy optimizasyonu, belirlenen girdi ve kısıtlar ile yatırımcılara en iyi portföy bileşenini verecek çıktıların oluşturulmasıdır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise, optimum portföy seçimi Harry Markowitz ortalama-varyans modeli sharpe kriteri ile incelenmiştir. Bu çalışmada Markowitz ortalama-varyans modeline göre, portföyü oluşturan hisse senetlerinin geçmiş fiyatlarından hareketle getirilerinin bulunması, ortalamalarının hesaplanması ve getirilerin ortalamadan ne kadar saptığı veri olarak alınmış, hisse senetleri arasındaki ilişkinin ortaya konulabilmesi için varyans-kovaryans analizi de ayrıca yapılmıştır. Daha sonra etkin sınırlar içinde hedeflenen beklenen getiri düzeylerinde riski minimize edecek optimal portföyler oluşturularak, sharpe performans kriteri ile değerlendirilmiş ve modelin geçerliliği test edilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Geçmiş dönemlerde kısıtlı finansal varlıklara yatırım yapan kişiler, finansal piyasaların gelişmesi ile daha çok finansal varlıklara yatırım yapma imkânına sahip olmuşlardır. Finansal varlıkların sayısal olarak artış göstermesi, yatırımcılar için karar verme aşamasında karışıklığa yol açabilecektir. Harry Markowitz tarafından geliştirilen modern portföy teorisi, hangi finansal varlıkların portföye eklenmesi kararı aşamasında yatırımcılara kolaylık sağlamış ve bir çok çalışma ile geliştirilmiştir.

Demirtaş ve Güngör (2004) yaptıkları çalışmada, farklı sektörlerden aldıkları şirketlerin 5 yıllık getiri değerlerinin, ortalama, standart sapma ve kovaryanslarını

hesaplayarak, alternatif bir çok portföy çeşitlendirmesi yapmışlardır. Sonuç olarak yatırımcıların karar vermesinde etkili olabilecek birçok senaryolar elde etmişlerdir.

Bilgili ve Tuna (2010) İMKB-30 endeksinde bulunan 28 adet şirkete ait hisse senetlerinin 04.01.2007-31.12.2007 tarihleri arasındaki günlük kapanış değerleri üzerinden tek endeks ve Markowitz modern portföy teorisi modellerinin uygulanabilirliğini test etmişlerdir. Markowitz modelinin tek endeks modeline göre daha etkin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Uyar ve Kangallı (2012) İMKB-30 endeksinde işlem gören 22 şirketin 2007-2010 yılları arasında hisse senetlerinin günlük ve aylık getirileri inceleyerek 20 adet optimal portföy oluşturmuşlar ve bu şirketlerin işlem hacimlerini kısıt olarak analizlerine dahil etmişlerdir. Analiz sonucunda işlem hacmi düşük olan hisse senetleri ile yüksek olan hisse senetleri arasında farklılıklara rastlanmış ve portföy seçiminde işlem hacminin önemli bir etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır.

Uygurtürk ve Korkmaz (2015) yaptıkları çalışmada, Türkiye’de bulunan veya potansiyel fonlardan bireysel emeklilik sistemine yönelik Markowitz tarafından geliştirilen optimal portföyler oluşturmuş, portföyün beklenen getirisini yüksek tutmak isteyen yatırımcıların, yüksek riskli yatırım fonlarına yatırım yapmaları gerektiğini, daha düşük getiri beklentisinde olan yatırımcıların ise portföylerinde riskli emeklilik fonlarının azaldığını tespit etmişlerdir.

Şişman ve Karaca (2016) BİST-100 de işlem gören 23 şirketin aylık getirileri üzerinden ortalama varyans modeli ile 1999-2001 ve 2008-2010 yıllarını kapsayan analizler gerçekleştirmiştir. Riskini düşük tutmak isteyen yatırımcılar için kriz dönemlerinde maksimum portföy çeşitlendirmesinin yapıldığı, yüksek risk seviyesinde yatırım yapmak isteyen yatırımcılar için ise portföydeki şirket sayısının mümkün olan en düşük seviyede gerçekleştiği sonucuna varmışlardır.

3. VERİ VE METODOLOJİ

3.1. Amaç

Tasarruflarını doğru zamanda doğru yatırıma yönlendirmek isteyen yatırımcılar için farklı modeller geliştirilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de yaşanan 2000-2001 krizinden önce verilerine ulaşabildiğimiz, 1997-1999 yılları arasında halka arz olan 32 şirket, 2000-2001 krizinden sonra 2002-2004 yılları arasında halka arz olan 15 şirket çalışma kapsamına alınmıştır. Bu çalışmada amaç, hedeflenen beklenen getiri

seviyelerinde, 47 şirkete Markowitz ortalama-varyans modelini uygulayarak, Sharpe performas kriteri ile değerlendirilip, uzun dönemde ve 2008 krizi döneminde optimal portföyler oluşturmaktır.

3.2. Veri Seti

Çalışmada kullanılan veri seti olarak seçilen 47 şirketin, uzun dönem için 25.02.2005-25.09.2020 tarihleri, 2008 kriz dönemi için ise 29.06.2007-31.12.2009 tarihleri seçilmiştir. Bu şirketlere ait aylık düzeltilmiş hisse senedi kapanış verileri iş yatırım internet sitesinden temin edilmiştir. Haftalık etkilerin gözlenmesinde sapma olmaması için ayın son hafta kapanış değerleri dikkate alınmıştır. Sharpe performans kriterine göre yapılan uygulamada, risksiz faiz oranları için T.C. Merkez Bankası veri tabanından bankalarca mevduatlara uygulanan faiz oranlarının aylık ortalama getirileri baz alınmıştır. Verilere ait tam adresler kaynakçada gösterilmiştir.

2000-2001 Krizi öncesinde ve sonrasında halka arz olan şirketler Tablo 1. ve Tablo 2.' de gösterilmiştir.

Tablo 1. 1997-1999 Yılları Arasında Halka Arz Olan Şirketler

Kodu	Menkul Adı
ALGYO	Alarko Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
ARSAN	Arsan Tekstil Ticaret ve Sanayi A.Ş.
ASUZU	Anadolu Isuzu Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş.
ATAGY	Ata Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
BAKAB	Bak Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş.
CMBTN	Çimbeton Hazır beton ve Prefabrik Yapı Elemanları Sanayi ve Ticaret A.Ş.
CRDFA	Creditwest Faktoring A.Ş.
DAGHL	Dagi Yatırım Holding A.Ş.
DGGYO	Doğuş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
DMSAS	Demisaş Döküm Emaye Mamulleri Sanayi A.Ş.
EMKEL	EMEK Elektrik Endüstrisi A.Ş.
GSDHO	GSD Holding A.Ş.
IEYHO	Işıklar Enerji ve Yapı Holding A.Ş.
ISGYO	İş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
KLMSN	Klimasan Klima Sanayi ve Ticaret A.Ş.
KRDMA	Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (A)
KRDMB	Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (B)
KRDMD	Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (D)
KRSTL	Kristal Kola ve Meşrubat Sanayi Ticaret A.Ş.
METRO	Metro Ticari ve Mali Yatırımlar Holding A.Ş.
MTRYO	Metro Yatırım Ortaklığı A.Ş.
NUGYO	Nurol Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
PENGD	Penguen Gıda Sanayi A.Ş.
PRKME	Park Elektrik Üretim Madencilik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
RAYSG	Ray Sigorta A.Ş.

SAHOL	Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş.
SKBNK	Şekerbank T.A.Ş.
TRCAS	Turcas Petrol A.Ş.
VAKKO	Vakko Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi İşletmeleri A.Ş.
VKGYO	Vakıf Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
YGYO	Yeşil Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
YKGYO	Yapı Kredi Koray Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.

Tablo 2. 2002-2004 Yılları Arasında Halka Arz Olan Şirketler

Kodu	Menkul Adı
AGYO	Atakule Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
BJKAS	Beşiktaş Futbol Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş.
BURVA	Burçelik Vana Sanayi ve Ticaret A.Ş.
DESA	Desa Deri Sanayi ve Ticaret A.Ş.
DOAS	Doğuş Otomotiv Servis ve Ticaret A.Ş.
ENKAI	ENKA İnşaat ve Sanayi A.Ş.
FENER	Fenerbahçe Futbol A.Ş.
GEREL	Gersan Elektrik Ticaret ve Sanayi A.Ş.
GSRAY	Galatasaray Sportif Sınai ve Ticari Yatırımlar A.Ş.
INDES	İndeks Bilgisayar Sistemleri Mühendislik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
ISGSY	İş Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş.
METUR	Metemtur Otelcilik ve Turizm İşletmeleri A.Ş.
PKART	Plastikkart Akıllı Kart İletişim Sistemleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.
TTRAK	Türk Traktor ve Ziraat Makineleri A.Ş.
ULKER	Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.

3.3. Yöntem

Veri setinde yer alan hisse senetleri fiyatlarının yüzdelik değişimleri hesaplanmış ve aylık getirilerine ulaşılmıştır. Yapılan bu hesaplamalardan sonra her bir hisse senedinin getirilerinin ortalaması, uzun dönem ve kriz dönemi için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

İkinci aşamada ise şirket getirilerinin varyans-kovaryans matrisi her iki dönem için hesaplanmıştır.

Üçüncü aşamada 1.5%, 2%, 2.5%, 3%, 3.5%, 4%, 4.5% olarak belirlediğimiz hedeflenen beklenen getiri düzeylerinde ortalama-varyans modeline göre hesaplamalar yapılarak 7 adet optimal portföy oluşturulmuştur.

Son aşama olan dördüncü aşamada ise, risksiz faiz oranı 2005-2020 uzun dönem için 0.96%, 2008 kriz dönemi 1.19% bulduktan sonra hesaplamalara dahil edilerek Markowitz ortalama-varyans modeli Sharpe performans kriteri ne göre ilgili dönemlerde optimal portföyler seçilmiştir.

Markowitz ortalama-varyans modelinin amacı portföy riskini minimize etmektir. Yatırımcılar minimum risk ile hedeflenen beklenen getiriye ulaşabileceği portföyleri

bulmayı amaçlar. Bu amaca yönelik portföy riskini (varyans) minimize edebilmek için denklik 1' deki formül kullanılır (Kandemir, 2016, s. 48)

$$\text{Min} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_i x_j \sigma_{ij} \quad (1)$$

n: mevcut hisse senedi sayısını,

σ_{ij} : i ve j arasındaki kovaryans değerini (i=1,...,n),(j,...,n),

x_i : i karar değişkenlerini,

ifade etmektedir.

Markowitz ortalama-varyans modeli iki önemli kısıt üzerinde durmuştur. Fakat genel modele ulaşabilmek için üçüncü kısıt modele eklenmiştir. Birincisi portföy getirisi ile hedeflenen beklenen getiriyi karşılayabilen kısıttır ve denklik 2' de ifade edilmiştir.

$$\sum_{i=1}^n x_i \mu_i \geq R \quad (2)$$

μ_i = i varlığının beklenen getirisini (i=1,...,n)

R = Hedeflenen beklenen getiriyi,

ifade eder.

İkinci kısıt ise, portföyde yer alan hisse senetlerinin ağırlıklarının bire eşit olma kısıtıdır. Bu kısıt ise denklik 3' te gösterilmiştir.

$$\sum_{i=1}^n x_i = 1 \quad (3)$$

Üçüncü kısıt karar değişkenlerinin negatif olmama kısıtıdır. Bu kısıtta modele dahil edildiğinde genel model denklik 4' te ifade edilmiştir.

$$\text{Min} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_i x_j \sigma_{ij} \quad (1)$$

Kısıtlar;

$$\left. \begin{array}{l} \sum_{i=1}^n x_i \mu_i \geq R, \\ \sum_{i=1}^n x_i = 1, \\ 0 \leq x_i \leq 1, \end{array} \right\} \quad (4)$$

Microsoft excel programı içinde yer alan çözücü eklentisi kullanılarak, portföy getirisine eşit belirlediğimiz hedeflenen beklenen getiri seviyelerinde oluşturulan portföylerin içinde yer alan hisse senetlerinin ağırlıkları saptanacaktır.

Kişiler kendi risk algılarına göre etkin sınır eğrisi üzerinde yer alan uygun portföyleri seçmelidir. Etkin sınır eğrisi üzerinde yer alan optimal portföyün seçiminde kullanılan kriterlerden birisi de Sharpe performans kriteridir. Optimal portföy seçimi

Sharpe performans kriteri ile değerlendirildiğinde sharpe oranına ihtiyaç duyulmaktadır ve denklik 5’ te bulunan formül uygulanarak bulunur.

$$\text{Sharpe Oranı} = \frac{E(R_p) - R_f}{\sigma_p} \quad (5)$$

3.3.1 Modelin Uzun Döneme Uygulanması

İlk aşamada hisse senetlerinin aylık getirileri hesaplanmış ve getirilerinin ortalamaları alınmıştır. Herhangi bir finansal varlığın veya hisse senedinin beklenen getirisini hesaplayabilmek için o yatırım araçlarının geçmiş dönem getirilerine ihtiyaç duyulmaktadır. İlgili döneme ait hesaplamalar için aşağıdaki formüller kullanılmıştır.

$$\text{Getiri} = R_i = (P_1 - P_0) / P_0$$

R_i : i varlığının bir dönemlik getirisini,

P_0 : Finansal varlığın dönem başı fiyatını

P_1 : Finansal varlığın dönem sonu fiyatını ifade etmektedir.

Geçmiş dönem getirileri dikkate alındığında, tüm dönemsel getirilerinin toplamının dönem sayısına bölünmesiyle o varlığa ait ortalama getiriye ulaşılmaktadır. Denklik 6’ da gösterilmiştir.

$$\text{Ortalama Getiri} = E(r_i) = \left(\frac{1}{n}\right) \sum_{i=1}^n R_i \quad (6)$$

Uygulamada 47 şirkete ait 188 aylık getirilerden hareketle aylık ortalama getirileri bulunmuş ve Tablo 3.’ te gösterilmiştir.

Yatırım kararı verilirken salt getirilere bakmak doğru olmayacaktır. Portföyün varyansı’ nın yani riskinin de dikkate alınması gerekmektedir. Hisse senetlerinin 188 aylık getirilerden hareketle varyans ve standart sapmaları hesaplanmış ayrıca varyans-kovaryans matrisi Excel veri çözümü paketi ile oluşturulmuştur. Hisse senetlerine ait varyans-kovaryans matrisi yine Tablo 3’ te gösterilmiştir.

Tablo 3. Uzun Dönem Hisse Senetleri Ortalama Getiri ve Varyans Kovaryans Matrisi (%)

	A	B	C	D	-	AT	AU	AV
	Tarih	ALGYO	ARSAN	ASUZU	-	PKART	TTRAK	ULKER
1	25.02.05	4,23	-2,30	-0,75	-	-13,17	4,06	5,10
2	25.03.05	-17,57	-15,29	-0,75	-	-10,53	-2,93	-15,15
3	29.04.05	-11,48	-12,50	-15,91	-	-22,15	-12,06	-24,29
4	27.05.05	8,33	-1,59	6,31	-	20,00	-4,00	8,02
-	---	---	---	---	-	---	---	---

185	26.06.20	-0,92	2,88	15,26	-	33,94	28,48	1,78
186	30.07.20	18,09	7,60	14,15	-	-7,19	37,58	8,49
187	28.08.20	-12,06	-8,18	-12,19	-	-11,74	-13,43	-11,13
188	25.09.20	10,91	20,65	9,28	-	7,02	4,28	-1,21
189	Ort. Getiri	2,10	2,11	2,23	-	1,33	2,77	1,66
190	Var.	1,69	2,24	2,01	-	1,57	1,37	1,21
191	Std. Sp.	12,99	14,98	14,17	-	12,53	11,68	11,01
192	Var. Cov. Matrisi	ALGYO	ARSAN	ASUZU	-	PKART	TTRAK	ULKER
193	ALGYO	1,68	0,65	0,96	-	0,55	0,58	0,57
194	ARSAN	0,65	2,23	1,03	-	0,78	0,87	0,57
195	ASUZU	0,96	1,03	2,00	-	0,68	0,91	0,78
-	---	---	---	---	-	---	---	---
237	PKART	0,55	0,78	0,68	-	1,56	0,52	0,52
238	TTRAK	0,58	0,87	0,91	-	0,52	1,36	0,67
239	ULKER	0,57	0,57	0,78	-	0,52	0,67	1,21

Microsoft Excel Programı' nın veri penceresinde bulunan çözücü parametresi ile model çözülmeye çalışılmıştır. Hedef ayarla kısmına portföyün varyansının bulunduğu hücre tanımlandıktan sonra, hedef hücreden en küçük kısım seçilmiştir. Bunun nedeni, hedeflenen beklenen getiri düzeylerinde portföy riskinin en küçük değerde olması amaçlanmaktadır. Çözücünün çalıştırılabilmesi için bazı kısıtların tanımlanması gerekmektedir.

Çözücü parametrelerine girilmesi gereken kısıtlardan bir tanesi portföyde bulunan hisse senetleri ağırlıklarının toplamının 1' eşit olma kısıtıdır. Ayrıca açığa satış olmayacağından portföyde bulunan hisse senetlerinin ağırlıklarının sıfıra eşit veya sıfırdan büyük olması ikinci kısıtımızdır. Üçüncü kısıt ise portföyün getirisinin hedeflenen beklenen getiriye eşit olması kısıtıdır.

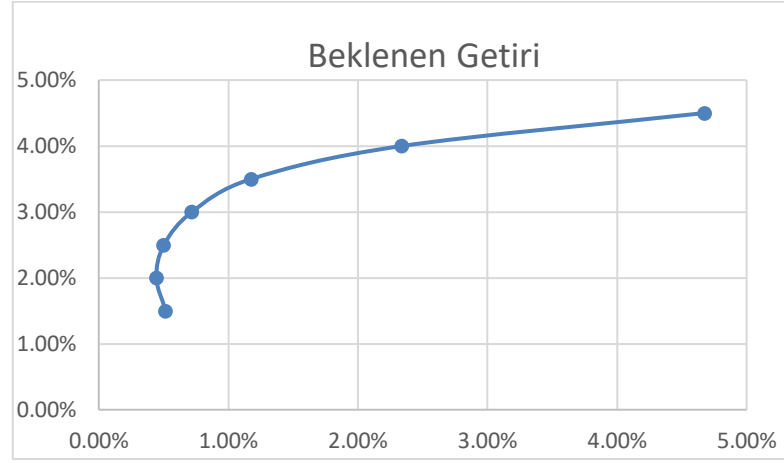
Çözücü parametresine girilen bu kısıtlar ile model çözülmüştür. Çözücüye girdiğimiz bu kısıtlar ile birlikte hedeflenen beklenen getirinin portföyün beklenen getirisine eşit olduğu durumda minimum varyans' a sahip optimal portföyler oluşturulmuştur. Optimal portföylere ait hisselerin ağırlıkları, beklenen getirileri, varyansları ve standart sapmaları uzun dönem için Tablo 4.' te gösterilmiştir.

Tablo 4. Uzun Dönem Hisse Senetlerinin Etkin Sınır ve Portföy Ağırlıkları (%)

Portföy	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7
Hedef. Getiri	1,50	2,00	2,50	3,00	3,50	4,00	4,50
ALGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ARSAN	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ASUZU	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

ATAGY	13,31	12,08	9,44	4,33	0,00	0,00	0,00
BAKAB	0,00	8,47	12,95	8,38	0,00	0,00	0,00
CMBTN	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CRDFA	0,00	13,89	26,89	38,49	47,50	30,13	0,00
DAGHL	0,00	1,57	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DGGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DMSAS	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
EMKEL	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GSDHO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
IEYHO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ISGYO	12,34	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KLMSN	0,00	0,12	7,67	13,55	11,38	0,00	0,00
KRDMA	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KRDMB	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KRDMD	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KRSTL	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
METRO	2,38	1,82	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MTRYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
NUGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
PENGD	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
PRKME	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
RAYSG	0,00	0,00	0,00	4,44	12,97	23,69	25,83
SAHOL	28,90	10,04	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
SKBNK	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TRCAS	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
VAKKO	0,00	0,00	0,00	2,43	0,00	0,00	0,00
VKGYO	0,00	0,00	2,08	1,13	0,00	0,00	0,00
YGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
YKGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
AGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BJKAS	0,00	0,00	0,51	2,53	7,27	14,65	21,91
BURVA	0,00	0,00	1,07	5,03	13,57	30,46	52,26
DESA	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DOAS	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ENKAI	20,30	21,28	13,20	0,00	0,00	0,00	0,00
FENER	3,49	2,71	0,96	0,00	0,00	0,00	0,00
GEREL	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GSRAY	3,43	6,90	7,54	4,42	0,00	0,00	0,00
INDES	0,00	3,33	5,44	0,00	0,00	0,00	0,00
ISGSY	0,00	2,65	0,90	0,00	0,00	0,00	0,00
METUR	0,00	0,00	1,06	4,62	7,31	1,07	0,00
PKART	12,29	4,81	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TTRAK	0,00	0,00	7,09	10,66	0,00	0,00	0,00
ULKER	3,55	10,34	3,19	0,00	0,00	0,00	0,00
Portföy Getirisi	1,50	2,00	2,50	3,00	3,50	4,00	4,50
Varyans	0,52	0,44	0,50	0,72	1,18	2,34	4,68
Std. Sp.	7,19	6,67	7,09	8,48	10,85	15,29	21,62

Hedeflenen beklenen getiri seviyelerinde ortalama-varyans modeline göre oluşturulan optimum portföylere ait Markowitz etkin sınır eğrisi uzun dönem için Şekil 1.' de gösterilmiştir.

Şekil 1. Uzun Dönem Etkin Sınır Eğrisi

3.3.2. Modelin 2008 Kriz Dönemine Uygulanması

Uzun dönemdeki tüm hesaplamalar kriz dönemi için de yapılmış, hisse senetlerinin ortalama getirileri ve varyans-kovaryans matrisi Tablo 5.' te gösterilmiştir.

Tablo 5. 2008 Kriz Dönemi Hisse Senetlerinin Ortalama Getiri ve Varyans Kovaryans Matrisi (%)

	A	B	C	D	-	AT	AU	AV
	Tarih	ALGYO	ARSAN	ASUZU	-	PKART	TTRAK	ULKER
1	29.06.09	0,91	27,42	10,95	-	13,17	21,28	2,72
2	27.07.09	-4,95	-13,92	-5,38	-	16,93	1,86	-6,90
3	31.08.09	-9,48	25,00	-10,90	-	34,39	1,22	1,71
4	28.09.09	10,47	-3,53	9,04	-	12,79	-4,22	0,00
--	---	---	---	---	-	---	---	---
27	28.08.09	39,09	-13,51	11,50	-	-0,42	14,37	27,31
28	25.09.09	13,73	21,88	34,13	-	-0,43	12,03	0,36
29	30.10.09	2,87	0,00	-16,57	-	0,43	-7,16	-1,45
30	26.11.09	-5,59	-14,10	-13,48	-	-8,94	13,37	-10,66
31	31.12.09	6,51	23,88	20,49	-	28,50	1,81	11,93
32	Ort. Getiri	0,49	2,36	0,25	-	2,63	0,60	-0,13
33	Var.	2,32	3,02	2,43	-	2,17	2,09	1,73
34	Std. Sp.	15,25	17,37	15,60	-	14,74	14,47	13,16
35	Var. Covar. Matrisi	ALGYO	ARSAN	ASUZU	-	PKART	TTRAK	ULKER
36	ALGYO	2,25	0,68	1,39	-	0,59	1,32	1,14

37	ARSAN	0,68	2,92	1,32	-	1,17	1,07	0,79
38	ATAGY	0,94	0,97	0,87	-	0,50	0,69	0,58
---	---	---	---	---	-	---	---	---
80	METUR	0,59	2,07	1,26	-	0,96	1,42	0,99
81	PKART	0,59	1,17	1,18	-	2,10	0,80	0,86
82	TTRAK	1,32	1,07	1,53	-	0,80	2,03	1,13
83	ULKER	1,14	0,79	1,19	-	0,86	1,13	1,68

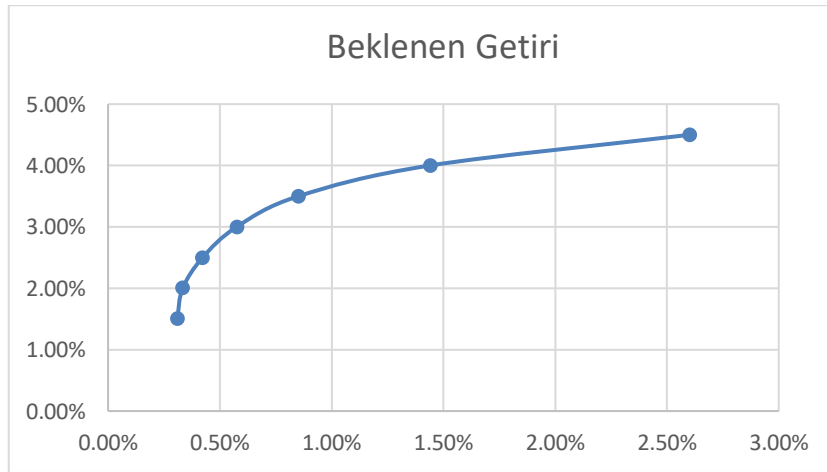
Modelin çözümlenmesinde uzun dönemde izlenen tüm yollar 2008 krizi için de uygulanmıştır. İlgili döneme ait verilerin tamamında Excel çözücü parametresi kullanılırken hedef hücreler değiştirilmiştir. Hücrelerin değişmesinin sebebi daha az veri bulunmasından kaynaklanmaktadır. hedeflenen beklenen getiri düzeylerinde minimum varyanslı optimal portföylerin sonuçları Tablo 6.' da gösterilmiştir.

Tablo 6. 2008 Kriz Dönemi Hisse Senetlerinin Etkin Sınır ve Portföy Ağırlıkları (%)

Portföy	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7
Hedef Getiri	0,015	0,02	0,025	0,03	0,035	0,04	0,045
ALGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ARSAN	0,00	0,00	0,00	0,19	0,00	0,00	0,00
ASUZU	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ATAGY	38,78	31,61	13,70	0,00	0,00	0,00	0,00
BAKAB	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CMBTN	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CRDFA	0,22	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DAGHL	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DGGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DMSAS	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
EMKEL	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GSDHO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
IEYHO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ISGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KLMSN	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KRDMA	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KRDMB	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KRDMD	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KRSTL	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
METRO	0,00	0,00	0,00	0,26	0,00	0,00	0,00
MTRYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
NUGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
PENGD	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
PRKME	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
RAYSG	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
SAHOL	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
SKBNK	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TRCAS	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

VAKKO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
VKGYO	0,00	1,21	8,08	14,53	18,71	20,59	14,27
YGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
YKGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
AGYO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BJKAS	0,00	0,00	0,00	0,89	7,53	22,96	43,84
BURVA	0,00	1,10	3,97	6,92	7,49	1,11	0,00
DESA	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DOAS	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ENKAI	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
FENER	18,32	27,40	31,78	39,50	56,39	55,35	41,90
GEREL	0,00	2,48	7,55	6,67	0,00	0,00	0,00
GSRAY	32,37	29,58	27,33	21,56	1,66	0,00	0,00
INDES	9,83	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ISGSY	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
METUR	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
PKART	0,49	6,61	7,58	9,48	8,23	0,00	0,00
TTRAK	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ULKER	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Portföy Getirisi	1,50	2,00	2,50	3,00	3,50	4,00	4,50
Varyans	0,31	0,33	0,42	0,58	0,85	1,44	2,60
Std. Sp.	5,56	5,78	6,50	7,58	9,23	12,00	16,13

Hedeflenen beklenen getiri seviyelerinde ortalama-varyans modeline göre oluşturulan optimum portföylere ait Markowitz etkin sınır eğrisi 2008 kriz dönemi için Şekil 2' te gösterilmiştir.

Şekil 2. 2008 Kriz Dönemi Etkin Sınır Eğrisi

3.3.3. Her İki Dönemin Sharpe Performans Kriteri İle Değerlendirilmesi

Tasarruflarını finansal piyasalarda değerlendirmek isteyen yatırımcıların, hedeflenen beklenen getiri düzeylerinde minimum riske sahip etkin sınır eğrisi üzerinde

yer alan portföyleri tercih etmeleri beklenir. Sharpe performans kriteri, etkin portföyler oluştururken optimal portföy seçiminin yapılmasında yatırımcılara yol gösteren kriterlerdendir. Sharpe performans kriterine göre optimal portföylerin seçilebilmesi için Sharpe oranının hesaplanması gerekir. Sharpe oranının hesaplanabilmesi için risksiz getiri ortalamasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada kullanılan risksiz getiri ortalamaları ilgili dönemler itibari ile Tablo 7. de gösterilmiştir.

Tablo 7. Çalışmada Kullanılan Risksiz Faiz Oranı (%)

Dönem	Oran
Uzun Dönem	0,96
2008 Kriz Dönemi	1,19

Sharpe kriterine göre optimal portföylerin seçiminde en yüksek Sharpe oranına sahip portföyler seçilmelidir. Tablo 8. de uzun dönem ve 2008 kriz dönemine ait oluşturulan 7 adet portföye ait hedeflenen beklenen getiriler seviyesindeki riskler (standart sapmalar) hesaplandıktan sonra Sharpe kriterine göre hesaplamalar yapılmış ve Sharpe oranları gösterilmiştir.

Tablo 8. Uzun dönem ve Kriz Dönemi Portföylerin Sharpe Oranları (%)

2005-2020 Yılları Sharpe Oranı							
Portföy	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7
Hedeflenen Getiri	1,50	2,00	2,50	3,00	3,50	4,00	4,50
Std. Sp.	7,19	6,67	7,09	8,48	10,85	15,29	21,62
Sharpe	7,51	15,59	21,72	24,05	23,41	19,88	16,37
Kriz Dönemi Sharpe Oranı							
Portföy	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7
Hedeflenen Getiri	1,50	2,00	2,50	3,00	3,50	4,00	4,50
Std. Sp.	5,56	5,78	6,50	7,58	9,23	12,00	16,13
Sharpe	5,58	14,02	20,15	23,87	25,04	23,42	20,52

Sharpe kriterine göre yapılan optimal portföyler en yüksek Sharpe oranına sahip portföylerdir. Diğer bir ifade ile, en yüksek Sharpe oranına sahip portföy seçilmelidir. Sharpe kriterine göre yapılan hesaplamalarda uzun dönemde dördüncü portföy (P4) optimal portföy seçilirken, 2008 kriz döneminde optimal portföy olarak beşinci portföy (P5) seçilmiştir.

3.4. SONUÇ

Finansal piyasaların gelişmesine paralel olarak birçok yatırım aracı da ortaya çıkmıştır. Gelişen veya gelişmekte olan ekonomilerde ortaya çıkan bu yatırım araçlarına sahip olmak isteyen kişilerin seçim yapması gerekmektedir. Kişilerin karar verme aşamasında seçim yapılabilecekleri finansal varlıkların fazla olması karışıklığa sebep olabilmektedir. Doğru kararların verilebilmesi için yatırımcılara yönelik geçmişten günümüze kadar farklı modeller geliştirilmiştir.

Yatırımcılar, Markowitz Ortalama varyans modeli portföy optimizasyonunda aynı hedeflenen getiri düzeylerinde minimum riskli portföyler tercih etmektedirler. Bu bağlamda Tablo 8.' de görüleceği üzere, kriz dönemindeki aynı beklenen getiri seviyelerindeki tüm portföylerin riski (standart sapma) uzun dönemdeki portföylerin riskinden daha düşüktür.

Markowitz ortalama-varyans modeli portföy optimizasyonunda yatırımcılar minimum risk seviyesinde en yüksek getiriye sahip olan portföyleri seçeceklerdir. Bu varsayımından hareketle uzun dönemde minimum riski veren ikinci portföyü (P2) tercih edeceklerdir.

Tablo 9.'de Markowitz ortalama-varyans modeli optimal portföy seçiminde sharpe oranı kriterine göre seçilen portföylerde yer alan şirketlerin ağırlıkları gösterilmiştir.

Tablo 9. En Yüksek Sharp Oranına sahip Portföylerdeki Hisselerin Yüzdesele Dağılımı (%)

Uzun Dönem		2008 Kriz Dönemi	
ATAGY	4,33	VKGYO	18,71
BAKAB	8,38	BJKAS	7,53
CRDFA	38,49	BURVA	7,49
KLMSN	13,55	FENER	56,39
RAYSG	4,44	GSRAY	1,66
VAKKO	2,43	PKART	8,23
VKGYO	1,13		
BJKAS	2,53		
BURVA	5,03		
GSRAY	4,42		
METUR	4,62		
TTRAK	10,66		

Markowitz ortalama-varyans modeli optimal portföy seçiminde sharpe oranı kriterine göre seçilen portföyler; uzun dönemde toplam 12 adet hisseden oluşurken bunların 58%' i 2000-2001 krizinden önce halka arz olan şirketlerden, 42% si sonrasında halka arz olan şirketlerden oluşmaktadır.

Kriz döneminde ise toplam 6 şirket optimum portföy içinde yer almaktadır. 2000-2001 krizi öncesinde halka arz olan şirketlerin toplam portföye oranı 17% iken sonrasında halka arz olan şirketlerin oranı 83% tür.

Uzun vade de 2000-2001 krizi öncesi halka arz olan şirketlerin toplam portföydeki ağırlıkları 72,74% iken bu oran 2008 krizi döneminde 18.71%' e düşmektedir. 2000-2001 krizi sonrası halka arz olan şirketlerin ise portföydeki ağırlıkları uzun vade de 27,26% iken 2008 kriz döneminde bu oran 81,26% ya çıkmaktadır. Uzun vadede 2000-2001 krizi öncesi halka arz olan şirketlerin oluşturulan optimal portföydeki ağırlıkları daha yüksek iken, 2008 krizinde ise 2000-2001 krizi sonrası halka arz olan şirketlerin ağırlıklarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönemde ve kriz dönemlerinde optimal portföylerin farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şişman ve Karaca'nın (2016) çalışmasına paralel olarak halka arz edilen şirketlerin geçmiş verileri üzerinden, markowitz-ortalama varyans modeli sharpe kriterine göre değerlendirilmiş ve uzun dönemde en iyi sharpe oranına göre seçilen optimal portföyün çeşitlendirmesi daha yüksek iken kriz döneminde bu çeşitlendirmenin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

Bilgili, E., & Tuna, G. (2010). Markowitz ve Tek Endeks Modellerinin Uygulanması: İMKB 30 Endeksi Üzerinde Karşılaştırmalı Analiz. Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 15(3), 1-18.

Çelenli, A. Z., & Çorba, B. Ş. (2015). İmkb 30 İndeksini Oluşturan Hisse Senetleri İçin Parçacık Sürü Optimizasyonu Yöntemlerine Dayalı Portföy Optimizasyonu. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 16(1), 25-33.

Demirtaş, Ö., & Güngör, Z. (2004). Portföy Yönetimi ve Portföy Seçimine Yönelik Uygulama. Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, 1(4), 103-109.

<https://evds2.tcmb.gov.tr/>. (2020, 09 25).

<https://www.isyatirim.com.tr/tr-tr/analiz/hisse/Sayfalar/Tarihsel-Fiyat-Bilgileri.aspx>. (2020, 08 10).

İskenderoğlu, Ö., & Karadeniz, E. (2011). Optimum Portföyün Seçimi: İMKB 30 Üzerinde Bir Uygulama. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12(2), 235-257.

Kandemir, E. (2016). Optimum Portföy Seçimi ve Bist'te Ampirik Bir Uygulama. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Kardiyen, F. (2008). Portföy Optimizasyonunda Ortalama Mutlak Sapma Modeli ve Markowitz Modelinin Kullanımı ve İMKB Verilerine Uygulanması. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 335-350.

Şişman, A., & Karaca, H. (2016). Kriz Dönemlerinde Optimal Portföy Seçimi: Bist 100 Uygulaması. Yönetim ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi, 14(3), 51-63.

Topal, Y., & İlarslan, K. (2009). Portföy Optimizasyonu Bağlamında Tanjant Portföyleri: İMKB 30 İşletmelerinden Bir Örnek. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 219-247.

Toraman, C., & Yürük, M. F. (2014). Kuadratik Programlama Tabanlı Modelleme İle Portföy Optimizasyonu: Bist-100 Uygulaması. Mukaddime, 133-148.

Uyar, U., & Kangallı, G. (2012). Markowitz Modeline Dayalı Optimal Portföy Seçiminde İşlem Hacmi Kısıtı. Ege Akademik Bakış, 12(2), 183-192.

Uygurtürk, H., & Korkmaz, T. (2015). Portföy Optimizasyonunda Markowitz Modelinin Kullanımı: Bireysel Emeklilik Yatırım Fonları Üzerine Bir Uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 67-82.

E-TİCARET SİTELERİNİN KULLANILABİLİRLİĞİ VE BAŞARISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ*

Correspondent Author: Yeşim Tuba ÜLGER

Determination of Factors Affecting the Usability and Success of E-Commerce Sites

Yeşim Tuba ÜLGER¹
Murat TOKSARI²

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Geliş Tarihi : 09/11/2020
Makale Kabul Tarihi : 10/12/2020

Anahtar Kelimeler:
İnternet, E-Ticaret, Web Site Kullanılabilirliği

JEL Kodları: L81, L86, M31,

İlk çağlardan itibaren insanlar, yaşamlarını devam ettirebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için büyük çabalar içine girmişlerdir. Günümüz teknolojisinde yaşanan gelişmeler ile beraber insanların hayatlarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Son asırda teknolojik değişimin hızı ile birlikte ortaya çıkan internet, ticari alanda da yenilikler ve kolaylıklar sağlamış, klasik ticaret kavramını değiştirerek elektronik ticaret (e-ticaret) kavramının çıkmasına neden olmuştur. Çalışmada, e-ticaret sitelerinin kullanılabilirliğini ve başarısını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın verileri Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinde okuyan 418 öğrenci ile yüz yüze görüşülerek toplanmış ve araştırmanın bulgu ve analizleri SPSS 20.00 paket programından yararlanılarak değerlendirilmiştir. Yapılan analiz ve bulgular sonucunda, e-ticaret sitelerinin kullanılabilirliği, e-ticaret sitelerine duyulan güven ve memnuniyetin derecesi ile web sayfa tasarımının tüketicilerin satın alma tercihini pozitif yönde etkileyip etkilemediğine yönelik faktörler belirlenmiştir.

ARTICLE INFORMATION

ABSTRACT

Submission Date : 09/11/2020
Accepted Date : 10/12/2020

Keywords:
Internet, E-Commerce, Web Site Usability

JEL Codes: L81, L86, M31,

Since the early ages, people have made great efforts to survive and meet their needs. Along with the developments in today's technology, significant changes have occurred in people's lives. The internet, which has emerged with the speed of technological change in the last century, has provided innovations and conveniences in the commercial field, and has changed the concept of classical commerce and led to the emergence of the concept of electronic commerce (e-commerce). In the study, it is aimed to determine the factors that affect the availability and success of e-commerce sites. The data of the study have been collected face to face with 418 students studying at Niğde Ömer Halisdemir University, and the findings and analysis of the study have been evaluated using the

* Bu çalışma, Yeşim Tuba ÜLGER'in Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD'inde 2019 yılında sunulan "E-Ticaret Sitelerinin Kullanılabilirliği ve Başarısını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

1 Niğde Öner Halisdemir Üniversitesi SBE Doktora Öğrencisi, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5675-0917>, yesimtugbaulger@hotmail.com

2 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4941-4664>, mtoksari@cumhuriyet.edu.tr

SPSS 20.00 package program. As a result of the analysis and findings, factors have been determined related to the usability of e-commerce sites, the degree of trust and satisfaction in e-commerce sites and whether the web page design positively affects the purchasing preferences of the consumers.

1. Giriş

Dijital teknolojinin insanların hayatına girmesiyle birlikte tüketici tercihlerinde önemli farklılıklar meydana gelmiştir. Tüketiciler nezdinde meydana gelen en önemli farklılığın ise, alışveriş yapma alışkanlıkları olduğu görülmüştür. Özellikle son zamanlarda sosyal medyanın çok yoğun bir şekilde insanların hayatına girmesiyle birlikte alışveriş çılgınlığı artış göstermiş ve internet üzerinden alışveriş yapma alışkanlığı yoğun bir şekilde etkisini hissettirmiştir.

Teknolojik cihazların ve iletişimin çok hızlı değiştiği ve sürekli kendisini yenilediği çağımızda, özellikle sağladığı kolaylıklar ve olanaklar yönünden e-ticaret sitelerinin varlığı insanların yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Alışveriş kavramının geleneksel alışverişten sanal alışverişe doğru evrilmesiyle birlikte e-ticaretin önemi, hem tüketiciler için hem de rekabet avantajı kazanmak isteyen markalar için giderek artmıştır.

E-ticaret siteleri sayesinde işletmeler ve tüketiciler dünyanın herhangi bir yerinden bir başka yerine çok rahat ulaşabilmekte ve bu durum e-ticaret sitelerine olan ilgiyi giderek artırmaktadır. Özellikle marka savaşlarının yaşandığı günümüz dünyasında pazar payını artırmak ve tüketici nezdinde konumlanmak isteyen her işletmenin e-ticarete oldukça fazla önem vermesi gerekmektedir. Bunun için işletmelerin, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda talep ettikleri ürünleri satın almak isteyen her tüketiciyi dünyanın neresinde olursa olsun web sitelerine çekmesi ve onların istedikleri ürünleri satın almalarını sağlayacak içerikler oluşturması gerekmektedir. Aynı zamanda e-ticaret siteleri, sadece işletmelerin imajını güçlendirmemekte, bir pazarlama aracı olarak tüketicilerin ürün ve hizmetleri satın almalarını da sağlamaktadır.

Bununla birlikte e-ticaret sitelerini kullanan bireylerin site içerisinde gezinmeleri veya ürünleri araştırmaları durumunda birçok sorunla karşılaşmaları da muhtemeldir. Kullanıcılar için ortaya çıkan bu sorunları minimum seviyeye indirgeyebilmek adına e-ticaret sayfalarının kullanılabilirliğini artırmak işletmeler açısından oldukça önem taşımaktadır.

2. E-Ticaret Kavramı

Özellikle dijital teknolojinin gelişmesiyle birlikte, küresel dünyada olan değişimlerden daha fazla haberdar olunur hale gelinmiştir. Bu kapsamda geniş bilgisayar ağları sayesinde, dünyanın herhangi bir yerinden başka bir yerine sipariş verilebilmekte, tüketici ihtiyaçları hızlı ve etkin bir şekilde karşılanabilmektedir (Zengin ve Güngördü, 2013: 130).

Günümüz dünyasında insanların hayatlarına pozitif yönde etki yapan ve onların alışveriş yapma alışkanlıklarını değiştiren e-ticaret kavramı; ürünün tasarımı ve imalatı sürecinden, satılması ve teslim alınmasına kadar geçen sürecin internet aracılığıyla yapıldığı ticaret şeklinde ifade edilmiştir (Albeni ve Fidan, 2014: 288). Bir başka kavramsal ifade ile e-ticaret; ürün ve hizmetlerin üretimi, reklamları, satış işlemleri, sigorta, dağıtım ve ödeme işlemlerinin haberleşme ağları üzerinden elektronik olarak yapılmasıdır şeklinde ifade edilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Özellikle günümüzde internetin çok geniş kesimlerce çok yoğun bir şekilde kullanılması ile birlikte alışveriş işlemlerinin online olarak gerçekleştirilmesi ile ortaya çıkan e-ticaret kavramı, ticaretin en büyük ekonomik göstergelerinden birisi haline gelmiştir (Akçi ve Annaç Göv, 2015: 414).

Geçmişten günümüze teknolojiye yaşanan gelişmeler, sosyal ve ekonomik göstergelerin değişmesine sebep olmuştur. Özellikle günümüzde internetin yaygınlaşarak her platformda kullanılmasıyla birlikte, insanların psikografik ve hedonik davranışların da gözle görülebilir şekilde değişiklikler meydana getirmiştir.

Ülkemizde 2017 yılına ait e-ticaret raporu verilerine göre internet kullanıcı sayıları ve internet penetrasyonu dikkate alındığında; 2012 yılında % 45 olan internet kullanım oranı hızla yükselmiş ve 2016 yılına gelindiğinde 46.2 milyon internet kullanıcısı ile % 58'lere ulaştığı görülmüştür (Dijilopedi, 2018). 2017 yılında yapılan bir tahmine göre, 2020 yılında 62 milyon internet kullanıcısı ile Türkiye'nin internet penetrasyonunun % 76'lı seviyelere çıkacağı belirtilmiştir (E-Ticaret Raporu, 2017: 41). Bu veriler de gösteriyor ki, internet kullanıcıları ile sosyal medya kullanıcılarının her geçen gün arttığı ve e-pazarlamanın işletmelerin rekabet avantajı kazanmasında büyük bir pazar oluşturduğu görülmektedir.

3. E-Ticaret Sitelerinin Kullanılabilirliği

Teknolojik gelişmeyle birlikte ortaya çıkan ve son yüzyılın en önemli buluşlarından birisi olarak görülen web siteleri, ticari işletmeler ile tüketicilerin (müşterilerin) yüz yüze gelmeden yirmi dört saat kesintisiz olarak iletişim kurduğu mecralar olarak görülmektedir. İnternet kullanımının yaygınlaşarak iletişimin mobil hale gelmesi, web ortamının fiziksel koşullara göre sahip olduğu avantajlar, pazarlama açısından kullanıcıların eğilimleri ve işletmelerin tüketicileri ile iletişim kurmak istemeleri web sitelerini birer potansiyel pazarlama iletişim aracı haline getirmiştir (Usta, 2007: 244). Web teknolojisinin günlük hayatta insanlar tarafından yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte günden güne bilgisayarlar küçülmüş, ucuzlanmış, taşınabilir hale gelmiş ve bu gelişmelere paralel olarak iletişim (telekomünikasyon) teknolojilerinde hızlı bir değişim olmuştur (Özüdoğru, 2014: 36).

Günümüz dünyasında iletişim sektörünün her geçen gün kendisini yenilemesiyle birlikte, web uygulamalarında da yeni çığırar açılmıştır. İlk zamanlarda kullanılan web 1.0'dan sonra, interaktifliği sağlayabilen, teknolojik açıdan kendisini yenileyerek daha iyi alt yapıya sahip olan e-ticaret (B2B, B2C, C2C vb.) uygulamalarına geçilmiştir (Sarısakal ve Aydın, 2003: 83).

Yirminci yüzyılın sonlarındaki önemli buluşlardan birisi olan web sayfaları, işletmelere markalarını tanıtmaya ve tüketici algısında pozitif etki bırakma noktasında yeni bir yaklaşım ve bakış açısı getirmiştir. İşletmeler pazarda daha etkin hale gelmek için kullanıcı ara yüzü olarak kullandıkları web sayfalarını oluştururken interaktif olmasına dikkat etmişlerdir. Çünkü işlemler interaktifliğin gerçekleştirilmesiyle birlikte, müşteriler hakkında daha fazla bilgi edinebilmekte, müşteri odaklı olabilmekte ve müşteri memnuniyetini sağlayarak rekabet üstünlüğü elde edebilmektedirler (İnan ve Doğan, 2006: 204).

Huizingh (2000), rekabet avantajı sağlayarak pazar payını artırmak isteyen her işletmenin internet sitesini daha etkin hale getirmek istemesi durumunda yapacağı stratejik noktaların içerik (web sayfasında kullanıcıya sunulan bilgi, hizmet ve özellikler) ve tasarım (kullanıcılara sunuş biçimi) olduğunu belirtmiştir. Çünkü işletmeler, markalarının içeriklerini ve tasarımlarını oluştururken, markanın güçlü yönlerini oluşturan isim, mesaj, renk ve sloganları hedef tüketicilerinin zihninde konumlandırarak şekilde hazırlamaları rekabet avantajı kazanmaları açısından önemlidir.

Nielsen (2005), işletmelerin internet sitesi aracılığıyla tüketiciler nezdinde değer oluşturması ve algıda pozitif etki bırakması için; kullanıcıların en temel beklentilerini

tespit ederek onları karşılayabilmeleri, okuyabilecekleri bir metin ile sorularına cevap bulabildikleri bir içeriği oluşturmaları, web sitesinde aradıklarına ulaşabilmelerini sağlayacak gezinti ve araştırma imkânlarını bulabilmelerini, basit ve kısa formları, metinlerde yazım yanlışları ile güncelliğini kaybetmiş bilgi ve yanlış verilerin olmaması gibi bir takım etkileyici özellikleri içine alacak şekilde oluşturmaları gerektiğini ifade etmiştir.

Rosen ve Puriton (2004: 788), etkin bir internet sitesinin tasarlanmasının fiziksel bir alanın tasarımı ile benzer özellikler gösterdiği ve çok titiz bir şekilde çalışılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Ranganathan ve Ganapathy (2002: 457-465) ise yapmış oldukları çalışmada, ticaret amaçlı internet sayfalarının dört temel faktörünün bulunduğunu ve bunların içerik, tasarım, güvenlik ve gizlilik olduğunu belirtmişlerdir.

4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, e-ticaret sitelerini daha etkin kullanarak tüketici algısında pozitif etki bırakmak isteyen her kurumun başarısını etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu amaçtan yola çıkarak, özellikle çocukluğundan itibaren dijital teknolojiyi etkin bir şekilde kullanan gençlerin (üniversite öğrencilerinin) e-pazarlamayı etkin kullanan işletmelerle ilgili düşünceleri ve algılama biçimleri dikkate alınmıştır. Ülkemiz nüfusunun 82 milyonu geçtiği, ilk, orta ve lise seviyesinde 18 milyondan fazla genç nüfusun olduğu ve üniversitelerde 2 milyona yakın öğrencinin bulunduğu göz önünde tutulursa gençlerin eğilimlerinin ve beğenilerinin neler olduğunun bilinmesi, düşüncelerini öğrenerek e-ticaret sitelerinin tasarlanması kaçınılmaz bir gerçektir. Özellikle sayısal veriler dikkate alındığında ülkemiz Avrupa ülkelerinin hemen hepsinden daha genç nüfusa sahiptir ve bu nüfus ticari işletmeler açısından önemli bir hedef kitle konumundadır.

Araştırmanın örneklemini, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinde öğrenim gören üç fakülte öğrencileri (Eğitim Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi) oluşturmuştur. Zaman ve maliyet tasarrufundan dolayı ana kütleyi en iyi temsil eden örneklem gurubunu belirlemek için, ihtimalsiz örnekleme yöntemlerinden kolayda ve yargısal örnekleme yöntemi kullanılarak 20.01.2019-19.03.2019 tarihleri arasında 525 kişi ile yüz yüze görüşülmüş ve veriler toplanmıştır. Ancak çalışmaya katılan 107 katılımcının e-ticaret sitelerini kullanmadıkları sadece demografik özellikleri içeren soruları cevapladıkları tespit edildiğinden dolayı 418 katılımcının cevapları değerlendirilmiştir. E-ticaret sitelerinden alışveriş yapma deneyimi olmayan 107 katılımcının cevapları ise analize dâhil edilmemiş, sadece demografik veriler şeklinde

değerlendirilmiştir. Verilerin analiz edilmesinde, SPSS 20.0 istatistiki paket programı kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan veriler, birincil veri kaynaklarından olan nicel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Anket formunda yer alan sorular, Yılmaz (2014) ve Şen (2017)'in yapmış oldukları çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

5. Araştırmanın Bulguları

Ankete katılanların demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		f	%
Cinsiyet	Erkek	184	35,0
	Kadın	341	65,0
Yaş	18-22	439	83,6
	23-25	71	13,5
	26 ve üzeri	15	2,9
Gelir Düzeyi	0-499 TL	306	58,3
	500-999 TL	132	25,1
	1000-1499 TL	42	8,0
	1500 TL ve üzeri	40	7,6
Toplam		525	100

Tablo 1’e bakıldığında araştırmaya katılan 525 kişinin çoğunluğunun; kadın (% 65), 18-22 yaş aralığında olduğu (% 83,6) ve 306 katılımcının 0-499 TL gelir düzeyine (% 58,3) sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 2: Katılımcıların Günlük Ortalama İnternet Kullanım Süreleri

İnternet Kullanım Süresi	f	%
1 saatten az	12	4,2
2-4 saat	195	39,0
5-7 saat	145	41,0
8 saat ve üzeri	66	15,8
Toplam	418	100

Tablo 2’de, araştırmaya katılan 418 katılımcının günlük ortalama internet kullanım sürelerine ilişkin verdikleri cevaplar dikkate alındığında büyük bir çoğunluğunun 340 (% 80) en az 2 saat en fazla 7 saat interneti aktif olarak kullandığı

görülmüştür. Bu veriler dikkate alındığında özellikle genç kuşağın büyük bir çoğunluğunun zamanlarını internette geçirdiği ve işletmeler için e-pazarlama açısından büyük bir pazar oluşturdukları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların İnternet Üzerinden Alışveriş Yaptıkları Ürün Türleri

Ürün Türü	Alışveriş Yapıyorum		Alışveriş Yapmıyorum	
	f	%	f	%
Kıyafet, aksesuar, ayakkabı, çanta vb.	364	87,1	54	12,9
Kitap, film, müzik, dergi vb. ürünler	248	59,3	170	40,7
Ev Eşyaları (mobilya, beyaz eşya vb.)	44	10,5	374	89,5
Elektronik cihazlar (cep telefonu, bilgisayar vb.)	87	20,8	331	79,2
Temizlik ürünleri	13	3,1	405	96,9
Kozmetik, sağlık ve kişisel bakım ürünleri	112	26,8	306	73,2
Yiyecek-içecek siparişi	41	9,8	377	90,2
Çiçek	38	9,1	338	90,9
Kırtasiye, ofis malzemeleri	80	19,1	338	80,9
Gıda ürünleri	10	2,4	408	97,6
Petshop malzemeleri	15	3,6	403	96,4
Otomobil aksesuarları	29	6,9	389	93,1
Seyahat, tatil	66	15,8	352	84,2
Bilet	211	50,5	207	49,5
E-Bankacılık (kredi kartı, yatırım, fatura vb.)	170	40,7	248	59,3
Diğer	7	1,7	411	98,3

Tablo 3'te katılımcıların internet üzerinden alışveriş yaptıkları ürün türleri incelendiğinde, 364 (% 87,1) katılımcının kıyafet, aksesuar, ayakkabı, çanta gibi ürünleri tercih ettikleri, 248 (% 59,3) katılımcının kitap, film, dergi vb. ürünleri tercih ettikleri, 112 (% 26,8) katılımcının kozmetik, sağlık ve kişisel bakım ürünlerini tercih ettikleri, 211 (% 50,5) katılımcının ise bilet satışını tercih ettikleri görülmüştür.

Bu veriler de gösteriyor ki üniversite okuyan katılımcıların algıda pozitif etki bırakan fiziksel özelliklere önem verdikleri ve psikografik olarak (yaşam ve hayat tarzlarında) çevresel faktörlerin internet üzerinden alışverişlerin de etkili olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Katılımcıların İnternet Üzerinden Alışveriş Tercihleri

Tercih	Tercih Ediyorum		Tercih Etmiyorum	
	f	%	f	%
Zaman tasarrufu sağlaması	225	53,8	193	46,2
Mağazalara göre fiyatlarının daha uygun olması	257	61,5	161	38,5
Ürünleri karşılaştırma imkânına sahip olması	153	36,6	265	63,4
Geniş ürün yelpazesine ulaşabilmesi	244	58,4	174	41,6
Bulunulan şehirde almak istenilen ürünlere ulaşamaması	257	61,5	161	38,5
Anlık indirim ve promosyon fırsatlarına daha fazla sahip olması	215	51,4	203	48,6
Müşteri memnuniyetine daha fazla önem verilmesi	65	15,6	353	84,4
Diğer	13	3,1	405	96,9

Tablo 4’te araştırmaya katılan katılımcıların internet üzerinden alışverişini neden tercih ettiklerine ilişkin sorulara vermiş oldukları cevaplar dikkate alındığında, 257 (% 61,5) katılımcının yaşamış oldukları Niğde ilinde istemiş oldukları mağazaların yeterince olmadığını ve mağazalara göre fiyatların daha uygun olduğunu ifade etmişlerdir. Bu cevaplarla birlikte, 244 (% 58,4) katılımcının geniş ürün yelpazesine ulaşmasından dolayı, 225 katılımcının (% 53,8) zaman tasarrufu sağlamasından dolayı, 215 (% 51,4) katılımcının ise anlık indirim ve promosyon fırsatlarına daha fazla sahip olmasından dolayı internet üzerinden alışverişin daha cazip olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 5: Katılımcıların En Çok Tercih Ettikleri E-Ticaret Siteleri

Site	Tercih Ediyorum		Tercih Etmiyorum	
	f	%	f	%
Hepsiburada.com	243	58,1	175	41,9
Gittigidiyor.com	167	40	251	60
N11.com	178	42,6	240	57,4
Morhipo.com	44	10,5	374	89,5
Sahibinden.com	70	16,7	348	83,3
Yemeksepeti.com	56	13,4	362	86,6
Trendyol.com	230	55	188	45
Ciçeksepeti.com	79	18,9	339	81,1
Markafoni.com	20	4,8	398	95,2
Aliexpress.com	96	23	322	77
Amazon.com	26	6,2	392	93,8
Diğer	140	33,5	278	66,5

Tablo 5’te katılımcıların en çok tercih ettikleri e-ticaret siteleri ile ilgili soru yöneltilmiş, 243 (% 58,1) kullanıcının hepsiburada.com, 230 (% 55) trendyol.com, 178 (% 42,6) kullanıcının N11.com, 167 (% 40) kullanıcının gittigidiyor.com, 96 (% 23) kullanıcının aliexpress.com, 70 (% 16,7) kullanıcının sahibinden.com, 56 (% 13,4) kullanıcının yemeksepeti.com, 44 (% 10,5) kullanıcının morhipo, 26 (% 6,2) kullanıcının amazon.com, 20 (% 4,8), 140 (% 33,5) kullanıcının ise diğer e-ticaret sitelerini daha fazla tercih ettikleri görülmüştür.

E-ticaret sitelerini daha etkin kullanarak tüketici algısında pozitif etki bırakmak isteyen ve e-ticaret sitelerini verimli kullanmaları neticesinde sektörde markalaşan işletmeleri başarıya götüren faktörlerin belirlenmesi için açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır.

Tablo 6: KMO ve Barlett’s Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Uygunluk Testi	0,940	
	Ki-Kare	5786,863
Bartlett’s Küresellik Testi	Df	351
	Anlamlılık	0,000

Faktör analizi yapılmadan önce istatistiksel açıdan araştırmanın sonuçlarının güvenilirliğini test etmek için Cronbach’s Alpha katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliğine bakılmıştır. Cronbach’s Alpha katsayısının % 60’tan yüksek olması güvenilir olduğunu göstermektedir (Hair vd., 1998). Güvenirlik analizi sonucunda Cronbach’s Alpha değeri 0.925 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değer, kullanılan ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Faktör analizi yapılmadan önce Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem uygunluğu ve Barlett küresellik testi sonuçları incelenmiştir. KMO testinin sonucu 0,940 ile örneklem büyüklüğünün uygun olduğunu göstermektedir. KMO değerinin % 60’ın üzerinde olması arzu edilmektedir (Nakip, 2003: 408). Barlett testinin sonucu 0.000 anlamlılık düzeyinde geçerli çıkmıştır. Bu iki test sonucuna göre, verilere faktör analizi yapmak için örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu görülmüştür.

Bu bilgilere göre elde edilen değerlerin anlamlı ve ölçeğin açımlayıcı faktör analizine uygun olduğu söylenebilir. Açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilirken Varimax tekniği kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin faktör yapılarını ölçmek üzere 27 değişken kullanılarak hazırlanan anket formu için faktör analizi sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	İfadeler	Faktör Yüğü
Kullanılabilirlik	E-ticaret sitelerinde ürün/hizmet satın alırken fiyatının uygun olması oldukça önemlidir.	,586
	E-ticaret sitesinin kolay kullanılabilir olması önemlidir.	,645
	E-ticaret sitesinden satın aldığım ürünün ödeme koşulları önemlidir.	,644
	E-ticaret Sitesinin kullanımı kolay olmalıdır.	,702
	E-ticaret Sitesi; okunaklı görüntüler, renkler ve metinler içermelidir.	,555
	E-ticaret Sitesi, basit ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır.	,652
	E-ticaret Sitesinde, bilgilere hızlı erişilebilmelidir.	,780
	E-ticaret Sitesinin içeriği sürekli yenilenmelidir.	,645
	E-ticaret Sitesi, doğru ve ilgili bilgileri sağlamalıdır.	,792
	E-ticaret Sitesinin kalitesi, markanın kalitesi ve sponsor firmanın kalitesi ile örtüşmelidir.	,723
	E-ticaret Sitesinde, kullanıcı bilgilerini ne amaçla kullanacağı açıklamaktadır.	,672
	E-ticaret Sitesinde, ödemelerle ilgili bilgilerin güvenliği ile ilgili bilgilendirmede bulunulmalıdır.	,756
	E -ticaret Sitesinde, kişisel bilgilerimin güvenliği için düzenlemeler yapılmış olmalıdır.	,740
	E -ticaret Sitesinde ürünler kolayca mukayese edilebilmelidir.	,665
	E -ticaret Sitesi, satın alma kararlarımda bana yardımcı olmalıdır.	,433
	E -ticaret Sitesinde, hizmet ve ürün garantileri ile ilgili açıklamada olmalıdır.	,767
	E -ticaret Sitesinde, nakliye ve taşıma maliyetleri ile ilgili bilgi verilmelidir.	,751
E -ticaret Sitesinde, sipariş takibi yapılabilir olmalıdır.	,770	
Memnuniyet	E-ticaret Sitesinde, kişisel bilgilerimin gerekli durumlar dışında kullanılmayacağına inanıyorum.	,440
	E-ticaret Sitesine genel olarak güveniyorum.	,816
	E-ticaret Sitesi güvenilir ve güvenilmeye değerdir.	,812
	E-ticaret Sitesi belirli bir kalite düzeyinde ürün sunar.	,684
	Kullandığım üründe bir problem olduğunda E-ticaret Sitesi çözümde yardımcı olur.	,708
	E-ticaret Sitesi memnuniyetimle ilgilenir.	,661
	Reklamlarda gördüğüm e-ticaret sitelerini tercih etme olasılığım daha yüksektir.	,783

Tasarım	E-ticaret sitesinin rengi ve tasarımı satın alma tercihi etkiler.	,784
	E-ticaret Sitesi eğlenceli olmalıdır.	,551
Toplam Açıklanan Varyans: %53,350		

Tablo 7'deki faktör analizi sonuçlarına göre, üç faktör (kullanılabilirlik, memnuniyet, tasarım) olarak tespit edilmiştir. Varyans değerleri incelendiğinde ise, elde edilen üç faktörün toplam varyans değeri %53,350 olarak çıkmıştır.

6. Sonuç ve Öneriler

Küresel rekabetin yoğun olduğu günümüz dünyasında dijital teknolojinin insanların hayatına girmesi ile birlikte, hem işletmelere rekabet avantajı kazandırmış hem de insanoğluna fayda noktasında büyük katkılar sağlamıştır. Her gün yeni bir teknolojik gelişmenin ortaya çıktığı çağımızda, alışverişin de geleneksel ortamdan dijital ortama geçişi kaçınılmaz olmuştur. İhtiyaçların sonsuz oluşu ve günümüz koşullarında değişimin hızı ile birlikte ortaya çıkan ve insanları birçok yenilikle tanıştıran kolaylıklar sağlayan internet ve iletişim teknolojileri, elektronik ticaret (e-ticaret) kavramının çıkmasını sağlamış, giderek önemi artmış ve artmaya da devam etmektedir.

Bu çalışmada, e-ticaret sitelerinin kullanılabilirliği ve başarısını etkileyen faktörler analiz edilmeye çalışılmıştır. E-ticaret sitelerinin web sayfalarının kullanılabilirliği, web sayfalarına duyulan güven ve memnuniyet ile web sayfa tasarımının tüketicilerin ürün ve hizmetleri satın alma tercihlerinde etkili faktörler olduğu görülmüştür. Bu kapsamda şu öneriler sunulmuştur:

- E-ticaret yapan işletmeler, web sitelerinin kullanılabilirliğini artırmak için sitelerinin tasarımına özen göstermelidir.
- E-ticaret yapan işletmeler, sayfa tasarımını iyi bir içerikle güçlendirmeli ve sayfa içeriğini hazırlarken tüketici kaybını engellemek için yetersiz bilgi ve yanlış yönlendirmelerden kaçınmalıdır.
- E-ticaret yapan işletmeler, tüketicilerin taleplerini göz önünde bulundurarak sayfalarını şekillendirmeli, sağlam bir altyapıya sahip, her türlü bilgiyi barındıran, teknik açıdan yeterli bir web sitesi hazırlamalıdır.
- E-ticaret yapan işletmeler, tüketicilerin istedikleri şeylere kısa sürede ulaşabilmelerini ve zaman kaybı yaşamamalarını sağlamalıdır.
- E-ticaret yapan işletmeler, güvenlik konusunda gerekli önlemler almalı ve tüketicilerin mağdur olmasını önlemelidir.

- E-ticaret yapan işletmeler, hedef kitleyi net olarak belirlemeli ve onların isteklerini anlayabilmelidir. İşletmeler, yeni müşterileri kendine çekmek ve mevcut tüketicileri korumak adına sürekli olarak araştırmalar yapmalı, rakiplerinin neler yaptığını, güncel konuları ve teknolojik gelişmeleri takip etmelidir. E-ticaret işletmeleri, ilerleyen dönemlerde problem yaşamamak ya da yaşanan sorunları kolayca giderebilmek için her bir departmanda alanında uzman bir ekiple çalışmalıdır.
- E-ticaret yapan işletme yöneticilerinin web sayfalarının kullanılabilirliği, memnuniyet düzeyleri ve sayfa tasarımlarının yanında faaliyet gösterdiği sektörlerde tüketicilerin en çok satın aldıkları ürün gruplarına yönelik ürünler ve hizmetler belirlenmelidir.
- Tüketiciler üzerinde web sayfalarıyla ilgili hangi faktörlerin etkili olduğunun tespiti bundan sonra bu alanda yapılacak çalışmalara yol gösterici olabilecektir.
- Bu çalışma zaman ve maliyet tasarrufundan dolayı Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinde öğrenim gören üç fakülte de okuyan üniversite öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur. İlerde yapılacak çalışmalar, daha geniş örneklem üzerinde yapılarak sonuçların genellenebilmesi sağlanabilir.

Kaynakça

- Akçi, Y. ve Annaç Göv, S. (2015). Tüketicilerin E-Ticaret Algılarının İncelenmesi (Gaziantep ve Adıyaman Örneği). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 413-433.
- Albeni, M. ve Fidan, H. (2014). Asimetrik Bilginin E-Ticaret Üzerindeki Etkileri: Tüketicilerin Güven Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 287-298.
- Dijilopedi.com (2018), Web: <https://dijilopedi.com/2018-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/> (Erişim Tarihi: 13.04.2019).
- Ekonomi Bakanlığı (2018), E-ticarete Başlarken, Web: https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/hizmetTicareti/eTicaret/eticareteTicarete_Baslarken (Erişim Tarihi: 18.02.2018).
- E-Ticaret Raporu (2017), Web: <http://www.eticaretraporu.org/wp-content/uploads/2017/04/TUSIAD-E-Ticaret-Raporu-2017.pdf> (Erişim Tarihi: 13.04.2019).
- Hair F. J., Ronald R. T. and William C. A. (1998). *Multivariate Data Analysis*, 5. Th. Ed., Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Huizingh, E.K. (2000). The Content and Design of Web Sites: An Empirical Study. *Information and Management*, 37(3), 123-134.
- İnan, H. ve Doğan, H. (2006). Müşteri Odaklı Web Sitelerinin İşletme Pazarlama Kararlarına ve Markasına Etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 191-206.
- Nakip M. (2003). *Pazarlama Araştırması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Nielsen, J. (2005). "Top Ten Web Design Mistakes of 2005", Web: www.useit.com/alertbox/designmistakes.html (Erişim Tarihi: 18.02.2018).

- Özüdoğru, Ş. (2014). Bir Web 2.0 Uygulaması Olarak Bloglar: Blogların Dinamikleri ve Blog Alemi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, 4(1), 36-50.
- Ranganathan, C. and Ganapathy, S. (2002). Key Dimensions of Business-to- Customer Web Sites. *Information and Management*, (39), 457-465.
- Rosen, D.E. and Purinton, E. (2004). Website Design: Viewing the Web As a Cognitive Landscape. *Journal of Business Research*, (75), 788.
- Sarısakal, N. ve Aydın, A. (2003). E-Ticaretin Yeni Yüzü Mobil Ticaret. *İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 1(2), 83-90.
- Şen, B. (2017). E-Ticaret Sitelerine Ziyareti Etkileyen Faktörler ve Tüketiciler Üzerinde Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Usta, R. (2007). Türkiye’de En Büyük 100 Sanayi İşletmesinin Web Sitelerinin Pazarlama İletişimi Yönünden İncelenmesi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 243- 260.
- Yılmaz, A. (2014). Elektronik Ticarete Güven ve Sadakate Etki Eden Faktörler: Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Zengin, B. ve Güngördü, A. (2013). Elektronik Ödeme Sistemlerinin Olası Etkileri Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 129-150.

PERFORMANCE COMPARISON OF REAL ESTATE INVESTMENT TRUST SECTOR AND VENTURE CAPITAL INVESTMENT TRUST SECTOR IN TURKEY

Correspondent Author: **Metin AKTAŞ**

Türkiye’de Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Sektörü ile Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı Sektörünün Performanslarının Karşılaştırılması

*Metin AKTAŞ¹
Zabiullah DARWISH²*

ARTICLE INFORMATION	ABSTRACT
<p>Submission Date : 14/11/2020 Accepted Date : 11/12/2020</p> <p>Keywords: Real Estate, Venture Capital, Performance</p> <p>JEL Codes: L85, G24, L25</p>	<p>The aim of this study is to compare performance of the real estate investment trust (REIT) sector and venture capital investment trusts (VCIT) sector in Turkey. In order to accomplish this purpose, Data Enveloped Analysis is utilized by using the data of 32 REIT and 7 VCIT for the yearly term of 2014-2019. In addition, while net profit amount and profit per share are used as output variables, risky investment amount, total equity amount, total asset amount are used as input variables. At the end of the analysis, in general it is concluded that the real estate investment trust sector has higher efficiency than venture capital investment trust sector has. Besides, according to the Malmquist Productivity results, again real estate investment trust sector has more productivity than the venture capital investment trust sector has.</p>

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p>Makale Geliş Tarihi : 14/11/2020 Makale Kabul Tarihi : 11/12/2020</p> <p>Anahtar Kelimeler: Gayrimenkul, Girişim Sermayesi, Performans</p> <p>JEL Kodları: L85, G24, L25</p>	<p>Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı sektörü ile Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı sektörünün performanslarını karşılaştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, 2014-2019 dönemine ait 32 tane gayrimenkul yatırım ortaklığının ve 7 tane girişim sermayesi yatırım ortaklığının yıllık verileri kullanılarak, Veri Zarflama yöntemi ile analiz yapılmaktadır. Veri Zarflama analizinde, net kar tutarı ve hisse başına kar tutarı, çıktı değişkenleri olarak kullanılırken, riskli yatırım tutarı, toplam öz sermaye tutarı ve toplam aktif tutarı, girdi değişkenleri olarak kullanılmaktadır. Yapılan analiz sonucunda, genel olarak, gayrimenkul yatırım ortaklığı sektörünün, girişim sermayesi yatırım ortaklığı sektörüne göre daha etkin olduğu, Malmquist verimlilik sonuçlarına göre de, gayrimenkul yatırım ortaklığı sektörünün, girişim sermayesi yatırım ortaklığı sektörüne göre daha verimli olduğu anlaşılmaktadır.</p>

¹*Prof. Dr.*, Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, Division of Finance, ORCID ID: 0000-0003-4366-868, maktas@ohu.edu.tr

²*PhD Student*, Niğde Ömer Halisdemir University, Graduate School of Social Science, Department of Business Administration, Division of Finance, ORCID ID: 0000-0001-8855-9738, zabi.darwish321@gmail.com

1. Introduction

Real Estate Investment Trusts, in general terms, are the institutions that hold, operate or finance real estate in their portfolios. Although they are subject to different establishment conditions, and legislative provisions in each country, their main purpose is to bring small saving owners together, and invest in large real estate projects. In this way, they also find solutions to the financing problem for large projects, and benefit from many tax advantages offered to them.

In addition, in today's economy, where globalization is continuing rapidly, the most important problems for individuals and institutions to realize new ideas are the lack of finance. One of the alternative financing techniques developed to solve this problem is venture capital investment trusts. These institutions aim to add value to companies and to earn investors by making long-term investments in companies with high competition and growth potential. In this way, it is aimed to implement promising projects, reduce unemployment and contribute to the national economy. Venture capital financing method has emerged to solve the financing, and management problems of small and medium size companies, which are the locomotives of the economy.

The main characteristics of the venture capital financing method consist of high risk, high profit, and high technology. Venture capital is a type of financial investment with low probability of very high profit and high probability of low loss. Venture capitalists are usually active investors and they are also capable of providing technical and managerial support to the investments for the fields of finance, marketing, personnel and planning.

Entrepreneurs are discovering new investment opportunities from all over the world and the benefit of these investment opportunities can only be obtained by finding right investors and convincing them. It is only possible to find the right investors and acquire financing under suitable conditions if the entrepreneur and the investor are fully aware of each other.

Since these mentioned real estate and venture capital investment trusts are very important for the economy in terms of supporting production and reducing unemployment, it is important to conduct research on them. Besides both the real estate and venture capital investment trusts are high-risk financing models, the risk levels of the real estate and venture capital investment trusts differ according to the risk status of their investments. Therefore, this study is also important in terms of providing information to investors about which real estate and venture capital investment trusts sector will be suitable for investors according to their risk preferences.

In this study, real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector in Turkey are compared based on their performance. In the study, Data Enveloped Analysis method is used, net profit amount and profit per share amount are used as output variables, risky investment amount, total equity amount and total asset amount are used as input variables.

2. Literature Review

Han and Liang (1995) evaluated the long term (1970-1993) performance of real estate investment trusts by using a specific performance measure, the Jensen index. They indicated that REIT performance was similar to three-month Treasury bills and a stock market portfolio (S&P 500 index). They also investigated that equity REITs performed much better than mortgage REITs.

Çıtak (2008) conducted a research under the title of a nonparametric Data Enveloped Analysis (DEA) to evaluate the effectiveness of investment trusts in Turkey. As a result of the annual analysis, which included three input variables, and three output variables in the study by covering the period of 2005-2007, it was revealed that the activity inefficiencies of the securities investment partnerships due to the scale's inefficiency rather than pure technical ineffectiveness. They have become more effective by increasing their scale effectiveness recently. It is also stated that they can become more effective by expanding. It is concluded that large securities investment trusts are more effective than small securities investment trusts.

Kiyilar and Hepsen (2010) performed an analysis on performance appraisal of real estate investment trusts indexed in Istanbul Stock Exchange. The used data of the analysis was composed of 8 REITs during the period of January 2000 and December 2008. In the analysis, the Sharpe Index and the Jensen Index were used to measure the performance of each REIT relative to the market portfolio. At the end of the analysis, the results show that Pera REIT performed better than the other REIT stocks for both Sharpe and Jensen Indices over the period.

Aytekin and Kahraman (2015) aimed to measure the financial activities of companies traded in the Istanbul Stock Exchange Real Estate Investment Trusts Index with Data Envelopment Analysis. In the analysis, the financial ratios of the companies in the index for the 5-year period covering 2008-2012 are used. In the model, which was established with three input and three output variables, the efficiency values of different number of companies in the index were calculated over the years. In the study, general administrative expenses, financing expenses, and paid capitals were used as input variables of REITs. On the other hand, net asset value, net profit, and market value were used as output variables.

Rençber and Akbulut (2017) compared the efficiency and performance of VCIT companies traded on Istanbul Stock Exchange (ISE). In the study, by using data envelopment analysis model and data of 11 VCIT companies for the yearly term of 2011-2016, efficiency and productivity levels of the companies were compared. In data envelopment analysis application, while current rate, borrowing rate and cash rate are used as input variables, equity profitability, net profit margin and active turnover rate are used as output variables

Aktaş and Avcı (2017) performed an analysis to compare performance of participation banking systems in some countries during the years of 2011-2015. In the analysis, they applied data of Malaysia, Saudi Arabia, Katar, Kuwait, Iranian, United Arap Emirates and Turkey. In their studies, they also used data Enveloped Analysis and Panel Data Analysis as methods. While collected funds, fixed assets, equity capital and personal removals were used for input variables, funds provided and the other active assets were used as output variables in the Data Enveloped Analysis. They also used effectiveness scores obtained from the Data Enveloped Analysis as dependent variable and asset profitability ratio, equity profitability ratio, loan deposit ratio and debt ratio as independent variables for the Panel Data Analysis.

Sırma (2019) aimed to investigate whether the shares of REITs were affected more by company assets or by the market. In his study, the effect of the increase in the assets of REITs traded between 2007 and 2017 on stock returns was analysed. The analysis was done with a panel data method. At the end of the analysis, it is concluded that the increase in the assets of REITs is not as effective as the factors affecting the whole market.

Aktaş and İlgün (2019) compared the performance of the venture capital investment trusts (VCIT) in Turkey. In order to get this goal, data enveloped analysis was performed by using data of seven VCIT for the yearly term 2012-2017. In the analysis, while equity profitability ratio and market value/book value ratio were used as output variables, venture capital investment ratio, security investment ratio and equity ratio were used as input variables.

Aktaş and Darwish (2020) compared financial performance of real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector operating in Turkey. They also intended to determine especially if the sectors are complying with their risk and return features. In order to conduct this study, ratio analysis method was applied. Annual investment, profitability, capital structure, and stock market ratios of 32 REITs and 7 VCITs companies for the period of 2014-2019 were used as data.

3. Methodology and Data

In 1978, Charnes, Cooper and Rhodes (CCR) developed a mathematical programming formulation based on the amount of input and output observed for a group of similar decision-making units and called this approach Data Envelopment Analysis (DEA). The CCR model which can evaluate relative efficiency with multiple inputs and multiple outputs was developed based on Farrel (1957) single input-single output technical effectiveness measurement (Mecid, 2012: 1).

As Ji and Lee (2010) stated that DEA allows multiple inputs–outputs to be considered at the same time without any assumption on data distribution. In each case, efficiency is calculated as a proportional change in inputs or outputs. A DEA model can be subdivided into an input-oriented model, which minimizes inputs while satisfying at least the given output levels, and an output-oriented model, which maximizes outputs without requiring more of any observed input values.

DEA method evaluates the decision making units without the need for a functional structure, in other words, it distinguishes effective decision making units from ineffective decision making units and determines the source and amount of ineffective decision making units (Sarı, 2015: 21)

According to Huguenin (2012, firm efficiency is defined as the ratio of the sum of its weighted outputs to the sum of its weighted inputs and DEA is appropriate for the use of both private sector companies and public sector organizations (and even for entities such as regions, countries, etc.).

As Kök and Deliktaş (2003) stated, the feature of data envelopment analysis technique is that it has developed a reference (production limits curve) criterion. Thus, this reference technology levels for each input and output variable are defined by the linear component of each input and output observed simultaneously. More importantly, the data envelopment analysis does not require any assumptions about the functional structure.

Data Envelopment Analysis is defined as an indicator that represents the non-parametric linear programming approach, excluding input and output prices. DEA does not take into account the error, which is a disadvantage of this indicator. Effectiveness measures start from 0, full activity up to 1 cannot be mentioned and number 1 indicates the maximum effectiveness level. DEA is a linear programming model and non-parametric mathematical programming model to estimate production limits by comparing inputs with outputs. Simply, DEA represents the portion of weighted outputs to weighted inputs and more obtained output indicates more effective units (Alharthi, 2016: 75-76).

As Gedik (2011) stated, DEA is a linear programming-based measurement technique that includes many inputs and many outputs. This is used to measure the relative activities of decision units with each other in production situations where these inputs and outputs cannot be expressed as a single input or a single output.

As Pehlivan (2009) stated, DEA can be used in two ways for input and output. First, Input-Enveloped Analysis Models investigate what should be the most appropriate input combination that can be used to produce a particular output composition in the most efficient way. Second, Output-Envelope Analysis Models focus on how many output combinations can be obtained with a given input combination. Data envelopment analysis measures the relative effectiveness of a producer unit as the ratio of total weighted output to total weighted input.

According to Özkaya (2017), DEA measures the relative effectiveness of decision making units with multiple inputs and outputs by minimizing inputs or maximizing outputs. It evaluates its technical activities by considering the inputs and outputs of similar economic units that are generally in the same field of activity. In case of only one input and one output the efficiency of economic units is very easy to measure, but in multi-input and multi-output systems, the measurement of effectiveness can only be calculated using linear programming techniques.

In this study, Data Envelopment Analysis was performed by using 3 input variables and 2 output variables of the real estate investment trust sector which includes 30 companies and venture capital investment trust sector which includes 7 companies during the 2014-2019 yearly terms. Explanation of the input and output variables used in the analysis take place in Table 1 below.

Table 1. Input and Output Variables Used in the Study

Output Variables	Explanation
Net Profit Amount	
Profit Per Share	Net Profit / Stock Number
Input Variables	
Risky Investment Amount	Venture Capital Investment Amount Real Estate Investment Amount
Total Equity Amount	
Total Asset Amount	

The ratios used in the analysis are calculated by us based on the data obtained from the publicly disclosed financial statements of both real estate and venture capital investment trusts from the web site of Istanbul Stock Exchange and Is Yatirim.

4. Analysis

In this study, performance comparison of the real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector in Turkey was performed by the Data Envelopment Analysis method. It is aimed to compare their efficiency and productivity.

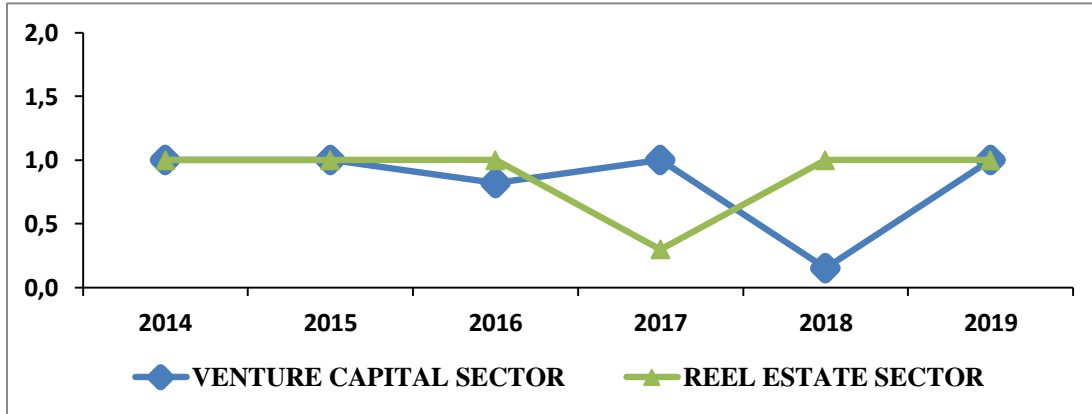
4.1. Efficiency Analysis

The efficiency results of real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector for the years of 2014-2019 are shown in the Graph -1 below.

That the efficiency values of the real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector used in the study are 1 mean that they are effective in terms of total efficiency. When they move away from the value of 1, their efficiency decrease.

Graph -1 below shows the efficiency values of real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector for the years of 2014-2019. As it is seen, both real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector have 1 efficiency value in years of 2014, 2015 and 2019. This means that both of the sectors are efficient in these years. The efficiency of venture capital sector is less than the efficiency of real estate sector in 2016 and 2018, but more in the 2017. Therefore, it can be concluded that overall, real estate sector is more efficient.

Graph 1. Scale Efficiency of Real Estate Sector and Venture Capital Sector

The effective and ineffective situations of the real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector for the 2014-2019 period take place in the Table -2 below. It is seen from the table that the real estate investment trust sector is effective in all years except 2017 and the venture capital investment trust sector is effective in 2014, 2015, 2017 and 2019, but it is not effective in 2016 and 2018.

Table 2. Efficiency and Inefficiency Situation of Real Estate Investment Trust Sector and Venture Capital Investment Trust Sector

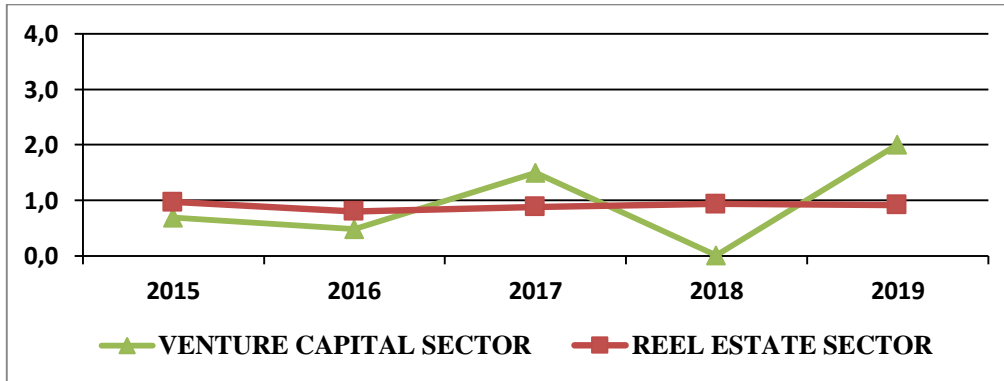
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Real Estate Investment Trust Sector	Effective	Effective	Effective	Ineffective	Effective	Effective
Venture Capital Investment Trust Sector	Effective	Effective	Ineffective	Effective	Ineffective	Effective

4.2. Malmquist Productivity Analysis

When the productivity value of the real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector are higher than 1, it indicates that there is an increase in productivity, when it is less than 1, it also indicates that there is a decrease in productivity, and a value of productivity equal to 1 indicates no change in productivity.

The productivity results of real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector for the years of 2014-2019 take place in the Graph-2 below. It is seen from the graph that productivity values of real estate investment trust sector are greater than productivity values of venture capital investment trust sector for the years of 2015, 2016 and 2018. On the other hand, productivity values of real estate investment trust sector are less than productivity values of venture capital investment trust sector for the years of 2017 and 2019. It can be concluded that overall, real estate investment sector is more productive and also more stable.

Graph 2. Malmquist Total Factor Productivity

5. Conclusion

Since real estate and venture capital investment trusts are very important for an economy in terms of increasing production and reducing unemployment. Besides, both of the real estate investment trusts and venture capital investment trusts are high risky financing models. Therefore, it is important to conduct research on these sectors and this

study is also important in terms of providing information to investors about real estate and venture capital investment trusts sectors.

In order to compare performance of real estate investment trust sector and venture capital investment trust sector, Data Enveloped Analysis was used with the data of 30 REIT companies and 7 VCIT companies for the years of 2014-2019. In addition, while net profit amount and profit per share were used as output variables, risky investment amount, total equity amount and total asset amount were used as input variables.

While evaluating the efficiency ranking of real estate investment trust and venture capital investment trusts, input and output variables used in data envelopment analysis should be taken into account. Since the efficiency ranking of the sectors was obtained according to the variables used in this study.

At the end of the data enveloped analysis, in general, it is found that real estate investment trust sector is more efficient than venture capital investment trust sector, in addition, according to the Malmquist Productivity Analysis, it is also found that in general, real estate investment trust sector is more productive than venture capital investment trust sector has.

Since naturally venture capital investment trust sector is more risky than real estate investment trust sector, it is expected that venture capital investment trust sector has more efficiency than real estate investment trust sector has. The opposite result achieved in this study implies that direct relation of risk and return may not occur in developing countries like Turkey.

References

- Aktaş, M. and Avcı, T. (2017). Performance Comparison of the Participating Banking on a Country Basis, *International Journal of Social Science Research*, 6 (2), 66-82.
- Aktaş, M. and İlgün, Y. (2019). Performance Comparison of the Venture Capital Investment Trusts in Turkey, *International Journal of Social Science Research*, 8(1), 73-92.
- Aktaş, M. and Darwish, Z. (2020). Comparison of Real Estate Investment Trusts and Venture Capital Investment Trusts in Turkey Based on Their Financial Ratios, *International Journal of Social Science Research*, 9 (1), 63-78.
- Assani, S. and Assani, A. (2018). Overview of Data Envelopment Analysis (DEA), *Presentation November*, University of Science and Technology of China.
- Aytekin, S. and Kahraman, E. (2015). The Evaluation of The Financial Efficiency of The Companies in BIST Real Estate Investment Trusts Index (XGMYO) by Data Envelopment Analysis, *Niğde University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, Vol-Number: 8 (1), 289-301.
- Çıtak, L. (2008). Evaluation of The Efficiencies of Securities Investment Trusts in Turkey by Data Envelopment Analysis, *Erciyes University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, sayı: 31, 69-94.

- Gedik, M. (2011). Tax Competition Efficiency Evaluation: Application of Data Envelopment Analysis for the OECD Countries, *Finance Magazine*, Sayı:160, January - June.
- Han, J. and Laing, Y. (1995). The Historical Performance of Real Estate Investment Trusts, *Journal of Real Estate Research*, 10 (3), 235-262.
- Huguenin, J. M. (2012). Data Envelopment Analysis (DEA) A pedagogical guide for decision makers in the public sector, Institut de hautes etudes en administration publique Swiss Graduate School of Public Administration, IDHEAP, Lausanne.
- Ji, Y. and Lee, C. (2010). Data Envelopment Analysis, *The Stata Journal*, 10 (2), 267–280.
- Kiyılar, M. and Hepsen A. (2010). Performance Appraisal of Real Estate Investment Trusts (REITs): A Practice in Istanbul Stock Exchange, *Journal of Institute of Business*, 21 (65), 11-23.
- Kök, R. and Deliktaş, E. (2003). Endüstri İktisadında Verimlilik Ölçme ve Strateji Geliştirme Teknikleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Mecid, E. D. (2012). Veri Zarflama Analizinde Homojen Ağırlıklandırma Üzerine Yeni Bir Yaklaşım, Unpublished PhD Thesis, Gazi University Institute of Science and Technology.
- Rençber, Ö. F. and Akbulut, R. (2017). A Research on the Relationship Between Financial Indicators of Interest Capital Investment Partnerships, Karadeniz Technical University, XVIII. International Symposium on Econometrics, Operations Research and Statistics.
- Sarı, Z. (2015). Panel Data Analysis and an Application, Unpublished Master Thesis, Hacettepe University Institute of Science and Technology.
- Sırma, I. (2019). Effect of Real Estate Investment Trusts Portfolio Structure on the Market Performance, *Alphanumeric Journal*, 7 (1), 25-36.

2000'Lİ YILLARDAN İTİBAREN TÜRKİYE'DE SAĞLIK POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİMİN ÇOKLU AKIŞ MODELİ İLE ANALİZİ*

Correspondent Author: **Betül ATEŞ**

Multi-Flow from the 2000 Model Year Change in Healthy Policy in Turkey and Analysis

*Betül ATEŞ¹
Yasemin MAMUR IŞIKÇI²*

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Geliş Tarihi : 16/11/2020
Makale Kabul Tarihi : 10/12/2020

Anahtar Kelimeler: Kamu Politikası, Sağlıkta Dönüşüm, Çoklu Akış Modeli

JEL Kodları: I11, I18, P36

1970'li yıllarda yaşanan ekonomik kriz ile birlikte gündeme gelen neo liberal söylemler küresel düzeyde özelleştirme uygulamalarını da ortaya çıkarmış ve yaygınlaştırmıştır. Türkiye'ye de uzanan bu uygulamaların yansımaları sağlık sektörünü de etkilemiş ve dönüşüm sürecine sokmuştur. Dönüşüm, reform transferi yoluyla başta Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası olmak üzere Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası örgütler tarafından gündeme getirilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de 1990'lı yıllarda reformlar yapılmaya çalışılmış fakat istikrarsız siyasi ortam nedeniyle etkili politikalar hayata geçirilememiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise yeni kurulan ve tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin önerileri ile gerek kalkınma planları gerekse hükümet programlarında özelleştirme ve piyasa mantığı yeniden gündeme getirilmiştir. Böylece seçimlerin ardından 2003 yılında Sağlıkta Dönüşüm Programı hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu çalışmada, bu program çerçevesinde yürürlüğe konulan politikaların nasıl şekillendirildiği, hangi aktörlerin sürece katkısının ön plana çıktığı ve bu politikaların sonuçları detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Literatür taraması yoluyla elde edilen bulgular Kingdon'un 1984 yılında geliştirdiği Çoklu Akış Modeli ile problemlerin akışı, politikaların akışı ve siyaset akışı şeklinde ele alınıp incelenmiştir. Çalışma sonucunda dönüşüm sürecine giren sağlık sektörünün hem hizmet sunucular hem de bu hizmetten fayda sağlayanlar açısından birtakım sorunlara neden olduğu görülmüştür.

* Bu makale 24-29 Ekim 2019 tarihinde Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi tarafından düzenlenen KAYFOR 17'de sunulan ve tam metin olarak yayımlanan bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Bilim Uzmanı, Giresun Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-7260-3287, atsbetul61@gmail.com

² Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-2773-7251, mamurysm@gmail.com

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 16/11/2020
Accepted Date : 10/12/2020

Keywords: Public Policy,
Health Transformation,
Multiple Flow Model

JEL Codes: I11, I18, P36

ABSTRACT

Neo-liberal discourses, which came to the agenda with the economic crisis in the 1970s, also revealed and spread privatization practices at the global level. the health sector has also affected the reflections of these practices also extend to Turkey and has put the conversion process. Transformation, has been brought to the agenda by international organizations such as the International Monetary Fund and the World Bank and the World Health Organization through reform transfer. In this direction have attempted reforms in Turkey in the year 1990 but was not implemented effective policies due to the unstable political environment. In the 2000s, with the suggestions of the newly established Justice and Development Party, which came to power alone, the logic of privatization and market was brought up again in development plans and government programs. Thus, after the elections, the Health Transformation Program was prepared and put into effect in 2003. In this study, we will try to explain in detail how the policies enacted within the framework of this program are shaped, which actors contribute to the process and the results of these policies. The findings obtained through the literature review were analyzed with the Multiple Flow Model developed by Kingdon in 1984. In this study, health transformation policies, which came to the agenda in the 2000s, using the "Multiple Flow Model"; the flow of problems, the flow of policies and the flow of politics have been examined and examined. As a result of the study, it was seen that the health sector, which entered the transformation process, caused some problems in terms of both service providers and beneficiaries.

1. Giriş

Kapitalist ekonomik sistemin 1970'li yıllarda krize girmesiyle neo liberal politikalar ve özelleştirme uygulamaları gündeme gelmiş ve küreselleşme süreciyle birlikte yeni kamu yönetimi anlayışı doğmuştur. Bu süreçte devlete düzenleyici rolün atfedilmesi 1980'li yıllarda reform uygulamalarının ortaya çıkmasına kapı aralamıştır. Neo liberal politikalar doğrultusunda Dünya Bankası (DB), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası aktörlerin de etkisiyle bu uygulamaların eğitim, ulaşım, enerji gibi sağlık sektörüne de yansımış ve oluşturulan politikalarla dönüşüm sürecine girilmiştir (Mamur Işıkcı, 2016: 733).

Türkiye'de sağlıkta dönüşüm reformlarının başlangıcı aslında 1990'lı yıllarda Dünya Bankası'nın 1986 yılında Türkiye'nin sağlık sektörü üzerinde yaptığı araştırma ile başlamıştır (Etiler, 2011: 2). Bu bağlamda 90'lı yıllarda çeşitli girişimlerde bulunmuş fakat kısa dönemli yönetimlerin ve koalisyon hükümetlerinin oluşturduğu kriz ortamı nedeniyle sağlıklı politikalar elde edilememiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurulmasıyla tek başına iktidara gelmesiyle yumuşayan siyasi kriz ortamı sağlıkta dönüşüm reformlarını daha istikrarlı bir zemine oturtmuştur (Yıldırım ve Yıldırım, 2015: 364). Bu dönüşüm süreci, uluslararası belgelerde belirtildiği gibi başta kalkınma planları ve hükümet programları olmak üzere, birçok ulusal düzeydeki dokümanda da ifade edilmiş ve gerekli yasal düzenlemelerle sağlıkta özelleştirme politikaları etkin bir şekilde hayata geçirilmeye başlanmıştır. Nitekim bu anlamda 2003

yılında hazırlanan Sağlıkta Dönüşüm Programı sözü edilen reformların başını çekmektedir.

Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın analiz edildiği bu çalışmanın amacı, yürürlüğe konulan bu programın dönüşüm sürecine ve sağlık sektörüne nasıl ve hangi aktörler aracılığıyla etkide bulunduğunu, uygulanmaya çalışılan politikaların ve sonuçlarının neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda literatür taraması yoluyla ulaşılan bilgi ve belgeler incelenerek elde edilen bulgular Kingdon'un 1984 yılında geliştirdiği Çoklu Akış Modeli yöntemiyle analiz edilmiştir.

Yine bu çalışmada 2000'li yıllarla birlikte sürece oturtulan sağlıkta dönüşüm reformu ve politikaları, bahsedilen Çoklu Akış Modeli kapsamında problemlerin akışı, politikaların akışı, siyaset akışı ve politika pencerelerinin entegrasyonu şeklinde ele alınıp incelenmiştir.

2. Kamu Politikası ve Çoklu Akış Modeli

Kamu politikasının, en genel haliyle tanımı, Dye tarafından, “*Hükümetin yapmayı seçtiği ve seçmediği her şey*” (Yıldız ve Sobacı, 2015: 18) olarak yapılmıştır. Kamu politikasını Anderson ise “*Bir sorunu çözmeye yönelik olarak, ilgili taraflar (aktörler) tarafından izlenen amaçlı hareket tarzı*” (Mamur Işıkcı, 2016: 732) olarak tanımlanmaktadır. “Genel olarak kamu politikası, halkın yasal bir sorununu veya ihtiyacını gidermek üzere gündeme getirerek, probleme en uygun çözüm için politika veya program seçerek ortaya koymayı ve resmi ya da gayri resmi aktörlerin, çözüm odaklı kararlarını ve eylemlerini içerir” (Gül, 2015: 8). “Ayrıca kamu politikaları devletin eylemlerini içeren faaliyetler bütünü ve aynı zamanda hükümetin müdahaleleridir” (Usta, 2013: 79-80). Oluşturulmasında birçok resmi ve gayri resmi aktörlerin rol oynadığı veya oynamak istediği kamu politikalarının temel arzusu, toplumsal sorunlara çözüm odaklı yaklaşmak ve toplumun istek ve ihtiyaçlarını gidermektir (Yıldız ve Sobacı, 2015: 17). Bu doğrultuda, hükümetin temel görevinin de tercih ve eylemlerini yönetirken, kamu politikalarını etkin ve de uygulanabilir şekilde oluşturmak ve kontrol etmek olduğu ileri sürülebilir.

Kamu politikaları kendiliğinden veya bir anda ortaya çıkmamaktadır. Politikaların problem olarak algılanıp gündeme gelmesi bir süreci ifade ettiği gibi bu süreç bir veya birden fazla aktörlerce ön plana çıkarılabilmektedir. Bu anlamda politikaların ayrıntılı incelenmesi gereği ortaya çıkmakta ve bu inceleme politikaların analiz edilmesi ile açıklanmaktadır. Kamu politikası gibi kamu politikasının seyrini inceleyen bir alan olan politika analizi üzerinde de tek ve üzerinde uzlaşılan bir tanım olduğunu söylemek mümkün değildir. Dye'a göre kamu politikası analizi, “*Yönetimlerin neyi, niçin yaptıklarını ve yapılan politika sonucunda ortaya çıkan farkların neler olduğunu anlamaktır*” (Babaoğlu ve Akman, 2018: 2). “Politika analizi, oluşturulan politikalarla kimlerin neler kazanacağını ve daha da önemlisi, bu kazanımların nasıl bir fark yaratacağı ile ilgilenir. Hükümetlerin hangi politikaları, niçin izledikleri ve bu politikaların sonuçlarının ne tür etkilerinin olacağını belirler” (Usta, 2013: 83). Kamu politikası analiz edilirken ilk ele alınan meselelerden biri, çözülmesi istenen sorunun ne olduğudur (Yıldız ve Sobacı, 2015: 30).

“Analiz sürecinde aktör analizleri, etki analizleri, fayda maliyet analizleri kullanılabilir gibi grup modeli, siyasal sistem modeli, süreç modeli gibi farklı

tekniklerden de faydalanılmaktadır” (Babaoğlu ve Akman, 2018: 3). Sözü edilen bu kuramların dışında kullanılan çoklu akış modeli de kamu politikalarını açıklamada yararlı olan bir başka analiz yöntemidir. Daha yaygın olarak kullanılan aşamalı analizi ifade eden süreç modeli ve farklı modeller ile de dönüşüm programı incelenmektedir. Ancak bu modellerde yetersiz ve eksik kalan alanların doldurulması ve farklı bakış açısıyla değerlendirilmesi adına bu çalışmada çoklu akış modeli tercih edilmiştir. Bu nedenle bu model ile programın analiz edilmesinin daha yerinde ve faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.1. Çoklu Akış Modeli

Çoklu Akış Modeli (Multiple Streams Model), 1984 yılında Kingdon tarafından “Gündem belirleme” ve “Alternatiflerin tanımlanması sürecini” ortaya koymak için geliştirilen bir modeldir. Kingdon çoklu akış modelini Cohen, March ve Olsen’in “çöp tenekesi” modelinden örnek olarak herhangi bir konunun veya sorunun nasıl gündeme geldiğini ve bu sürecin ne şekilde işlediğini açıklamak üzere formüle etmiştir. Esasında çoklu akış modeli, belirsizlik şartları üzerinden politikaların oluşturulma sürecini açıklamaktadır (Akdoğan ve Köse, 2011: 85). Kingdon çoklu akış modelinin politika yapım sürecinde bir konunun gündeme gelmesinde vazgeçilmez bir yaklaşım olduğunu ileri sürer (Demir ve Kurt, 2018: 399).

Cohen ve diğerlerinin çöp tenekesi modelinde *tercihlerin akışı*, *problemlerin akışı*, *çözümlerin akışı* ve *katılımcılardan enerjinin akışı* olmak üzere toplamda dört akış bulunmaktadır. Kingdon’un geliştirdiği modelde ise farklı olarak *problemlerin akışı*, *politikaların akışı* ve *siyaset akışı* olmak üzere üç farklı akış yer almaktadır (Akdoğan ve Köse, 2011: 86). Fakat bu akışlar birbiri ardından veya aşamaları olarak değil her bir akış çoğu zaman birbirinden farklı olarak doğmakta ve bağımsız şekilde akmaktadır. Kesintiye uğramadan akışı gerçekleşen bu üç unsur bir pencere oluşturmakta ve politikanın önemli ölçüde gündeme gelmesini sağlamaktadır (Akdoğan ve Köse, 2011: 90). “Kingdon’un argümanını daha iyi anlayabilmek için bağımsız değişkenlerin etkilerinin birbirinden bağımsız olarak değil diğer akışlardan yalıtılmış şekilde işlediklerini düşünmek gerekir” (Demir ve Kurt, 2018: 400). Modelin temelini oluşturan bu akışlar (problemlerin akışı, politikaların akışı ve siyaset akışı) ve bu akışların entegrasyonu aşağıda ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

-*Problemlerin Akışı*: Problemlerin, politikaların ve siyaset akışlarının gerçekleştiği alanı bir kanala benzetecek olursak, birinci kanal problem akışlarının gerçekleştiği kanaldır (Lamba ve Ceylan, 2018: 255). Kingdon’un sunduğu yaklaşıma göre bir politika üzerinde değişiklik yapılabilmesi için insanların ortada bir sorun olduğunu ve konu üzerinde harekete geçilmesi gerektiğini düşünmesi gerekmektedir (Demir ve Kurt, 2018: 400). Problemlerin akışında tanımlanan şartlar; *göstergeler*, *dramatik olaylar* ve *geri bildirimler* yoluyla devlet yöneticileri ve politikacılar meydana gelen konudan haberdar olurlar. Fakat göstergeler çoğu zaman tek başlarına problemin gündeme gelmesinde yeterli olamazlar. Dolayısıyla politikacıların ilgisini ve dikkatini çekebilmek için desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu noktada göstergelere tamamlayıcı bir nitelik olarak dramatik olaylar ve krizler devreye girerek problemin gündeme gelmesinde önemli rol oynarlar (Akdoğan ve Köse, 2011: 86).

- *Politikaların Akışı*: Problemlerin gün yüzüne çıkmasını sağlayan ilk akıştan sonra politika aktörlerinin (Kingdon bu aktörlerin bileşimine politika toplulukları adını

vermektedir) probleme yönelik fikirlerini aktırdığı politika akış kanalı gelmektedir (Lamba ve Ceylan, 2018: 255-256). Bu akış kanalında çok çeşitli fikirler sunulmakta ve bürokratlar, meclis üyeleri, akademisyen ve araştırmacılar, sivil toplum kuruluşları gibi pek çok resmi veya gayri resmi aktörlerce düzenlenen programlar, meclis soruları, kanun tasarıları, yayınlanan makaleler, konferanslar ve konu ile ilgili konuşmalar sayesinde bu fikirlerin akışı sağlanmaktadır (Akdoğan ve Köse, 2011: 87). Kingdon bu fikir akışlarının gerçekleştiği kanalı ilkel çorbaya benzetmekte ve bu çorbanın uzun bir süreç sonrasında pişeceğini söylemekte ve süreç sonunda etkili akışı sağlanan fikir ön plana çıkar ve kamuoyu tarafından benimsenir (Lamba ve Ceylan, 2018: 256). Bir problem tespit edildiğinde çözüm arayışı başlar. Kingdon'un benzetmesini yaptığı fikirlerin politika ilkel çorbasında teknik ve finansal olarak en uygulanabilir olanlar en yukarıda yüzerler (Demir ve Kurt, 2018: 402).

- *Siyaset Akışı*: Kingdon'un üçüncü ve son kanalı ise siyaset akışıdır. "Bu akış büyük ölçüde kamu yönetiminde ve parlamentodaki değişiklikleri kapsamaktadır" (Demir ve Kurt, 2018: 402). İşte bu kanallar belirli bir gölü besleyen dereceler gibidir ve akışlar kanalı politika gölüne dökülme yolunda birleşirse politika yapıcının arzu ettiği politikalar üretilebilecektir (Lamba ve Ceylan, 2018: 262). Bu yaklaşımda siyaset akışı üç temel noktadan meydana gelmektedir. Bunlar; milli kamuoyu, baskı gruplarının kampanyaları ve yönetimsel veya hukuksal iş hacmidir. Milli kamuoyu, herhangi bir konu hakkında toplumun müşterek fikir ve düşüncelerini yansıtır. Bu fikir ve düşüncelerin politikacılar tarafından öğrenilmesi önemlidir ve onların açığa çıkarılmasında kullanılan temel argüman kamuoyu anketleridir. Bu araçlar vasıtası ile politikacıların elleri sürekli halkın üzerindedir ve onların fikirlerini, düşüncelerini ve isteklerini sürekli tespit etmeye ve onları yoklamaya çalışırlar. Bu akışın oluşmasında önemli olan ikinci nokta ise baskı gruplarının kampanyalarıdır. Baskı gruplarının yanlı veya yansız olmaları politikacılar için çok önemlidir. Çünkü politikacılar baskı gruplarıyla olan ilişki ve görüşmelerinde ve onların kampanyalarını kullanarak halkın nabzını tutmaya çalışırlar. Akışın üçüncü ve son temel noktası ise yönetimsel ve hukuksal kilit personelin değişmesidir. Çünkü devlet başkanı veya bakanlıklarda meydana gelen bir değişim yeni gelişmelerin işareti olabilmektedir (Akdoğan ve Köse, 2011: 89-90).

- *Politika Pencerelerinin Entegrasyonu*: Kingdon yukarıda sözü edilen yaklaşımın üç temel akışının dönümcül zamanlarda birleşerek politikayı gündeme getirdiğini ileri sürmektedir. Bu modelde problem, politika (çözüm, alternatif) ve siyaset akışları birbirlerinden bağımsız ve farklı zamanlarda akarlar. Kingdon kendine özgü özellikleri olan bu üç akışın birleşme (coupling) anını "politika penceresi" olarak tanımlamaktadır (Akdoğan ve Köse, 2011: 90). Politikalar problemlerden bağımsız olarak üretilebilir ve sorunlarla eşleştirilmek üzere uygun zaman ve şartlar beklenebilir (Demir ve Kurt, 2018: 403). Kingdon politikacıların arzu ettiği politikaları hayata geçirebilmeleri için sanki büyük dalga bekleyen sörfçüler gibi pencerelerin açık kaldığı kritik zamanları iyi değerlendirmeleri tavsiyesinde bulunmaktadır (Kingdon'dan akt. Lamba ve Ceylan, 2018: 257).

Kingdon'a göre kamu politikaları, politika girişimcilerince, bir problem akışıyla siyaset akışını bir araya getirmek için bir fırsat penceresi ele geçirildiğinde ortaya çıkar (Demir ve Kurt, 2018: 404). Lamba ve Ceylan (2018) çoklu akış modelini açık su havzalarına benzetmektedir. Havzaya ulaşan akarsular modelde açıklanan problem,

politika ve siyaset akışlarıdır ve bu kanallar birleşip denize veya okyanusa dökülebildiği ölçüde bir politika üretilebilmekte ve politika başarıya ulaşabilmektedir (s. 262).

3. Sağlıkta Dönüşüm Politikasının Çoklu Akış Modeli ile Analizi

“Sağlık reformu genel olarak sağlık örgütlemesi ve politikasını değiştirme amacıyla hazırlanan programların yürütülmesi için uygulanan faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilir” (Avaner ve Fedai, 2018: 521). Türkiye’de sağlık reformu 2003 yılında Sağlıkta Dönüşüm Programı olarak “Herkes için sağlık” ibaresi ile çeşitli uygulamalarla birlikte hayata geçirilen bir belge olarak sunulmuştur. Oluşturulan bu program bir kamu politikası olarak bütüncül bakış açısıyla analiz edilmeye çalışılmıştır. Daha önce de değinildiği üzere sağlıkta dönüşüm politikası daha önce çeşitli modellerle ele alınmış olmakla birlikte çoklu akış modeli ile analiz edilmemiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın literatüre ve alan ile ilgili araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.1. Problemlerin Akışı

Türkiye’de sağlık sektörünü genel olarak reforma götüren sebepler; finansman ve hizmet sunumunda ortaya çıkan bölünmüşlük, zayıf yönetim kapasitesi, tedavi edici sağlık hizmetlerinin ağırlıkta olması, hizmetlerin ve kaynakların dengesiz dağılımı, hizmetlere erişim ve kullanım sorunu (Yıldırım ve Yıldırım, 2015: 357) problemler silsilesi olarak ifade edilebilmektedir. Diğer taraftan özellikle 1980’li yıllarda çeşitli kurumlarla birlikte özel kurumlarında sağlık sektöründe hizmet sağlayıcı olarak yer alması bu alanda yerine getirilmesi gereken denetim görevi ile ilgili bazı sorunları ortaya çıkarmıştır (Alaçadağlı, 2016: 4). Fakat asıl sağlıkta dönüşüm politikasının oluşturulmasındaki en temel itici güç 1970’li yıllarda küresel düzeyde yaşanan ve dünya genelini etkileyen ekonomik kriz olmuştur. “Yaşanan ekonomik krize tepki olarak ortaya çıkan neo-liberalizm, krizin faturasını sosyal devlet politikalarına çıkarmış; krizden çıkış olarak da piyasa dinamiklerine dayalı ekonomik, toplumsal ve siyasal yeniden yapılanmayı öngörmüştür” (Elbek ve Adaş, 2009: 34). Piyasa odaklı bu yapılanma yaşanan krizin olumsuz etkilerini ve sonuçlarını ortadan kaldırmak amacıyla uluslararası aktörlerce gündeme getirilmiş ve gelişmekte olan ülkelerin reform süreçlerine dâhil edilmek istenmiştir. Başta Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Para Fonu gibi kurumlar olmak üzere birçok dış dinamiklerin sağlık sektöründeki özelleştirmeye yönelik reform talepleri sağlıkta dönüşüm politikasının gündeme getirilmesinde ve oluşturulmasında etkili olmuştur.

Kingdon’un yaklaşımına göre bir kamu politikasının problem olarak algılanıp gündeme gelmesinde çeşitli itici faktörler bulunmaktadır. Bunlar problem akış kanalında belirtilen göstergeler, dramatik olaylar ve geri bildirimlerdir (Demir ve Kurt, 2018: 405). Modele göre sağlıkta dönüşüm reformuna *birinci gösterge* olarak DSÖ’nün 1977 yılında başlattığı “2000 Yılına Kadar Herkes İçin Sağlık” hareketi gösterilebilir. Bu hareket kapsamında sağlık iş gücü, sağlık hizmetleri, sağlığın finansmanı ve tüm bunlara bağlı olarak ekonomik göstergeler ile küresel hedefler açıklanmıştır. Reforma *ikinci gösterge* olarak ise bu gelişmenin ardından 1978 yılında gerçekleştirilen “Alma Ata Temel Sağlık Hizmetleri Konferansı” gösterilebilir. Bu konferansta DSÖ’ye üye devletler temel sağlık hizmetlerinin bölünmesi konusunda kabul kararına varmışlardır (Avaner ve Fedai, 2018: 526). Modelde belirtilen bir diğer unsur dramatik olaylardır. Sağlıkta dönüşüm reformuna *dramatik olay* olarak sağlık hizmetlerinin finansmanı gösterilebilir. “Sağlık hizmetlerinin

maliyetinin katlanılmaz boyutlara ulaşması özellikle ikinci basamak sağlık hizmetlerinin devletin bütçesine yük olarak görülmesi dönüşümü gerekli kılmıştır” (Avaner ve Fedai, 2018: 516). Dolayısı ile devletin sağlık sektörüne yaptığı harcamaları piyasa mantığı çerçevesinde özel sektör ile paylaşması söz konusu olmuştur. Üçüncü ve son unsur ise mevcut duruma dair geri bildirimlerdir. Türkiye’de reformun başlangıcını oluşturan ve ilk çalışmaları başlatan 1989 yılında DB tarafından Price Waterhouse şirketine hazırlatılan “Sağlık Sektörü Master Plan Etüdü Mevcut Durum Raporu” ile Türkiye’nin mevcut sağlık sistemi üzerinde incelenmiş ve birtakım öneriler sunulmuştur (Şentürk Doğan, 2017: 5). Reforma giden yolda Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)’ında etkili olduğu görülmektedir. “GATS 2000 görüşmelerinde hastane hizmetlerinde dolaysız yabancı sermaye yatırıma izin verilmesi ve sağlık sektörünün alt yapısının yabancılara açılması gibi liberalizasyon hareketlerini artırılması istenmiştir” (Pollock’tan akt. Ener ve Demircan, 2008: 73). Benzer şekilde DB 2003 yılında “Türkiye: Yaygınlığı ve Verimliliği İyileştirmek Amacıyla Sağlık Sektöründe Yapılan Reformlar” başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda Türkiye’den sağlık sektörünün piyasaya açılması yönünde yeniden yapılandırılması için bazı taleplerde bulunulmuştur (Mamur Işıkcı, 2016: 733). Sunulan bu geri bildirimler ve yayınlanan uluslararası belgelerden de anlaşılacağı üzere piyasa odaklı sağlık reformları ulusal aktörlerden ziyade dış güçlerin istekleri doğrultusunda gündeme getirilmiş ve desteklenmiştir.

3.2. Politikaların Akışı

Diğer kanallardan bağımsız ve farklı olarak akışı gerçekleşen problemler yumağından politikacılar haberdar olmuşlardır. Nitekim bu bağlamda politikaların akış kanalında sağlıkta dönüşüm programını hayata geçirmeye yönelik birçok uygulama söz konusu olmuştur. Kingdon’un yaklaşımında politika toplulukları olarak ifade ettiği politika yapım sürecinde rol oynayan aktörlerin karşılıklı fikirlerini aktıdığı kanalda, daha çok uluslararası kurumlardan gelen talepleri uygulamaya koymaya çalışan, 2002 yılında kurulan ve tek başına iktidara gelen AK Parti girişimleri yer almaktadır. Hükümet programları, kalkınma planları ve yayınlanan dokümanlarda da çokça sözü edilen uygulamalar, gelen talepleri karşılamaya yönelik oluşturulmuştur. Bu talepler daha önce de bahsedildiği üzere reform sürecine yönelik problemler ve talepler olarak 70’li yıllarda başlamış olup günümüze kadar ulaşmıştır.

Politikaların akışında ilk olarak 1982 Anayasa’ında “*Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabileceği*” ifade edilmiştir. Küresel güçlerin reform transferi bağlamında ilk 1985- 1989 dönemi kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise “*Özel sağlık müesseseleri ve hastaneler teşvik edilecektir. Bu müesseselerin sağladıkları hizmetlerin karşılığı olan ücretler serbest bırakılacaktır. Diğer taraftan serbest çalışan hekimlerle anlaşmalar yapılarak kamunun hizmet satın alması yoluyla sağlık hizmetleri geliştirilecektir*” şeklinde sağlığın piyasalaştırılması yönünde dönüşüm projeleri hedefine yer verilmiştir (Strateji Geliştirme Başkanlığı, 1985). Sağlık hizmetlerinin piyasa modeline uygun hale getirilmesi 1987 yılında çıkarılan 3359 sayılı “Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu” ile mümkün hale gelmiştir (Şentürk Doğan, 2017: 5).

1990-1994 dönemi Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise “*Sağlık hizmetlerinin finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi esas alınacak ve hizmet talebinin karşılanmasında özel kesimden de yararlanmak üzere teşviklerin sağlanmasına devam*

edilecektir” ifadesiyle dönüşümün hızla gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Strateji Geliştirme Başkanlığı, 1990). Formüle edilen politikayı uygulamak adına 1990 yılında Türkiye ile DB arasında İkraz Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile I. Sağlık Projesi açıklanmış ve Sağlık Bakanlığı’ni sınırlayarak tedavi edici hizmetlerin özel sektör tarafından gördürülmesi amaçlanmıştır. Bu gelişmeler sonrası DB’nin kredi desteği ile 1994 yılında II. Sağlık Projesi yapılmıştır (Avaner ve Fedai, 2018: 532-533). Bu projeye de bakanlık çatısı altında dijital sağlık uygulamalarının kullanımı için hazırlıklar başlatılmıştır. Ayrıca bu doğrultuda sağlık sektöründe daha hızlı ve kolay veri toplamak amacıyla hem merkezi hem de taşra düzeyinde “Temel Sağlık İstatistikleri Modülü ve “Tek Düzen Muhasebe Sistemi” uygulamaya konulmuştur (Alacadağlı, 2019: 74). “Diğer yandan Türkiye’de sağlık projelerinin uygulanabilirliğini arttırmak adına Türkçe metinler yayınlanırken aynı zamanda kamuoyunu ikna etmek adına kongreler de düzenlenmiştir” (Avaner ve Fedai, 2018: 528). Bu doğrultuda Sağlık Bakanlığı’nın düzenlemiş olduğu “1992 ve 1993’de Birinci ve İkinci Ulusal Sağlık Kongreleri yapılarak sağlık reformunun teorik çalışmalarına hız verilmiştir” (www.saglik.gov.tr/TR,11492/tarihce.htm).

1992 yılında hükümetin Ekonomik Paket olarak açıkladığı dokümanda “*Yeşil kart ve sosyal sigorta sisteminin yaygınlaştırılacağı, belirlenecek bölgelerde özel sağlık kurumlarına arazi tahsisi yapılacağı,(...) sağlık sektörünün yabancı sermayeye açılacağına*” dair ifadeler yer almıştır (Şentürk Doğan, 2017: 6). Yine bu anlamda sağlıkta dönüşüme giden yolda Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda “*sağlık hizmet sunumu ve finansmanı birbirinden ayrılacak, herkese sağlık sigortası kapsamında sağlık hizmetinden yararlanma hakkı sağlanacaktır, Sağlık Bakanlığı’nın görev ve teşkilat yapısı yeniden düzenlenecektir, aile hekimliği uygulaması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır, hastaneler rekabet edebilir hale ve özerk işletmeler haline dönüştürülecektir*” ibareleri ile çalışmalar daha da hız kazanmıştır (Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2001). Bu doğrultuda 1992 yılında çıkarılan 3816 sayılı Kanun ile sağlık hizmetlerinden yararlanacak ve hiçbir sosyal güvencesi olmayan vatandaşlar için Yeşil Kart uygulaması sisteme entegre edilmiştir.

Kanal akışını hızlandıran bir başka akım ise Sağlık Bakanlığı tarafından 1993 yılında yayınlanan “Uluslararası Sağlık Politikası Dokümanıdır”. Bu belgede sağlık hizmetlerinde sunumun ve finansmanın birbirinden ayrılacağı, aile hekimliği sisteminin örgütleneceği, tüm nüfusu kapsayacak şekilde bir sağlık sigorta sistemin kurulacağı ve hastaneleri özerk işletmelere dönüştürüleceği esasa bağlanmıştır (Tatar’dan akt. Mamur Işıkcı, 2016: 736). Öte taraftan sağlıkta dönüşüm reformunun ayak sesleri hükümet programlarında da yakından hissedilmiştir. 2002 yılında iktidara gelen 58. Hükümet programında reform adımlarına yönelik ayrıntılı ifadeler yer verilmiştir. “*Hastanelerin idari ve mali özerkliğe kavuşturulacağı, sağlık sektörüne rekabet getirileceği, nüfusun tamamının yararlanabileceği Genel Sağlık Sigortası Sistemin kurulacağı, prim ödeme gücü olmayanların primlerinin devlet tarafından ödeneceği*” belirtilmiştir (58. Hükümet Programı, 2002). Ayrıca DB’nin 2003 yılında yayınladığı rapora karşılık olarak Türkiye’de aynı yıl IMF’ye verilen niyet mektubunda DB’nin sunduğu önerileri dikkate alarak uygulayacağını belirtmiştir (Mamur Işıkcı, 2016: 733).

Çıkarılan anayasa ve kanunlar, hazırlanan taslaklar, yayınlanan ulusal ve uluslararası dokümanlar, düzenlenen kongre ve çalıştaylar, imzalanan anlaşmalar ile tek tek hayata geçirilmeye çalışılan uygulamalar politika akışının kanaldan daha gür akmasını sağlamıştır. Akışı kuvvetle gerçekleştiren sağlık hizmetlerinin piyasa mantığı çerçevesinde

gerçekleştirilmesini içeren sağlık reformu 2003 yılında “Sağlıkta Dönüşüm Programı” olarak yayınlamış ve halen çeşitli araçlarla uygulanmaya çalışılmaktadır.

3.3. Siyaset Akışı

Gündeme gelen problemlerin akışı sağlandıktan sonra kanaldan dökülen politikaların akışı gerçekleşmiştir. Kingdon’un modeline göre siyaset akışı gerçekleşmeyen hiçbir konu kamu politikası haline gelmez. Bu nedenle siyaset akışının sağlanması çok önemlidir. Kingdon’a göre siyaset akışını besleyen unsurlar; milli kamuoyu, baskı gruplarının kampanyaları ve yönetsel veya hukuksal iş hacmidir (Lamba ve Ceylan, 2018: 262).

“Milli kamuoyunun oluşmasında ve şekillenmesinde kitle iletişim araçları ve medya önemli rol oynamaktadır” (Akdoğan ve Köse, 2011: 95). “Politika oluşturma sürecinde; ilgili kurumlar, sektörler, üniversiteler ve profesyonel örgütlerin göreceli desteği alınmış ve göreceli toplum katılımı sağlanmıştır” (Yıldırım ve Yıldırım, 2015: 360). Bu doğrultuda Sağlık Bakanlığı tarafından Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü’ne yaptırılan bir araştırmada hastaların, doktorların ve kamuoyu önderlerinin reform algısı ve memnuniyet düzeyi ölçülmüştür. Hazırlanan bu çalışmada sağlık alanını tanıdıkça beğeni oranının azaldığı sonucuna varılmıştır (Avaner ve Fedai, 2018: 533). Ayrıca politikacıların değişik toplantılarda yapmış olduğu konuşmalarda kamuoyunu şekillendirme adına önemli bir kaynaktır (Lamba ve Ceylan, 2018: 267). Yine Recep Akdağ’ın Sağlık Bakanı olduğu kabinede 59. Hükümet programını açıklayan dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, “(...) *sağlık sisteminin yeniden yapılandırılacağını ve sağlık hizmetlerinin il düzeyinde karşılanacağını*” söylemiştir (Avaner ve Fedai, 2018: 515). Siyaset akışını besleyen diğer bir unsur baskı gruplarının kampanyalarıdır.

Sağlıkta dönüşüm reformununun siyaset akışının daha gür akmasını sağlayan diğer unsur ise kilit personel değişikliğidir. Koalisyon hükümetlerinin geride kaldığı 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi kurulmuş ve tek başına iktidara gelmiştir. Yeni bir kabinenin daha istikrarlı bir zemine oturtulması, sağlığın dönüşümünde de önemli gelişmelere kapı aralamıştır (Yıldırım ve Yıldırım, 2015: 364). “Ayrıca Türkiye’deki mevcut hükümetin ve iktidar partisinin yükselişi potansiyel değişikliklerin de anahtarı olmuştur” (Akdoğan ve Köse, 2011: 96). “Bu noktada AK Parti’nin piyasa dostu, girişimci, etkin devlet olarak betimlenen yani devlet ve piyasa ortaklığı modeline geçişi sağlayan aktör rolünü oynadığı dikkat çekmektedir” (Etiler, 2011: 3). Görüldüğü üzere sağlığın dönüşümünde siyaset akışının kanaldan daha yoğun şekilde dökülmesinde baskı gruplarının kampanyaları ve yönetsel iş hacmi etkili olmuştur.

3.4. Politika Pencereilerinin Entegrasyonu

“Bütün bu akışlar kritik bir zamanda bir araya gelir ki Kingdon (1984) bu kritik zamanlara politika penceresi demektedir ve politikaların birleşmesi olarak adlandırmaktadır” (Akdoğan ve Köse, 2011: 96). Kingdon akışların birleşmesi için politika pencerelerinin açık olması gerektiğini söylemiştir (Lamba ve Ceylan, 2018: 257). Bu durumda problem ve politika akışlarının birleştiği fakat dönemin istikrarsız siyasi ortamı ve yaşanan ekonomik krizler nedeniyle politika penceresinin kapalı olduğu ve dolayısı ile siyaset akışının sağlanamadığı gözlemlenmiştir. 1990’lı yıllarda yaşanan gelişmeler gerek iç gerekse de dış etkenlerden dolayı hayata geçirilememiş ve hastanelerin özertleştirilmesi ve özelleştirilmesi konusunda yapılan çalışmalar sonuçsuz

kalmıştır. Toplumun yeterince destek sağlamaması, siyasi irade eksikliği, uzman ve teknik destek eksikliği ve personel yoksunluğu gibi sorunlar programın uygulanmasını geciktirmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2003; Avaner ve Fedai, 2018). “1990-2002 yılları arasında öngörülen sağlık reformlarının gerçekleştirilememesinin nedenlerinden birisi de 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler olmuştur” (Yıldırım ve Yıldırım, 2015: 364).

Bu yıllarda gerçekleştirilmeye çalışılan sağlıkta dönüşüm çalışmaları hizmetlerin piyasalaştırılmasında yetersiz kalmıştır. Buna karşın politikanın üretilmesi için kapalı olana politika penceresi yeni kurulan partinin tek başına iktidara gelmesiyle koalisyon ve kriz ortamının yatışması ve sunulan önerilerin dikkate alınmaya başlamasıyla açılmıştır. Dolayısı ile hükümet programında ifade edilen amaçlar ve DB’den alınan krediler çerçevesinde hazırlanan “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ile sağlık hizmetleri yeni bir boyuta doğru evrilmiştir (Şentürk Doğan, 2017: 6). Hazırlanan bu programda uygulamaya yönelik bazı temel bileşenler ifade edilmiştir. Bunlar (Sağlık Bakanlığı, 2003);

- Planlayıcı ve denetleyici bir sağlık örgütlenmesi ile devletin sağlık alanında koruyucu bir rol üstlenmesi,
- Hakkaniyete uygun herkesi tek çatı altında toplayan bir genel sağlık sigorta modelinin oluşturulması,
- Yaygın, erişimi kolay özel sektör ile hizmet yarışı sağlanan bir sağlık sisteminin oluşturulması, bu doğrultuda güçlendirilmiş, performansa yönelik temel sağlık hizmetleri ve aile hekimliği uygulamalarının sistemde yer alması ve aile hekimliği sisteminin esasını oluşturan etkili ve kademeli bir sevk zinciri uygulamasının düzenlenmesi,
- İdari ve mali özerkliğe sahip sağlık işletmelerin kurulması,
- Bilgi ve beceri ile donanmış yüksek motivasyonla çalışan sağlık insan gücünün oluşturulması,
- Sistemi destekleyecek eğitim ve bilim kurumlarının oluşturulması,
- Nitelikli ve etkili sağlık hizmetleri için kalite ve akreditasyon kurumunun kurulması,
- Akılcı ilaç ve malzeme yönetiminde kurumsal yapılanmanın sağlanması,
- Karar sürecinde etkili bilgiye erişim için sağlık bilgi sisteminin oluşturulması, olarak açıklanmış ve bu bileşenlerin tek tek hayata geçirilmesi amaçlanmıştır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

1970’li yıllarda küresel düzeyde yaşanan ekonomik krizin ürünü olan neo liberal politikalar bütün sektörlerde özelleştirme mantığını öngörmüştür. Bu mantık krizin olağan ve olumsuz etkilerini gidermek amacıyla küresel aktörlerce savunulmuş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin politikalarına reform transferi yoluyla dayatılmıştır. Eğitim, enerji, ulaşım gibi sağlık sektörü de bu reform dalgasından etkilenmiş ve dönüşüm sürecine dâhil edilmiştir. Nitekim DB, DSÖ ve IMF gibi uluslararası örgütlerin başrolünde olduğu sağlık alanındaki reform uygulamaları ülkemizde 1980’li yıllarda söz konusu olmuş ve tartışılmaya başlanmıştır. Asıl reform gelişmeleri ise 90’lı yıllarda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu gelişmelerin temelini ise DB’nin bu yıllarda Türkiye’nin sağlık sistemi üzerinde yapmış olduğu araştırma ve bu inceleme sonucunda sunmuş olduğu öneriler oluşturmaktadır. Bu önerilere ise dönemin istikrarsız siyasi

ortamı ve o yıllarda baş gösteren ekonomik krizleri nedeniyle karşılık verilememiştir. Görüldüğü üzere dönüşüme dair reform talepleri iç siyasetten ziyade dış dinamikler tarafından gündeme getirilmiş ve sürekli olarak bu talepler farklı araçlar vasıtası ile ülkeye empoze edilmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde ise yeni bir parti kurulmuş ve tek başına iktidara gelerek yeni bir kabine oluşturmuştur. Bu tarihten sonra bu konudaki süreçte iç siyasette birincil aktör iktidara gelen hükümet rol oynamıştır. Bu anlamda iktidara gelen hükümetin dış dinamiklerin taleplerine cevap niteliğinde çeşitli girişimlerde bulunduğu ve piyasa mantığını benimseyerek uygulamaya geçtiği görülmektedir. Nitekim bu uygulamalar gelen talepler doğrultusunda hükümet programları ve kalkınma planları gibi ulusal belgelerde de açıkça ifade edilmiş ve piyasalaşma yönünde gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Önemli ölçüde dönüşüm sürecine sokulan sağlık sisteminde değişim 2003 yılında açıklanan “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ile hayata geçirilmeye başlanmıştır.

Sağlıkta dönüşüm programında sağlık hizmetleri sunumu ile finansmanının birbirinden ayrılması, herkesi tek çatı altından toplayan bir sosyal güvencenin oluşturulması, erişimi kolay bir sağlık sistemi, idari ve mali özerkliğe sahip sağlık işletmelerinin kurulması şeklinde belirtilen hedefler, 2003 yılı ve sonrasında çıkarılan kanun ve yasalarla hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu hedefler doğrultusunda sözleşmeli sağlık personeli istihdamının önünün açılması, Aile Hekimliği Sisteminin oluşturulması, sosyal güvencenin sağlanması adına Genel Sağlık Sigortasının kurulması, Bakanlığın teşkilat yapısının yeniden yapılandırılması, hizmetlerin yerel düzeyde sunulmaya çalışılması ve piyasa modeline uygun şehir hastanelerinin kurulması gibi projeler DB’nin desteği ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi, sunumu ve finansmanı gibi unsurlar değişim, dönüşüme uğrayarak yeni bir boyut kazanmıştır. Bu süreçte devletin işletme mantığını benimsediği ve piyasa odaklı hareket ettiği görülmektedir. Sağlıkta dönüşüm ile sağlık sisteminde ciddi değişikliklere gidilmiştir.

Bu dönüşüm, sağlık alanında yerelleştirme ve özelleştirme dinamikleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Değişim özel sektör kavramları üzerinden şekillendirilmiş, bu süreçte vatandaş “müşteri” olarak konumlandırılmıştır.

Yapılan düzenlemeler incelendiğinde herkese eşit sağlık kapsamında Genel Sağlık Sigortası (GSS) ile herkesin sağlık hizmetlerinden adil bir şekilde yararlanacağı ifade edilse de vatandaşın çeşitli isimler altında cepten yaptığı ödeme miktarı her gün giderek artmıştır. Koruyucu sağlık hizmetleri yerine tedavi hizmetlerine ağırlık verilirken bu tür sağlık hizmetlerinin sunumu da büyük ölçüde yabancı sermayeye dayalı özel sektör yapısına devredilmiştir.

Sonuç olarak dış güçlerin talepleri doğrultusunda dönüşüm sürecine giren sağlık sisteminin diğer sektörlerde olduğu gibi piyasaya açılarak işletme mantığı çerçevesinde hizmet sunması olanaklı hale getirilmiştir. Mevcut durumda, gün geçtikçe özel sağlık sektörü payının kamu sağlık sektörü içindeki payı ile sağlık hizmetine ulaşmak ve zamanında hizmet almak için vatandaşın katkı ya da hizmet bedeli adı altında ödediği miktarlar artmaktadır. Bu durum, temel bir hak olan sağlık hizmetini günümüzde parası olanın ulaşacağı bir hizmet haline dönüştürmektedir.

Kaynakça

- Akdoğan, H. ve Köse, Y. (2011), Kamu Politika Sürecinde Çoklu Akış Modeli, Kaptı, Alican (Ed.), Kamu Politika Süreci Teorik Perspektifler, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alacadağlı, E. (2019), “Bilgi Yönetimi, Dijitalleşme ve Türk Sağlık Sistemi” *Turkish Studies*, Vol 14, Issue 2, 67-86.
- Alacadağlı, E. (2016), “Sağlık Hizmetlerinde Yeniden Yapılanma ve Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik”, *Journal of Emerging Economies and Policy*, Vol 1, 1-10.
- Avaner, T. ve Fedai, R. (2018), Türkiye’de Sağlık Politikalarında Dönüşüm, Babaoğlu, Cenay ve Akman, Elvettin (Ed.), Kamu Politikası Analizi Türkiye Uygulamaları, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Babaoğlu, C. ve Akman, E. (2018), Kamu Politikası Analizi Disiplini ve Türkiye’de Gelişim Süreci, Babaoğlu, Cenay ve Akman, Elvettin (Ed.), Kamu Politikası Analizi Türkiye Uygulamaları, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bayırbağ, M. K. (2015), Kamu Politikası Analizi İçin Bir Çerçeve Önerisi, Yıldız, Mete ve Sobacı, M. Zahid (Ed.), Kamu Politikası Kuram ve Uygulama, Ankara: Adres Yayınları.
- Demir, F. ve Kurt, M. (2018), Türkiye’nin Suriye’den Gerçekleşen Göçlere Yönelik Politikalarının Çoklu Akış Modeli ile İncelenmesi, Babaoğlu, Cenay ve Akman, Elvettin (Ed.), Kamu Politikası Analizi Türkiye Uygulamaları, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Elbek, O. ve Adaş, E. B. (2009), “Sağlıkta Dönüşüm: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Türkiye Psikiyatrik Derneği Bülteni*, 12 (1), 33-43.
58. Hükümet Programı, 2002 www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/11/20021129.htm [04.09.2019].
- Ener, M. ve Demircan, E. (2008), “Küreselleşme Sürecinde Değişen Devlet Anlayışından Kamu Hizmetlerinin Dönüşümü: Sağlık Hizmetlerinde Piyasa Mekanizmaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 13 (1), 57-82.
- Etiler, N. (2011), “Neo Liberal Politikalar ve Sağlık Emek Gücü Üzerindeki Etkisi”, *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, (11) 42, 2-11.
- Gül, H.(2015), “Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri”, *Yasama Dergisi*, 29 (Kamu Politikaları Özel Sayısı), 5-31.
- Lamba, M. ve Ceylan, V. (2018), Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne Yönelik Politikaların Çoklu Akış Modeli Çerçevesinde Analizi, Demirkaya, Yüksel (Ed.), Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Kamu Yönetiminde Değişim, İstanbul: Hiperlik Yayınları.
- Mamur Işıkcı, Y. (2016), “Bir Kamu Politikası Analizi: Sağlık Politikasında Dönüşüm”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (9) 46, 53-78.
- Sağlık Bakanlığı, www.saglik.gov.tr/TR.11492/tarihce.htm [04.09.2019].
- Sağlık Bakanlığı (2003), Sağlıkta Dönüşüm Programı. Ankara
- Strateji Geliştirme Başkanlığı (1985), Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ [04.09.19].
- Strateji Geliştirme Başkanlığı (1990). Altıncı Kalkınma Planı (1990-1994), www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/[04.09.19].
- Strateji Geliştirme Başkanlığı (2001). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ [04.09.19].
- Şentürk Doğan, B. (2017), “Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Özelleştirilmesi: Sağlıkta Dönüşüm Projesi”, *V. Anadolu International Conference in Economics*, Mayıs 11-13, 2017, Eskişehir.

- Usta, A. (2013), “Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış”, *Yasama Dergisi*, (2) 24, 78-102.
- Yıldırım, H. H. ve Yıldırım, T. (2015), Türkiye Sağlık Reformları ve Politikaları Politika Analizi Çerçevesinde Bir Değerlendirme, Yıldız, Mete ve Sobacı, M. Zahid (Ed.), Kamu Politikası Kuram ve Uygulama, Ankara: Adres Yayınları.
- Yıldız, M. ve Sobacı, M. Z. (2015), Kamu Politikası ve Kamu Politika Analizi, Yıldız, Mete ve Sobacı, M. Zahid (Ed.), Kamu Politikası Kuram ve Uygulama, Ankara: Adres Yayınları.

GÜVENLİ KENT VE KENT GÜVENLİĞİ ÜZERİNE BİR İRDELEME

Correspondent Author: Esmeray ALACADAĞLI

An Investigation on Safe City and Urban Security

Esmeray Alacadağlı¹

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Geliş Tarihi : 16/11/2020
Makale Kabul Tarihi : 16/12/2020

Anahtar Kelimeler: Kent, Güvenli Kent, Cazibe Merkezi, Liberal Ekonomi Politikaları

JEL Kodları:

JEL kodu O18, JEL kodu O20, JEL R58

Kentler, insanların yerel ve ortak gereksinimlerini karşılamak üzere biraraya gelmeleriyle oluşan mekanlardır. Kentler, geçmişten günümüze pek çok ulus ve kültürden insana; fiziksel, ekonomik ve sosyal açılardan örgütlenerek birarada yaşama olanağı sağlamıştır. Birçok tarihçi ve kentbilimci; insanlığın değişim ve dönüşümün izlerinin sürüldüğü uygarlık tarihi ile kent tarihini özdeşleştirir. Onlara göre bu iki alanda yaşanan süreçler birbirine paralel gitmiştir. Sanayileşme, bilimsel ve teknolojik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan küreselleşme ve uluslararası sermaye hareketleri, kentleri ekonomik, sosyal, hukuksal ve siyasal açılardan değiştirip dönüştürmüştür. Bu süreçte kentler, ulus devletten bağımsız olarak küresel ekonomiye eklemlenmeye başlamıştır.

Günümüzde kentleri ekonominin temel bir fonksiyonu olarak gören yaklaşımlar ve liberal ekonomi politikaları sonucu kentler; belli özellikleri öne çıkarılarak cazibe merkezleri haline getirilmeye ve markalaştırmaya çalışılmaktadır. Uluslar arası ve ulusal sermayeden daha fazla pay almak, büyümek, gelişmek isteyen kentler de kendilerini özellikle bir konuda uzmanlaşmaya ve öne çıkarmaya zorlamaktadır. Bu nedenle bazen kent yönetimlerinde bazen de uluslararası kuruluşlarca kentler; güvenli kent, huzurlu kent, akıllı kent gibi sıfatlar eklenerek tanımlanmakta ve pazarlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı; küreselleşen dünyada liberal ekonominin kurallarına göre öne çıkmak, cazip hale gelmek, uluslar arası ve ulusal sermayeden daha fazla pay almak üzere; kent yönetimi ya da ulusal ve uluslar arası kuruluşlarca kentlere atfedilen tanımlamaların, kentlerin kendi gerçekliği ve uygulamalarıyla ne ölçüde örtüştüğünü, kendini “güvenli kent” diye tanımlayan Bayburt örneğinde ortaya koymaktır.

ARTICLE INFORMATION

ABSTRACT

Submission Date : 16/11/2020
Accepted Date : 16/12/2020

Keywords: City, Safe City, Liberal Economic Policies, Attraction Center

Cities are places where people come together to meet their local and common needs. Cities are provided the opportunity, from past to present for many nations and cultures, to live together by being organized in physical, economic and social aspects. Many history and urban scientists identify civilization history with urban history where the traces of change and transformation of humanity. According to them, the processes experienced in these two areas went parallel to

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölüm
ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0003-1604-6487.onad@web.edu.tr>

JEL Codes:
O18, O20, R58

each other.

Globalization and international capital movements that emerged due to industrialization, scientific and technological development have transformed cities in economic, social, legal and political aspects. In this process, cities have begun to join the global economy independently of the nation state.

Today, as a result of approaches that perceive cities as a fundamental function of the economy and liberal economic policies, cities are tried to be turned into attraction centers and branded by highlighting certain features. Cities that want to get more shares from international and national capital, grow and develop, force themselves to specialize and come forward. For this reason, cities are defined and marketed by adding adjectives such as safe city, peaceful city, smart city, sometimes by city administrations and sometimes by international organizations. The aim of this study is; to stand out according to the rules of the liberal economy in the globalizing world, to make the city attractive, to get more shares from international and national capital; to reveal the extent to which the definitions attributed to cities by the city administration or national and international organizations coincide with the reality and practices of cities in the example of Bayburt, which defines itself as “a safe city”.

1. Giriş

Güvenlik insanlar için olmazsa olmaz, en temel ihtiyaçlardan biridir. Abraham H. Maslow’un “Temel İhtiyaçlar Piramiti”nde ilk sırada yer alan beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlardan hemen sonra gelen güvenlik ihtiyacı; bireylerin emniyet içinde ve çatışmadan uzak yaşamaya yönelik gereksinimlerini içerir (Kula ve Çakar, 2015:193). TDK Sözlüğü’nde güvenlik kavramı; “Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” (TDK, 2005: 817) olarak tanımlanır. Bir başka tanıma göre güvenlik; “birey açısından kişilerin kendini güvende hissetmesi, emniyet birimleri açısından ise toplumsal yaşamda yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumudur” (Aytaç vd.,2015: 260).

2000’li yıllar öncesinde politik açıdan belirlenen ilkelere ve yapılan uygulamalarda güvenlik denildiğinde, asayiş algısına odaklanıldığı gözlemlenmektedir. Asayiş: “bir yerin düzen ve güvenlik içinde bulunması durumu olup suç olaylarının aydınlatılması ve suçluların adalete teslimi gibi faaliyetleri içermektedir (Aytaç vd.,2015, s.260). Sonuç olarak; emniyet, asayiş, hangi açıdan bakılırsa bakılsın güvenlik giderilmesi gereken temel bir ihtiyaçtır. Bu bağlamda insanlar, tarihin her döneminde güvenlik gereksinimlerini gidermek, emniyet ve güvenlik içinde yaşamak için bir araya gelmişler, bunun için, idari, siyasi çeşitli yapılar oluşturmuşlardır.

Kentler ve devletler, insanların güvenlik konusundaki temel gereksinimlerini gidermeye yönelik faaliyetlerin, örgütlenmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir

başka şekilde ifade etmek gerekirse kentler; geçmişte ve günümüzde insanların bir arada güvenlik içinde yaşama isteğinin ortaya çıkardığı mekânsal yerleşimlerdir. Tarihsel süreçler boyunca insanlar korunma güdüsüyle bir araya gelerek kentler kurmuşlar ve kentte oluşturdukları ortak yaşamla kendilerini güvende hissetmişlerdir (Kaypak, 2016: 36). Günümüzde de insanlar kent, ya da kırsal alanlarda köy adı verilen yerleşim yerlerinde, barınma, çalışma ve dinlenme ihtiyaçlarını gidererek yaşamlarını sürdürmektedir.

Kent, nüfusu belli bir büyüklüğü ve yoğunluğu aşan, ekonomisi tarım dışı etkinliklerde yoğunlaşan (Keleş, 2016: 109-111) ve kendi nüfusundan başka etki alanı içinde yaşayanlara da hizmet sağlayan yerleşim birimidir. Günümüz kentleri, modernleşme ve sanayileşme süreciyle ortaya çıkmış olup 7,4 milyara ulaşan tüm Dünya nüfusunun yarıdan fazlası (%54'ü) kentlerde yaşamaktadır (Sümer, 2018: .466). Doğası gereği yoğun, çok sınıflı ve örgütlü insan yerleşimlerini barındıran heterojen yapıdaki bu mekânsal yerleşimler, güvenlik ihtiyacının en çok duyumsandığı yerlerdir. Çünkü sanayileşmeye dayalı hızlı nüfus artışı ve kırdan kente göçlere bağlı olarak artan kent nüfusu ve sağlıksız kentleşme sonucu kentlerin güvenliğini de sağlamak giderek zorlaşmıştır (Kaypak, 2016: 36). Öte yandan kentsel güvenlik konusunda kavramsal açıdan da farklılaşmalar söz konusudur.

Günümüzde kent güvenliği, asayiş ön plana alan yaklaşımla suç unsurlarını ortadan kaldırarak emniyeti sağlamak olarak görülmeyip, bir hak olarak kent sakinlerinin güvenli bir kentsel çevrede yaşamaya yönelik haklarını da kapsamaktadır. Bu açıdan bakıldığında; bütün insanların insan olmaktan kaynaklanan yaşam hakkı, bütün hakların kaynağını ve sağlıklı güvenli bir kentte yaşamının temelini de oluşturmaktadır. Günümüzde, güvenli kentlerle kastedilen ve beklenen; bir insan hakkı olup içinde bilgi hakkı, ifade hakkı, kültür hakkı, farklı ve eşit kimlik hakkı, kent yönetimine katılım hakkı gibi hakları barındıran ve üçüncü kuşak haklar kapsamında düzenlenen “Kentli Hakları”nın (Ertan, 2014: 54-62) hayata geçebilmesini sağlayacak şekilde donanımlara, araçlara sahip ve bu anlayışla oluşturulan kentlerdir. Avrupa Konseyi’nce 1992’de benimsenen belgede; ideal bir kentin kentli haklarını güvenceye alabilecek her tür donanım, sağlıklı çevre, iş sosyal ve kültürel yaşam alanlarına sahip bir kent olduğundan söz edilerek (Alacadağlı, 1998: 667), “her kent sakininin, mümkün olduğunca suç, kabahat ve saldırılardan arındırılmış emin ve güvenli bir kentte yaşama hakkına sahip” olduğu belirtilmektedir (Payam, 2018: 17).

Kent yöneticilerince, beş bin yıllık tarihi geçmişi olmanın yanında huzurlu ve güvenli bir kent olarak tanımlanan Bayburt’ta 2008 yılında kurulan Bayburt Üniversitesi’nin de sloganı “Güvenli Şehrin Huzurlu Üniversitesi”dir. Yukarıda değinildiği üzere güvenli kentler, tüm insanlar ve toplumlar için temel bir ihtiyaç olan güvenliğin yanı sıra günümüzdeki anlamı ile üçüncü kuşak hakların kullanımı için de gereken tüm koşulları sağlayan kentlerdir. Bu çalışma; Bayburt kenti örneğinde, kentlerin kendilerini tanımlamada kullandığı sloganların o sloganların gerektirdiği koşulları sağlayıp sağlayamadığını ve bu koşulların sağlanabilmesi için yapılması gerekenleri ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda yapılan literatür taramasıyla; güvenlik, kent güvenliği, güvenli kent gibi kavramsal çerçeve ile Bayburt’la ilgili ve çalışma konusunun gerektirdiği verilere ulaşılmıştır. Güvenli kent ve kent güvenliği kavramlarının anlam ve içerik olarak farklılığı konusunda kent yöneticileri ve kent halkının farkındalığı, güvenli kentten anlaşılanın ne olduğunu belirlemek üzere kent yöneticileri ve kent halkına yönelik mülakat ve soru kağıdı

uygulanmıştır. Literatür taraması ile uygulanan anket ve mülakatların birlikte değerlendirilmesiyle sonuca ulaşılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

2. Yasal Düzenlemelerde Kent Güvenliği ve Güvenli Kent Yaklaşımı

Kentleşme dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır (Keleş, 2016: 37). Ancak bu tanımda kentleşmenin toplumun ekonomik ve sosyal yapısındaki yol açtığı kente özgü davranışların benimsenmesi boyutu yer almamaktadır. Kentleşme genelde bir değişim ve örgütlenmeyi içeren bir süreçtir ve sosyo kültürel sonuçları vardır. Bu sonuçlardan en önemlisi kente özgü bir yaşam tarzının ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda kentleşme kavramı; büyük ölçüde sosyal değişimle birlikte olsa da asıl olarak kentteki bireylerin geçirdiği kültürel değişimi tanımlar. Kentleşme bu değişimin ortaya çıkardığı bir sonuç olup bir bütün olarak toplumun kent kültürüne sahip olması anlamına gelmektedir. Kent yaşam biçimiyle özdeşleşmeyi anlatan kentleşmenin temel öğeleri; ailenin biçimsel olarak küçülmesi, akrabalık ilişkilerinin zayıflaması, kadının aile içindeki rolünün değişmesi ve ekonomik bağımsızlığını elde etmesi, ailedeki kimi temel fonksiyonlarının toplumsal kurumlara devredilmesi, tüketim harcamalarının artması, geleneksel iş ve boş zaman değerlendirme alışkanlıkları kazanılması ile komşuluk ilişkileri, dinlenme, eğlence ve benzer alanlardaki tutum ve davranışlarda değişim olarak özetlenebilir. Bir başka ifadeyle kentleşme, sadece ekonomik ve fiziki bir örgütlenme olmayıp aynı zamanda ona özgü düşünce ve davranışları olan bir toplumsal düzendir. Bu düzenin kurulabilmesi için uygarlaşma, sosyalleşme, katılım, kültürel ve estetik değerlere yönelik ilkelerin o kentte yaşayanlarca benimsenmesi ve uygulamaya geçirilmesi gerekir. Kentleşme denilen bu süreç sağlıklı gelişebildiği ölçüde orada kentleşmenin sağlandığından söz edilebilir.

Kentleşme denilince geçmişte; sanayileşme, sanayi toplumu ve bu toplumun gerektirdiği yapılar ve değerler gelirken günümüzde küreselleşme, teknolojik gelişme, bilgi toplumu onun gerektirdiği değerler ve toplumsal yapı gelmektedir. Günümüz kentleri sürdürülebilirliğini sağlamak için bilgiye dayalı ve bilgiyi üreten bir yaşam biçimine geçmek ve onun gerektirdiği uygulamaları yaşama geçirmek durumundadır.

Günümüzde, kent sayıları artmakta ve kentli nüfus hızla büyümektedir. Kentlerin büyümesinin ve kentli nüfusu artırmasının yol açtığı sorunlardan biri de kentleşmenin, kente özgü davranış ve tutumların benimsenmesi sürecini, yani “kentleşme”yi yavaşlatırken kentin birçok güvensizlik unsurunu barındırır hale gelmesidir. Kentsel alanlar, güvenlik ihtiyacının daha yoğun hissedildiği mekânlardır. Çünkü kentleşme süreçleri ve yoğun göçlerle kent nüfusu hızla artarken, farklı yaşam biçimleri ve kültürlerin kente yerleşmesiyle, kentin homojenliği de azalmaktadır. Farklı kültür, eğitim, gelir düzeyinden kişiler kent nüfusunu artırmanın yanında kentte işlenen suç sayılarını ve çeşitlerini de artırmaktadır. Kentleri güvensiz kılan ve güvenlik gereksinimini daha yoğun hissettiren sorunlardan biri de bu “kentlerdeki suç” olgusudur. Farklı yaşam standartlarında yaşamlar, beklentileri gerçekleştirmek için uygun araçlara sahip olamamanın yarattığı ümitsizlik ve çaresizlik duyguları, işsizlik, ekonomik sorunlar, daha fazla oranda kanun dışı yolların kullanılmasına neden olmaktadır (Derdiman, 2010:53). Daha güvenli yaşamak üzere bir araya gelen kentlerin güvenlik konusunda yaşadığı sorunlar güvenlik anlayışı alanlarını da değiştirmektedir.

Kent güvenliği; önleyici kolluk faaliyetlerinin kentsel alanlarda uygulanmasını anlatan bir kavramdır (Payam, 2018: 22). Kolluk gücü olarak bakıldığında; “kentlerde kamu düzenini sağlamak ve kent sakinlerinin temel hak ve özgürlüklerini koruyarak huzur içinde yaşamalarını sağlayacağı ortamları hazırlamak ve bu ortamın sürekliliği için gerekli önlemleri almak temelde devletin görevidir (Toprak, 2014: 3-10). Devlet bu temel görevini eğer kentlilerin beklediği şekilde karşılayamazsa çalışma, sosyalleşme, kişisel gelişimini sağlama, kendini gerçekleştirme gibi diğer gereksinimler de ihtiyaç olmaktan çıkar. Çünkü çalışabilmek için önce bireyin/kent sakininin can ve mal güvenliği sağlanmalıdır. Maslow’a göre bir önceki ihtiyaç karşılanmadan bir sonraki basamağa geçilemeyeceğinden, güvenlik ihtiyacı karşılanmamış hiçbir birey, daha üst basamaklara geçemez, çalışmaya, sosyalleşmeye, iş ve özel yaşamında kişisel gelişimini tamamlamaya yönelik aşamaları yapma başarısını gösteremez. Bundan dolayı güvenlik hizmeti, bireysel olarak da toplumsal yaşam açısından da önemi büyük olan bir kamu hizmetidir.

Güvenlik en genel anlamda kasıtlı olaylara karşı koruma olarak ifade edilirse, kent açısından güvenlik ya da kent güvenliği; insanların kasten hareket ettiği olaylardan kent sakinlerinin korunması, kent sakinlerini etkileyebilecek insan kaynaklı risk ve tehditlere karşı korunmanın sağlanmasıdır. Kentsel güvenlik, çeşitli yapısal ve yerel faktörlere bağlı olup genellikle, kentlerde işlenen suçların önlenmesi ve bunlara müdahale edilmesine yönelik faaliyetler, programlar ile incelenir ve izlenir. Bu bağlamda kentsel güvenlik iki ana temaya odaklanır: Bunlardan biri kent sakinlerinin bütünlüğü içinde güvenliğidir ve bu bağlamda kent alanlarının artan militarizasyonuna bağlı olarak kentlinin bireysel güvenliğini içerir. Diğeri ise; kentlerin bir bütün olarak güvenliğidir (Payam, 2018: 22). Kent güvenliği bağlamında temel risk faktörleri genel olarak; gasp/çalma, uyuşturucu kaçakçılığı, hırsızlık, soygun, tecavüz, cinayet, adam kaçırmaya, dolandırıcılık, insan kaçakçılığı, fuhuş vb suç ile ilgili olaylar; yurtiçi, uluslararası ve sınır ötesi terörizm, sınır ötesi, sınır savaşı, yıpratma ve sivil savaş şeklindeki savaşlar, darbe, şiddet gösterileri, isyan ve ayaklanmalar gibi sivil/siyasi huzursuzluklar şeklinde sınıflandırılabilir. Kentlerde güvenlik herkesin endişesidir. Kentli hakkına, orada yaşayanların güvenliği garanti edilmeden ve suç korkusu azaltılmadan, gerçek anlamda tamamen sahip olunamaz.

Güvenli kent yalnızca “suç oranlarının düşük olduğu kent” demek değildir. Güvenli kent kentlilerin kendilerini kentin herhangi bir noktasında, günün herhangi bir saatinde güvende hissettikleri kenttir. “Güvenli Kent Yaklaşımı; güvenli kenti oluşturabilmeye yönelik kent planlaması, bina tasarımları, trafik düzeni, kent bilgi ve güvenlik sistemleri, suça ilişkin sosyolojik, ekonomik, politik boyutlar dahil kentin tasarım ve gelişimine yön verirken güvenlik kaygılarını ve kamu düzenini göz önünde tutan, suçların önlenmesi için ideal sosyal ve fiziki koşulları sağlamaya çalışan, suç işlendikten sonra da suçluların yakalanmasını kolaylaştıran kentle ilgili aktivitelerinin tümüdür” (Gündüzöz, 2016: 335). Güvenli kentler, suçlarla etkin bir biçimde mücadele edilen, suç fırsatlarının verilmediği, suçluların barınmadığı, çarpık yapılaşmanın olmadığı, içinde yaşayanların çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma azim ve iradesini gösterdiği, mutlu olduğu, tüm gereksinimlerini karşılayabildiği ve yaşam kalitesinin yüksek olduğu mekânlar olarak görülürler. Bu kapsamda günümüzde güvenlik olgusu çağın anlayışına uygun bir biçimde ele alınmakta, kentlerde yaşayan halkın en temel insan ihtiyacı olan güvenliğinin sağlanmasına da çağın gerektirdiği bütünsel anlayışla yaklaşılmaktadır (Aytaç vd., 2015: 261). Kentlilerin daha güvenli alanlarda yaşama

talepleri artık klasik kent güvenliği gibi dar bir kavramın çerçevelediği bir düzlemde karşılanmamaktadır.

Güvenli kent bütünsel yönetim anlayışına dayalı bir yaklaşım olup; kapsayıcı, multidisipliner ve önleyici politikaları benimser. BM ve AB tarafından sahiplenilen bu yaklaşım Hollanda ve İngiltere’de doğmuştur. Önleyici davranış biçimleri temelinde şekillenir ve kentsel tasarımı, kentsel güvenliğin önüne alır. “Çevresel Tasarımla Suçun Önlenmesi (CPTED)” kuralına odaklanır. Hukuksal, yönetsel, imar/kentsel tasarım düzeyinde farklı uygulamaları gerektirir. Yönetişim temelli, sivil toplumun, birey farkındalığı ve katılımının her alanda kendini hissettirdiği siyasal kültüre sahiptir.

Güvenli kentlerle ilgili değerlendirmelerde farklı indeksler kullanılmaktadır. 40’tan fazla nicel ve nitel göstergeye dayanan Güvenli Kentler İndeksi’nde göstergeler; “dijital, kişisel güvenlik, sağlık ve altyapı güvenliği” olarak dört tematik kategoriye ayrılmıştır. Bu indeksler içinde temel indeks ilk olarak “anahtar genel indeks”tir. Alt indeksler ise dijital güvenlik indeksi, sağlık güvenliği indeksi, altyapı güvenliği indeksi ve kişisel güvenlik indeksidir. Güvenli Kent Yaklaşımı; tüm bu kavramlarla da ilişkili olarak holistik ve kapsayıcı bir yeni yaklaşım olarak gelişmektedir. Güvenli Kentler İndeksi, Dünyada bölgelerini temsil yeteneği olan 50 kent için yapılmaktadır. Her bir kent bu dört kategori için puanlamaya tabi tutulur. Bu puanlama sonuçları Amerikan “The Economist” Dergisi tarafından her yıl yayımlanır. Araştırma kapsamında Türkiye’den İstanbul da yer almaktadır. Örneğin, İstanbul Kenti, anahtar genel indeks sıralamasında 41, dijital güvenlik indeksinde 49, sağlık güvenliği indeksinde 46. sırada yer almaktadır (Gündüzöz, 2016: 343).

Ülkemizde bu konuda var olan yasal düzenlemeler ve uygulamalar daha çok kent güvenliği çerçevesinde biçimlenmektedir. Mer’i mevzuat kapsamında ülkemiz politikalarının genel çerçevesi kalkınma planları ile çizilmektedir. Kamu için bağlayıcı özel sektör için yönlendirici olan kalkınma planları incelendiğinde; güvenlik konusuna bütünsel yaklaşarak ve özellikle güvenlik kalkınma ilişkisi kurularak 1990’lı yıllar sonrasındaki küreselleşme ve yeni yönetim anlayışı çerçevesindeki değişimlere de paralel olarak, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan itibaren yer verildiği gözlemlenmektedir. Planlarda sosyal güvenlik ve iç güvenlik ağırlıklı olarak yer alan güvenlik konusuna diğer güvenlik konularının eklenmesi, küreselleşmeye bağlı olarak oluşan uluslararasılaşma, yönetim yaklaşımı ve teknolojik gelişmelere bağlı ve paralel olarak söz konusu olmuştur. Özellikle, 2000’li yıllardan itibaren kamu politikası sürecinde ve örgütlenmesinde yönetim ağırlıklı uygulamaların giderek daha fazla yer alması ve örgütlenme ve iletişimde teknolojiden daha fazla yararlanılmasıyla güvenlik konusunda da teknolojik gelişmelerin de göz önünde bulundurulması yönünde bir yaklaşım gelişmiş, çevresel güvenlik, gıda güvenliği, siber güvenlik gibi konular dokuz ve onuncu planlardan itibaren ağırlıklı olarak planlarda yer almaya başlamış, tüm ülke düzeyinde önleyici politikalar uygulanması ilkesi benimsenmiştir (URL 1).

Önleyici kolluk faaliyetlerinin kentsel alanlarda uygulanmasının temel amacı güvenli kentler oluşturulmasıdır. Bu amaç, aynı zamanda taraf olduğumuz uluslararası sözleşmelerin, AB üyelik süreci kapsamında yaptığımız mevzuat uyumunun da bir gereğidir. Örneğin taraf olduğumuz Avrupa Kentsel Şartı kapsamında mekânların suçtan arındırılması gerekmektedir. Ülke olarak imzaladığımız ya da taraf olduğumuz; 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nden başlayarak, 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, HABİTAT belgeleri, Stockholm ve Rio Bildirgeleri, 1990 Avrupa

Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda kabul edilen Paris Şartı, 1992 Avrupa Kentsel Şartı, 1994 Avrupa Kentte Kadınlar Şartı, BM Sürdürülebilir Kentler Programı, Aarhus Sözleşmesi vb. pek çok uluslararası belge kapsamında kentli hakları kapsamında kentsel güvenliği sağlamak ve güvenli kentleri oluşturmak durumundayız. Kentli hakları açısından ülkedeki yasal duruma bakıldığında; 1982 Anayasası'nın 56. Maddesinde "herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı bulunduğu ve bunu sağlamanın devletin ve vatandaşların ödevi olduğu" belirtilmektedir. Anayasa'da temel haklarla ilgili kapsamlı düzenlemelere yer verilmiş olup; 17. Maddesinde "Yaşam Hakkı", 21. Maddesinde "Konut Dokunulmazlığı", 23. Maddesinde "Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü", 57. Maddesinde "Konut Hakkı", 74. Maddesinde "Dilekçe Hakkı" düzenlenmiştir. Medeni Kanun'da, kişilerin başkalarına zarar vermeden eylemlerini yapması gerektiği belirtilerek "Komşuluk Hakkı" ile ilgili düzenlemeler yer almakta, Çevre Yasası, yaşam alanımız olan çevrenin korunması ve geliştirilmesini devlet ve vatandaşların sorumluluğuna vererek "Çevre Hakkı" ile ilgili düzenlemelere yer vermektedir. Bu yasaların yanı sıra Belediye Yasası'ndan, İmar Yasası'na pek çok yasal düzenlemede kentli hakları kapsamındaki düzenlemelere ve bunların ihlalinde oluşacak kent suçu ya da kente karşı suç diye tanımlayabileceğimiz suçlara yönelik yaptırımlara yer verilmiştir (Alacadağlı, 1998: 667-671). 2000'li yıllar sonrasında çıkarılan bir kanunla (Bilgi Edinme Kanunu), kamu görevlerinin yürütülmesinde açıklık ve şeffaflık ilkeleri bağlamında vatandaşların bilgi edinme hakları düzenlenmiş, 2004 tarihli Türk Ceza Yasası'nda genel güvenlikten, trafik, radyasyon güvenliğine kente karşı işlenecek suçlara yönelik ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. 2005 tarihli Kabahatler Kanunu'nun amacı "toplum düzenini, genel ahlak ve sağlık ile çevreyi ve ekonomik düzeni korumak" olarak tanımlanarak kamu düzenini ve başkalarının huzur ve sükununu bozacak kabahatler kentsel yaşamı da kapsayacak biçimde düzenlenmiştir (Ertan, 2014: 87-197). Mer'i mevzuat ve Anayasa'nın 125. Maddesi gereğince herkesin hakları ihlal edildiğinde edenlere karşı -idarenin eylem ve işlemleri de dâhil- yargıya başvuru hakkı vardır. "Ancak başvuru hakkının olmakla birlikte bu hakkın kullanımında kısıtlılıklarından dolayı; örneğin bir başvurunun sonuçlandırılmasının avukatlık ücreti de dahil asgari ücretin altı katı kadar olması gibi; bu mekanizma pek çalıştırılmamaktadır" (Ertan, 2014: 197-198).

Son yıllarda ülkelerin gündeminde yer alan ve uygulama alanı bulan suçu önleyici kentsel tasarım uygulamaları açısından bakıldığında ülkemizde de bu kapsamda uygulamalar olmakla birlikte bu uygulamaların akıllı binalar gibi yeni yaklaşımlar çerçevesinde gelişmekte olup bütünsel bir kentsel planlamadan uzak olduğu gözlemlenmektedir.

3. Bayburt'ta Kentleşme ve Kent Güvenliği

Bayburt, Çoruh Nehri kenarında, denizden 1550 metre yükseklikte, %45'i dağlık alanlardan oluşan, karasal iklimin hâkim olduğu, 3741 km² yüzölçümlü ve 80.417 nüfuslu bir ildir. Bayburt, tarihi M.Ö. 3000'li yıllara kadar uzanan, Romalılardan Emevilere, Akkoyunlulara çeşitli devletlere ev sahipliği yapan bir kenttir. 1927 yılına kadar Erzurum'a, bu tarihten sonra Gümüşhane'ye bağlı bir ilçe olan Bayburt, 1989 yılında il olmuştur. Bayburt hem yüz ölçümü hem de nüfus olarak Türkiye'nin en küçük ilidir. Bayburt'un nüfus yoğunluğu km²'de %22 olup kent halkının, %56'sı merkezde, %44'ü köyde yaşamaktadır. Merkez ilçe ile birlikte üç ilçesi, 170 köyü vardır. Oldukça genç bir nüfusa sahip olup kent nüfusunun %44,4'ü 25 yaşın altındadır. Nüfus artış hızı ülke genelinin altındadır ve kırsaldan kente göç diğer kentlere göre yüksektir. Ticaret ve

sanayi gelişmediği ilde tarım ve hayvancılık başlangıçtan beri ekonomiyi sürükleyici bir rol oynamıştır. Arazi hayvancılık yapmaya çok elverişli olup yüksek mera varlığı, meraya dayalı besi hayvancılığını öne çıkarmıştır (URL2). Sanayi hafif düzeyde olup, ağır sanayi kurulamamıştır. Önde gelen sanayi üniteleri; süt, yem, tuğla fabrikaları ve et kombinasıdır. İldeki topraksız aile oranı (%26) Türkiye ortalamasının altındadır (Alacadağlı ve Özden, 2016: 168). İşgücüne katılım oranı %51,3, istihdam oranı %48,1'dir. Bu istihdamın sektörlere dağılımı; %44,5 hizmetler, %44,3 tarım, %11,2 sanayi sektörü şeklindedir (KUDAKA, 2015: 46-48).

DPT "İller ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Araştırması" çalışmasında Bayburt; tarımsal verimliliğin düşük olup, tarım sektöründe önemli bir gizli işsizlik sorununun olduğu beşinci derece gelişmiş iller grubunda yer almaktadır. Nüfusun %60'ının tarım, hayvancılıkla geçindiği ilde, tarımda işletmelerin küçüklüğü ve verim düşüklüğü gelir yetersizliğine yol açmaktadır. İstihdamda tarım sektörünün payının yüksek olması ücretsiz aile işçiliğini beraberinde getirmekte ve bu ücretsiz aile işçilerinin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kent merkezlerinde %50 civarında olan kayıt dışılık kırsal alanlarda artmakta ve bunun %63,5'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik kapsamına alınan nüfusta artış olmasına karşın Bayburt'ta kayıt dışı istihdam oranı ülke ortalamalarının üzerindedir (KUDAKA, 2015: 56). Öte yandan tarımsal işletmelerde işçi istihdamının ihtiyaca cevap verememesi ve yeni işletmelerin kurulmaması nedeniyle halk, genelde yabancı ülkelere ve diğer gelişmiş vilayetlere göç ederek geçimini temin etme yollarını aramaktadır. Giderek azalsa da gurbetçilik ilin geçimini destekleyen bir unsurdur. Örneğin son on yılda Türkiye'nin nüfusu 1,2 kat artış gösterirken aynı dönemde Bayburt ilinin nüfusu yaklaşık %9,3 oranında azalma göstermiştir (Alacadağlı ve Özden, 2016: 168). 2011 TÜİK verilerine göre Bayburt, 3.461,00 dolar ithalat ve aynı yıl içinde yaptığı 3.240,00 dolar ihracatla 81 il içerisinde 75. sırada yer almıştır (URL2). 2013 yılında Bayburtlu firmalarca 0,3 milyon dolar ihracat yapılmıştır. Kentin bitkisel ve hayvansal üretiminin Türkiye üretimi içindeki payı %0,1 ve 0,3 düzeyindedir (TÜİK, 2013: 22-27).

1989'da il olması sonrasında kişi başına düşen ekonomik göstergelerde olumlu bir gelişme söz konusu olan ve 2012 yılında tiyatro salonu, 2017'de sinema salonu faaliyete geçen Bayburt, ekonomik ve sosyal yaşam verilerinin de ortaya koyduğu üzere kentleşme ve gelişme sürecinde olan bir ildir.

2010 yılında yapılan ve bin kişiye düşen suç sayısı Çorum 4,69; Sakarya 8,86; Trabzon; 10,37 olan bir araştırmaya göre Bayburt'ta işlenen asayiş suçu sayısı 897 olup bin kişiye düşen suç sayısı 12.05'tir (URL 3). 2012 yılı TÜİK verilerine göre; toplam 82 hükümlü olup suç unsurları yaralama, icra iflas kanunu ve diğer suçlar kategorisindedir. Güvenlik birimlerine gelen 594 çocuktan 177'si suça sürüklenen, 376'sı mağdur. Suç isnat edilen 177 çocuktan 69'unun nedeni yaralama, 47'sinin hırsızlıktır. 2 Şubat'ta yapılan ve ulusal, yerel basında yer alan valilik açıklamasına göre; kentten Bayburt Üniversitesi'nce belirlenen sloganı da "Güvenli Şehrin Huzurlu Üniversitesi" olup, kent, Türkiye'nin en az nüfuslu şehri olmanın yanı sıra en huzurlu, güvenli kentlerinin başında gelmektedir. 2017'de ülkede 3 bin 494 bireysel silahlı olayın yaşanırken, Bayburt'ta ise silahlı hiçbir olay gerçekleşmemiştir. Bu tespitin ve sloganın önemini vurgulandığı açıklamada; Üniversiteye gelen öğrencilerin de şehrin, huzurlu, güvenli ortamına adapte olup bir asayişsizlik söz konusu olmadan eğitim öğretim hayatlarına devam ettikleri, ilin huzurlu, güvenli bir yurt olması konusuna, burada yaşayan insanlar kadar dışarıdan gelen özellikle öğrencilerin de katkı sağladığı, bu ortamın

sağlanmasında hala devam eden mahalle odaları geleneğinin etkisine de dikkat çekilmektedir. (URL4). Adalet Bakanlığı'nca yayınlanan Adalet İstatistiklerine göre 2018 yılında Bayburt'ta ceza mahkemelerinde açılan davalardaki suç sayısı 1843 olup bu suçları işleyenlerin 1607'si erkek, 231'i kadındır (Adalet Bakanlığı, 2019: 103).

4. Anket ve Mülakat Uygulaması Sonuçları

Bayburt'ta güvenli kent kavramı konusundaki bilgi, farkındalık, algı ve beklentiler ile güvenli kent yaklaşımı kapsamında yapılması gereken bazı uygulamaların yapılıp yapılmadığını ortaya koymak üzere hem merkezi ve yerel yönetim birimleri yöneticilerine hem de kent halkına anket ve mülakat uygulanmıştır. 2018 Eylül ayında ön görüşmeleri ve ilk uygulamaları yapılan anket ve mülakat süreci, 2019 Şubat sonunda ankete ve mülakata daha fazla katılım sağlanamayınca sonlandırılmıştır. Mülakat görüşmelerinde, kent halkına uygulanan ankete benzer şekilde yapılandırılmış soruların olduğu bir görüşme formu kullanılmıştır. Mülakatlarda, demografik bilgilere yönelik soruların yanı sıra güvenli kent kavramı konusundaki bilgi, farkındalık, algı ve beklentilere yönelik toplam yedi soru sorulmuştur. Kentlilere uygulanan anketlerde toplam 18 sorunun yanı sıra öneri ve görüş bölümüne de yer verilmiştir. Ankete farklı yaş ve meslek gruplarından 178 kişi, mülakatlara ise ikisi sivil toplum kuruluşu yöneticisi olmak üzere toplamda 14 yönetici katılmıştır.

4.1. Anket Sonuçları

Üç bölümden oluşan anketin birinci bölümündeki demografik bilgilerin sonuçlarına göre:

- Ankete katılanların toplamda 71'i (%39,9'u) öğrenci olup bunlardan, 12'si kısa süreli olarak nitelik gerektirmeyen bir işte çalışmaktadır. 107 kişi ise (%60,1'i) farklı eğitim, meslek (30 ayrı meslek, ev hanımı ya da işsiz), yaş ve cinsiyet gruplarında kent halkıdır.
- Bunların %12'si çalışmıyor ya da işsiz olup çalışanların %8'i özel sektör, %13'ü kamu, %5'inin de kendi işidir.
- Ankete katılanların %50,1'i kadın, %49,9'u erkektir.
- Ankete katılanların çoğu üniversite mezunu olup iyi eğitimlidir.

Tablo 1. Yaş ve Eğitim Durumları ve Bayburt'ta Yaşama Süreleri Tablosu

Ankete Katılanların Yaşları	
Yaş Aralığı:	16-20-21-25-26-30-31-40-41-50-50+
Oran % :	15,3-47,99,71,0, 29, 87,1
Eğitim Düzeyleri	
Bitirilen Okul :	İlk ve Orta Lise Ön Lisans Yüksek Lisans
Okula Gitmemiş Okul Lisans	
Oran % :	2,46,818,410,353,58,6

Kaynak: Anket Verileri

Anketin ikinci bölümünde "Güvenli Kent Kavramı" ile ilgili farkındalığı belirlemek üzere sorulan yedi (7) soruya verilen cevaplar aşağıda yer almaktadır:

Tablo 2. Güvenli Kent Konusunda Farkındalıkla İlgili Veriler

Soru	“Güvenli kent” ne demektir bu konuda bir bilginiz varmı?				
Cevaplar	Evet		Hayır		Kısmen
Oran	% 48,5		% 14,2		% 37,3
Soru	Güvenli kent ve kent güvenliği aynı şeyler midir?				
Cevaplar	Evet, aynıdır		Hayır, aynı değil		Bir fikir yok
Oran	% 26,2		% 63,7		% 10,1
Soru	Cevabınız “hayır”dır ise bunun nedenini aşağıdakilerden hangisini daha iyi açıklar?				
Seçenekler	a. Her ikisi arasında sadece kavramsal olarak farklılık vardır. b. Güvenli kent, kent güvenliğinin de sağlandığı kendir. c. Güvenli kent, kent güvenliğinin de sağlandığı kendir ama daha fazlası da vardır. d. Kent güvenliği; kollu kişidir, güvenli kent; kent yönetiminin işidir. e. Kent güvenliği daha kapsamlı bir faaliyettir, güvenli kent ise uygulamaların karşısındadır.				
Oran	a. % 10,5	b. % 16,4	c. % 22,5	d. % 24,9	e. % 25,7
Soru	Güvenli Kent kavramı aşağıdakilerden hangisini/hangilerini kapsıyor?				
Seçenekler	a. Kent halkının, konuyla ilgili tüm paydaşların kentle ilgili kararlar katılımının olduğu uygulamaları b. Önleyici yaklaşım, oluşturulan kent bilgi sistemleri, kent güvenliği, yönetim sistemleri c. Güvenli kamaçlık, kentsel tasarım, kentsel suç ve çöküntü alanlarının ortadan kaldırılması d. Kapsayıcı ve çok disiplinli yaklaşım, güvenli kavramını de içerecek şekilde oluşturulan ve kent planlamasında gelişim, tüm süreçleri ve kentle ilgili faaliyetleri içerir e. Hepsini kapsıyor				
Oran	a. 7,6	b. 9,5	c. 13,3	d. 20,4	e. 49,2
Verilen	“Güvenli kent, suç oranlarının düşük olduğu kendir” cümlesi;				
Cevaplar	Doğru bir tanımlamadır.		Eksik bir tanımlamadır.		Bir fikir yok.
Oran	% 23,3		% 62		% 14,7
Verilen	“Güvenli kent, o kentte yaşayanların kendilerini, kentin herhangi bir noktasında, günün herhangi bir saatinde güvende hissettikleri kendir.” cümlesi yukarıdaki cümleye göre;				
Cevaplar	Daha doğru bir tanımlamadır.		Yukarıdaki ile aynıdır.		Bir fikir yok.
Oran	% 51,3		% 22,2		% 26,5
Verilen	“Güvenli kent kavramı; kentlerin ekonomik gelişme, dahaki kalite çevre yaşam koşullarını kısacası sürdürülebilir kalkınmayı da içerir” cümlesi;				
Cevaplar	Doğru bir tanımlamadır.		Kapsamını/amacını aşan bir tanımlamadır.		Bir fikir yok.
Oran	% 53,7		% 20,5		% 25,8

Kaynak: Anket Verileri

Yukarıda Tablo 2’de yer alan sorulara verilen yanıtlardan da görüldüğü üzere ankete katılanları çoğu “güvenli kent” konusunda bilgisi olduğunu belirtmekte ve güvenli kentle kentsel güvenliğin aynı olmadığını söylemektedir. Tanımsal olarak da içeriği ile ilgili bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Bu oranlarda ankete katılan öğrencilerin kent ve yerel yönetimlerle ilgili aldıkları derslerin ve ankete katılanların eğitim düzeylerinin payı olduğu düşünülmektedir.

Anketin “Bayburt Kenti ve Güvenli Kent Uygulamaları” bölümünde sorulan toplamda 18 soruya aşağıdaki cevaplar alınmıştır:

Tablo 3. Bayburt Güvenli Kent ve Kent Güvenliği Uygulamaları Verileri

Sorulan	Bayburt Kenti güvenli bir kenttir.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	% 45.3	% 6.7	% 41.2	% 6.8
Sorulan	Bayburt' tigece-gündüz herhangi bir saatte ve herhangi bir yerde rahatlıkla dolaşabilirim			
Seçenekler	a. Evet, dolaşabilirim b. Hayır, dolaşamam c. Sadece gündüz dolaşabilirim d. Gündüz ve gece en geç saat 22.00'ye kadar merkezi/işlek yerlerde dolaşabilirim.			
Oran	a. % 45.2	b. % 16.1	c. % 8.4	d. % 30.3
Sorulan	Bayburt kentinde suçla etkisi olan olumsuz çevre koşulları mevcut değildir.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%45,6	%20.4	%26	%8
Sorulan	Bayburt, suç işleme oranının düşük olduğu bir kenttir.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%70.2	%12.8	%10.7	%6.3
Sorulan	Bayburt kentinde taciz, cinsel istismar gibi olaylar pek olmaz, bunlar en az görülen suçlardır.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%48.3	%25.1	%20.4	%6.2
Sorulan	Bayburt kentinde okul ve çevresinde çocuklar sözlü, fizikselya da duygusal şiddete maruz kalmazlar.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%45.3	%26.6	%17.6	%10.5
Sorulan	Bayburt kentinde madde kullanımı azdır ve bu konudaki önlemler yeterlidir.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%41.8	%23.3	%19,2	%15.7
Sorulan	Bayburt kentinde, merkezi yerlerde ya da mahalle/ara sokaklarda cinsiyet, kıyafet gibi faktörlere bağlı olmadan herhangi bir sorun yaşamadan rahatlıkla dolaşılabilir.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%37.2	%35.2	%24	%3.6
Sorulan	Bayburt kenti yeterli ulaşım altyapısına sahip bir kenttir.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%28.5	%52	%16.8	%2.7
Sorulan	Bayburt, kent halkının çevresel gereksinimlerini karşılayacak rekreasyonel (park, piknik alanları gibi) yaşam alanlarına, donatılara sahip bir kenttir.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%40.5	%41.2	%16	%2.3
Sorulan	Bayburt kenti sosyal açıdan kent halkının gereksinimlerini karşılayacak, sosyal yaşam becerilerini geliştirecek yaşam alanlarına, donatılara sahip bir kenttir.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%28.5	%51.4	%17.3	%2.8
Sorulan	Kentle ilgili mekânsal tasarımı, planlamayı yapanlar, kentsel planlama/tasarımda suçu engelleyecek, güvenliği kolaylaştıracak önlemleri dikkate almaktadır.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%32.8	%35.2	%18.4	%13.6
Sorulan	Kent güvenliği, bu konudaki görevli olan kesimlerce suç işlemeyi caydıracak şekilde sağlanmaktadır.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%45.5	%24	%15.5	%15
Sorulan	Bayburt kentinde bir taciz veya şiddet durumunda rahatlıkla güvenlik güçlerine ulaşılabilir ve yardım sağlanabilir.			
Cevaplar	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Bir fikrim yok
Oran	%67.3	%14.7	%12.8	%5.2

Tablo 3'te "Bayburt Kenti güvenli bir kent" olup olmadığını belirlemek üzere sorulan ilk soruya verilen cevaptan görüleceği üzere kısmen cevabı da katıldığında ankete katılanların %65,9'u Bayburt'un güvenli bir kent olduğunu düşünmektedir. Bayburt'ta herhangi bir saatte ve herhangi bir yerde rahatlıkla dolaşabilirim diyenlerin oranı %45,2 olup çoğunu üniversitede okuyan kız öğrencilerin (%69'unu) oluşturduğu %30,3'lük bir oran da "Gündüz ve gece en geç saat 22.00'ye kadar merkezi/işlek yerlerde dolaşabilirim" demektir.

Tablo 3'te yer alan sorulara verilen cevaplara bakıldığında; ankete katılanların %70,2'si Bayburt'ta suç işleme oranının düşük olduğunu düşünmektedir. Yine, "kısmen katılıyorum" cevaplarının yarısı katılıyorum yarısı katılmıyorum olarak kabul edildiğinde; ankete katılanların %50'den fazlası Bayburt'ta suça etkisi olan olumsuz çevre koşulları mevcut olmadığını (%58,6) ; taciz, cinsel istismar gibi olayların az görüldüğünü (%58,5); kentte, okul çevresinde çocukların sözlü, fiziksel ya da duygusal şiddete pek maruz kalmadıklarını (%54,1); kentte madde kullanımı az olduğunu ve alınan önlemler yeterli olduğunu (%51,4), görevlilerce kent güvenliğinin suç işlemeyi caydırarak şekilde sağlandığını (%53,3), herhangi bir taciz ya da şiddet durumunda rahatlıkla güvenlik güçlerine ulaşılabilmesini ve yardım sağlanabildiğini (%73,7) düşünmektedirler. Bu yanıtlar Bayburt'ta ankete katılanların güvenlik algılarına uygun olarak oluşan güvenlik beklentilerinin genel olarak karşılandığını ortaya koymaktadır.

Ancak, ankete katılanların çoğu (%44,3'ü), kent planlamasında, kentin mekânsal tasarımında, suçu engelleyecek, güvenliği kolaylaştıracak önlemlerin dikkate alınmadığını da belirtmektedirler. Ayrıca ankete katılanların çoğuna göre; Bayburt kenti, sosyal açıdan ve çevresel açıdan kent halkının gereksinimlerini karşılayacak, sosyal yaşam becerilerini geliştirecek yaşam alanları, donatıları ile yeterli ulaşım altyapısına sahip değildir. Bir diğer önemli husus fikrim yok diyenler hariç ve (her yer de her saatte dolaşılabilir diyenlerin 89'u kadın olmak üzere) çoğunluğa göre (%49,2'si) Bayburt'ta mahalle/ara sokaklarda cinsiyet, kıyafet gibi faktörlere bağlı olmadan, günün her saatinde herhangi bir sorun yaşamadan rahatlıkla dolaşılabilir.

Tablo 4. Güvenliği Tehdit Eden Sorunla Karşılaşma ve Şiddete Maruz Kalma Durumu

Sorulan	Çalıştığınız, eğitim aldığınız ya da barındığınız yerde güvenliğinizi tehdit edecek herhangi bir durumla karşılaştınız mı?			
Cevaplar	Evet	Hayır	Bazı sorunlar yaşadım	
Oran	% 13	% 71	% 16	
Sorulan	Aile içi şiddete maruz kaldınız mı?			
Cevaplar	Evet	Hayır	Bazı sorunlar yaşadım	
Oran	% 10.1	% 72.3	% 17.6	
Sorulan	Bayburt kenti, güvenlikle ilgili tüm beklentilerimi karşılıyor ve orada yaşamaktan memnunum			
Cevaplar	Evet	Hayır	Kısmen	Bir fikrim yok
Oran	% 38.4	% 13.1	% 44	% 4.5

Kaynak: Anket Verileri

Tablo 4'te yer alan yanıtlara göre; ankete katılanların çoğunluğu (%71 ve %72 düzeyinde); çalıştığınız, eğitim aldığınız ya da barındığınız yerde güvenliğini tehdit edecek herhangi bir durumla karşılaşmamış ve aile içi şiddete maruz kalmamıştır.

Ankette kendilerine yöneltilen; "Sizce kent güvenliğini sağlama aşığıdaki kurum ya da kişilerden hangisinin/ hangilerinin işidir?" sorusuna ankete katılanların %72,5'i

“Polis/emniyet güçleri”nin cevabını vermiştir. Bu işin aynı zamanda yerel yönetimler, vali/il yönetimi ve kent halkının da sorumluluğunda olduğunu düşünenlerin oranı ise %27,5’dir.

4.2. Mülakat Sonuçları

Kent güvenliği ve güvenli kent konusunda yapılacak çalışma ile ilgili olarak bilgi verilerek ve hazırlanan soru kâğıdı önceden gönderilerek görüşmeyi kabul eden merkezi ve yerel yönetimlerde; vali yardımcısı, belediye başkanı, il müdürü, daire başkanı olarak görev yapan 12 kamu görevlisi ve ayrıca iki sivil toplum kuruluşu yöneticisi ile (toplamda 14 kişi) görüşüldü. Bu yöneticilere demografik bilgilerin yanı sıra güvenli kent, kent güvenliği kavramları ile ilgili soruların yanı sıra görev alanlarında kent güvenliği/güvenli kent konusunda ne tür çalışmalar yaptıkları soruldu.

- Mülakat yapılan yöneticilerin 12’si erkek ikisi kadın olup bunlardan ikisi yüksek lisans, 10’u lisans, ikisi ön lisans mezunudur.
- Altısı 30 yıldan fazla Bayburt’ta yaşıyor. 11-20 yıl arasında yaşayan kişi sayısı dört olup diğerleri 1-5 yıldır Bayburt’ta yaşamaktadır. Dördü hariç hepsi 11 yılı aşkın süredir Bayburt’ta çalışmaktadır.
- “Güvenli Kent” nedir sorusuna bu konuda “kısmen bilgim var” diyen dördünün dışında diğerleri “Güvenli Kent” ne demektir bildiklerini ve bu konuda bilgileri olduğunu söylemişlerdir.
- Güvenli kent ve kent güvenliği aynı şeyler midir? sorusuna güvenli kent kavramını bildiğini söyleyen biri “aynıdır” diye cevap verirken üçü “birbirine yakın” demiştir. Kavramla ilgili kısmen bilgim var diyen iki kişi ise “Bunu değerlendirmek için yeterli bilgim yok” demiştir.
- Güvenli kent ve kent güvenliği aynı şeyler değildir” diyen dördü bunun nedenini “Güvenli kent, kent güvenliğinin de sağlandığı kenttir ama daha fazlası da vardır” diye belirtmiştir.
- “Birbirine yakın” diyen üç kişiden ikisi; “sanırım” diye başlayarak yukardaki nedenden ötürü birbirinden biraz farklı olduğunu belirtmişlerdir.
- “Güvenli Kent” kavramı aşağıdakilerden hangisini/hangilerini kapsıyor? şeklinde sorulan ve aşağıdaki seçeneklerin sunulduğu soruya sadece ikisi hepsini kapsıyor demiştir. Biri ‘c’ diğerleri ‘d’ seçeneğini seçmiştir.
 - a. Kent halkının, konuyla ilgili tüm paydaşların kentle ilgili kararlara katılımının olduğu yönetim uygulamaları
 - b. Önleyici yaklaşımla oluşturulan kent bilgi sistemleri, kent güvenlik yönetim sistemleri
 - c. Güvenlik amaçlı kentsel tasarım, kentsel suç ve çöküntü alanlarının bertarafı
 - d. Kapsayıcı ve çok disiplinli yaklaşımla güvenlik konseptini de içerecek şekilde oluşturulan ve kent planlamasından gelişimine tüm süreçleri ve kentle ilgili tüm faaliyetleri içeren genel çerçeve
 - e. Yukardakilerin hepsini, kapsıyor
- “Güvenli kent, sadece suç oranlarının düşük olduğu kenttir” cümlesine, “sanırım bu kavram kent güvenliğinde biraz farklı” diyen ikisi dışında hepsi, “eksik tanımlama” demişlerdir.
- “Güvenli kent kavramı; kentsel ekonomik gelişme, daha kaliteli çevre ve yaşam koşullarını kısaca sürdürülebilir kalkınmayı da içerir” cümlesine; hepsi evet kapsıyor derken sadece birisi “bir fikrim yok” demiştir.

- Mülakatın, “Bayburt’ta Kentsel Güvenlik/Güvenli Kent Uygulamaları” bölümündeki Bayburt’un güvenli bir kent olup olmadığı sorusuna; suç işleme oranlarının düşüklüğünü belirterek “kısmen güvenlidir” diyen iki kişi hariç tüm yöneticiler “Bayburt güvenli bir kenttir” demişlerdir. Bu konuyla ilgili il müdürü; “Bayburt’un suçla ilgili sıralama yapılan hemen her alanda oranın en düşük olduğu dört il içinde yer aldığımı” belirtmiştir.
- Mülakata katılanların dördü (ki bunların biri asayişle ilgili alanda çalışan il müdürü) kent güvenliğini sağlamanın; “kent halkı ile birlikte STK’lar da dahil merkezi yerel tüm kent yönetiminin işi olduğunu” düşünmektedir. Diğer yöneticiler kolluk anlayışı ile “**bu iş emniyet valiliğin işidir**” demektedir.
- Kurumunun güvenli kent yaklaşımı çerçevesindeki görevlerini ve bu kapsamda yaptıklarını üç kişi kısaca tanımlarken bu konuda yapılanlara kapsamlı olarak değinen biri asayişle sağlamakla görevli il yöneticisi olmak üzere üç yöneticidir. Kendi görev alanlarına değinerek güvenli kentle ilgili olarak da bir şeyler yapmalıyız diyen dört kişidir. Biri sivil toplum kuruluşu yetkilisi olmak üzere iki yönetici bu konuların doğrudan kendilerini ilgili olmadığını söylemişlerdir.
- Kurumunun güvenlikle ilgili çalışmalarını anlatanlardan ikisi güvenliği planlamadan uygulamaya tüm aşamalarda güvenlik konusunu dikkate aldıklarını söylerken, biri uygulama aşamasında dikkate aldığını söylemiş, biri merkezin bu konuda yaptığı yıllık planlamalara uygun ancak inisiyatif olarak daha kapsamlı ve işbirliğine, iletişimi güçlendirmeye yönelik çalışmalar yaptığını belirtmiştir. Özellikle asayişle ilgili bu birim yöneticisinin görüşme sırasında dokümanlarını da sunduğu çalışmaların katılımcı anlayışla yapıldığı ve üniversite öğrencileri, ilköğretim öğrencilerini kapsadığı görülmüştür. Bu birimce bu kapsamda projeler de yürütülmekte olup birim mevzuatı gereği, mart ve eylül aylarında Vali ya da yardımcısı başkanlığında ve STK temsilcisi de dahil il yöneticilerinin katıldığı bir “Güvenlik Danışma Kurulu Toplantısı” düzenlemektedir. İl Müdürü tarafından verilen bilgiye göre geçen Eylül ayında yapılan son toplantıda ildeki güvenlik sorunları tartışılmış, il düzeyinde alınacak güvenlik önlemleri ve yapılacak çalışmalarla ilgili kararlar alınmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Kentlerin temel kuruluş amacı, insanların barınmasını, çalışmasını, dinlenmesini, sosyalleşmesini ve diğer ihtiyaçlarını karşılayarak güven içinde yaşamlarını devam ettirmesini sağlamaktır. Bu amaç kapsamında Bayburt örneğine bakıldığında; literatür taraması ve anket verileri, bu alanlardan asayiş anlamında güvenlik, barınma dışında kalanların kısmen karşılanabildiğini ya da karşılanamadığını ortaya koymaktadır. 1989 yılında il olan, bu tarih sonrasında hem organizasyonel hem de imar açısından yeniden inşa edilen ve edilmeye devam edilen, üniversite kurulmasıyla bu kapsamdaki çalışmaların hız kazandığı Bayburt kenti yaptığı çalışmalarla o yıldan günümüze epeyce mesafe almakla birlikte halen kentleşme sürecinde olan bir kenttir.

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taramalarının yanı sıra ve bir STK tarafından yapılan ve Eylül 2018’de konuyla ilgili akademisyen, uzmanların katılımıyla Bayburt’ta gerçekleştirilen “Bayburt’ta Kentleşme Kentlilik Bilinci Kongresi”nde sunulan anketlerin verileri de, kentin, kentleşme noktasında kente özgü davranışları edinme açısından zamana ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan bu çalışma kapsamında kent güvenliği, güvenli kent konusunda yapılan anket ve mülakatların

sonucu, Bayburt'ta güvenlikle ilgili olarak yapılan çalışmaların birçok ilde olduğu gibi ağırlıklı olarak asayiş temelli olduğunu göstermektedir. Trafik güvenliğinden çevre güvenliğine, sağlık güvenliğine yaşanan kimi olaylardaki uygulamalar ile kent yöneticileriyle yapılan mülakatlara verilen cevaplar bu çalışmaların asayişini sağlama temelli kent güvenliği anlayışı ile yapıldığını ortaya koymuştur. Kenti yönetenler bunu açıkça ifade ederken güvenli kent anlayışı ile bu uygulamaları yapma konusunda da oldukça isteklidirler. Anket ve mülakat sonuçları kent güvenliği ve güvenli kent konusunda fikir sahibi olunduğunu ama bu sürece etkin olarak katılacak ve uygulamayı sağlayacak yeterli bilgi altyapısına, teknik donanımına, insan gücüne sahip olunmadığını göstermektedir.

Yöneticilerce, Bayburt'un sloganında yer alan "güvenli kent" kavramının dayanağının suç işleme oranlarındaki düşüklüğe dayalı güvenli kent algısı olduğu net bir şekilde ifade edilmiştir. Öte yandan kent yöneticileri, güvenli kent kriterlerini sağlamak üzere üniversitenin de katkısıyla, bu konuda gerekli çalışmaları yapabileceklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda Bayburt'un kendini tanımlamada kullandığı ve bir anlamda kent vizyonu olarak ortaya koyduğu bu vizyona ulaşmak, güvenli kent olmanın gereklerini tam olarak sağlayabilmek ve literatür taramasında ortaya konulan "güvenli kent kriterleri"ni uygulamaya geçirmek için çalışmalar yapması gerekmektedir. Çünkü asayiş temelli yaklaşımlarla sağlanan ve güvenli kent sıralamasında ön sıralarda yer almasını sağlayan suç işleme oranlarındaki düşüklük güvenli kentin sadece kentsel güvenlik boyutunu oluşturmakta olup Bayburt'taki uygulamaların güvenli kent yaklaşımının gerektirdiği bütünsel, multidisipliner yaklaşımla, kent halkı da dahil tüm tarafların katılımıyla kent planlamasından gelişimine tüm süreçleri ve kentle ilgili tüm faaliyetleri içeren bir genel çerçevede yapılması gerekmektedir.

Bu süreçte; işbirliğine açık mekanizmalarla, bilimsel bilgi altyapısını sağlamada ve yönlendirmede Üniversite'nin; halkın katılımını ve yapılacak çalışmaların daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamada, yeni bir anlayışla daha etkin kullanılacak şekilde yapılandırılarak aktif biçimde kullanılacak mahalle odalarının; güvenli kent anlayışını yerleştirme, uygulamasını başlatma, yürütme ve sürdürülebilirliğini sağlamada yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adalet Bakanlığı (2019). Adalet İstatistikleri 2018, Ankara: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Resmi İstatistik Programı Yayını.
- Alacadağlı, E.(1998). Kent Suçu Kente Karşı Suç, İller ve Belediyeler Dergisi, Sayı 637, Ankara: Genç Ofset
- Alacadağlı E. ve Özden, E. (2016). 2. Annual Meeting, Socioeconomy Society, October 28-29, 2016 Amsterdam/Hollanda Proceedings Book, Ahmet B. Yereli ve Altuğ M. Köktaş (Ed.) içinde Urban Migration, Role of Universities in Development and Bayburt as an Example: Ankara, Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık, 168
- Aytaç, S., Derdiman R.C., Baştürk, Ş. Öngen, B. (2015). Kent Güvenliği Olarak Suç Korkusu: Bursa Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi 3(3), OS: Ergonomi 2015, Isparta: 259-267
- Derdiman, R. C. (2010). "Kentleşmenin Suça Etkisi ve Kentlilerin Suçla Mücadelesinin Sosyal ve Hukuki Boyutları" Çağdaş Yerel Yönetimler, 19 (3), Temmuz 2010, Ankara: TODAİE Yayınları, ss.49-73

- Ertan, A. K. (2014). Kent ve Kentli Hakları, Ankara: TODAİE Yayınları
- Gündüzöz, İ. (2016). “Türkiye ve Dünyada Güvenli Kent Yaklaşımı: Kentsel Güvenlik mi? Güvenli Kent mi?”, Türk İdare Dergisi, Sayı 483, Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını
- Kaypak, Ş. (2016). “Kentsel Bir Sorun Olarak Kentsel Güvenlik”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 33, Kasım 2016, ss. 35-50
- Keleş, R. (2016). Kentleşme Politikası, 15. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi
- KUDAKA, Bayburt Sosyal Yapı Analizi, KUDAKA Yayınları, Erzurum:2015
- Kula, S ve Çakar, B. (2015). “Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doymumu Arasındaki İlişki”, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 12, ss.191-210
- Payam, M.M. (2018). “Emniyet, Güvenlik, Kent Emniyeti ve Kent Güvenliği: Kavramsal Bir Analiz”, *Avrasya Terim Dergisi*, 6 (1), ss.15-25
- Sümer, Ç.G. (2018). Kamu Yönetimi Ansiklopedisi, Y. M. Işıkcı ve E. Alacadağlı (Ed) içinde Kentsel Güvenlik, Ankara: Astana Yayınları
- TDK-Türk Dil Kurumu (2005), Türkçe Sözlük. 10. Baskı Ankara
- TÜİK.(2014). Seçilmiş Göstergelerle Bayburt 2013. Ankara: TÜİK Matbaası,
- URL 1; <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx> , Erişim, 8 Eylül 2018
- URL 2;<http://www.bayburt.gov.tr/ekonomi>, Erişim, 8 Eylül 2018
- URL 3;<http://www.akasyam.com/turkiyenin-il-il-suc-oranlari-2811>, Erişim, 8 Eylül 2018
- URL 4; http://www.milliyet.com.tr/huzur-ariyorum-diyanlerin-sehri-bayburt-bayburt-yerel_haber_-2570838/, Erişim, 8 Eylül 2018
- Zerrin Toprak (2014), Yerel Yönetimler, 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi

KAFKASYA JEOPOLİTİĞİNDE ODAK NOKTASI OLARAK GÜNEY OSETYA

Correspondent Author: Deniz ACARAY

A Focus Point At Caucasus Geopolitics: South Ossetia

Deniz ACARAY¹

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 24/11/2020
Makale Kabul Tarihi : 12/12/2020

Anahtar Kelimeler :
Kafkasya jeopolitiği, Güney Osetya, Türkiye, Gürcistan, Rusya.

JEL Kodları:
K10, K33, K38, N40, N45

ÖZ

Tarih boyu büyük devletlerin çekişme ve mücadele alanı olan Kafkasya, jeopolitik değerini günümüzde de artırarak devam ettirmektedir. Bu mücadelenin ortasında kalan ve varoluşlarını sürdürmek isteyen küçük sayılabilecek pek çok halk ise kendi devletli yaşam ülkülerini bağımsızlık mücadelesi vererek hayata geçirmeye çalışmaktadırlar. Etnik köken ve dini yaşam tarzları bakımından bölgedeki tarihsel zenginlik, bu halkların kendi devletlerini kurmalarının önünde, devlet olmanın ontolojik unsurlarını sağlayabilmeleri bakımından bir engel teşkil etmektedir. Salt demokratik ya da insan hakları bakımından düşünüldüğünde haklı görülebilecek bu mücadele, bölgedeki güç unsurlarının ekonomik ve insan kaynağı bakımından potansiyelleri göz önüne alındığında gerçekçi olmamakla birlikte, bu güçlerin arasındaki sıfır toplamı oyunda her birinin elinde koz olarak kullanılmaya müsaittir. Güney Osetya toplumu da, bu halklardan biri olarak çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Güney Osetya'nın yakın geçmişte yaşadıklarının ve bölgeye etkisinin ele alındığı bu çalışmada, geleceğe dair bazı öngörüler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Güney Kafkasya'daki bu veya diğer bağımsızlık ya da ayrılma hareketleri sadece Gürcistan ile Rusya'yı değil, doğrudan Türkiye'yi ve Türkiye'nin dış politikası gereği Batı Bloku'nda yer alan başta ABD, İngiltere ve AB ülkeleri olmak üzere pek çok devleti ilgilendirmektedir.

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 24/11/2020
Accepted Date : 12/12/2020

Keywords:
Caucasus geopolitics, South Ossetia, Turkey, Georgia, Russia.

JEL Codes:
K10, K33, K38, N40, N45

ABSTRACT

The Caucasus, which has been the area of contention and struggle of major states throughout history, continues its geopolitical value today. Many small communities who are in the middle of this struggle and want to continue their existence are trying to implement their country of State life by fighting for independence. Historical wealth in the region in terms of ethnicity and religious lifestyles is an obstacle for these peoples to establish their own state in terms of providing ontological elements of statehood. Although this struggle, which can be justified only from the point of view of democracy or human rights, is unrealistic given the economic and human resource potential of power elements in the region, it is available to be used as leverage in the hands of each of them in the zero-sum game between these forces. South Ossetia is also the subject of this work as one of these communities. In this study, which examines the recent past experiences of South Ossetia and its impact on the region, some predictions about the future are tried to be developed. These and other independence movements in the South Caucasus concern not only

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Ceza Adaleti ABD, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0003-2675-9333>, denizacaray@yahoo.com

Georgia and Russia, but also directly Turkey and many states, especially the US, UK and EU countries in the Western bloc in accordance with Turkey's foreign policy.

1. Giriş

Her arayışın temelinde dış ya da iç motivasyon kaynağı olarak ihtiyaçlar yatar. Çözüm arayışlarının temelinde de çözülmesi gereken sorunun kaynağı genellikle ihtiyaçlar ya da ihtiyaç söylemleridir. Örtülü ya da açık bir şekilde ifade edilen ve maddi ya da manevi açıdan söz konusu olabilecek tüm ihtiyaçlar ve bunların giderilmesi ile giderilememesi ihtimallerine göre ayrı ayrı karşı karşıya kalınacak olan sonuçlar, bu sonuçların yaratacağı fayda ve/veya zararlar; mezkûr olguların muhataplarını çözüm arayışlarına iter. İçinde yaşadığı toplumsal dinamiklere (ekonomik ya da ideolojik sebeplerle) en çok vakıf ve çözüm bulma isteği ile potansiyeli yüksek kişi ve gruplar arasında oluşan rekabet sayesinde de siyaset sahnesinde gözle görülebilecek düzeyde iktidar yarışları başlar.

Savaşlar ve insanlık ülküsüne yakışmayacak denli kısımlarla dolu dünya tarihi 21. yüzyılda göstermektedir ki coğrafya ve coğrafya kaynaklı ortaya çıkan dinamikler, insan topluluklarının en temel ihtiyaçlarının belirleyicisidir. Barışçıl anlamda düşünüldüğünde beslenme, barınma, gelişme, mutluluk olarak kabul edilebilecek en temel ortak ihtiyaçlar, dünya tarihinin savaşlar tarihi olarak okunmasının sebebi olan güvenlik ihtiyacının da nedeni olarak, yaratıcı ve dönüştürücü işlevleriyle varlıklarını devam ettirmektedirler. İnsanların çoğaldıkça farklılaştığı, bu farklılaşmanın ihtiyaçlar ve çözüm arayışlarında da çeşitlilik yarattığı düşünüldüğünde; savaşlara yön veren çatışmaların bu çeşitlilikten beslenerek, artan nüfusla neredeyse doğru orantılı bir bölünme – parçalanma olgusu yarattığı anlaşılmaktadır. Çoğaldıkça bölünen, bölündükçe dünya coğrafyasına yayılan insanoğlu; bir türlü pay edemediği yer altı ve yerüstü kaynaklarıyla uğraşırken, uğruna mücadele verdiği topraklarda bu zenginliklerle mukayese edilemeyecek kadar üstün değere sahip kültür ve medeniyet üretmiştir.

Coğrafya kaynaklı dinamiklerin yarattığı tüm bu olgular günümüzde jeopolitik adlı bilim dalını oluştururken, artan sorun ve çözüm arayışları da bu bilim dalının gelişmesini sağlamaktadır. Siyaset bilimcilerin tanımladığı pek çok jeopolitik bölge, okur ve yazarların ilgisine mazhar olmaya devam ederken, Türkiye'nin de yer aldığı dünyanın merkezi coğrafyası olarak kabul edilen Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri tüm hareketliliği ile sıcak gelişme alanları listesinde başı çekmektedir. İki dünya savaşının tüm cephelerde asaleten yürütülmesinin yarattığı pişmanlıktan ya da bu nedenle ödenen bedellerden olsa gerek, artık vekâleten yürütülen yerel ve bölgesel düzeydeki savaşlar; Birleşmiş Milletlerin kurulma amacı olan 'bir daha dünya savaşı yaşanmaması' ülküsüne ne kadar hizmet ettiğini tartışmalı hale getirmekte, dahası yeni kaos ve

yıkımların meydana gelmesinde katalizör rolünü oynamaktadır. Varoluşunu sürdürmek ve bunun için de genel geçer bir kabul haline gelen hep büyümek, ileri gitmek zorunluluğu, devletleri kendi kaplarına sığamaz hale getirmiş bulunmakta; semavi dinlerin ‘bir lokma bir hırka kültürü’ öğüdüne rağmen, ‘ne mutlu birbirinin gözünü oyana’ edasıyla şiddet potansiyellerini artırmak yolunda her türlü bilimsel araştırmaya destek olmaktadır.

Bilimin katalizörünün devletlerin şiddet potansiyellerini artırma güdüsü olmasının üzücü yanı bir tarafa; demokratik devlet yapıları ve demokratik kültür gelişmeleri karar alıcıları kamu yararını nispeten gözetmek zorunda bırakarak, umulur ki zarardan kar ettirmektedir.²

Öğretide bahsedildiği ve pek çok anayasada yazıldığı üzere; egemenlik kayıtsız şartsız halka/ millete aittir. Halklara ister bahşedilmiş olsun, ister halk söke söke alsın; halk egemenliği veya milli egemenlik anlayışı siyasi özne olarak insana birey ve vatandaş olarak vazgeçilmez bir sorumluluk yüklemektedir. İçerde kamu yararı kavramı ve asillerin vekillerinden refah düzeylerini yükseltme beklentileri, dışarda da bağımsızlık kaygısı devletlerin egemenlik unsurunu doğrudan etkilemekte; iç ve dış güvenlik ihtiyacının yarattığı bu etki her devletin jeopolitiğinin belirleyicisi, ayrıca da potansiyeli performansla dönüştürmesinin sırrı olmaktadır. Napoleon Bonaparte’ın da dediği gibi; her devlet kendi coğrafyasının siyasetini yapmaktadır. (Defay, 2005: 13) Özellikle çağımızda, politika üretim sürecindeki karar alıcılar, jeopolitik algıyı oluşturarak uygun politikaların yürütülebileceği zeminler hazırlamaktadır. Jeopolitik algının oluşturulabilmesi için de jeopolitik bilgiye ihtiyaç vardır. (Erbaş, 2012: 2) Olan ile olması gerekenin iç içe girdiği bu hallere Karadeniz ve Kafkasya en güncel örnek teşkil etmektedir. Özellikle Sovyet Rusya’nın çöküşüyle beraber 1990’dan itibaren Karadeniz jeopolitiği, komşu ve yakın çevre ülkeleri ile bölgeye ilgisi olan diğer devletlerce yeniden üretilmektedir. (Erbaş, 2012: 3)

Tarih boyu çeşitli insan topluluklarının ve devletlerin mücadele alanı olan Kafkasya, coğrafi konumunun getirdiği değerden dolayı yakın tarihte de, özellikle iki dünya savaşı ve sonrasında devletlerin merkezi bir çekişme alanı olagelmiştir. Güney Osetya da Kafkasya’nın güney kısmında, enerji güvenliği ve güzergâhı olmasından dolayı sahip olduğu bölgesel stratejik konumu itibarıyla önem arz etmekte ve dikkatlerin bölgeye odaklanmasına vesile olmaktadır. Güney Osetya’nın yakın geçmişte yaşadıklarının ve bölgeye etkisinin ele alındığı bu çalışmada, önemi nedeniyle geleceğe dair bazı öngörüler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Güney Kafkasya’daki bu veya diğer bağımsızlık ya da ayrılma hareketleri sadece Gürcistan ile Rusya’yı değil, doğrudan

² Burada kar ve zarar kelimelerinden, yalnızca ekonomik bedel değil, aynı zamanda sosyal, kültürel, manevi anlamda bir bedel kastedilmektedir.

Türkiye’yi ve Türkiye’nin dış politikası gereği Batı Bloku’nda yer alan başta ABD, İngiltere ve AB ülkeleri olmak üzere pek çok devleti ilgilendirmektedir.

Çalışmanın konusu, jeopolitik değerinin yanı sıra devlet olarak var olma iddiası taşıyan bir bağımsızlık hareketi olmasından dolayı Genel Kamu Hukukunun araştırma ve inceleme alanına girmektedir. Devlet kuruluş şartları, insan ve toprak unsurlarının yanı sıra egemenlik unsurunun da gerçekleşmesini gerektirmekte, bunun için de devletli yaşam kurma iddiasında olan bir halkın yasama, yürütme ve yargı erklerini senkronize bir biçimde ortaya koyabilmesi beklenmektedir. Bu ise, iç ve dış egemenlik olarak iki ayrı veçhesi olan bir süreçtir. Coğrafyanın ortaya koyduğu sert koşullar, iç egemenlik bakımından insan unsurunun ürettiği siyasal kültürü ve teşkilatlanmayı dışarıya karşı bağımsız kılabilmesini engellemekte, bu uğurda 2008’de yaşandığı gibi kısa süreli fakat ağır kayıplara sebep olan savaşlara yol açmaktadır. Her savaş ve altında yatan bağımsızlık mücadeleleri aynı zamanda bir İnsan Hakları çalışma konusu olduğundan, bu makale ile jeopolitik ve tarihsel gelişmelerin ışığında güncel durum devlet olmanın ontolojik gerekleri bakımından analiz edilerek, disiplinler arası çalışmalara imkân tanıyan Genel Kamu Hukuku literatürüne katkı sunmak amaçlanmaktadır.

2. Jeopolitik Değeri Bakımından Kafkasya ve Güney Osetya Sorunu

Türkiye’nin, Gürcistan ve Kafkaslar politikası gereği bağımsızlığını tanımadığı Güney Osetya (<http://www.mfa.gov.tr>), Kafkasya’nın en önemli çatışma alanlarından birisidir. SSCB’nin dağılmasının ardından Gürcistan’ın bağımsızlığını kazanmasından kısa bir süre sonra 1992’de yoğun hale gelen ayrılma talepleri 2008’de Gürcistan ile Rusya arasında beş gün süren bir savaş yaşanmasına sebep olmuştur. Geçtiğimiz ağustos ayında 12. yıldönümü anılan bu savaşın ardından Rusya Federasyonu Abhazya ve Güney Osetya’nın tek taraflı ilan ettikleri bağımsızlıklarını tanıırken, bu durum batılı ülkelere "Gürcistan’ın toprak bütünlüğüne saldırı" olarak kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Gürcistan’ın Avrupa-Atlantik çatısı altındaki uluslararası kuruluşlara katılma iradesini destekleme anlamında Güney Osetya’nın bağımsızlığını tanımamakta, konuya Gürcistan’ın toprak bütünlüğü açısından bakarak, sorunun barışçıl yollardan çözüme kavuşması beklentisiyle hareket etmektedir. 16 Aralık 1991’de bağımsızlığının tanınmasından kısa bir süre sonra 21 Mayıs 1992’de diplomatik düzeye taşınan Türkiye Gürcistan ilişkileri, 2007’den itibaren ekonomik düzeyde en üst seviyede gerçekleşmekte olup; stratejik ortaklık seviyesinde sürdürülen bu ilişkiler bölgesel istikrar, barış ve refaha katkı sağlamak amacıyla İran ve Azerbaycan’ın da dâhil olduğu üçlü ve dörtlü toplantı süreçleriyle 2018’den itibaren Dışişleri Bakanları düzeyinde sürdürülmektedir. (Asker & Ünal, 2020, 125-139)

Savaşın 12. yıldönümü anma etkinlikleri kapsamında Cumhurbaşkanı Salome Zurabişvili yaptığı konuşmada; Güney Osetya'nın Rus işgali altında olduğunu ve Rusya'ya boyun eğmeyeceklerini söylerken, Başbakan Giorgi Gakharia ise NATO üyeliğini ve Gürcistan'ın güvenliği için bunun son derece önemli olduğunu vurgulayarak, "Bugün Gürcistan NATO üyeliğine tamamen hazır ve ortaklarımız bunu görüyor ve takdir ediyor. Elbette bu bir süreçtir, bu hedefe ulaşacağız." demiştir. (www.hurriyet.com.tr/dunya/gurcistan-basbakani-gakhariadan.)

Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu projesi, Afganistan – Türkmenistan – Azerbaycan – Gürcistan - Türkiye Transit Taşımacılık Koridoru (Lapis Lazuli) gibi Türkiye – Gürcistan arasındaki bölgesel somut işbirliği projeleri ile Rusya'nın Karadeniz ve Akdeniz'deki etki alanları dikkate alındığında; Güney Osetya'nın bağımsızlık iddiası ve bu mesele salt demokratik açıdan ülkenin kendisini ilgilendiren bir sorun olmaktan çok uzak görünmektedir. Dolayısıyla Güney Osetya'nın bağımsızlık iddiası ve Rusya'nın Güney Osetya'yı destekleyen koruyucu tavrı, Türkiye'nin Gürcistan ve Rusya ile ilişkilerini doğrudan doğruya etkileyebilecek düzeyde bir sorundur.

Kuzey Osetya – Alanya, Rusya Federasyonu üyesi bir cumhuriyet olarak varlığını sürdürürken, Güney Osetya'nın Rusya etkisinden bağımsız bir cumhuriyet olarak Kafkasya'da varlığını teminat altına alması imkânsız, denilebilir. Sık sık Kuzey Osetya ile birleşme taleplerini dile getirmeleri ve 1989'da Sovyetler Birliği'ne ilhakını istemeleri bu durumun bir göstergesidir. Karadeniz'de gün geçtikçe gücünü artırmaya çalışan Türkiye için de Batılı ülkelerle işbirliği ve bölgesinde barışı korumak için Rusya'ya karşı bir denge unsuru olarak konuyu proaktif bir şekilde takip etmesi ve sürecin aktörlerinden biri olması gayet doğal görünmektedir.

Soğuk Savaşın bitmesi ve Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla ivme kazanan Osetya Sorunu, Kafkasya'daki diğer tüm halklar gibi Osetya halkı için de bir bağımsızlık ve onur meselesi olduğu için; onlar açısından evrensel demokratik değerlerin savunulması ve uluslararası sözleşmelerde kabul edilen temel insan hakları kazanımlarının talep edilmesi anlaşılır bir durumdur. Ancak; insan haklarının bir amaç olmaktan çıkartılıp araç haline getirilmesine³ alıştığımız 'çağdaş' dünyada bu değerler, başka ülkelerin kendilerince haklı görülen başta jeopolitik dengeler olmak üzere pek çok sebepten ötürü kabul edilmemekte ve kendi varoluşları açısından sakıncalı talepler olarak görülebilmektedir. Bölgesel anlamda düşünüldüğünde; zamanı çok fazla ileri sarmaya

³ Genellikle etnik ya da dini bakımdan çeşitliliğe sahip olan, homojen bir kültürel yapısı olmayan halkları odağına alan bu olgu günümüzde insan haklarının araçsallaştırılması olarak tanımlanmaktadır. Emperyalist devletlerin yanı sıra, küresel sermayenin ya da çok uluslu şirketlerin ulus devletlerin sahip oldukları malvarlığı ve bütçelerini aşan güçleri de devletleri bağımsızlıklarını kaybetme noktasına getirmektedir. İnsan haklarının araçsallaştırılması bu yönde de elverişli bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Detaylı bilgi için bakılabilir: Acaray, D. (2020): 40; Algan, B. (2006): 90.

gerek olmadan, bu tür taleplerin yaratacağı çatışmanın bölge barışını ve daha da ötesi dünya barışını tehlikeye atacağı öngörülebilmektedir. İnsan haklarının gerçekleşmesinin bir amaç olmaktan çıkartılarak ulus devletler⁴ üzerinde bir baskı aracı veya işgal gerekçesi haline getirilmesi, günümüzde insan hakları gelişimine ket vuran en büyük olgulardan biridir. Güney Osetya halkı da ileri sürdüğü bağımsızlık talepleriyle, Rusya gibi küresel bir gücün ‘himayesinde’, Batı blokuna dâhil olmaya çalışan Gürcistan’a karşı destek aramakta ve almaya çalışmaktadır.

Etnik köken, dil, din ve kültür çeşitliliği dolayısıyla sıcak çatışmaların yaşanmasına çok müsait olan Kafkasya, coğrafi yapısından dolayı (Kafkas Dağları) kuzey ve güney şeklinde ikiye ayrılmış durumdadır. Gürcistan’ın Atlantik cephesiyle yakınlaşması; Kuzey’in, Rusya’nın etki alanında olmasına rağmen, güneyin hem Karadeniz çıkışı olması hasebiyle hem de Batı blokundaki Türkiye’ye yakınlığından dolayı; Türkiye’yi, Rus hegemonyasına karşı bir kurtuluş simidi gibi görme eğiliminin bir sonucudur, denilebilir. Oysaki batı bloğunda da bir homojenlik bulunmamakta, Türkiye’nin ABD’ye karşı Rusya ile yakınlaşması, S-400’lerin alınmasıyla açılan ekonomik ve askeri işbirliği, Avrupa ülkelerinin de Trump yönetimine karşı ittifak arayışları batıya yüzünü çeviren Gürcistan’ın işini zorlaştırmıştır. Batı Blokunda ayrıca çok sıcak bir gelişme olarak Akdeniz’de suların çok ısınması, Türkiye’nin navtex ilanının ertesinde Yunanistan ile yaşanan ve artarak devam eden deniz yetki alanları konusundaki anlaşmazlıkların bir sıcak çatışmaya dönüşmesi ihtimali, Libya’daki gelişmeler, Lübnan’daki patlama gibi daha sayılabilecek pek çok dinamik NATO bünyesinde ve Avrupa Birliği çatısı altında da ayrılıklara ve kurumsal anlamda çatırdamalara yol açacak görünmektedir. O nedenle Gürcistan’ın Güney Osetya ve Abhazya gibi etnik kökenli bağımsızlık iddialarının kendi lehine sonuçlanabilmesi için uluslararası düzeyde ortaya koyduğu destek arayışlarını taraflar ve aktörler açısından biraz daha yakından mercek altına almakta yarar vardır.

3. Güney Osetya Savaşında Taraflar, Aktörler ve İlişkiler

Tarih boyunca dış güçlerin etkinlik mücadelelerinin ortasında bir geçiş bölgesi olan Güney Kafkasya bölgesi; Akdeniz çevresinde Anadolu merkezli kurulan, batıdan doğuya genişleyen devletler ile güney/güneydoğudan, İran’dan batıya doğru genişleyen

⁴ Küreselleşme sürecinde özellikle son dönemde ortaya çıkan kimlik tartışmalarının yeni dünya düzenine yönelik olarak başlatılan küreselleşme akımının ortaya çıkarmış olduğu yeni bir durumu yansıttığı da öne sürülmektedir. Bu yeni aşama, küçük eyaletlerden kendi denetimi altında bölgesel federasyonlar oluşturmak isteyen küreselci kapitalist sistemin ulus devletlerle ulusları ve ulusal kimlikleri hedef aldığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu hedef, küreselleşme ile yeni bir Orta Çağ yaratma, ulus devletleri tasfiye ederek kent devletlerinin yeniden oluşturulmasını da kapsamaktadır. Bu doğrultuda alt kimlikler öne çıkartılarak kimlik tartışmaları kışkırtılmaktadır. Bu tartışmalarla ilgili detaylı bilgi için: Çeçen, (2009): 219.

güçlerin bir mücadele alanı olmuştur. (Asker & Kahraman, 2016: 23) Hıristiyanlık öncesi dönemde Grek (Yunan), Pers (İran) ve Roma uygarlıklarının etkisi ve küçük devletler arasındaki savaşlar buradaki toplulukların farklılıklarını daha da derinleştirmiştir. (Asker & Kahraman, 2016: 23) 1877-78 Osmanlı - Rus Savaşı öncesinde ise sırasıyla Bizans – İran, İstanbul’un fethiyle beraber de Osmanlı – İran çatışma alanında kalan Güney Kafkasya bölgesi, Rusların galibiyeti sonucunda Osmanlı egemenlik alanından çıkararak Rus yönetimi altına girmiştir. Hazar Denizi ve Karadeniz arasında askeri ve ticari açıdan bir geçiş ve kavşak noktası olması bölgenin jeopolitik değerini artırırken; etnik ve dini köken çeşitliliğinin de etkisiyle bölge büyük devletlerin bir çatışma alanı haline gelmiş, bu çatışma başta Gürcistan olmak üzere Abhazya, Güney Osetya, Acaristan gibi bağımsızlık iddiasındaki otonom yönetimlerin de devlet olarak varoluşlarını derinden etkilemiştir.

1905’teki Rus ayaklanmasıyla Gürcistan bağımsızlık mücadelesi başlatmış, 1936 yılına kadar kısa süreli egemenlik değişiklikleri hariç, bu bağımsızlık mücadelesi kanlı bir şekilde devam etmiştir. Bu süreçte Osetler Bolşeviklerin yanında yer alarak Gürcistan’a karşı savaşmıştır. (Yenigün & Bolat , 2007: 332) 1922’de Sovyet Rusya tarafından Gürcistan’da özerk bir yönetim olarak ihdas edilen Güney Osetya, 1989’a kadar çatışmasız ama gergin geçen dönem boyunca Gürcistan’a bağlı olarak varlığını sürdürmüştür, 1990’da bağımsızlığını ilan etmiş ancak Gürcistan tarafından özerk statüsünün de kaldırılması şeklinde mukabele görmüştür. (Yenigün & Bolat , 2007: 332) Haziran 1992’de olayların artması sonucu Rusya tarafından olağanüstü hal ilan edilmiş, yapılan barış görüşmeleri neticesinde Güney Osetya – Gürcistan sınırına 1500 kişilik Rus Barış Gücü yerleştirilmiştir. ‘Barış gücü’ adı altında Rus askerlerinin Gürcistan topraklarında kira karşılığı konuşlanmış olması Gürcistan’ın askeri açıdan Türkiye ve ABD’ye yaklaşmasına sebep olmuştur. (Yenigün & Bolat, 2007: 334-335.) 2008 yılında gerçekleşen kısa süreli (5 günlük) savaş ise çok kanlı olmuş, Gürcistan’ın Güney Osetya’yı bombalamasıyla başlayan savaş, Rusya’nın Güney Osetya’ya müdahalesi sonucunda uluslararası düzeyde bir kriz ve bölge barışının kaybedilmesine yönelik yoğun kaygılar yaşanmasına sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin yaptığı toplantıda ateşkes kararına varamamış olması ise yaşanan krizin bir başka kritik ve insani boyutu bakımından acı yönüdür. BM Güvenlik Konseyi’nin bu krizin sona erdirilmesine ilişkin aktif bir tutum sergileyememesinin sebebi Güvenlik Konseyi’nde Rusya’nın veto hakkı olduğu genel kabul gören sebeptir. Bununla birlikte; BM’nin pasif tutumuna karşın Avrupa Birliği ve AGİT aktif tutum sergileyerek meselenin çözümünde rol oynamışlardır. (Erkan, 2008: 43) Çakmak’a göre Amerikan’ın küresel siyasette hâkimiyet sağlamak üzere devletler üzerindeki baskı potansiyeli bu savaşla birlikte önemli oranda azalmıştır. Çünkü bu çatışma sonrasında Rusya’nın artık ABD ve AB’ye karşı güçlü bir rakip olma potansiyeline sahip olduğu görülmüştür. (Çakmak, 2009: 52)

Gürcistan yukarıda da ifade edildiği gibi NATO üyesi olmayı beklemekle birlikte, hali hazırda Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi üyesidir. (www.mfa.gov.tr) Rusya da bu Konsey'in üyesi olup, Gürcistan ve Rusya'nın yaşadıkları bu anlaşmazlığa rağmen Birleşmiş Milletler, AGİT, Avrupa Konseyi gibi uluslararası küresel ve bölgesel kuruluşlara ortak üyelikleri bulunmaktadır. Gürcistan eski bir Sovyetler Birliği ülkesi ve şimdi yakın çevre komşusu olarak Rusya Federasyonu için önemli bir ülkedir. Bu nedenle jeopolitik değeri önemini korumuş, Rusya Federasyonu'nun yakın çevre komşusu olarak bu alandaki akademik araştırmaların da odağında yer almıştır.⁵

Güney Osetya, Kafkas Dağları'nın güneyinde, başkent Tiflis'ten pek de uzak olmayan, 3900 kilometre karelik alana sahip küçük sayılabilecek bir bölgedir. Bölgedeki 70.000 – 90.000 arasındaki nüfusun yaklaşık %70-85'ini Osetler oluştururken, %10-20 arasını ise Gürcüler oluşturmaktadır. (Meydan, 2017: 422.) Güney Osetya'da yaşayan halkın %80'i Rusya Federasyonu pasaportuna sahiptir. Rusya, 2008'deki askeri müdahalesinin meşru olduğuna dair sunduğu argümanda; bölgedeki Osetya ve Rus halkını koruma hakkı bulunduğunu ve dolayısıyla bölgeye müdahalesini meşru müdafaa hakkına dayandığını ifade etmiştir. (Meydan, 2017: 426.) Rusya'nın uluslararası alanda meşru müdafaa hakkı kapsamında ileri sürdüğü bu iddiası akademik dünyada pek çok tartışmaya ve çalışmaya da konu olmuştur.

Küçük bir bölgede etnik köken farklılığı kaynaklı, nüfusu yüz bini dahi bulmayan Güney Osetya'nın 2008'deki bağımsızlığını Rusya'nın ardından şimdiye kadar sadece Nikaragua ve Venezuela tanımıştır. Gürcistan'ın batı bloğu yanlısı politikaları ve ABD'nin de bölgedeki çıkarları batılı ülkelerin tanıma konusunda geri durmasına sebep olmaktadır. (Souleimanov, 2013:112-114)

Rusya, Güney Osetya'nın ilhaki öncesi uluslararası alanda bunun meşruiyet zeminini hazırlamak için uluslararası hukuku işletmek istemiş, süreçte Gürcistan'ı savaş suçlusu göstermek üzere adımlar atmıştır. Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırısının ardından gerçekleştirdiği askeri müdahaleyi meşru göstermek için Gürcistan'ın soykırım, etnik temizlik gibi savaş suçları işlediğini öne sürerek Uluslararası Ceza Mahkemesine başvurmuş, bu suçları belgelemek için de bölgede ekipler oluşturmuştur. (Meydan, 2017: 426.) Rusya, Güney Osetya'da toplu olarak suikasta kurban giden Rus vatandaşları ile ilgili olarak da Gürcistan aleyhine soykırım suçlamasında bulunmuştur. 10 Ağustos'ta Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev, Güney Osetya'da işlendiği iddia edilen suçlar ile ilgili olarak belge ve bilgi toplama emrini vermiş ve Gürcistan'ın fiillerine soykırım muamelesi yapmıştır. (Çakmak, 2009: 56.) NATO nezdindeki Rus

⁵ 1993 yılında ilan edilen Yakın Çevre doktrini ile Rusya Federasyonu'nun jeopolitik hareket alanını "yakın çevre" olarak aynı adlı kitabında inceleyen detaylı bir araştırma için bakınız: Gerard Toal, (2017), Near Abroad: Putin, The West, and The Contest Over Ukraine and The Caucasus, Oxford University Press, New York.

daimi temsilcisi Dmitry Rogozin de, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikhail Saakaşvili'nin Güney Osetya'daki fiillerinin Osetlere karşı işlenmiş savaş suçları ve soykırım olduğunu iddia etmiştir. Yaptığı bir açıklamada Rogozin ayrıca şu ifadeleri kullanmıştır: “Güney Osetya'daki felakette şu ana kadar en az 2,500 kişi ölmüştür. Güney Osetya'nın bütün nüfusunun 73,000 olduğu dikkate alındığında, bunun oransal açıdan İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Avrupa tarihinin en büyük soykırım eylemi olduğu görülmektedir.” (Çakmak, 2009: 56.) Ancak; Rusya'nın, Gürcistan'ın Osetya halkı ile Rus sivillere yönelik soykırım sayılabilecek eylemlerde bulunduğu iddiası kanıtlanamamıştır. (Çakmak, 2009: 56; Meydan, 2017: 426.)

Rusya; bir taraftan Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıırken, esas amacı onun Kuzey Osetya ile birleşerek Rusya'ya ilhakını sağlamak olmakla birlikte; bunun için 2008 yılındaki beş günlük savaşı, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü uluslararası alanda tartışmalı hale getirmek için soykırım suçlamaları doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Uluslararası Ceza Mahkemesinde ileri sürdüğü iddiaların gerçekliğini kanıtlamaktaki amacı mevcut durumu Kosova örneği ile bağdaştırmaktır. (Meydan, 2017: 425) Kosova halkının Sırp yönetimi altında yaşayamayacağı zira bu halka karşı Sırp yönetimince uluslararası suçlar işlendiği açıklıkla ispat edilebilirse Rusya istediğini elde edebilecektir. (Çakmak, 2009: 54; Meydan, 2017: 426.)

Gürcistan ise Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yanı sıra, Uluslararası Adalet Divanı'na da başvurarak Rusya'nın Gürcistan topraklarında etnik temizlik yaptığını ileri sürmüştür. Gürcistan'ın başvurusunu dikkate alan Uluslararası Adalet Divanı, Gürcistan vs. Rusya Federasyonu davasında Her Türlü Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması ile ilgili Uluslararası Sözleşmeyi temel alarak yediye karşı sekiz oyla 15 Ekim 2008 tarihinde çatışmanın özüne hiç değinmeden bir tavsiye kararı almış, tarafları karşılıklı olarak ayrımcılıktan kaçınma doğrultusunda tedbir almaya davet etmiştir. (Çakmak, 2009: 55)

2008'de yaşanan bu savaş ve Rusya'nın askeri müdahalesi uluslararası alanda pek çok tartışmayı beraberinde getirmiş, Gürcistan ve Rusya'nın söylemlerinin haricinde durum Rusya açısından uluslararası hukukun ihlali olarak tanımlanmıştır. (Toal, 2017:127-128) Başta Türkiye olmak üzere batı bloğundaki ülkelerin hemen hepsi Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana politika izlemekle birlikte; Tiflis, kendisine sunulan uluslararası desteğe rağmen Abhazya ve Güney Osetya'daki egemenliğini de facto olarak kaybetmiş durumdadır. (Kirova, 2012: 7)

4. Bölgesel Ve Küresel Düzeydeki Güncel Gelişmelerin Meseleye Muhtemel Etkileri

Devletlerin ontolojik kaynakları⁶ bakımından meseleye bakıldığında; coğrafya kadar insan kaynağının ve nitelikli insan gücünün önceliği dikkat çekmektedir. Bu bakımdan; büyük devletlerin paylaşım kavgası ve güçlerini test ettikleri er meydanı haline gelen bu coğrafya; jeopolitik değerinin yanı sıra tampon bölge olma vasfı da taşımaktadır. Dolayısıyla coğrafya dinamiklerinin ve bu dinamikleri üreten değerlerin varlığı devam ettiği sürece, çözümün üretilmesindeki değişken dinamik ancak nitelikli insan kaynağı olabilir. Bu durum Rusya açısından değerlendirildiğinde denebilir ki; insan kaynağı bakımından ülkenin coğrafi büyüklüğü ve etki alanı ile ters orantılı bir şekilde süreç aleyhine işlemektedir. SSCB'nin dağılmasıyla nüfusunun üçte birini kaybeden ve askeri yönden küçülen Rusya, ulus devlet yapısına yönelen saldırıları kontrol etmesi ve merkezi yapısını kuvvetlendirmesiyle yeniden toparlanırken, Birinci Dünya Savaşından beri doğum oranlarının düzenli bir şekilde ölüm oranlarının altında kaldığı görülmektedir. (Yılmaz, 2017: 806)

Türkiye ile Rusya yakın ticari ve askeri işbirliği ilişkilerine rağmen etki alanı çatışması yaşamakta olduğundan; söz gelimi Libya, Suriye, Azerbaycan – Ermenistan sorunlarında karşı taraflarda olduklarından Türkiye'nin Güney Osetya meselesinde takip ettiği Batı bloku yanlısı politikasında bir değişiklik olması ihtimali zayıf görünmektedir. Türkiye ile Ermenistan arasındaki sözde soykırım iddialarından kaynaklanan sorunlardan dolayı bölgede Azerbaycan ile gerçekleştirmek istediği işbirliği ve ortaklıklarda Gürcistan, Türkiye için önemli bir dost komşu ülkedir. Bu dostluk ilişkisinin bir başka sebebi ise Türkiye'nin bu asılsız suçlamalar karşısında Rusya'nın Ermenistan lehine bir tavır sergilemesidir. Rusya'nın Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü kapsamında Ermenistan'a ortak savunma garantisi vermiş olması (Yılmaz, 2017: 810), Azerbaycan ile Ermenistan arasında Yukarı Karabağ konusunda Temmuz 2020'de artan tansiyon üzerine Türkiye'nin Azerbaycan'ın askeri düzeyde tüm imkânlarıyla yanında olduğuna dair açıklaması (www.aa.com.tr/tr/turkiye/bakan-akar-hocalida ..) da Türkiye ile Rusya'yı bu meselede karşı taraflarda konumlandırmakta idi.

Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgali ise yakın zamanda büyük oranda sona erdirilmiş bulunmakta, söz konusu güncel gelişmenin etki ve sonuçlarına bu çalışmanın kapsamı bakımından değinilmesinde yarar görülmektedir.

⁶ “Literatürde devlet, kurumsallaşmış siyasi iktidar tipi olarak tanımlanmakla birlikte, üç ontolojik unsur çerçevesinde açıklanır: Bu unsurlar; toprak, insan ve irade unsurlarıdır. Biraz detaylandırılarak; toprak unsuruna ülke, insan unsuruna millet (ulus), irade unsuruna ise egemenlik denir. Devletin devamlılığı için, jeopolitik koşulların da etkisine rağmen, bu üç unsurun birarada bütünsel bir tutarlılık içinde varlığını devam ettirmesi hayati bir öneme sahiptir (senkronizasyon ya da orkestrasyon olarak da ifade edilebilir). (Acaray, 2020: 48.)

Bilindiği gibi Azerbaycan'a ait Yukarı Karabağ ve çevresindeki 7 rayon (Azerbaycan topraklarının yaklaşık % 20'si) 1992 yılından bu yana Ermenistan işgali altında bulunmakta idi. Ermenistan'ın, 1993 yılında Azerbaycan'ın Kelbecer bölgesini işgal etmesi üzerine de Türkiye'den Ermenistan'a doğrudan ticaret sona erdirilmiş; iki ülke arasındaki sınır kapatılarak kara/demiryolu ve havayolu bağlantıları kesilmiştir. (www.mfa.gov.tr) Ermenistan 27 Eylül 2020 tarihinde Yukarı Karabağ'da askerî ve sivil hedeflere yönelik saldırılarda bulunmuş, Azerbaycan ise meşru müdafaa hakkına dayanarak karşı harekât başlatmış, aralıklarla yaklaşık 3 ay süren bu çatışmaların sonucunda işgal altındaki topraklarının kurtarılması yönünde önemli başarı elde ederek 10 Kasım 2020'de Ermenistan'ı ateşkes imzalamaya mecbur bırakmıştır. (www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti..) Türkiye, 17 Kasım 2020'de TBMM Genel Kurulu'nda Azerbaycan tezkeresini kabul etmiş, söz konusu tezkere ile Azerbaycan'a asker gönderilmesine onay verilirken, Türkiye'nin Azerbaycan – Ermenistan arasında yaşanan çatışma ve varılan ateşkes hükümlerine ilişkin durumu ve konunun Rusya ile ilişkisine özetle şu şekilde yer verilmiştir:

“Türkiye, uluslararası hukuk ve meşru egemenlik hakları temelinde, Azerbaycan'a toprak bütünlüğü dâhil tüm haklarını savunabilmesi için sürecin başından itibaren destek vermiştir. Neticede Azerbaycan'ın karşı harekâtında sağladığı ilerleme sahada yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Azerbaycan, Rusya ve Ermenistan'ın aralarında vardıkları mutabakat uyarınca, 10 Kasım 2020 tarihinde saat 00.00 itibarıyla bölgede ateşkes tesis edilmiş ve işgal altındaki bazı bölgelerin belirlenen takvime göre Azerbaycan'a iadesini içeren bir plan ilan edilmiştir. Varılan mutabakata göre, ateşkese uyulup uyulmadığının denetlenmesi amacıyla işgalden kurtarılan Azerbaycan topraklarında bir Ortak Merkez oluşturulacaktır. Azerbaycan'ın talebi üzerine Merkezde Türkiye ve Rusya'nın müştereken yer almaları kararlaştırılmıştır. Azerbaycan'ın belirleyeceği yerde Türkiye'nin Rusya ile birlikte kuracağı Ortak Merkezde ve bu Merkezin icra edeceği faaliyetlerde Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin ve lüzumuna göre Türkiye'den sivil personelin görev yapmasının, 16 Ağustos 2010 tarihinde imzalanan 'Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması' uyarınca Türkiye'nin taahhütlerine uygun, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tescil eden uluslararası hukuk, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ilkeleriyle uyumlu olduğu; bölge halklarının da huzur ve refahı yararına olacağı, ayrıca milli çıkarlarımız bakımından gerekli olduğu değerlendirilmektedir. 'Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması' hükümlerinden kaynaklanan taahhütlerimizi yerine getirmek, ateşkesin tesisi, ihlallerin önlenmesi, bölgede barış ve istikrarın sağlanması amacıyla

Türkiye'nin yüksek menfaatlerini etkili şekilde korumak ve kollamak üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinin gönderilmesine bir yıl süreyle izin verilmiştir.” (www.tbmm.gov.tr)

Türkiye'nin Rusya ile karşı taraflarda olmasına sebep olan sorunların yanı sıra, enerji ihtiyacı ve bu doğrultuda enerji ve güzergâh güvenliği konusu da iki ülke arasındaki ilişkinin önemli dinamiklerindedir. Türkiye doğal gaz ve petrol ihtiyacını büyük oranda Rusya'dan karşılamaktadır. Bununla birlikte; Rusya sadece Türkiye'nin değil, Avrupa'nın da enerji ihtiyacını karşılayan önemli doğal gaz ve petrol kaynaklarına sahip bir ülkedir. (www.enerji.gov.tr) BM Güvenlik Konseyi'nde Gürcistan lehine bir karar çıkmamasının sebebi Rusya'nın veto kartı olmasıyla birlikte, Avrupa ülkelerine enerji arz eden bir ülke olması elini kuvvetlendiren bir diğer potansiyeldir. 2009 yılı Ocak ayının başında Rusya ile Ukrayna arasındaki doğal gaz anlaşmazlığının sonucunda Rusya'nın vanaları kapatması, enerji ve güzergâh güvenliği konusunda dikkatleri üzerine çekmiş; Türkiye de bu alanda kaynak ve güzergâh çeşitliliği arayışını artırmıştır. (Yılmaz, 2005: 8) Petrol ve doğalgaz ihtiyacı ve taşımacılığıyla ilgili ülkelerin sahip oldukları potansiyel ve ihtiyaç durumları Orta Doğu, Kafkasya ve Akdeniz'de yaşanan savaşları en çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Devletlerin sıfır toplamlı oyuna çevirdikleri eylem ve tutumları neticesinde etnik ve dini anlamda azınlıkta kalan halklar, bu çatışma alanlarının tam ortasında can çekişmekte, varoluşlarını teminat altına alabilmek için stratejik aklın ürünü olan işbirliği planlarının bir parçası olmak durumunda kalmaktadırlar.

Bir başka güncel gelişme ise ABD başkanlık seçimleri sonucudur. 59. Başkanlık seçimlerinin resmi olmayan sonuçlarına göre kazanan Joe Biden olmakla birlikte, seçimlerde usulsüzlük yapıldığına dair iddialar nedeniyle hukuk yoluna başvurulacağı yönünde açıklamalar vardır. (www.aa.com.tr/tr/abd-baskanlik-secimleri-..) Yeni başkanın 20 Ocak 2021'de göreve başlaması beklenirken, seçimlerdeki hukuka aykırılık iddialarının mahkemeye taşınmasının ardından süreçte yaşanabilecek belirsizlik nedeniyle ve yeni başkanın göreve başlamasına kadar geçecek sürede Amerika'nın kısa vadede özellikle Kafkasya bölgesinde önemli bir etkisinin olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte; başta İran olmak üzere pek çok ülkenin açıklamalarından hareketle Biden döneminin ABD dış politikasında önemli değişiklikler gerçekleşeceği öngörülmektedir.⁷ Bu değişikliklerin ABD – Rusya arasındaki ilişkilere yansımaları ve Türk dış politikasının bu süreçten nasıl etkileneceği zamanla belirlilik kazanacaktır. Ancak dünyanın karşı karşıya kaldığı belirsizliklerin bir diğer sebebi olan Covid-19 pandemisinin ve bu salgınla mücadelenin devletlerin potansiyellerini ve uluslararası

⁷ İran Cumhurbaşkanı Ruhani, ABD Başkanlığına seçilen Biden hükümetinin göreve gelmesiyle ABD ile tehdit ortamından yavaş yavaş fırsat ortamına doğru hareket edeceklerini söyleyerek, yeni dönemde İran – ABD arasında hâlihazırda var olan gerilimin en azından dondurularak daha fazla artmaması yönünde iyi niyet göstergesi sayılabilecek bir adım atmıştır. (www.aa.com.tr/tr/abd-baskanlik-secimleri-..)

ilişkileri önemli oranda etkilediği şimdiden görülmektedir. Dünyanın yeni bir savaş yaşama ihtimalinin de göz önüne alındığı bu belirsizlik döneminde Kafkasya bölgesinin, çıkabilecek bir savaşın öbeğinde yer alması çok muhtemeldir. İkinci dünya savaşı ertesinde en kırılgan ve gergin ortamın yaşandığı salgın döneminde devletlerin yeni bir savaşa yol açacak politikalardan uzak durmaları dünya barışı açısından elzem durumdadır. İngiltere Genel Kurmay Başkanı da küresel düzeyde artan belirsizlik ve rekabet ortamının 3. Dünya savaşı yaşanması riskini artırdığını, savaşa girmenin bir sürecinin, ritminin olduğunu, her geçen gün artan tansiyonun da, yanlış hesaplamalar ve planlar yapılmasına zemin hazırladığını ifade ederek uyarıda bulunmuştur. (www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-3-dunya-savasi-sinyali..) (<https://tr.euronews.com/2020/11/08/ingiltere-genelkurmay-baskan-boyle-devam-ederse-3-dunya-savas-c-kabilir>)

Bahsedilmesinde yarar bulunan bir başka husus ise şudur: Batı blokunda NATO'daki aktif performansı nedeniyle genellikle ABD'nin ismi daha fazla öne çıkarken ve enerji çatışma alanları kaynaklı tüm uluslararası sorunlarda SSCB – ABD, Rusya – ABD karşıtlığı dikkat çekerken, British Petrol'ün bu alandaki etkinliği ve enerji nakil hatlarındaki payı en üst seviyede görünmektedir. (www.bp.com/content ..) Dolayısıyla sahnede ABD görünürlüğü fazla olmakla birlikte İngiltere'nin de bu çatışma alanlarındaki varlığı dikkatle etüt edilmelidir. Hali hazırda Avrupa Birliği'nden ayrılık iradesi ve bu yolda attığı adımlar ortada iken; İngiltere'nin de AB'den bağımsız önemli bir aktör olarak sorunların çözümlerinde liderlik etmesi ya da liderliğinin daha görünür hale gelmesi sürpriz sayılmamalıdır.

5. Sonuç

Güney Osetya halkının Kuzey Osetya'daki soydaşlarıyla birleşme ve özgür ve bağımsız bir devlet olarak yaşama arzusu; tüm evrensel ve tarihsel demokratik değerler ve insan hakları kazanımları açısından ne kadar gönülden savunulursa savunulsun; bunun gerçekleşmesi güç odakları çatışması göz önüne alındığında maalesef kısa vadede gerçekleşebilir görünmemektedir. Güney Osetya'nın bağımsızlık mücadelesi Batı Blokunda yer almaya çalışan Gürcistan'a karşı verilen bir mücadele olarak aynı zamanda Türkiye ile Rusya'yı, bu sebeple de bölgedeki diğer çatışan tarafları ve aktörleri yakından ilgilendiren bir konudur. Bölgedeki enerji kaynakları ile güzergâh güvenliği de bölgesel ve küresel işbirliği ve ortaklıklar kurulmasını sağlayan önemli bir diğer dinamiktir. Bu sebeple bu bağımsızlık savaşının taraflarının Gürcistan ve Güney Osetya olmasının ötesinde, başta Rusya ve Türkiye olmak üzere ABD, AB ülkeleri, İngiltere, Azerbaycan, Ermenistan, İran gibi ülkeler de bu sürecin diğer önemli aktörleridir. 2008 yılında yaşanan 5 günlük kanlı savaşta BM Güvenlik Konseyi aktif bir tutum sergileyememiş, bölgesel ve uluslararası düzeyde yaşanan kriz uluslararası

hukuk nezdinde giderilememiş ancak Gürcistan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde tanımlanan bir söylem üzerinden Rusya'ya karşı bir tutum takınılarak mesele dondurulmuştur. Yeni dönemde ABD başkanlık seçimleri sonucuna göre ABD dış politikasında meydana gelebilecek değişiklikler, pandeminin dünya barışına (devletler arası rekabet ve çatışma ile işbirliği yaratma potansiyeli açısından olumlu veya olumsuz gerçekleşebilecek) etkisi ve Akdeniz jeopolitiğindeki gelişmeler sürecin yeniden gündeme gelmesine zemin hazırlayabilir. 3. Dünya savaşı risk artışına dair uyarılar ve kaygılar gün geçtikçe artarken, yeni bir dünya savaşının çıkması halinde Kafkasya'nın savaş çemberinin ortasında kalacağı muhakkaktır.

Bir başka öngörü ise ütöplast bir bakış açısıyla geliştirilebilir: Gelecekte bir gün, insanoğlunun artık çok daha yüksek bir bilinç ve donanıma kavuşması ya da zaten var olan bu gizli potansiyelinin keşfedilmesi sayesinde dünya barışı sağlanması yolunda bütün devletler yapıcı ve ön alıcı olabilirler. Dünyada hidrokarbon enerji ihtiyacının son bulması da bir başka ütöplast beklenti olarak çalışmanın sonuna not düşülebilir. Ezcümle; ne zaman ki insan neslinin petrol ve doğalgaz ihtiyacı sona erer, bu da arz talep dengesinde bugünkü dinamiklerde asli değişikliklere sebep olur, o zaman her bölge kendi insan unsuruyla iç barışını başarabildiği ölçüde bağımsız bir devlet düzeni inşa eder. Böyle bir dünya düzeninde de dünyanın en zengin doğa harikalarının bulunduğu Kafkasya'da diğer halklar gibi Osetler de barış ve güven içinde yaşamlarını sürdürerek medeniyete katkı sunarlar.

Kaynakça

- Acaray, D. (2020). İnsan Hakları, Polis Akademisi Yayınları, 3. Baskı.
- Algan, B. (2006). "Değişen Egemenlik Anlayışı Ve Küreselleşme Bağlamında İnsan Hakları", Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, Hakemli Hukuk Dergisi, sayı:27-28, s.90.
- Asker, A. & Kahraman, A. (2016). Gürcistan'da Devletleşme, Kimlik İnşası Ve Müslüman Topluluklar, Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar İçinde, Ed: Aydıngün & Asker & Şir, AVİM Yayınları.
- Asker A. & Ünal, T. (2020). Müstəqillik Dövründə Gürcüstanda Milli Dövlət Quruculuğu, İslam Siyasəti Və Regional Əməkdaşlıq, Avrasya İncelemeleri Dergisi 9, 125-139.
- Çakmak, C., (2009). "Rusya'nın Güney Osetya Politikası, Neo-Self Determinasyon Ve UCM'nin Rolü", Bilge Strateji, Cilt 1, Sayı 1, Güz. ss. 51-70.
- Çeçen, A. (2009). Ulus Devlet Türkiye Cumhuriyeti, Kilit Yayınları, 2. Baskı.
- Defay, A. (2005). Jeopolitik, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı.
- Erbaş, G. (2012), *Klasikten Eleştirel Jeopolitiğe Karadeniz Jeopolitiğinin Dönüşümü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkan, S., (2016). "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı Ve Uluslararası Toplum", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi , (17) , ss.41-64.

- Kirova, I. (2012). Public Diplomacy And Conflict Resolution:Russia, Georgia And The EU In Abkhazia And South Ossetia, CPD Perspectives on Public Diplomacy.
- Meydan, V. (2017). “2008 Rusya-Gürcistan Savaşı’nın Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Çerçevesinde Analizi”, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:2 Aralık 2017, ss. 417-429.
- Souleimanov, E. (2013). Understanding Ethnopolitical Conflict: The Wars in Karabakh, Abkhazia, and South Ossetia Reconsidered, Palgrave Macmillan.
- Toal, G. (2017). Near Abroad: Putin, The West, and The Contest Over Ukraine and The Caucasus, Oxford University Press, New York 2017.
- YENİGÜN & BOLAT, (2007). Gürcistan: Kafdağı’nın Ardındaki Çatışma, Dünya Çatışma Bölgeleri (Ed: Kemal İNAT ve d.), Nobel Yayınları, 2. Baskı.
- YILMAZ, N.F. (2005). “Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Tesisat Mühendisliği Dergisi, S:87, , ss:4-14.
- YILMAZ, Sait. (2017). Uluslararası Güvenlik, Kaynak Yayınları.
- <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (24.08.2020)
- <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/gurcistan-basbakani-gakhariadan-nato-uyeligine-haziriz-mesaji-41582675>. (24.08.2020)
- <http://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf>. Erişim tarihi: 30.08.2020.
- <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>. Erişim tarihi:15.09.2020.
- <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>. Erişim tarihi: 15.10.2020.
- https://www.bp.com/content/dam/bp/country-sites/tr_tr/turkey/home/bas%C4%B1n-merkezi/bas%C4%B1n-b%C3%BCtenleri/2018/18-09-18-bp-enerji-g%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC-bb.pdf. Erişim tarihi: 30.08.2020.
- <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bakan-akar-hocalida-soykirim-yapan-yukari-karabagi-igal-eden-ermenistana-karsi-azerbaycanin-yanindayiz/1940533>. Erişim tarihi: 30.08.2020.
- <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol>. Erişim tarihi: 30.08.2020.
- <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-dogalgaz>. Erişim tarihi: 30.08.2020.
- https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=149809. Erişim tarihi: 18.11.2020.
- <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/azerbaycan-ile-ermenistan-arasindaki-daglik-karabag-anlasmasi-dunya-medyasinda-yanki-buldu/2038598>. Erişim tarihi: 18.11.2020.
- <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanlik-secimleri-2020/abd-baskanligina-secilen-biden-zafer-konusmasi-yapti-bolen-degil-birlestiren-bir-baskan-olacagima-soz-veriyorum/2035950>. Erişim tarihi: 18.11.2020.
- <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanlik-secimleri-2020/ruhaniden-biden-doneminde-abdyle-tehdit-ortamindan-firsat-ortamina-gecilecegi-mesaji/2047733>. Erişim tarihi: 19.11.2020.

<https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-3-dunya-savasi-sinyali-irandan-ingiltere-almanya-ve-fransaya-tehdit-6122689/1>. Erişim tarihi: 19.11.2020.

<https://tr.euronews.com/2020/11/08/ingiltere-genelkurmay-baskan-boyle-devam-ederse-3-dunya-savas-c-kabilir>. Erişim tarihi: 19.11.2020.

BANKA YATIRIMCILARININ KATILMA HESAPLARI SEÇİMİNİ ETKİLEYEN DAVRANIŞSAL FAKTÖRLER: TRB1 BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Correspondent Author: Halim TATLI

Behavioral Factors Affecting Bank Investors' Choice of Participation Accounts: The Case of TRB1 Region

Yazar(lar) / Author(s)

Eren İŞGÖR¹
Halim TATLI²

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Geliş Tarihi : 09/07/2020
Makale Kabul Tarihi : 11/12/2020

Anahtar Kelimeler:

Katılma hesapları, Tüketici davranışı, Katılım bankacılığı, Banka yatırımcısı, İslami bankacılık, TRB1 Bölgesi

JEL Kodları:

G21, D53, D64

Çalışmanın temel amacı banka yatırımcılarının katılma hesaplarının seçimini etkileyen davranışsal faktörleri tespit etmektir. Araştırmanın verileri yüz yüze anket yöntemiyle TRB1 bölgesinde 400 kişilik katılım bankası yatırımcısından elde edilmiştir. Çalışmada katılma hesapları tutum ölçeği (TÖ), dindarlık ölçeği (DÖ) ve sübjektif normlar ölçeği (SNÖ) olmak üzere üç farklı ölçek kullanılmıştır. TÖ, SNÖ ve DÖ katılım bankalarının İslam dini kurallarına uymayan ürün veya hizmetleri uygulaması, rekabetçi olmayan getiriyi vermesi ve yakın gelecekteki bir bankacılık krizinin yaşanması durumunda yatırımcıların katılım bankalarından çekilme durumları arasındaki ilişki Mann Whitney U testiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda katılım bankalarının İslam dini kurallarına uymayan ürün veya hizmetleri uygulaması durumuyla DÖ ve SNÖ arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yakın gelecekte bankacılık krizinin yaşanması durumunda yatırımcıların katılım bankalarında çekilme durumları ile sadece SNÖ arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Son olarak katılım bankalarının rekabetçi olmayan getiri vermeleri durumu ile TÖ ve DÖ arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca TÖ bağımlı değişken, SNÖ, DÖ, yaş, bakmakla yükümlü kişi sayısı, aylık ortalama gelir ve fiziksel sermaye bağımsız değişken olarak ele alınarak bir model kurulmuştur. Bu model çoklu regresyonla analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda DÖ ile SNÖ anlamlı olarak TÖ'yü pozitif olarak etkilediği tespit edilmiştir. Ancak Yaş, Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı, Aylık Ortalama Gelir ve Fiziksel Sermaye ile TÖ arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

¹ Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam İktisadi ve Finansı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi *ORCID* Number: <https://orcid.org/0000-0002-4717-0627>, eren.isgor@hotmail.com

² Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, *ORCID* Number: <https://orcid.org/0000-0002-7940-0087>, htatli@bingol.edu.tr

**ARTICLE
INFORMATION**

ABSTRACT

Submission Date : 09/07/2020
Accepted Date : 11/12/2020

Keywords:

Participation accounts,
Consumer behavior,
Participation banking, Bank
investor, Islamic banking,
TRB1 Location

JEL Codes:

G21, D53, D64

The main purpose of the study is to identify behavioral factors affecting the selection of bank investors' participation accounts. Data of the study is acquired from face to face survey method from 400 investors of participation banks in TRB1 region. In this study, three scales were used: scale of participation accounts attitude, scale of piety, and scale of subjective norms. With scale of participation accounts attitude, scale of piety, and scale of subjective norms, the relation between banks executing of product or service that are violating religious rules of Islam, bringing income that is competitive, and conditions of withdrawal in case of a banking crisis in a near future is analyzed by Mann Whitney U test. According to the results of the analysis, a meaningful relation has been found out between executing of product or service that are violating religious rules of Islam and scale of piety. Meaningful relation has been detected between conditions of withdrawal in case of a banking crisis in a near future and only subjective norms. Finally, a meaningful relation has been found out between participation banks bringing income that is competitive and scale of attitude and scale of piety. Furthermore, a model has been established discussing scale of attitude as dependent variable and scale of subjective norms, scale of piety, age, number of people that is obliged to take care, average salary and physical fund as independent variable. This model has been analyzed by multiple regression. According to the results of the analysis that has been made, it was detected that scale of piety and scale of participation accounts subjective norms are meaningfully affecting the scale of participation accounts attitude. However, no relation was found between age, number of people that is obliged to take care, average salary, and physical fund and the scale of participation accounts attitude.

1. Giriş

İnsanların yerleşik hayata geçip üretim faaliyetlerine başlamalarının ardından, belirli bir ekonomik gelir elde etme durumları ortaya çıkmıştır. Elde edilen bu gelir ise yine insanlar tarafından farklı ihtiyaçların giderilmesi amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Devam eden süreçte üretim faaliyetlerinde yaşanan artışlar ve buna ek olarak ticari faaliyetlerdeki yükseliş, insanların gelir seviyesinde de bir artışın yaşanmasını sağlamıştır. Bu durum ise bireylerin birikim faaliyetlerinin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. İlk dönemler yapılan bu birikimler birikim sahipleri tarafından saklamaları amacıyla belirli tacirler, esnaflar vb. kişilere emanet edilebilirken, ülkelerde bulunan saraylarda da emanet için ayrılan kısımlara

aktarılabilmektedir. Ancak kişisel birikimlerinin artması ve bunların emanet edildiği kişi veya yapıların bu birikimleri kullanması ve geri iadesinde yaşanan sorunlar, birikimlerin emanet edilmesi konusunun daha profesyonel bir şekilde ele alınması hususunu gündeme getirmiştir. Bununla birlikte yine ihtiyacı olanlara kredi benzeri ödemeler yapılması gerekliliği de parasal konuların profesyonelce ele alınması zaruretini ortaya çıkarmıştır. Böylece zaman içinde parasal işlemler profesyonel bankacılık faaliyetlerine dönüşmüştür. Bankaların varoluşundaki temel amaç; kar güdüsüyle birikim fazlası bulunan kişilerin ellerinde bulunan fazla parayı farklı isimler altında toplayarak, bunları ihtiyaç dâhilinde fon talep edenlere kullandırma şeklinde malî bir aracılık hizmeti sunmaktır. Ancak bu işlemler banka ve bankanın çalışma yöntemlerine göre değişiklik göstermektedir. Bankacılığın giderek artan önemi ve bankacılık faaliyetlerinin kullanımının zaruret haline dönüşmesi nedeniyle farklı banka türleri ortaya çıkmıştır. Bu farklı banka türlerinden biri de, İslam dininin gerekliliklerini yerine getiren ve bu perspektifte insanların bankacılık ihtiyaçlarını karşılayan katılım bankalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Katılım bankaları, önceleri İslam ülkelerinde önemli bir yere sahipken, son yıllarda dünya genelinde de önemli bir yer edinmeyi başarmıştır. Katılım bankalarının dünyadaki gelişimine paralel olarak Türkiye’de de bu gelişimini devam ettirmektedir. Türkiye’de kurulan katılım bankalarının her geçen gün yeni şubeler açıp müşteri portföylerini arttırdıkları görülmektedir³.

Katılım bankaları, konvansiyonel bankacılığın bir alternatifi olarak gelişme göstermektedir. Bunun nedeni bankacılık sektöründe yer alırken faizden uzak durmak isteyen ve faize karşı hassas olan banka yatırımcılarının bankacılık faaliyetlerini, temel prensibi faizsizlik olan katılım bankaları üzerinde yapmak istemeleridir. Katılım bankalarının faizsizlik prensibinin yanında, işleyiş biçimleri de bankacılık sektörü içerisinde sağlam kalabilmelerini sağlamıştır. Katılım bankalarının nakdi işlem yapmamaları, yapılan işlemlerin mal veya hizmet üzerinden gerçekleştirmeleri, risklerini daha aşağılara çekmelerine, varlıklarını daha garanti altına almalarına ve oluşacak herhangi bir krizden daha az etkilenmelerine neden olmuştur. Ayrıca katılma hesaplarının temeli olan “kara ve zarara ortak olma” biçimi de banka yatırımcılarının ticaret esaslı bir işleyiş sürdürdükleri, bankayla bir ortaklık içerisine girdikleri ve bu ortaklık çerçevesi içerisinde bankaya olan güvenlerinin daha çok artıracığını göstermektedir. Bu ortaklıktan banka, fon kullandığı sektörleri daha iyi seçeceğinden ve dikkat edeceğinden banka yatırımcıları yatırımlarını yaparken bankaya olan güvenleri daha üst seviyelerde olacaktır. Böylelikle banka yatırımcıları daha güvenilir bir şekilde, daha rahat yatırımlarını yapacaklardır. Nitekim günümüzde faiz uygulayan

³ Bakınız:(TBB, 2020, Banka Bilgileri. 04 15, 2020 tarihinde [www.tbb.org.tr](http://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp))

ve faizsiz çalışan bankaların farklı hesap ve işletme yöntemleri olduğu görülmektedir. Bu bankalardaki işlem farklılıklarının ilk ve en temel hâlini hesap isimlendirmelerinde de görmek mümkündür. Faizli işlemlerin yapıldığı bankalarda hesaplar; vadeli hesap ve vadesiz hesap şeklinde ayrılırken, faizsiz çalışan bankalarda daha çok cari hesap ve katılım hesabı şeklinde isimlendirilerek ayrılmaktadır. Bankaların çalışma şekillerindeki farklılıklar daha çok kişilerin bu çalışma sistemleri ile dinî inanışları arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle faizsiz bankalar bu konuda hassasiyet taşıyan kişilere hizmet etme ve onların paralarını da ekonomiye kazandırabilme amacıyla kurulmuştur. Bu bağlamda son yıllarda yatırımcısı hızla artan katılım hesaplarının seçimini etkileyen faktörlerin araştırılması önem arz etmektedir.

Yukarıda açıklandığı gibi katılım bankalarının işleyiş biçimleri ve banka yatırımcılarının konvansiyonel bankalara alternatif arama ihtiyaçları bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı ülkemizde hızla gelişim gösteren katılım bankalarının yatırımcılarının katılım banka hesaplarını tercih etme sebepleri ve bu hesapların seçimini etkileyen kişisel tercihleri, tutumları ve dini faktörlerin neler olduğunu öğrenmektir. Bu çalışmada bu konu çok boyutlu olarak ele alınmıştır.

Türkiye’de katılım bankaları ve bu bankalara yönelim sebeplerini etkileyen unsurları tespit etme amacıyla hazırlanan bu çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve yer almaktadır. Çalışmanın ikinci kısmında ise literatür taramasına yer verilmiş. Üçüncü kısımda materyal ve yönteme yer verilmiştir. Son bölümde ise mudilerin katılma hesapları seçimini etkileyen faktörlerin sorgulanması ve elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan bulgular aktarılmıştır. Çalışma tartışma ve sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

2. Kavramsal çerçeve

Son yıllarda katılım bankaları bankacılık sektörü içerisinde konvansiyonel bankalara karşı güçlü bir alternatif olma çabası içindedir. Bu çaba açılan banka şubesi, çeşitlenen yatırım aracı ve reel sektör yatırımlarının finansmanı konularında ortaya çıkmaktadır. Katılım bankalarının konvansiyonel bankalarla olan rekabetinde en önemli araç faiz hassasiyetine sahip banka yatırımcılarının tutumlarıdır. Bu durumda katılım bankalarının alternatif pozisyonda oluşu, banka yatırımcıları için potansiyel bir nitelik taşımaktadır. Faiz hassasiyeti olan banka yatırımcılarının en çok sıkıntı yaşadıkları durum konvansiyonel bankacılığın temelinde faizin oluşu ve işleyişlerinin de bu yönde olmasıdır. Dini bir hassasiyet ile ortaya çıkan faiz hassasiyeti katılım bankacılığının katılma hesapları seçimini etkileyen önemli bir faktör olmakla birlikte faiz dışında katılım hesaplarının seçimini etkileyen başka faktörler de olabilir. Bu faktörler, kişisel

özellikler, tutumlar ve normlar olabilir. Bu çalışmada katılım bankası yatırımcılarının tutum, sübjektif normlar ve dini hassasiyetleri üzerinde banka yatırımcılarının seçimleri araştırılmıştır. Bu bağlamda banka yatırımcılarının katılma hesaplarının seçimini etkileyen faktörleri, çeşitliliği azaltmak adına, temel olarak üç başlık altında toplanabilir. Bunlar faize karşı bireysel tutumlar, beklentilerin karşılanması bağlamında tüketici memnuniyeti ve bankanın sahip olduğu ürün çeşitliliği olarak ifade edilebilir.

2.1. Faize karşı bireysel tutumlar

Gerçekleşen davranışlar sonucunda ortaya çıkan ve bu sonuçlar karşısında pozitif davranışlar sergileyen kişiler bu davranışlar karşısında olumlu bir tutuma sahip olacaktır. Bu durumun zıttı yaşandığında, yani gerçekleşen davranışlar sonucunda ortaya çıkan negatif davranışlar halinde, kişiler olumsuz tutum sergileyeceklerdir. Bireyin tutumun davranış değiştirme kararında etkili bir rol oynadığı düşüncesi konuyla ilgili literatürde ileri sürülmüştür (Desbarats, 1983). Bu düşünceye göre değişime karşı olumlu bir tutum sergileyen kişinin bu davranışı sergilemesi kolaydır. Böylelikle değişmeye yönelik tutum ile kişilerin değişme düşüncesi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle kişi düşüncelerini değiştirme konusunda kendisi üzerinde etkin bir role sahip ise değiştirmeye karşı alacağı karar karşısında olumlu sonuçlar elde edebilecektir. Ancak kişi düşünce değiştirme konusunda kendisi üzerinde etkin değilse bir olay karşısında her ne kadar olumlu tutum sergilese bile bu tutumun olumlu sonuçlanma olasılığı çok düşük kalır (Bansal vd. 1999).

Bireylerin katılım bankalarını tercih etmeleri konusunda yapılan araştırmalarda bu bankaların tercih edilmesi noktasındaki en önemli hususun İslam dini ve bu din içinde faiz konusunda getirilen yasaklamalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ömer, 1992; Gerrard vd. 1997; Ero Erol ve El-Bdour, 1989). Bu uygulamada bireyleri ve İslam dinini faiz konusunda hassas duruma getiren nokta, paranın yatırılmasının sonucunda bankanın ekonomik anlamdaki durumu ne olursa olsun para sahibine yatırdığı para karşılığında, bir kâr ödeyeceğini garanti etmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu şekilde bir gelir durumu bankanın zarar etmesi durumunda teminat veren bankada malın eksilmesi ancak para sahibinde her şekilde malın artışı söz konusu olduğu için İslam dini tarafından faiz hususu yasaklanmıştır. Bankaların kâr etmesi durumunda da bu durum değişmeyecektir. Çünkü bankadan faizle borç alan kişilerin bankaya bu borçların ödenmesi durumunda malında bir eksilme olacak ve bankayla birlikte para sahibinin malında artış olacaktır. Bu sebepler doğrultusunda İslam dininde yasaklanan faiz hususu faiz konusunda hassas olan kişilerin normal bankalar yerine katılım bankalarına yönelerek kâr ve zarar ortaklığı şeklinde bir nevi ticari faaliyette bulunarak parasını değerlendirme yoluna gitmektedir. Bu insanlar garantili bir şekilde kendilerini ay

sonunda ödenecek belirli bir miktar para yerine, ticari faaliyetlere yatırılan paralarından elde edilen gelirleri almaya razı olmaktadırlar (Aras ve Öztürk, 2011). Tutumu belirleyen din unsuru temelinde faiz olgusudur.

Bu konuda yapılan literatür incelemesinde katılım bankalarının tercih edilmesi noktasında bu bankaların faizsiz çalışmalarının diğer bir ifadeyle bireylerin dini yapılarındaki hassasiyetlere önem vermesinin kişilerin tercihleri noktasında ilk sırayı aldığı sonucuna ulaşılmıştır (Okumuş, 2005; Soma vd. 2017; Nadirov 2018). Yani katılma hesapları Katılım Bankası yatırımcıları açısından önemli bir tutumdur. Ayrıca katılım bankası yatırımcılarının katılım bankaları tercihindeki tutumları göz önünde bulundurulduğunda katılım bankalarının işleyişinin faizden uzak olması, banka tarafından vade sonunda verilen kar paylarının yapılan bir ticaret sonrasında elde edilen kar veya zarara göre yatırımcıyla paylaşması, banka tarafından sunulan ürünlerin İslami kurallara uygun olması, alınan hizmetler ile ilgili olarak banka çalışanlarının yeterli bilgiye sahip olmaları ve bu bağlamda yatırımcıları bilgilendirmeleri katılım bankası yatırımcılarının bu bankaları seçiminde önemli olan olarak ifade edilebilir.

2.2. Beklentilerin karşılanması ile tüketici memnuniyeti

Yapılması gereken davranışları yerine getirmesi hususunda kendilerini olumlu yönde motive eden insanlar, bu davranışları gerçekleştirmek için üzerlerindeki sosyal baskıyı hissedeceklerdir. Çevre tarafından yapılmaması gereken bir davranışın baskısını hisseden kişilerin ise, bu davranışı gerçekleştirmekten kaçınmaları da kişiler üzerinde sosyal baskının olduğunu ve bu baskılar sonucunda düşüncelerini değiştirdiğini gösterir. Nihai olarak, kişileri yönlendiren öznel normların varlığından söz edebiliriz (Ajzen, 1985).

Yatırımcı veya tüketicilerin alacakları kararlar üzerinde arkadaş, aile, reklam, haber vb. gibi çevre faktörleri etkili olabilir. Bu faktörlerin kişilerin tercihlerini etkilemesi durumunda kişilerin başlangıçta aldıkları kararları değiştirebildikleri görülmüştür. Böylelikle kişilerin tercih sebeplerinde çevre faktörünün önemli bir yere sahip olduğu ve kişiler üzerinde baskı oluşturduğu görülmektedir (Ero Erol ve El-Bdour (1989; Lim ve Dubinsky, 2005)

Katılım bankalarının bireyler tarafından tercih edilme nedenlerinin araştırıldığı çalışmalar incelendiğinde bu hususta öncelikli olarak beklentilerin karşılanması gibi genel bir yapının altını çizmek mümkündür (Haron vd.1994; Gerrard vd. 1997). Beklentilerin karşılanması hususu literatürde öncelikli olarak maliyet ve fayda ilişkisi şeklinde ele alınmakta ve bu hususun karşılanması, mevduat sahipleri tarafından bankaların tercih edilmesi noktasında ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte yine çalışmalarda katılım bankalarında sunulan hizmetlerin sunum şekli, bireylerin sosyal

çevrelerindeki insanların etkisi, personel yaklaşımı ve itibarlı görünme gibi unsurların da bu bankaların tercih edilmesinde etkin faktörler olduğu üzerinde durulmaktadır (Marimuthu vd., 2010).

Bireylerin katılım bankalarına yönelmeleri noktasında etkili olan bir diğer unsur bankanın sunduğu kârlılık olduğu söylenilebilir. Aslında yönelim konusunda öncelikli noktalardan olan kârlılık ve buna ulaşma isteği kişilerin katılım bankalarına yönelmeleri noktasında oldukça etkili bir faktör olarak ele alınmaktadır (Abduh ve Mohd, 2012). Ayrıca katılım bankası yatırımcılarının katılım bankalarına yönelme sebeplerinden bir diğeri de yatırımcıların çevre faktörü ve ailenin önemli bir yere sahip olmasıdır. Aile ve çevrenin dini faktörleri göz önünde bulundurarak katılım bankalarını tercih etmesi katılım bankası müşterilerini de katılım bankalarıyla çalışmalarında önemli etkendir (Karakaya vd.2004; Marimuthu vd. 2010).

2.3. Bankacılık ürünleri ve fon kullanımı

Bireylerin dini düşünceleri hayatları boyunca alacakları kararlarda ve uygulayacakları eylemlerde etkili olmuştur. Kişi karar almadan önce alacağı bu kararın hayatını nasıl etkileyeceği, bu kararın İslam’da yerinin olup olmadığı, Allah’ın emrettiği şeylere uygun olup olmadığı konusunda düşünür ve böylelikle o kararın alınmasının doğru veya yanlış olduğuna kanaat getirir. Bu bağlamda kişi dininin yasakladığı şeylerden uzak durur.

Bireylerin geçmişte ve günümüzde bankalara yönelmelerinde en etkin faktörlerden biri kredi veya fon kullanımınıdır. Ekonomik yapıda meydana gelen şoklar nedeniyle kredilere uygulanan faizlerde sıklıkla değişiklik yapılmaktadır. Bu değişiklikler bireyleri finansal açıdan zor durumda bırakmaktadır. Genel anlamda faizle çalışan bankaların uyguladığı bu yöntemde banka, zararını en az seviyeye indirme amacındadır. Ancak katılım bankaları açısından bireylere sunulan krediler üzerine eklenen kâr payları ticari bir işlem olması nedeniyle değişmemektedir. Sabit olarak değerlendirilebilecek olan bu kâr payı durumu nedeniyle katılım bankalarından kredi alan müşterilerin ekstra bir ödeme yükümlülüğü altına girmesine dair risk oldukça düşük seviyede kalmaktadır.

Katılım bankaları konvansiyonel bankacılıktan farklı olarak kara ve zarara ortak olma prensibiyle çalışmaktadırlar. 5411 sayılı Bankalar Kanunu’nun 3. maddesinde “Katılım fonu, katılım bankaları tarafından açtırılan gerçek veya tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarında yer alan paradır” şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre katılım fonunu, özel cari hesaplar ve katılma hesapları oluşturmaktadır (Babuşçu ve Hazar, 2017). Bankalar Kanunu’nda yer alan 3. maddede, Özel Cari Hesap; katılım bankalarında açılabilen ve istenildiği zaman kısmen veya tamamen çekilebilme özelliği

olan ve bu durum karşısında hesap sahibine herhangi bir getiri ödemeyen fonların oluşturduğu hesap olarak ifade edilir.

Özel cari hesaplarda toplanan mevduatlara vadesiz mevduat denir. Bu hesapların açılmasındaki amaç herhangi bir kazanç sağlamak olmayıp, yatırımcıların mevduatlarını herhangi bir olumsuz duruma karşı koruma altına almaktır. Bankanın herhangi bir kriz yaşanması veya batması durumunda bu tutarı banka müşterisine ödeme zorunluluğu vardır. Katılım bankaları bu mevduatlar üzerinde garantör konumunda olduğundan banka zarara uğrasa bile ödemeyi yapmakla yükümlüdür (Gül, 2004).

Katılma hesapları ise katılım bankalarına yatırımcılar tarafında yatırılan mevduatların katılım bankaları tarafından başka alanlarda kullanılması sonucunda ortaya çıkan kar veya zararın daha önceden mevduat sahibiyle anlaşılmış orana göre mevduat sahibiyle paylaşılmasıdır. Katılma hesaplarında mevduatı yatıracak olan yatırımcıya vade sonunda ne kadar kar verileceğinin garantisi verilmez. İşte tam da bu noktada kar veya zarar ortaklığı faizden ayrılmaktadır. Faizde vade sonunda yatırımcıya anaparaya ek ne kadar fazladan para verileceği önceden belirlenirken, Katılma hesaplarında yatırımcının yatırdığı anaparadan zarar etme ihtimali bile söz konusu olabilir. Bundan dolayı katılma hesaplarına kara veya zarara ortak olma hesabı da denilebilir (Bayındır, 2016). Katılım bankaları fon kullandırma yöntemleri genel olarak Murabaha, Mudaraba, Müşareke, İcare, Selem, İstisna, Sukuk, Teverruk, Tekafül ve Karz-ı Hasen şeklinde sıralamak mümkündür. Bu fon ve araç çeşitliliği de esneklik sağlayarak banka yatırımcılarının katılma hesapları seçiminde etkili olduğu ifade edilebilir.

3. Literatür taraması

Araştırmanın amacına uygun ve araştırma konusuyla bağlantılı yurt içinde ve yurt dışında birçok çalışma incelenmiştir. Yapılan bu incelemeler sonucunda araştırmanın amacı, konusu ve kapsamıyla ilgili yapılmış benzer bir çalışmaya yurt içinde karşılaşılmamıştır. Ayrıca yapılan çalışmayla ilgili olduğu düşünülen çalışmalar incelenmiş olup önce yurtdışında yapılan çalışmalar aşağıda değerlendirilmiştir.

Ero Erol ve El-Bdour (1989), Ürdün’de yaptıkları çalışmada konvansiyonel bankacılığın ve İslami bankaların tercih edilme nedenlerini araştırmışlardır. Yapılan bu araştırmaya 434 kişi katılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda etkili ve hızlı bir hizmet, bankanın tanınmış olması, bankanın güvenilirliği ve imajı ve son olarak bankanın gizlilik prensibine bağlı kalması en etkili etkenler olarak belirlenmiştir. Kar payı getirisi, çevre ve arkadaş faktörü, dini sebepler ise banka yatırımcılarının seçim yaparken göz önünde bulundurdıkları diğer önemli faktörler olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmaya benzer bir biçimde Haron vd. (1994), Malezya’da 301 müşteri üzerinde

yapılan anket çalışmasında Müslüman olan ve Müslüman olmayan banka yatırımcılarının bankaları tercih etme nedenleri araştırılmışlardır. Bu araştırma sonucunda seçimi etkileyen etkenler açısından Müslüman olan veya Müslüman olmayan müşteriler arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna varılmıştır. Müslüman banka yatırımcılarının %40'lık bir bölümü din faktöründen dolayı İslami bankaları tercih ettikleri belirlenmiştir. Din faktörü haricinde, müşterilerin, işlemlerini hızlı bir şekilde tamamlanmasını istedikleri, güler yüzlü personel ile muhatap olmak istedikleri ve hizmet kalitesi konusunda hassas oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Ömer (1992) ve Gerrard vd. (1997) Müslümanların banka seçimini etkileyen faktörleri incelemiştir. Bu konuda Omer (1992), İngiltere'de yaptığı çalışma sonucunda Müslümanların İslami bankaların çalışma şekilleri hakkında bilgi eksikliğinin çok fazla olduğu ve İslami bankaların seçilme nedenlerinin en başında dini faktörlerin geldiği tespit edilmiştir. Bu çalışmaya benzer bir biçimde Gerrard vd. (1997), tarafından Singapur'da 190 kişi üzerinde yapılan bir anket çalışmasında, ankete katılan Singapurlu Müslüman banka yatırımcılarının %62,1'i rekabet edilebilir düzeyde banka getirisine sahip olmasalar bile mevduatlarını İslami bankalarda tutacaklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç, söz konusu banka yatırımcılarının İslami bankaları dini etkenden dolayı tercih ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Etkili ve hızlı bankacılık hizmetleri, bilgi gizliliği ise banka tercihinde en etkili diğer faktörler olarak belirlenmiştir.

Metawa ve Almassawi, (1998), Bahreyn'de faizsiz bankalar üzerinde yapılan bir araştırmada, müşterilerin banka çalışanlarından fazlasıyla memnun oldukları görülmektedir. Müşterilerin banka tercihlerini etkileyen en önemli faktör dini neden olarak görünse de, yatırılan paranın getiri oranı da ikinci derecede önemli bir faktör olmuştur. Metwally (1996), çalışmasında Kuveyt, Suudi Arabistan ve Mısır'da 385'er kişiyle yaptığı telefon görüşmeleri ile bu ülkelerde banka yatırımcılarının banka tercihlerini etkileyen faktörleri tespit etmeye çalışmıştır. Yapılan bu araştırma sonucunda katılımcıların İslam banka tercihlerini etkileyen faktörler sırasıyla din, etkinlik ve geleneksel hizmetler bulgusuna varılmıştır.

Naser vd. (1999), Ürdün'de faizsiz banka yatırımcılarının memnun kalma derecelerini ve banka tercih etme nedenlerini öğrenmeye yönelik yapılan bir araştırmada müşterilerin faizsiz bankaları tercih etme nedenlerinde banka imajının önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Faizsiz bankaları tercih etme nedenlerinde, banka imajının sonra dini nedenler ve diğer bankalardan alınan hizmetlerin faizsiz bankacılık kurallarına uygun olarak bu bankalardan da alınabiliyor olması gelmektedir. Müşterilerin, faizsiz bankalar tarafından sunulan ürün ve hizmetlerin değerlendirmesi sonucunda en fazla memnuniyet derecesine banka imajının, daha sonra sırasıyla müşteri bilgi gizliliğine

verilen önem, şube çalışanları tarafından sağlanan finansal danışmanlık hizmetlerinin geldiği görülmüştür.

Ahmad ve Haron, (2002), Malezya’da yapılan başka bir araştırmada ekonomik faktörlerin ve dini nedenlerin banka seçiminin de etkili olduğu görülmüştür. Müslüman olmayan banka yatırımcılarının birçoğu faizsiz bankaların klasik konvansiyonel bankalara alternatif oluşturduğunu düşünmektedirler. Ankete katılanlar banka yatırımcılarının çoğunun İslami bankalar tarafından kendilerine sunulan ürün ve hizmetler konusunda bilgilerinin oldukça az olduğu görülmüştür. Çalışmaya katılan müşterilerin çoğu, faizsiz bankaların ürün ve hizmetlerinin Malezya’da daha çok tanıtımının yapılmasının gerekli olduğunu düşünmektedirler.

Dusuki vd. (2007), Malezya’da dört ayrı bölgede 750 anket katılımcısıyla gerçekleştirilen çalışmada müşterilerin İslami bankaları tercih etme sebepleri araştırılmıştır. Yapılan bu araştırma sonucunda personellerin samimi, bilgili ve yetenekli olması en önemli sebep olarak tespit edilmiştir. Banka şubesinin konumu, ev veya iş yerine yakın olması, kullanılan kredi oranları ise tercihi belirleyen diğer faktörler olarak tespit edilmiştir.

Abdullah vd. (2016), Malezya’da Müslüman banka yatırımcılarının İslami banka yatırım hesaplarını seçimini etkileyen faktörler ile ilgili bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada 375 banka yatırımcısına anket uygulamıştır. Yapılan bu çalışma sonucunda elde edilen analiz sonuçlarına göre Müslüman mevduat sahiplerinin, İslami bankalar tarafından vaat edilen kar oranlarını önemsemedikleri saptanmıştır.

Al Ajmi vd. (2009), Bahreyn’de bulunan İslami ve geleneksel bankaların tercih edilmesi sebeplerini araştırmak için 655 banka yatırımcısı üzerinde bir anket çalışması yapmışlardır. Bu çalışma sonucunda etkili olan faktörler dini inanç, etkinlik, hizmet kalitesi, kolay ulaşım imkânı ve personel bilgi seviyesi banka tercihlerinde etkili faktörler olarak tespit edilmiştir. Viverita (2011), tarafından yapılan çalışmada öncelikle katılım bankalarının gelir durumları ve kâr oranları üzerinde durulmuştur. Bu bankaların normal bankalara göre, Endonezya bünyesinde, daha fazla getiri sağlayan bankalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın devamında katılım bankalarının getirilerinin müşteriler tarafından tercih edilme noktasında oldukça etkili olduğu üzerinde durulmuştur.

Marimuthu vd. tarafından (2010) yapılan çalışmada Malezya bünyesinde katılım bankalarının tercih edilme nedenleri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda bu bankaların tercih edilme sebepleri arasında sunulan hizmetlerin dağıtımı, bankacılık faaliyetlerindeki etkinlik, sosyal çevreden tavsiyeler gibi faktörlerin oldukça etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lee vd. (2011), tarafından Pakistan’da katılım bankalarının tercih edilmesi noktasında etkili olan faktörler üzerine yapılan çalışmada burada ilgili bankaların seçiminde temel nedenin bu bankaların dinî kurallara göre hareket etmesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak müşterilerin paralarını güvende tutma isteğinin de baskın olduğu gibi bir sonuç da ortaya çıkmıştır.

Soma vd. (2017), tarafından Endonezya bünyesinde yapılan çalışmada müşterilerin katılım bankalarına yönelme sebepleri incelenmiş ve bu sebepler içinde dinî faktörlerin ilk sırada olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna benzer bir biçimde Nadirov (2018), tarafından katılım bankaları ve ticari bankaların tercih sebeplerinin karşılaştırıldığı çalışmada, katılım bankalarının tercih edilme sebepleri üzerinde dinî etkenlerin önemli bir yeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Genel olarak yurtdışında yapılan çalışmalarda faizsiz bankacılığın önemi vurgulanmış, yatırımcıların faizsiz bankaları seçmelerinin sebeplerinden bahsedilmiş ve faizsiz mevduat hesaplarının tercih edilmesinin yatırımcılar için ne kadar önemli olduğu açıklanmıştır. Bununla birlikte yurt içinde yapılan çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan Karakaya vd. (2004), Türkiye’deki faaliyet gösteren katılım banka müşterilerinin katılım bankası tercihleri seçimini etkileyen faktörleri araştırmak ve katılım bankalarının finansal araçların kullanım derecelerini, son olarak müşteri memnuniyetini ölçmek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Yapılan bu çalışma sonucunda Müşterilerin banka tercihlerini belirleyen faktörler, sırasıyla, İslami etkenler, katılım bankalarının çalışma prensipleri, arkadaş, aile etkisi olarak belirlenmiştir. Kar oranlarının etkisi ise en son sırada yer almıştır. Okumuş (2005), Katılım banka müşterilerinin katılım bankası seçim kriterlerini araştırmak amaçlı, Türkiye’de, 161 katılım bankası müşterisini kapsayan bir anket çalışması yapmıştır. Bu çalışma sonunda katılım bankalarının seçim kriterlerinin en önemlisi olarak “dini nedenler” olduğu belirtilirken, daha sonra geleneksel bankalardan alınan hizmetlerin katılım bankaları tarafından da verilmesi ve son olarak personelin yakın ilgisi tercih edilme sebebi olarak tespit edilmiştir. Tatlı vd. (2017), tarafından katılım bankacılık hizmetlerinde tüketici tercihlerini etkileyen faktörler Bingöl’de bir uygulama çalışması yapılmıştır. Çalışma 400 hane halkı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışma da amaçlanan hedef tüketicilerin bilgi düzeylerini öğrenmek ve bu bankaları tercih etme sebeplerini ortaya çıkarmaktır. Çalışma sonucunda katılımcıların bankalara olan bakış açıları bankalardan beklentileri ve bu bankalara karşı bilgi düzeylerinin önemli etken olduğu saptanmıştır. Kaynak (1986), banka yatırımcılarına ve banka yöneticilerine “Tercihlerinize göre ideal bir banka nasıl olmalıdır?” sorusunu sormuş; müşterilerden aldığı cevaplar doğrultusunda en önemli faktör olarak hızlı ve etkin hizmet beklediklerini bildirirken, banka yöneticilerin bu beklentilerinin önemli gördüğü husus saygınlık konusu olarak

bildirmişlerdir. Durak vd.(2017), tarafından yapılan çalışmada katılım bankalarının tercih edilme sebepleri incelenmiş, bu sebepler içinde öncelikli olarak katılım bankalarının daha güvenli görülmesi hususunun ağır bastığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte şube sayısı, işlem hızı, personel ilgisi ve işlem maliyetleri gibi hususların da tercihlerde etkili olduğu ulaşılan sonuçlar arasındadır.

4. Gereç ve yöntem

4.1. Verilerin toplanması

Çalışmanın verileri yüz yüze anket yöntemiyle elde edilen birincil verilerden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan anket dört bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde katılımcıları tanımlayan sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların katılma hesapları tutumlarını ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Anketin üçüncü bölümünde ise katılımcıların katılma hesapları subjektif normlarını ölçmeye yönelik sorular sorulmuş olup son bölümde dindarlık faktörü ölçülmeye çalışılmıştır. Daha doğru sonuçlar elde etmek adına çalışmanın örnekleme, çalışmanın konusuyla ilgileri olan katılım bankası müşterileri arasından rast gele örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Böylelikle rastgele seçilen örneklemin soruları anlayarak daha doğru cevap vermeleri hedeflenmiştir.

Tutum ölçeği (TÖ), subjektif normlar ölçeği (SNÖ) ve dindarlık ölçeği (DÖ) olarak hazırlanan üç ölçeğin her biri için beşli likert yöntemi kullanılmıştır. TÖ ve SNÖ 9 sorudan oluşmaktadır. Bu sorular hazırlanırken literatürdeki bazı çalışmalardan faydalanmıştır. TÖ için sorulan 9 sorudan 5'i, SNÖ'de ise sorulan 9 sorudan 4'ü bu çalışmalardan (Alam, 2012; Abdullah vd., 2016) alınmış ve Türkçeye çevrilip, yabancı dil uzmanıyla birlikte gözden geçirilerek ankete uyarlanmıştır. Geri kalan TÖ için 4 soru, SNÖ için 5 soru ise yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Son ölçek olan DÖ ise 10 sorudan oluşmaktadır. DÖ için yapılan bazı literatür çalışmalardan (Alam, 2012; Abdullah vd., 2016) sorulan 10 sorudan ilk 8 soru birebir aynı olarak alınmış ve Türkçeye çevrilmiştir. Yabancı dil uzmanı tarafından kontrol edilerek araştırma evrenine uyarlanmıştır. 9. ve 10. soru ise yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Geliştirilen bu soruların katılımcılar üzerinde anlaşılabilirliğini ve uygulanabilirliğini anlamak için, araştırma aşamasında beklenmedik bir durumla karşı karşıya kalmamak adına pilot uygulama yapılmıştır. Bu uygulama Bingöl ilinde 20 katılım bankası yatırımcısı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamasında katılımcılara herhangi bir süre kısıtlaması uygulanmamıştır. Ayrıca katılma hesaplarının seçimini etkileyen faktörleri tespit etmek ve ölçeklerle ilişki kurmak için 3 sorunun ("Şu anda çalıştığım katılım bankamın İslam dini kurallarına uymayan ürün ve hizmetleri tespit etmesi durumunda çekilirim", "Katılım bankası tarafından rekabetçi olmayan getiri verilmesi durumunda çekilirim" ve "Yakın gelecekte bankacılık krizinin yaşanması durumunda

katılım bankasının da etkilenmesi karşısında çekilirim”) katılımcılara sorulmasına karar verilmiştir. Eklenen bu üç soru ile üç ölçek kullanılarak katılma hesapları seçimini etkileyen faktörlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın evrenini Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşan TRB1 bölgesinde bulunan katılım bankası yatırımcıları oluşturmaktadır. Bu bölgenin seçilmiş olmasının nedeni çalışmanın konusuyla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamasıdır. Yapılan inceleme sonucunda bu illerde yer alan katılım bankaları şubeleri araştırılmış ve banka yetkilileriyle görüşülmüş ve konu hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Ancak Tunceli ilinde katılım bankası şubesi olmaması sebebiyle Tunceli’de yaşayan banka yatırımcılarından yakın illerde ki katılım bankalarıyla çalışan yatırımcılar tespit edildikten sonra anket çalışmasına katılımları sağlanmıştır. Tablo 1’de evren büyüklüğüne ait istatistiki bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1. Anket Uygulanacak İllerin Nüfus Sayıları

İller	Toplam Kent Merkez Nüfus
Bingöl	123.824
Elazığ	378.542
Malatya	592.990
Tunceli	33.511
Toplam	1.128,867

Çalışmanın anakütlesi 4 ilin merkez nüfusundan oluşan toplam 1,128.867 kişiden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında bu sayıya ulaşmak mümkün olmadığı için örneklem seçimine gidilmiştir. Örneklem sayısının belirlenebilmesi için Minimum Örnekleme Metodu kullanılmış olup aşağıdaki formül yardımıyla örneklem sayısı belirlenmiştir (Denklem 1).

$$n = \frac{N \times P \times Q \times Z^2}{[(N-1) \times d^2 + P \times Q \times Z^2]} \quad (1)$$

P= Ana Kitle X’ in Gözlemlenme Olasılığı=0,5

t= Dağılımın Kritik Değeri

Q= Gözlemlenmeme Olasılığı=0,5

N: Evren Büyüklüğü

d= Etki Büyüklüğü=0,05

z= Dağılım Değeri=1,96

Bu formüle göre çalışmanın örneklem sayısı 384 kişi olarak belirlenmiştir. Ancak çalışma esnasında beklenmedik sorunlar, örneklem hataları vb. gibi sorunlar göz önünde bulundurulduğu zaman örneklem sayısının 400 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Çalışmanın evreni farklı illeri kapsadığı için örneklem sayıları bu illere yüzdesel olarak dağıtılmıştır. Her ilin nüfusuna göre örneklem sayısı belirlenmiştir. Tablo 2’de illere göre örneklem sayıları gösterilmiştir. Minimum örneklem sayısı olan 400 TRB1 nüfusuna oranlanmış, bulunan sayı her ilin nüfusuyla çarpılmıştır. Bulunan sonuç o ile düşen örneklem sayısı olarak belirlenmiştir.

Tablo 2. İl Bazında Dağıtılmış Örneklem Sayıları

İller	Evren	Anket uygulanacak nüfus	Örneklem
Bingöl	123.824	43.8754692	44
Elazığ	378.542	134.1315727	134
Malatya	592.990	210.1187588	210
Tunceli	33.511	11.87419925	12
Toplam	1.128,867	400.000	400

Buna göre çalışmanın örnekleminin illere göre dağılımı sırasıyla 210 kişi Malatya için, 134 kişi Elazığ için, 44 kişi Bingöl için ve 12 kişi Tunceli için belirlenmiştir (Tablo 2). Her ilde uygulanan anketler rastgele bir biçimde katılım bankası yatırımcılarına uygulanmıştır.

Verileri elde etmek amacıyla çalışmaya katılmak isteyen katılım bankası yatırımcılarına 20 Şubat 2019 – 20 Mayıs 2019 tarihleri arasında saha çalışmasında anketler uygulanmıştır. Ankete verilecek cevapların doğru olması için ankette katılımcıların kişisel kimliklerini açıklayacak sorulara yer verilmemiştir. Uygulama aşamasında anketler dağıtılırken çalışmanın amacı da açıklanmıştır. Katılımcılar soruları cevaplarırken anlam bakımından sorun yaşadıkları sorulara yerinde açıklama yapılmıştır. Katılımcıların cevapladıkları anket formları toplanıp incelenmiştir. Katılımcıların gözden kaçırdıkları sorular veya eksik bıraktıkları alanlar anket uygulaması esnasında hemen tespit edilmiş olup katılımcılar tarafından bu eksiklikler giderilmiştir.

4.2. Veri analiz yöntemi

Anket formlarına verilen cevaplar elektronik ortama aktarılmış veriler analize uygun hale getirilmiştir. Örneklem 50'den büyük olduğu için verilerin normal dağılıma uygunluğunu test etmek için Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. Normal dağılıma sahip olmayan veriler için parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Ayrıca ölçekler arasındaki ilişkinin yönü Korelasyon Analiziyle analiz edilmiştir. Son olarak katılma hesapları TÖ bağımlı değişken olarak kabul edilerek DÖ, SNÖ, yaş, bakmakla yükümlü kişi sayısı (BYKS), aylık ortalama gelir (AOG) ve fiziksel sermaye (FS) bağımsız değişkenlerle ilişkisi çoklu regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir (Denklem 1).

$$TÖ_i = \beta_0 + \alpha_1 DÖ + \alpha_2 SNÖ + \alpha_3 BYKS + \alpha_4 AOG + \alpha_5 FS + \varepsilon_i \quad (1)$$

Burada β_0 sabit terimini, α_1 , α_1 , α_1 , α_1 ve α_1 eğim parametrelerini ve ε_i hata terimini göstermektedir. Çalışmanın analizler SPSS programı aracılığıyla yapılmıştır.

Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizi için Cronbach Alpha (α) testi uygulanmıştır. Buna göre katılımcıların verdikleri cevaplar sonucu en yüksek puana

sahip olan TÖ'dür (0.911). Daha sonra DÖ 0.905 puanla yüksek güvenilirlik sonucu elde edilmiştir. Son olarak sübjektif normaler ölçeği 0.752 puanına sahip olduğu saptanmıştır. Bu puan her ne kadar düşük görünse de Cronbach's Alpha değerinin bilimsel araştırmalarda kabul görmesi için belli bir değerin üzerinde olması gerekir. Bu bağlamda $0.70 \leq \alpha < 0.90$ değerler kabul edilmiş ve buna göre yorumlanmıştır. Bu sonuç ölçeğin yüksek güvenilirlik düzeyine sahip olduğunu ve bilimsel yargıların oluşturulmasında kullanılabilirliğini göstermektedir (Özdamar 2002). Elde edilen bu sonuçlarla ölçeklerin yapılacak analizler için uygun olduğu anlaşılmış olup, sonuçların güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Ankette yer alan sorulara verilen cevaplar, aritmetik ortalama yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin yapılabilmesi için puan aralığını hesaplamak gerekir. Böylelikle aralıkların eşit olduğu varsayımından yola çıkarak aritmetik ortalamalar için puan aralığı 0.80 olarak hesaplanmıştır⁴ Buna göre katılımcıların ortalama puanı 1.00-1.80 olan değişkenlere kesinlikle katılmadıkları, ortalama puanı 1.81-2.60 olan değişkenlere katılmadıkları, ortalama puanı 2.61-3.40 olan değişkenlere fikirlerinin olmadıkları, ortalama puanı 3.41-4.20 olan değişkenlere katıldıkları ve ortalama puanı 4.21-5.00 olan değişkenlere kesinlikle katıldıkları gösterdiği kabul edilmiştir.

5. Araştırmanın bulguları

5.1. Katılımcıların sosyoekonomik durumlarına dair elde edilen bulgular

Araştırmanın bu bölümünde çalışmaya katılan katılımcıların sosyoekonomik durumlarına göre dağılımları incelenmiştir. Tablo 3'e göre banka yatırımcılarının %92.3'ü erkek ve %7.8'i kadındır. Katılım bankası yatırımcılarının %29.8'ini 30 ve altı yaş grubunda iken, %42.8'ini 31 – 40 yaş aralığını oluşturmaktadır. Tablo 3'teki katılım bakası yatırımcılarının medeni durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında yatırımcılarının %71.8'i evli ve %27.8'i bekar olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Tüketicilerin Bazı Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Sosyo-Demografik Özellikler		Sayı	%
Cinsiyeti	Erkek	369	92.3
	Kadın	31	7.8
Yaş grupları	30 ve altı	119	29.8
	31-40	171	42.8
	41-50	88	22.0
	50 ve üstü	22	5.5
Medeni durumu	Evli	285	71.2
	Bekar	111	27.8
	Dul	4	1.0

⁴ Puan Aralığı = (En Yüksek Değer – En Düşük Değer)/5 = (5 – 1)/5 = 4/5 = 0.80

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında %66.5'i üniversite veya lisansüstü mezunlardan oluşurken, %22.5'i meslek yüksekokulu mezunu, %8.2'si lise mezunu %2.3'ü ortaokul mezunundan oluşturmaktadır (Tablo 4). Katılımcıların bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısına ait veriler Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre katılımcıların %80'ni 3 ve altı kişiye bakmakla yükümlü iken %20'si 4 ve daha fazla kişiye bakmakla yükümlüdür. Tablo 4'te anket çalışmasına katılan katılım bankası yatırımcılarının meslek bilgileri verilmiştir. Katılımcılardan %48'i devlet memuru, %36.6'sı özel sektör çalışanı, %5'i esnaf ve %3.3'ü diğer meslek gruplarından oluşmaktadır.

Tablo 4: Tüketicilerin Sosyoekonomik Yaşamına İlişkin Özellikleri

Özellik	Sayı	%	
Meslek	İşletme sahibi/tüccar	5	1.3
	Esnaf	20	5.0
	Devlet memuru	192	48.0
	Özel sektör çalışanı	155	38.6
	İşçi	12	3
	Çalışmıyor/İşsiz	3	0.8
	Diğer	13	3.3
Eğitim durumu	İlkokul	2	0.4
	Ortaokul	9	2.3
	Lise	33	8.3
	Meslek Yüksek Okulu	90	22.5
	Üniversite veya Lisansüstü	266	66.5
Bakmakla Yükümlü Kişi Sayısı	3 ve altı	320	80.0
	4 ve üstü	80	20.0

5.2. Katılımcıların katılım bankacılığı kullanımıyla ilgili bulgular

Tablo 5'te katılım bankası yatırımcılarının kimin tavsiyesiyle katılım bankasını kullanmaya başladığına ait veriler yer almaktadır. Bu verilerden çıkan sonuçlara göre 198 kişi ailesinin tavsiyesiyle, 164 kişi arkadaşlarının tavsiyesiyle, 22 kişi diğer kanallar aracılığıyla ve 16 kişi ise internet aracılığıyla kullanmaya başlamıştır. Bu bulgular yatırımcıların yaklaşık yarısının çevrenin önerisiyle katılım bankasını kullanmaya başladığını göstermektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Katılım Bankacılığını Kimin Tavsiyesiyle Kullanmaya Başladığına İlişkin İstatistikî Bulgular

Kimin Tavsiyesi	Sayı	Yüzde
Aile	198	49.5
Arkadaş	164	41.0
İnternet	16	4.0
Diğer	22	5.5
Toplam	400	100.0

Tablo 6'ya göre katılımcıların %95.5'i internet bankacılığını kullanırken, %4.5'i internet bankacılığını kullanmamaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların İnternet Bankacılığı Kullanımına İlişkin İstatistikî Bulgular

İnternet Bankacılığı	Sayı	%
Evet	382	95.5
Hayır	18	4.5
Toplam	400	100.0

Çalışmada banka yatırımcıların katılma hesaplarına olan tutumlarını ortaya koymak için katılma hesaplarından çekilme durumları ile ilgili üç soru sorulmuş ve elde edilen cevapların dağılımları Tablo 7, Tablo 8 ve Tablo 9'da sunulmuştur. Tablo 7'de katılım bankası yatırımcılarının banka ürün veya hizmetlerinin İslami kurallara uymaması durumunda bankaya karşı verecekleri tepkiler yer almaktadır. Katılımcıların 384'ü İslami kurallara uymayan ürün veya hizmet tespit etmesi durumunda bankadan çekileceğini söylerken 16'sı ise bankayla çalışmaya devam edeceğini çekilmeyeceğini beyan etmiştir.

Tablo 7. Katılım Bankasının İslami Kurallara Uymayan Ürün ve Hizmetler Uygulaması Halinde Banka Yatırımcısının Bankadan Çekilme Durumuna İlişkin İstatistikî Bulgular

İslami Kurallara Uymayan Ürün ve Hizmetler	Sayı	%
Çekileceğim	384	96.0
Çekilmeyeceğim	16	4.0
Toplam	400	100.0

Katılım bankası yatırımcılarının rekabetçi olmayan getiriyle karşı karşıya kalmaları durumunda %44'ü bankadan çekileceğini beyan ederken %56'sı bankayla çalışmaya devam edeceğini belirtmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Katılım Bankasının Rekabetçi Olmayan Getiri Vermesi Halinde Banka Yatırımcısının Bankadan Çekilme Durumuna İlişkin İstatistikî Bulgular

Rekabetçi Olmayan Getiri Verilmesi	Sayı	Yüzde
Çekileceğim	176	44.0
Çekilmeyeceğim	224	56.0
Toplam	400	100.0

Tablo 9'da göre bankacılık kriz yaşanması durumunda yatırımcılardan 309'u bankadan çekileceğini ifade ederken 91'i çekilmeyeceğini ifade etmiştir.

Tablo 9. Yakın Gelecekteki Bir Bankacılık Krizinden Etkileneceği Endişesi Yaşamaması Halinde Katılım Banka Yatırımcısının Bankadan Çekilme Durumuna İlişkin İstatistikî Bulgular

Kriz Durumunun Gerçekleşmesi	Sayı	%
Çekileceğim	309	77.3
Çekilmeyeceğim	91	22.7
Toplam	400	100.0

5.3. Katılma hesapları seçimiyle ilgili TÖ, SNÖ ve DÖ'ye ait bulgular

5.3.1. Katılma hesapları TÖ'ye ait istatistikî bulguları

Çalışmaya katılan katılım bankası yatırımcıların katılma hesaplarına yönelik TÖ'yü oluşturan değişkenlere bağlı ifadelere verdikleri cevapların ortalama puanları ve standart hatalarının dağılımına Tablo 10'da verilmiştir. Katılım bankası yatırımcılarının katılma hesaplarına yönelik tutumların arasında önemli gördükleri faktörlerin önem algılamalarına göre sırasıyla "Katılım mevduat hesaplarında faiz olmadığı için vaat edilmeyen getiriye seğıyorum (4.27±0.83)", "İslam dininin kurallarına uygun olduğu için katılım bankalarının mevduat hesaplarından vaat edilmeyen getiri hesaplarını seğıyorum (4.19±0.86)", "Katılım mevduat hesaplarında vaat edilmeyen getiri; dürüstlük, adalet ve eşitlik üzerine kuruludur (4.18±0.84)", "Katılım mevduat hesabında vaat edilmeyen getiriye seğıen arkadaşlarım/meslektaşlarım Katılım bankacılığının konvansiyonel bankacılıktan daha iyi olduğu konusunda hemfikirler (4.14±0.98)", "Arkadaşlarım ve akrabalarımın tavsiyesine dayanarak katılım mevduat hesabında vaat edilmeyen getiriye seğıtim (4.01±1.08)" olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre elde edilen bulgular bir bütün olarak ele alındığında katılım bankası yatırımcılarının büyük bir çoğunluğu katılma hesaplarına yönelik sorulara kesinlikle katıldıkları görülmektedir.

Ayrıca bu ifadeler dikkate alınarak katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında zaman en yüksek 4.27±0.83 ortalama puan ve standart hata ile "Katılım mevduat hesaplarında faiz olmadığı için vaat edilmeyen getiriye seğıyorum" ifadesi yer almaktadır. Katılım hesaplarının İslam dinine uygun olarak işleyişi ve katılma hesaplarından elde edilen getirinin dürüstlük adalet üzerine kurulu olması seğıenekleri de yatırımcıların tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Çıkan bu sonuçlar neticesinde katılım bankası yatırımcılarının katılma hesaplarının seğıimini etkileyen tutum ve davranışlarda İslam dini faktörü, faizsizlik prensibi faktörü, dürüstlük ve adalet faktörü önem arz etmektedir. Böylelikle yatırımcıların düşünceleri ile bankaların çalışma prensipleri arasında doğru orantı olduğu söylenebilir.

Tablo 10. Katılım Bankacılığı Yatırımcılarının Katılım Bankacılığı TÖ'ye verdikleri Cevapların Ortalama Puan ve Standart Hatalarına Göre Dağılımı

		Sayı	%	Ort.	sh
Değer verdiğim insanlar, katılım mevduat hesaplarına vaat edilmeyen getiri yoluyla para yatırmam konusunda beni destekledi.	Kesinlikle Katılmıyorum	22	5.5	3.93	1.13
	Katılmıyorum	38	9.5		
	Fikrim Yok	24	6.0		
	Katılıyorum	176	44.0		
	Kesinlikle Katılıyorum	140	35.0		
	Toplam	400	100.0		
Dinlediğim ve saydığım insanlar katılım mevduat hesaplarına dayalı vaat edilmeyen getiriyi seçmem konusunda beni etkiledi	Kesinlikle Katılmıyorum	20	5.0	3.96	1.10
	Katılmıyorum	38	9.5		
	Fikrim Yok	19	4.8		
	Katılıyorum	184	46.0		
	Kesinlikle Katılıyorum	139	34.8		
	Toplam	400	100.0		
İslam dininin kurallarına uygun olduğu için Katılım bankalarının mevduat hesaplarından vaat edilmeyen getiri hesaplarını (katılım hesaplarını) seçiyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	13	3.3	4.19	0.86
	Katılmıyorum	8	2.0		
	Fikrim Yok	17	4.3		
	Katılıyorum	213	53.3		
	Kesinlikle Katılıyorum	149	37.3		
	Toplam	400	100.0		
Katılım mevduat hesaplarında vaat edilmeyen getiri; dürüstlük, adalet ve eşitlik üzerine kuruludur.	Kesinlikle Katılmıyorum	9	2.3	4.18	0.84
	Katılmıyorum	11	2.8		
	Fikrim Yok	25	6.3		
	Katılıyorum	207	51.7		
	Kesinlikle Katılıyorum	148	37.0		
	Toplam	400	100.0		
Katılım mevduat hesabına para yatırmak, içimde İslam'ın ruhunu uyandırıyor.	Kesinlikle Katılmıyorum	13	3.3	3.63	1.13
	Katılmıyorum	64	16.0		
	Fikrim Yok	87	21.8		
	Katılıyorum	130	32.5		
	Kesinlikle Katılıyorum	106	26.5		
	Toplam	400	100.0		
Katılım mevduat hesaplarında faiz olmadığı için vaat edilmeyen getiriyi seçiyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	8	2.0	4.27	0.83
	Katılmıyorum	12	3.0		
	Fikrim Yok	16	4.0		
	Katılıyorum	191	47.8		
	Kesinlikle Katılıyorum	173	43.3		
	Toplam	400	100.0		
Katılım mevduat hesabında vaat edilmeyen getirinin varlığı, içime huzur getirir.	Kesinlikle Katılmıyorum	8	2.0	3.92	0.96
	Katılmıyorum	31	7.8		
	Fikrim Yok	62	15.5		

	Katılıyorum	181	45.3		
	Kesinlikle Katılıyorum	118	29.5		
	Toplam	400	100.0		
Arkadaşlarım ve akrabalarımın tavsiyesine dayanarak katılım mevduat hesabında vaat edilmeyen getiriyi seçtim.	Kesinlikle Katılmıyorum	20	5.0	4.01	1.08
	Katılmıyorum	31	7.8		
	Fikrim Yok	19	4.8		
	Katılıyorum	185	46.3		
	Kesinlikle Katılıyorum	145	36.3		
	Toplam	400	100.0		
Katılım mevduat hesabında vaat edilmeyen getiriyi seçen arkadaşlarım/meslektaşlarım, Katılım bankacılığının konvansiyonel bankacılıktan daha iyi olduğu konusunda hemfikirler.	Kesinlikle Katılmıyorum	18	4.5	4.14	0.98
	Katılmıyorum	13	3.3		
	Fikrim Yok	22	5.5		
	Katılıyorum	186	46.5		
	Kesinlikle Katılıyorum	161	40.3		
	Toplam	400	100.0		

5.3.2. SNÖ'ye ilişkin istatistiki bulguları

Çalışmaya katılan yatırımcıların katılma hesaplarına yönelik subjektif (öznel) normlar ölçeğine göre verdikleri cevapların ortalama puan ve standart hatalarına göre dağılımı Tablo 11'de sunulmuştur. Buna göre elde edilen bulgular bir bütün olarak ele alındığında katılım bankası yatırımcılarının büyük bir çoğunluğu katılma hesaplarına yönelik sorulan sorulara doğru cevabı verdikleri görülmüştür. Katılım bankası yatırımcılarının katılım bankacılığı subjektif normlara göre verdikleri cevaplar arasında önemli gördükleri faktörlerin önem algılamalarına göre sırasıyla "Katılım bankalarının ürünlerinin ve yönetim uygulamalarının İslam dininin kurallarını ihlal edecek şekilde uygulandığını duyduğumda, faizden kaçınmak için paramı çekerim (4.42±0.80)", "Eşim ve ebeveynim, katılım bankamın ürünlerinde ve yönetim uygulamalarında İslam dininin kurallarına aykırı işleyişinin olduğunu tespit ettiklerinde paramı çekmem gerektiğini düşünürler (4.38±0.82)", "Mevduat sahipleri, bankaların gelirlerinin bir kısmının faiz gelirinden geldiğini öğrenirlerse fonlarını diğer bankalara kaydırırlar (4.37±0.90)", "Katılım bankalarının İslam dininin yasakladığı ürünlere ve yönetim uygulamalarına uygun olan kuralları ihlal ettiklerini duyduğumda, katılım hesaplarından vazgeçme eyleminin doğru bir eylem olduğuna inanırım (4.30±0.95)", "Benim için önemli olan çoğu insan, İslam dininin kurallarına uymadığında, paramı Katılım bankalarından çekmem gerektiğini düşünür (4.13±1.09)", "Mevduat sahipleri fonlarını diğer bankalara kaydırırlar, çünkü mevcut bankaların İslam dini kurallarına uygun olmayan ürünleri ve eylemleri uyguladığını düşünürler (4.04±1.07)" olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 11'deki katılım bankası yatırımcılarının kişisel tutum ve düşünceleri doğrultusunda verdikleri cevaplar incelendiği zaman yatırımcıların İslami mevduat hesaplarını seçiminde banka ürün ve hizmetlerinin İslami kurallara uygun olması, İslam dininin yasakladığı ürün ve hizmetlerin kullanılmaması, elde edilen kar paylarının faizsizlik prensibine uygun olması ve bankanın İslami kurallara göre işleyiş göstermesi önemli bir yere sahiptir. Elde edilen bu sonuçlardan yatırımcıların düşünce yapıları ve inançları doğrultusunda hareket ettikleri sonucuna varılmıştır.

Tablo 11. Katılım Bankacılığı Yatırımcılarının Katılma Hesaplarına yönelik Sübjektif Normlara göre verdikleri Cevapların Ortalama Puan ve Standart Hatalarına Göre Dağılımı

		Sayı	%	Ort.	Sh.
Katılım bankalarının düşük performansa sahip olduğuna dair, söylentiler doğru olsaydı, mevduat sahipleri parasını çekmedi.	Benim için hiç doğru değil	57	14.2	2.90	1.16
	Benim için az doğru	86	21.5		
	Benim için ne doğru nede yanlış	133	33.3		
	Benim için doğru	87	21.8		
	Benim için tamamen doğru	37	9.3		
Mevduat sahipleri fonlarını diğer bankalara kaydırırlar, çünkü mevcut bankaların İslam dini kurallarına uygun olmayan ürünleri ve eylemleri uyguladığını düşünürler.	Benim için hiç doğru değil	25	6.3	4.04	1.07
	Benim için az doğru	16	4.0		
	Benim için ne doğru nede yanlış	25	6.3		
	Benim için doğru	184	46.0		
	Benim için tamamen doğru	150	37.5		
Kısa vadedeki düşük getiri oranı, mevduat sahiplerini fon çekmeye zorlamaz ancak uzun vadedeki düşük getiri oranı, çok sayıda yatırımcının fonlarını Katılım bankalardan çekmesine sebep olabilir.	Benim için hiç doğru değil	42	10.5	2.91	1.05
	Benim için az doğru	83	20.8		
	Benim için ne doğru nede yanlış	174	43.5		
	Benim için doğru	69	17.3		
	Benim için tamamen doğru	32	8.0		
Mevduat sahipleri, bankaların gelirlerinin bir kısmının faiz gelirinden geldiğini öğrenirlerse fonlarını diğer bankalara kaydırırlar.	Benim için hiç doğru değil	9	2.3	4.37	0.90
	Benim için az doğru	15	3.8		
	Benim için ne doğru nede yanlış	16	4.0		
	Benim için doğru	137	34.3		
	Benim için tamamen doğru	223	55.8		
Bankacılıkta bir kriz oluşması halinde paramı Katılım bankalarından çekmeyi kesinlikle tercih ederim.	Benim için hiç doğru değil	48	12.0	3.95	1.34
	Benim için az doğru	16	4.0		
	Benim için ne doğru nede yanlış	36	9.0		
	Benim için doğru	107	26.8		
	Benim için tamamen doğru	193	48.3		
Benim için önemli olan çoğu insan, İslam dininin kurallarına uymadığında, paramı Katılım bankalarından çekmem gerektiğini düşünür.	Benim için hiç doğru değil	24	6.0	4.13	1.09
	Benim için az doğru	13	3.3		
	Benim için ne doğru nede yanlış	32	8.0		
	Benim için doğru	149	37.3		
	Benim için tamamen doğru	182	45.5		
Katılım bankalarının İslam dininin yasakladığı ürünlere ve yönetim uygulamalarına uygun olan kuralları ihlal ettiklerini duyduğumda, katılım hesaplarından	Benim için hiç doğru değil	15	3.8	4.30	0.95
	Benim için az doğru	12	3.0		
	Benim için ne doğru nede yanlış	15	3.8		
	Benim için doğru	151	37.8		
	Benim için tamamen doğru	207	51.7		

vazgeçme eyleminin doğru bir eylem olduğuna inanırım.					
Katılım bankalarının ürünlerinin ve yönetim uygulamalarının İslam dininin kurallarını ihlal edecek şekilde uygulandığını duyduğumda, faizden kaçınmak için paramı çekerim.	Benim için hiç doğru değil	5	1.3	4.42	0.80
	Benim için az doğru	11	2.8		
	Benim için ne doğru nede yanlış	17	4.3		
	Benim için doğru	144	36.0		
	Benim için tamamen doğru	223	55.8		
Eşim ve ebeveynim, katılım bankamın ürünlerinde ve yönetim uygulamalarında İslam dininin kurallarına aykırı işleyişinin olduğunu tespit ettiklerinde paramı çekmem gerektiğini düşünürler.	Benim için hiç doğru değil	5	1.3	4.38	0.82
	Benim için az doğru	13	3.3		
	Benim için ne doğru nede yanlış	19	4.8		
	Benim için doğru	150	37.5		
	Benim için tamamen doğru	213	53.3		

5.3.3. Katılım bankası yatırımcılarının DÖ'ye ilişkin istatistikî bulguları

Çalışma kapsamına alınan katılım bankacılığı yatırımcılarının DÖ'de yer alan yargılara verdikleri cevapların ortalama puan ve standart hatalarına göre dağılımı Tablo 12'de yer verilmiştir. Buna göre elde edilen bulgular bir bütün olarak ele alındığında katılım bankası yatırımcılarının büyük bir çoğunluğu katılım bankası yatırımcılarının DÖ'deyen alan yargılara verdikleri cevaplar benim için tamamen doğru şeklinde olduğu görülmüştür. Katılım bankası yatırımcılarının dindarlık faktörünü önemli gördükleri ve faktörlerin önem algılamalarına göre sırasıyla “Çocuklarımla geleneksel olarak aldıkları eğitimin yanında, dini eğitim de almaları gerektiğine inanırım (4.57±0.64)”, “Din, benim için çok önemlidir çünkü yaşamın anlamı hakkındaki birçok soruya cevap verir (4.54±0.71)”, “Hayata olan bakış açımın arkasında dini inancım yatıyor (4.48±0.73)”, “Sahip olduğum sermayemi İslam ekonomisine ait araçlara yatırmaktan çekinmem (4.47±0.75)”, “Dini düşünceyi anlama ve ibadetle zaman geçirmem benim için önemlidir (4.45±0.75)”, “Dini inançlar hayattaki bütün uğraşlarımı etkiler (4.42±0.79)”, “Dini organizasyonlara katılmaktan zevk alıyorum (4.08±1.03)” ortaya çıktığı görülmektedir.

Tablo 12. Katılım Bankacılığı Yatırımcılarının DÖ'de yer alan yargılara verdikleri Cevapların Ortalama Puan ve Standart Hatalarına Göre Dağılımı

		Sayı	%		
Din, benim için çok önemlidir çünkü yaşamın anlamı hakkındaki birçok soruya cevap verir.	Benim için hiç doğru değil	5	1.3	4.54	0.71
	Benim için az doğru	4	1.0		
	Benim için ne doğru nede yanlış	10	2.5		
	Benim için doğru	132	33.0		
	Benim için tamamen doğru	249	62.3		
Sık sık inancım ile ilgili kitaplar ve dergiler okurum.	Benim için hiç doğru değil	8	2.0	3.76	1.20
	Benim için az doğru	90	22.5		
	Benim için ne doğru nede yanlış	33	8.3		
	Benim için doğru	128	32.0		

	Benim için tamamen doğru	141	35.3		
İnancımı anlamak ve sağlamlaştırmak için zaman harcıyorum.	Benim için hiç doğru değil	6	1.5	3.83	1.17
	Benim için az doğru	85	21.3		
	Benim için ne doğru nede yanlış	24	6.0		
	Benim için doğru	140	35.0		
	Benim için tamamen doğru	145	36.3		
Hayata olan bakış açımın arkasında dini inancım yatıyor.	Benim için hiç doğru değil	3	0.8	4.48	0.73
	Benim için az doğru	11	2.8		
	Benim için ne doğru nede yanlış	8	2.0		
	Benim için doğru	144	36.0		
	Benim için tamamen doğru	234	58.5		
Dini inançlar hayattaki bütün uğraşlarımı etkiler.	Benim için hiç doğru değil	5	1.3	4.42	0.79
	Benim için az doğru	9	2.3		
	Benim için ne doğru nede yanlış	19	4.8		
	Benim için doğru	145	36.3		
	Benim için tamamen doğru	222	55.5		
Dini düşünceyi anlama ve ibadetle zaman geçirmem benim için önemlidir.	Benim için hiç doğru değil	3	0.8	4.45	0.75
	Benim için az doğru	11	2.8		
	Benim için ne doğru nede yanlış	14	3.5		
	Benim için doğru	148	37.0		
	Benim için tamamen doğru	224	56.0		
Dini organizasyonlara maddi katkılarda bulunurum.	Benim için hiç doğru değil	21	5.3	3.96	1.12
	Benim için az doğru	36	9.0		
	Benim için ne doğru nede yanlış	24	6.0		
	Benim için doğru	174	43.5		
	Benim için tamamen doğru	145	36.3		
Dini organizasyonlara katılmaktan zevk alıyorum.	Benim için hiç doğru değil	12	3.0	4.08	1.03
	Benim için az doğru	34	8.5		
	Benim için ne doğru nede yanlış	26	6.5		
	Benim için doğru	165	41.3		
	Benim için tamamen doğru	163	40.8		
Çocuklarımın geleneksel olarak aldıkları eğitimin yanında, dini eğitim de almaları gerektiğine inanırım.	Benim için hiç doğru değil	2	0.5	4.57	0.64
	Benim için az doğru	2	0.5		
	Benim için ne doğru nede yanlış	15	3.8		
	Benim için doğru	128	32.0		
	Benim için tamamen doğru	253	63.2		
Sahip olduğum sermayemi İslam ekonomisine ait araçlara yatırmaktan çekinmem.	Benim için hiç doğru değil	5	1.3	4.47	0.75
	Benim için az doğru	6	1.5		
	Benim için ne doğru nede yanlış	17	4.3		
	Benim için doğru	138	34.5		
	Benim için tamamen doğru	234	58.5		

Bu çalışma sonucunda banka yatırımcılarının hayata olan bakış açılarının arkasında din faktörünün çok önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Katılım bankası yatırımcıların bu sorulara verdiği cevaplar arasında en yüksek puana sahip olan “Çocuklarımın geleneksel olarak aldıkları eğitimin yanında, dini eğitim de almaları gerektiğine inanırım (4.57±0.64)” cevabı ise yatırımcıların bu düşüncelerinin gelecek nesillerce devam edilmesinin istenmesi çocuklarının geleneksel eğitimle birlikte dini eğitim alarak çok küçük yaşlardan itibaren bu bilince sahip olmaları ve hayatları boyunca bunu kendilerine bir yol edinmelerini istemesi görülmektedir (Tablo 12).

Dikkat çeken başka bir ayrıntıda yatırımcıların sermayelerini İslam ekonomisine ait araçlara yatırmak istemeleri, yine İslam dininin kendi yaşamlarına yerleştirmeleri ve bu düşünceyle hayatlarını sürdürmelerini hem maddi hem de manevi olarak kendilerini huzurlu hissetmelerinin göstergesidir.

5.4. Katılım bankacılığı yatırımcılarının katılma hesaplarının seçimini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik analiz bulguları

Çalışmada daha önce katılım bankası katılma hesapları seçimini etkileyen üç ölçek ele alınmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan ölçeklere ait ortalama puanlarına ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 13'te verilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçekler; TÖ, DÖ ve SNÖ'dür. Çalışma kapsamında en yüksek puana (4.258 ± 0.673) sahip DÖ yer alırken, TÖ (4.028 ± 0.765) puanla ikinci sırada SNÖ ise (3.936 ± 0.601) puanla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu istatistiki sonuçlara bakıldığı zaman yatırımcıların katılım bankası katılma hesaplarına tutumları, subjektif normlardan daha ağır basmakta ve daha çok önem arz etmektedir. Yani katılım bankalarının çalışma prensipleri yatırımcıların katılım bankalarına karşı bakış açıları, fikirleri, düşüncelerini olumlu yönde etkilemektedir. Yatırımcıların kendi düşünceleri doğrultusunda hareket ettikleri zaman bankalara olan yaklaşımları daha çok artmaktadır. Böylelikle TÖ, subjektif normlardan daha önemli hale gelmektedir.

Tablo 13.Çalışmada Kullanılan Ölçeklere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
TÖ	400	1	5	4.028	0.765
DÖ	400	1	5	4.258	0.673
SNÖ	400	1.44	5	3.936	0.601

5.4.1. Verilerin normallik analizi bulguları

Çalışmanın üç ölçeği için İslam dini kurallarına uymayan ürün ve hizmet kullanımı, rekabetçi olmayan getirinin verilmesi ve yakın gelecekteki bankacılık krizine bağlı olarak yatırımcıların katılım bankasından çekilip çekilmemesine ilişkisi için normallik analizi yapılmıştır. Yapılan Kolmogorov-Smirnov testine göre tüm ölçekler için anlamlılık düzeyi 0.05'den küçük olduğundan ölçek ortalama puanlarının gruplara göre normal dağılıma sahip olmadığı tespit edilmiştir (Tablo14).

Tablo 14.TÖ, DÖ ve SNÖ için İslam Dini Kurallarına Uymayan Ürün ve Hizmetlerin Uygulanması, Rekabetçi Olmayan Getirinin Verilmesi ve Yakın Gelecekteki Bankacılık Krizine Bağlı Olarak Yatırımcıların Katılım Bankasından Çekilip Çekilmemesine İlişkin Normallik Testi Sonuçları

	Şuanda çalıştığım katılım bankamın İslam dini kurallarına uymayan ürün ve hizmetleri uyguladığımı tespit ettiğimde:	Kolmogorov-Smirnov		
		İstatistik	sd	p
TÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	0.150	384	0.000
	Çekilmeyeceğim	0.136	16	0.200*
DÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	0.137	384	0.000

	Çekilmeyeceğim	0.187	16	0.139
SNÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	0.151	384	0.000
	Çekilmeyeceğim	0.158	16	0.200*
	Şuanda çalıştığım katılım bankam tarafından rekabetçi olmayan getiri verildiğinde:	Kolmogorov-Smirnov		
		İstatistik	sd.	p.
TÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	0.149	176	0.000
	Çekilmeyeceğim	0.152	224	0.000
DÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	0.104	176	0.000
	Çekilmeyeceğim	0.163	224	0.000
SNÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	0.197	176	0.000
	Çekilmeyeceğim	0.122	224	0.000
	Yakın gelecekte bir bankacılık krizinin yaşanacağına dair söylentiler var ve çalıştığım katılım bankamın etkileneceğinden endişelendiğimde:	Kolmogorov-Smirnov		
		İstatistik	sd.	p.
TÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	0.134	309	0.000
	Çekilmeyeceğim	0.125	91	0.001
DÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	0.129	309	0.000
	Çekilmeyeceğim	0.160	91	0.000
SNÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	0.108	309	0.000
	Çekilmeyeceğim	0.123	91	0.002
Not: sd: serbestlik derecesi, p: anlamlılık düzeyini göstermektedir.				

5.4.2. Ölçekler arasındaki korelasyon analizine ilişkin bulgular

Katılma hesapları TÖ, SNÖ ve DÖ arasındaki korelasyon Tablo 15'te sunulmuştur. Buna göre tüm ölçekler arasında anlamlı olarak pozitif yönlü ancak zayıf bir ilişki vardır. Buna göre katılım bankacılığı TÖ'nün ortalama puanıyla SNÖ ortalama puanı arasında zayıf ancak pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Korelasyon katsayısı 0.365 olarak hesaplanmıştır. Buna göre, Banka yatırımcılarının SNÖ ortalama puanı arttıkça katılım bankasına yönelik olumlu tutumları da artmaktadır. Benzer bir biçimde katılım bankası yatırımcılarının dindarlık düzeyleri arttıkça katılım bankasına yönelik olumlu tutumları da artmaktadır.

Tablo 15. TÖ, DÖ ve SNÖ Ortalama Puanları Arasındaki Korelasyon Analizi

		TÖ Ortalama Puanı	TÖ Ortalama Puanı	TÖ Ortalama Puanı
TÖ Ortalama Puanı	Korelasyon katsayısı	1		
	P anlamlılık değeri			
	Gözlem sayısı	400		
DÖ Ortalama Puanı	Korelasyon katsayısı	0.250	1	
	P anlamlılık değeri	0.000		
	Gözlem sayısı	400	400	
SNÖ Ortalama Puanı	Korelasyon katsayısı	0.365	0.275	1
	P anlamlılık değeri	0.000	0.000	
	Gözlem sayısı	400	400	400

5.4.3. Katılım Bankası katılma hesapları seçimini etkileyen faktörlere yönelik Mann Whitney U Testi

Yapılan normallik analizlerinde verilerin normal dağılmaması nedeniyle parametrik olmayan bir test olan Whitney U Testi kullanılmıştır. Araştırma kapsamına alınan katılım bankası yatırımcılarının çalıştığı katılım bankasının İslam dini kurallarına uymayan ürün ve hizmetleri uygulaması halinde katılım bankasından çekilme durumuna göre katılım bankacılığı TÖ, DÖ ve SNÖ'nün ortalama puanı değişimi Tablo 16'da sunulmuştur. Buna göre katılım bankası yatırımcılarının DÖ ile katılım bankasının İslam dini kurallarına uymayan ürün ve hizmetleri uygulaması halinde katılım bankasından çekilip çekilmeme durumu arasında önemli derecede ($p < 0.01$) anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani anlamlı olarak DÖ puanı yüksek olan yatırımcıların katılım bankasının İslam dini kurallarına uymayan ürün ve hizmetleri uygulaması halinde çekileceğini belirtenlerin sıra ortalaması daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 16).

Tablo 16. Katılım Bankasının Dini Kurallara Uymayan Ürün ve Hizmetler Uygulaması Halinde Banka Yatırımcısının Bankadan Çekilme Durumuna Göre TÖ'nün, DÖ'nün ve SNÖ'nün Ortalama Puanlarının Dağılımı

	Şuanda çalıştığım katılım bankamın İslam dini kurallarına uymayan ürün ve hizmetleri uyguladığını tespit ettiğimde:	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
TÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	384	201.3	77313.5	2750.5	0.476
	Çekilmeyeceğim	16	180.4	2886.0		
	Toplam	400				
DÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	384	203.9	78328.0	1736.0	0.003
	Çekilmeyeceğim	16	117.0	1872.0		
	Toplam	400				
SNÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	384	204.2	78415.0	1649.0	0.002
	Çekilmeyeceğim	16	111.5	1785.0		
	Toplam	400				

Katılım bankası yatırımcılarının katılım bankası TÖ ve DÖ ile katılım bankasının rekabetçi olmayan getiri vermesi halinde katılım bankasından çekilip çekilmeme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.01$). Bu sonuç anlamlı olarak dindarlık ve tutum ölçek puanı yüksek olan yatırımcıların katılım bankasının katılım bankasının rekabetçi olmayan getiri vermesi halinde çekilmeyeceğini belirtenlerin sıra ortalaması daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 17).

Tablo 17. Katılım Bankasının Rekabetçi Olamayan Getiri Vermesi Halinde Banka Yatırımcısının Bankadan Çekilme Durumuna Göre TÖ'nün, DÖ'nün ve SNÖ'nün Ortalama Puanlarının Dağılımı

	Şuanda çalıştığım katılım bankam tarafından rekabetçi olmayan getiri verildiğinde:	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
TÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	176	177.74	31283.00	15707.0	0.000
	Çekilmeyeceğim	224	218.38	48917.00		
	Toplam	400				
DÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	176	159.6	28091.5	12515.5	0.000
	Çekilmeyeceğim	224	232.6	52108.5		
	Toplam	400				
SNÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	176	206.7	36378.5	18621.5	0.341
	Çekilmeyeceğim	224	195.6	43821.5		
	Toplam	400				

Araştırmada katılım bankası yatırımcılarının katılım bankasının yakın gelecekteki bir bankacılık krizinden etkilenmesi endişesi yaşamaları halinde katılım bankasından çekilme durumuna göre katılım bankacılığı TÖ, DÖ ve SNÖ ortalama puanı değişimi Tablo 18'de sunulmuştur. Buna göre sadece katılım bankası yatırımcılarının SNÖ ile katılım bankasını yakın gelecekteki bir bankacılık krizinden etkilenmesi endişesi yaşamaları halinde katılım bankasından çekilme halinde katılım bankasından çekilip çekilmeme durumu arasında önemli derecede ($p < 0.01$) anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani anlamlı olarak SNÖ puanı yüksek olan yatırımcıların yakın gelecekteki bir bankacılık krizinden etkilenmesi endişesi yaşamaları halinde katılım bankasından çekileceğini belirtenlerin sıra ortalaması daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 18).

Tablo 18. Yatırımcıların Katılım Bankasının Yakın Gelecekteki Bir Bankacılık Krizinden Etkileneceği Endişesini Yaşamaları Halinde Bankadan Çekilme Durumlarına Göre TÖ'nün, DÖ'nün ve SNÖ'nün Ortalama Puanlarının Dağılımı

	Yakın gelecekte bir bankacılık krizinin yaşanacağına dair söylentiler var ve çalıştığım katılım bankamın etkileneceğinden endişelendiğimde:	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
TÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	309	205.2	63421.5	12592.5	0.128
	Çekilmeyeceğim	91	184.3	16778.5		
	Toplam	400				
DÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	309	196.9	60848.0	12953.0	0.250
	Çekilmeyeceğim	91	212.6	19352.0		
	Toplam	400				
SNÖ Ortalama Puanı	Çekileceğim	309	222.4	68723.0	7291.0	0.000
	Çekilmeyeceğim	91	126.1	11477.0		
	Toplam	400				

5.4.4. Katılım bankası katılma hesaplarının seçimini belirleyen faktörlere ait çoklu regresyon analizi ve bulguları

Katılım bankası katılma hesaplarına yönelik tutumu etkileyen faktörlerin belirlenmesi için çoklu regresyon analizi yapılmış olup sonuçlar Tablo 19’da sunulmuştur. Bağımlı değişken katılma hesapları TÖ, bağımsız değişkenler ise DÖ, SNÖ, Yaş, BYKS, AOG ve FS olarak ele alınmıştır (Denklem 2).

$$TÖ = f(DÖ, SNÖ, Yaş, BYKS, AOG, FS) \quad (2)$$

Tablo 19’da modelin özetini vermektedir. Buna göre Banka Yatırımcılarının Katılma Hesaplarına yönelik tutumundaki değişimin %16.6’sını modele dahil edilen bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Durbin-Watson test istatistiği 1.5-2.5 civarında olduğu için modelde otokorelasyon problemi bulunmamaktadır. F istatistiği modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca tüm bağımsız değişkenlere ait VIF değerleri 5’ten küçük olduğu için modelde çoklu doğrusal bağıntı problemi yoktur.

Tablo 19. Regresyon Analizine İlişkin Tanımlayıcı Testleri

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Standart Hata	F değeri	Durbin-Watson
1	0.407	0.166	0.151	0.705	11.15 (p=0.000)	1.924

Tablo 20’de modelin tahmin sonucu elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir. Parametre ait t istatistik değerlerinden modele dahil edilen SNÖ ve DÖ ayrı ayrı (%1 anlamlılık düzeyinde) anlamlı olduğunu görülmektedir. Ancak diğer bağımsız değişkenler olan Yaş, Bakmakla Yükümlü Kişi Sayısı, Aylık Ortalama Gelir ve Fiziksel Sermaye (sahip olunan mal varlığı) ile katılım bankacılığı TÖ arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0.005).

Tablo 20’de görüleceği gibi sabit terim 1.711 olarak bulunmuştur. Bunun anlamı modeldeki bütün bağımsız değişkenler sıfır olsa bile yatırımcıların katılım bankacılığına yönelik tutum ortalama puanı 1.711 birimdir. DÖ’ye ait parametre değeri 0.192’dir. DÖ’nün ortalama puanındaki bir birimlik artış, yatırımcıların katılım bankacılığına yönelik TÖ ortalama puanını 0.192 birim artırmaktadır. Buna karşın SNÖ ortalama puanındaki bir birimlik artış, yatırımcıların katılım bankacılığına yönelik TÖ ortalama puanını 0.397 birim artırmaktadır. Bu sonuçlar, SNÖ ve DÖ’nün yatırımcıların katılım bankacılığına yönelik tutumunu düşük düzeyde olsa da pozitif etkilediğini göstermektedir. Ayrıca SNÖ, DÖ’ye göre daha fazla yatırımcıların katılım bankacılığına yönelik tutumunu olumlu etkilemektedir.

Tablo 20. Katılma Hesap Yatırımcılarının Katılım bankasına yönelik tutumunu etkilen Değişkenlerin B ve Beta Katsayıları ve Anlamlılık Düzeyleri

Bağımsız değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	T	p	%95 Güven Aralığı	
	B	Standart Hata	Beta			Alt	Üst
Sabit	1.711	0.340		5.036	0.000	1.043	2.379
DÖ	0.192	0.056	0.169	3.452	0.001	0.083	0.301
SNÖ	0.397	0.064	0.312	6.204	0.000	0.271	0.522
Yaş	-0.002	0.006	-0.018	-0.297	0.766	-0.014	0.010
BYKS	-0.024	0.034	-0.043	-0.715	0.475	-0.092	0.043
AOG	9.336E-6	0.000	0.030	0.516	0.606	0.000	0.000
FS	2.324E-7	0.000	0.045	0.755	0.451	0.000	0.000

Değişen varyans problemi daha çok yatay kesit verilerinde ortaya çıkmaktadır. Çalışmada yatay kesit veriler kullanıldığı için değişen varyans probleminin giderilmesi gerekmektedir. Bu nedenle değişen varyans problemini çözmek için Denklem 1'e göre tahmin edilen model (Tablo 20), en küçük kareler (EKK) yönteminin alternatifi olan ağırlıklı EKK yöntemiyle model yeniden tahmin edilmiştir (Tablo 21). Tablo 21'in sonuçlarına bakıldığında değişkenlerin anlamlılığı bakımında Tablo 20'de verilen EKK sonuçlarına benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir.

Tablo 21. Ağırlıklı En Küçük Kareler Yöntemiyle Tahmin Sonuçları

Bağımsız değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar		t	p
	B	Standart Hata	Beta	Standart Hata		
Sabit	1.698	0.339			5.009	0.000
DÖ	0.189	0.055	0.167	0.049	3.415	0.001
SNÖ	0.406	0.062	0.319	0.049	6.536	0.000
Yaş	0-.003	0.006	-0.029	0.059	-0.483	0.629
BYKS	-0.026	0.034	-0.046	0.060	-0.775	0.439
AOG	9.187E-6	0.000	0.029	0.057	0.508	0.612
FS	2.182E-7	0.000	0.043	0.060	0.711	0.478

R=0.165 R²=0.152 F=12.912 (p=0.000) Tahminin standart hatası=0.705
Log-likelihood Fonksiyon Değeri:-423.995

6. Tartışma ve sonuç

Bu çalışmada katılım bankalarının katılma hesaplarını seçimini etkileyen faktörler araştırılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın muhatabı olan katılım bankası yatırımcılarından birincil verilerin elde edilebilmesi için veri toplama yöntemi anket olarak kabul edilmiştir. Katılma hesabı tutum, sübjektif normlar ve dindarlık olmak üzere üç ölçek oluşturulmuştur. Bu ölçeklerle birlikte katılımcıları tanımlayan sorulara da yer verilerek anket formu oluşturulmuştur. Anket formu araştırma örnekleme uygun olarak rassal seçilen katılım bankası yatırımcılarına uygulanarak elde edilen

veriler elektronik ortama aktarılmıştır. Araştırma Malatya, Elazığ Bingöl ve Tunceli’den oluşan TRB1 Bölgesinde yaşayan katılım bankası yatırımcıları üzerinden yapılmıştır.

Katılımcıların %29.8’ini 30 ve altı yaş grubunu oluştururken, %42.8’ ini 31 – 40 yaş grubundadır. Geriye kalan %27.4’lük kısmı 41 ve yaş üstü katılımcılarından oluşmaktadır. Bu veriler katılım bankası yatırımcılarının daha genç yaş grubunda olduğu, 41 yaş ve üstü yatırımcıların az olduğunu göstermektedir. Ayrıca katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında %66.5’i üniversite veya lisansüstü mezun oluşurken %22.5’i meslek yüksekokulu mezunundan oluşmaktadır. Geriye kalan %11’lik kısım ise lise mezunu, ortaokul mezunu ve ilkokul mezunundan oluşmaktadır. Bu veriler ışığında katılım bankası yatırımcılarının %89’unun eğitim seviyelerinin yüksek eğitim sınıfında olduğu söylenilebilir. Katılım sağlayan yatırımcıların %48’i devlet memuru, %38.6’sı özel sektör çalışanı, geriye kalan %13.4’ü de diğer meslek gruplarından oluşmaktadır. Buna göre katılım bankası yatırımcılarının büyük çoğunluğu devlet memuru ve özel sektör çalışanından oluşmaktadır. Bu durum katılım bankası yatırımcılarının büyük bir kısmının aylık düzenli bir sabit gelire sahip olduğunun göstergesidir. Katılım bankası yatırımcılarının kimlerin tavsiyesiyle çalışmaya başladıklarına ait verilere bakıldığında; %49.5 oranıyla ailesinin tavsiyesiyle kullanmaya başlamışken %41’i arkadaşlarının tavsiyesiyle kullanmaya başladığını belirtmiştir. Bu sonuç katılım bankası yatırımcılarının aile ve çevre faktörüne çok önem verdiklerini ve onların görüşleri doğrultusunda katılım bankası kullanmaya başladığını göstermektedir.

İslam dini kurallarına uymayan ürün ve hizmetlerin uygulanması, rekabetçi olmayan getirinin verilmesi ve yakın gelecekte bankacılık krizinden duyulan endişe olmak üzere katılma hesapları seçimini etkileyen üç önemli faktör ankete konulmuş olup bu sorular bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir. Katılma hesapları seçimiyle ilgili ölçüklerin bu sorular üzerinde etkisi Mann Whitney U testiyle ortaya konulmuştur.

Araştırmaya konu olan katılım bankası yatırımcılarının DÖ ile katılım bankasının İslam dini kurallarına uymayan ürün ve hizmetleri uygulaması halinde katılım bankasından çekilip çekilmeme durumu arasında önemli derecede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani dindar olan katılım bankası müşterilerinin katılım bankasının İslam dini kurallarına uymayan ürün ve hizmetleri uygulaması halinde bankadan çekileceklerini belirttikleri tespit edilmiştir. Buna göre katılım bankalarının çalışma prensipleri ile katılım bankası yatırımcılarının aralarında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Literatürdeki bazı çalışmalarda din faktörünün katılım bankacılığı seçiminde önemli olduğu belirtilmektedir (Erol ve El-Bdour, 1988, Omer, 1992; Gerrard ve Cuningham, 1997; Abdullah vd. 2016). Katılım bankası yatırımcılarının katılım bankası TÖ ve DÖ ile katılım bankasının rekabetçi olmayan getiri vermesi halinde katılım bankasından çekilip çekilmeme durumu arasında da anlamlı bir ilişki

bulunmaktadır. Bu sonuç anlamlı olarak dindarlık ve tutum ölçek puanı yüksek olan yatırımcıların katılım bankasının rekabetçi olmayan getiri vermesi halinde katılım bankasında çekilmeyeceğini belirttikleri, yatırımcı için önemli olan katılım bankalarının İslami kurallara uygun hareket ediyor olmasıdır. Dolayısıyla düşük kar payından çok bankanın kurallara göre hareket etmesinin daha önemli olduğu tespit edilmiştir. Katılım bankası yatırımcılarının SNÖ ile katılım bankasını yakın gelecekteki bir bankacılık krizinden etkilenmesi endişesi yaşamaları halinde katılım bankasından çekilme halinde katılım bankasından çekilip çekilmeme durumu arasında önemli derecede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani yatırımcıların katılım bankalarının yakın gelecekteki bir bankacılık krizinden etkilenmesi endişesi yaşamaları halinde, katılım bankalarında çekilecekleri tespit edilmiştir. Buna göre yatırımcılar kendi inanç ve düşüncelerine göre katılım bankaları ile çalışmaya devam etseler bile kriz faktörünün daha önemli olduğu, yatırımcıların sermayelerinin geleceklerinin teminatı olarak gördükleri ve dolayısıyla kriz olması durumunda bankadan çekilecekleri sonucuna varılmıştır.

Katılma hesapları TÖ bağımlı değişken olarak ele alındığından yapılan çoklu regresyon analizinden SNÖ ve DÖ'nün ayrı ayrı TÖ'yü anlamlı ve pozitif etkilediği görülmektedir. Ancak diğer bağımsız değişkenler olan Yaş, BYKS, AOG ve FS (sahip olunan mal varlığı) ile katılma hesaplarının TÖ arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak SNÖ ve DÖ'nün yatırımcıların katılım bankacılığına yönelik tutumunu düşük düzeyde olsa da pozitif etkilediğini göstermektedir. Ayrıca SNÖ, DÖ'ye göre daha fazla yatırımcıların katılım bankacılığına yönelik tutumunu olumlu etkilemektedir.

Bu çalışmada katılım bankası yatırımcılarını katılma hesapları seçiminde tutum, subjektif normlar ve dindarlık faktörlerinin önemli derecede etkilediği çıkan veriler sonucunda tespit edilmiştir. Son olarak katılım bankalarının işleyişiyle faiz hassasiyeti olan yatırımcılar arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Katılma hesapları yatırımcıların sayısının artırılması ve tutumlarının geliştirilmesi için katılım bankası tercihlerinde daha fazla tutundurma çalışmasının yapılması önerilmektedir. Katılma hesaplarına olan rağbet katılım bankalarının sayısını da artıracaktır. Katılım bankalarının artmasıyla banka yatırımcılarının bu sektöre yönlendirilmesi sonucunda bankacılık sektöründe işlem hacimlerini artıracığı ve ülke ekonomisini ciddi anlamda kalkındıracağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abduh, M. ve Omar, A.M. (2012), "Islamic-Bank selection criteria in Malaysia: An AHP approach", *Business Intelligence Journal*, 5(2), 271-281.
- Abdullah, S.N., Hassan, S.H.ve Ason, T.A. (2016), "Switching intention of Muslim depositors in Islamic deposit account", *International Journal of Economics, Management and Accounting*, 24(1), 83-106.
- Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior, in action control: From cognition to behavior, J. Kuhl and J. Beckman (eds.), Heidelberg, Germany: Springer, 11-39.
- Al-Ajmi, J., Hussain, H.A. ve Al-Saleh, N. (2009), "Clients of conventional and Islamic banks in Bahrain: How they choose which bank to patronize", *International Journal of Social Economics*, 36(11), 1086-1112.
- Alam, S.S., Janor, H., Zanariah, W.C., Che, A. ve Ahsan M.N. (2012), "Religiosity an important factor in influencing the intention to undertake Islamic home financing in Klang Valley". *World Applied Sciences Journal*, 19(7), 1030-1041
- Aras, O.N. ve Öztürk, M. (2011). "Reel ekonomiye katkıları bakımından katılım bankalarının kullandığı fonların analizi", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 167-169.
- Babuşçu, Ş. ve Hazar, A. (2017), "Genel bankacılık bilgileri", Bankacılık Akademisi Yayınları, Ankara.
- Bansal, H.S., ve S.F. Taylor. (1999), "The service provider switching model (SPSM): A model of consumer switching behaviour in the services industry", *Journal of Service Research* 2(2), 200-218.
- Bayındır, A. (2016), *Ticaret ve Faiz, Süleymaniye Vakfı Yayınları*, İstanbul.
- Desbarats, J. (1983), "Spatial choice and constraints on behavior", *Annals of the Association of American Geographers*, 73(3), 340-357.
- Durak, İ., Bayat, M. ve Arslan, H.M. (2017), "Banka seçiminde müşteri tercihleri: katılım bankaları üzerine ampirik bir inceleme", *The Journal of Social Science*, 1(2), 60-70.
- Dusuki, A.W.veAbdullah, N.I. (2007), "Why do Malaysian Customers Patronise Islamic Banks", *International Journal of Bank Marketing*, 25(3), 142-160.
- Erol, C. ve El-Bdour, R. (1989), "Attitudes, behaviour, and patronage factors of bank customers towards Islamic banks", *International Journal of Bank Marketing*, 7(6), 31-37.
- Gerrard, P.ve Cunningham, J.B. (1997), "Islamic Banking: A Study in Singapore", *International Journal of Bank Marketing*, 15(6), 204-216.
- Gül, A.R. (2004), "Borç Ayetlerinin Aktüel Değeri Faizsiz Bankacılıkta Mevduat ve Fonların Statüsü Meselesine Kur'an Işığında Bir Yaklaşım", Avrasya Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Haron, S., Noraffah, A. ve Planisek, S.L. (1994), "Bank patronage factors of Muslim and Non-Muslim customers", *International Journal of Bank Marketing*, 12(1), 32-40.
- Karakaya, A. ve Karamustafa, O. (2004), "Bankalarda teknoloji yoğun finansal ürünlerin kullanılmasında müşteri özelliklerinin rolü", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, 38, 1-6.
- Kaynak, E. (1986), "How to Measure Your Bank's Personality: Some Insights from Canada", *International Journal of Bank Marketing*, 4(3), 54-68.
- Lee, K. ve Ullah, S. (2011), "Customers'attitude toward İslâmîc banking in Pakistan", *International Journal of Islâmîc and Middle Eastern Finance and Management*, 4(2), 131-145.
- Lim, H. ve Dubinsky, A.J. (2005), "The theory of planned behavior in e-commerce: making a case for interdependencies between salient beliefs", *Psychology ve Marketing*, 22(10), 833-855.

- Marimuthu, M., Jing Chan, W., Gie, Lim P.P., Mun, L.P. ve Ping, T.Y.(2010),“Islamic Banking: Selection Criteria and Implications”, *Global Journal of Human Social Science*, 10(4:1), 52-62.
- Metawa, S.A. ve Almassawi, M. (1998), “Banking Behaviour of Islamic Bank Customers: Perspectives and Implications”, *International Journal of Bank Marketing*, 16(7), 299-313.
- Metwally, M. (1996), “Attitudes of Muslims towards Islamic Banks in a Dual-banking System”, *American Journal of Islamic Finance*, 6(1), 11-17.
- Naser, K., Jamal, A. ve Al-Khatib, K. (1999), “Islamic banking: a study of customer satisfaction and preferences in Jordan”, *International Journal of Bank Marketing*, 17(3), 135-150.
- Okumuş, H.Ş. (2005), “Interest Free Banking in Turkey: A study of customer satisfaction and selection criteria”, *Journal of Economic Cooperation*, 26(4),51-58.
- Omer, H.S. (1992), *The implication of Islamic beliefs and practice on Islamic financial institutions in the UK: Profit-Sharing and Risk*. Edward Elgar, Cheltenham:PhD dissertation, Loughborough University, Loughborough.
- Nadirov, O. (2018), *Katılım (İslami) Bankaları ve Ticari Bankalarda Müşteri Tercihleri: Türkiye Üzerine Bir Araştırma*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özdamar, K. (2002), “*Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*”, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Soma Abdul M., Primiana, I., Wiryo, S.K.ve Febrian, E. (2017), “Religiosity and Islamic banking product decision: Survey on employees of PT Telekomunikasi Indonesia”, *Etikonomi*, 16(1), 25-42.
- Tatlı, H., Varol, A. ve Alakuştakin, A. (2017), “Katılım bankacılık hizmetlerinde tüketici tercihlerini etkileyen faktörler: Bingöl’de bir uygulama”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 9(2), 65-80.
- Viveritave Mohame, A. (2011),“Efficiency measurement and determinants of Indonesian bank efficiency, Paper to Academy of Financial Services, University of Indonesia and Bond University Australia”,
<https://academyfinancial.org/resources/Documents/Proceedings/2011/F1-Viverita-Ariff.pdf>
(12.02.2020).

İÇSEL PAZARLAMANIN BİREY-ÖRGÜT UYUMU VE İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OTEL İŞLETMESİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Correspondent Author: Doç. Dr. Mustafa KESEN

The Effect of Internal Marketing on Person-Organization Fit and Intention To Quit: A Research on the Hotel Business Employees

Yazar(lar) / Author(s)

Mustafa KESEN²

Elif Ezgi ÖZDEMİR³

Büşra Kutlu KARABIYIK⁴

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Geliş Tarihi : 25/07/2020
Makale Kabul Tarihi : 12/12/2020

Anahtar Kelimeler: İçsel Pazarlama, Birey-Örgüt Uyum, İşten Ayrılma Niyeti, Aracılık Etkisi

JEL Kodları:
JEL 2, JEL 23, JEL 24

İçsel pazarlama işletmelerde sürdürülebilir ve yüksek kalitede hizmet verebilmek için çalışanların tatminin sağlanması anlamına gelirken, birey örgüt uyumu; çalışan ile örgüt arasındaki uyuma, işten ayrılma niyeti ise çalışanların işten ayrılma eğilimlerine işaret etmektedir. Çalışmanın amacı otel çalışanlarının işten ayrılma eğilimlerinin üzerinde birey örgüt uyumu algıları ve içsel pazarlama uygulamalarının etkilerini incelemektir. Araştırma Kuşadası ve çevresinde yer alan ve uluslararası müşteri portföyüne sahip otellerde görev yapan 201 otel çalışanı ile gerçekleştirilmiştir. İçsel pazarlama, birey örgüt uyumu ve işten ayrılma niyeti değişkenleri için açıklayıcı faktör analizleri ve güvenilirlik analizleri uygulanmış, değişkenler arası ilişkiler korelasyon analizi ile incelenmiş ve hipotez testleri için regresyon analizleri yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre içsel pazarlamanın birey-örgüt uyumunu pozitif ve anlamlı olarak etkilediği; içsel pazarlama ve birey örgüt uyumunun işten ayrılma niyetini negatif ve anlamlı olarak etkilediği bulunmuştur. Diğer taraftan içsel pazarlamanın işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde birey örgüt uyumunun aracılık rolünün olmadığı tespit edilmiştir. İçsel pazarlama, işten ayrılma niyeti ve birey örgüt uyumu değişkenleri arasındaki ilişki ve etkileşimin otel çalışanları üzerinde saha araştırması ile ilk kez araştırılması yönüyle çalışma literatüre katkıda bulunmaktadır.

ARTICLE INFORMATION

ABSTRACT

¹ Bu çalışma 2. Yazarın Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı yüksek lisans projesinden üretilmiştir.

² Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0003-1907-7748>, m_kesen@hotmail.com

³ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0003-2800-9376>, e_elifozdemir@hotmail.com

⁴ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0002-6691-2921>, busra.kutlu@adu.edu.tr

Submission Date : 25/07/2020
Accepted Date : 12/12/2020

Keywords:

Internal Marketing, Person-Organization Fit, Intention to Quit, Mediation Effect

JEL Codes:

JEL 2, JEL 23, JEL 24

While internal marketing means providing employee satisfaction in order to provide sustainable and high quality services in enterprises, person-organization fit refers to harmony between employee and organization and intention to quit indicates employees' tendency to quit. Aim of the study is to examine the effects of perceptions of hotel employees' person-organization fit and internal marketing practices on intention to quit. The research was carried out with 201 hotel employees working in the hotels with an international customer portfolio in and around Kuşadası. Exploratory factor analyzes and reliability analyzes were applied for internal marketing, person-organization fit and intention to quit, relationships between variables were examined by correlation analysis and all hypotheses were examined with regression analysis. According to the results, internal marketing positively and significantly affects person-organization fit; internal marketing and person-organization fit negatively and significantly affect intention to quit. On the other hand, it has been determined that person-organization fit does not have a mediating role in the relationship between internal marketing and intention to quit. The study contributes to the literature by investigating the relationship and interaction between variables of internal marketing, intention to quit and person organization fit for the first time through field research on hotel employees.

1. Giriş

Günümüz küresel rekabet ortamında örgütler amaçlarına ulaşmak için dış müşteri tatmininin yanında iç müşterilerin, yani çalışanlarının tatmininin gerekli olduğunu görmüşlerdir. Çalışanların etkinliğini ve verimliliğini arttıran tüm unsurların dış müşterilere değer olarak yansıtacağı muhakkaktır. Bu noktada içsel pazarlama kavramının işletmeler için önemi ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda içsel pazarlamanın çalışanların işe karşı tutumlarını ve davranışlarını pozitif yönde etkilediği (To, Martin ve Yu, 2015; Lings ve Greenley, 2005) ve sonuç olarak içsel pazarlamanın bireysel ve örgütsel performansı arttırdığı belirlenmiştir.

İşletmelerdeki içsel pazarlama faaliyetlerinin odak noktalarından biri çalışanların kişi örgüt uyumunu sağlayarak dış müşterilere verilecek hizmetlerdeki kalite ve verimliliği arttırmaktır. Örgüt içinde diğer kişilerle uyumlu olan, örgütün amaç ve değerlerini benimsemiş olan çalışanların bireysel amaçları ile örgütsel amaçların tamamen örtüşmesi beklenmektedir. Bu bağlamda işletmenin dış müşterilerin memnun edilmesi hedefinin işletme çalışanlarının bireysel ve örgütsel amaçlarının benzeşmesiyle sağlanabileceği söylenebilir. Diğer taraftan içsel pazarlama ilkelerinin takip edilmediği, çalışan beklentilerinin karşılanmadığı, örgüt değer ve kültürüne uyum sağlayamamış mutsuz işgörenlerin olduğu bir işletmenin hedeflerine ulaşmada başarılı olması ise pek mümkün görünmemektedir. Örgütle ortak paydalarda buluşamadıklarına inanan çalışanlarda işten uzaklaşma bir diğer ifadeyle işten ayrılma niyeti oluşmakta ve çalışanlar takiben işten ayrılmaktadırlar (Schneider,1987). Örgütsel ilke ve kurallara

ayak uydurabilen, ortak kültür ve değerler oluşturmada işletme yöneticilerinin hassasiyetini gözlemleyen ve örgütle çıkarlarının uyduğunu gören çalışanlarda ise işten ayrılma niyet ve davranışları çok fazla görülmeyecektir. Diğer taraftan örgütsel değerlerini çalışanların değerlerine göre düzenleyebilen ve uyumsuzlukları azaltabilen örgütlerin personel kaybetme problemleriyle çoğunlukla karşı karşıya kalmayacakları ifade edilmektedir (Moynihan ve Pandey, 2008).

Bu çerçevede bu çalışmanın temel problemi içsel pazarlama, birey örgüt uyumu ve işten ayrılma niyeti değişkenleri arasındaki ilişkileri otel çalışanlarından elde edilen verilerle analiz etmektir. Literatürde içsel pazarlama-işten ayrılma niyeti ve birey örgüt uyumu-işten ayrılma niyeti değişkenleri arasındaki ilişkiyi araştıran bazı çalışmalar olmasına rağmen içsel pazarlama ile birey örgüt uyumu ilişkisine dair literatürün gelişime açık olduğu görülmektedir. Diğer taraftan bu üç değişken arasındaki ilişkilerin ilk defa otel çalışanları üzerinde araştırılmasıyla literatüre katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Araştırma, içsel pazarlamanın birey örgüt uyumunu sağlayacağı ve böylece işten ayrılmaların azalacağı ve içsel pazarlamanın işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde birey örgüt uyumunun aracılık rolü üstleneceği ön kabulüyle yapılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmada yer verilen kavramların işletmeler için önemi hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde içsel pazarlama, birey örgüt uyumu ve işten ayrılma niyeti kavramları araştırılmış ve bu kavramların aralarındaki ilişkiler incelenerek araştırmanın kavramsal çerçevesi ve hipotezleri ortaya konulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın metodolojisi ortaya konulmuş, analiz sonuçları ise araştırmanın dördüncü bölümündeki bulgular başlığı altında incelenmiştir. Çalışmanın son bölümü olan sonuç ve tartışma bölümünde ise araştırmanın sonuçları yorumlanmış ve ilerideki araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur.

2.Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde içsel pazarlama, birey örgüt uyumu ve işten ayrılma niyeti kavramları araştırılmış ve bu kavramların aralarındaki ilişkiler incelenerek araştırmanın kavramsal çerçevesi ortaya konmuştur. Araştırma değişkenleri arasındaki potansiyel ilişkilerden yola çıkarak ise hipotezler oluşturulmuştur.

2.1. İçsel Pazarlama

Günümüzde, örgütsel verimliliği arttırmanın yolunun çalışanlar tarafından ortaya konan emeğin kalitesini arttırmaktan geçtiğini ifade eden birçok çalışma bulunmaktadır. Bu açıdan literatürde bazı önemli işletme fonksiyonlarının çalışan verimliliğini vurgulayan bazı kavramlarıyla karşılaşılmaktadır. Örneğin dışsal bir faaliyet olarak

görülen pazarlama faaliyetlerinde başarıya ulaşmak için örgütlerin öncelikle içsel dinamiklerinden olan çalışanlarını harekete geçirmeleri gerektiğini ifade eden içsel pazarlama kavramı karşımıza çıkmaktadır. Yazılı kaynaklarda ilk defa Berry, Hensel ve Burk (1976) tarafından bahsedilen içsel pazarlama kavramı Berry ve Parasuraman (1991) tarafından, ihtiyaçları karşılayacak iş ürünleri vasıtasıyla yetenekli çalışanları işletmeye kazandırma, geliştirme, motive etme ve örgütte tutma olarak tanımlanmaktadır. Kelemen ve Pappasolomou-Doukakis (2004)'a göre içsel pazarlama, dış müşterileri tatmin etmek amacıyla pazarlama ve insan kaynaklarına ilişkin teori, teknik ve kuralların uyumlaştırılması ve bütünleştirilmesidir. İçsel pazarlamada amaç yetkin personelleri örgüte bağlama ve dış müşteri beklentilerini karşılamak için iç müşteri kabul edilen çalışanların ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaktır (Berry, 1981; Kotler ve Armstrong, 1991). İçsel pazarlama uygulamalarında elde edilecek başarı çalışan tatminini arttırmakta ve böylece çalışan verimliliği artmaktadır. Bu durum ise dışsal müşteri hizmetlerine olumlu yansımakta, dış müşteri tatmini ve sadakati arttırmakta ve nihai olarak finansal gelirlerde artışlar kaydedilmektedir (Bailey, Albassami ve Al-Meshal, 2016: 823).

İçsel pazarlama anlayışına göre yöneticiler çalışanların ihtiyaçlarını dikkate aldıklarını onlara hissettirmelidir. Pazarlama faaliyetlerinin başarısında ve ürünlerin satışında marka değerine nasıl önem verilmesi gerekiyorsa, örgütün çalışanlarına da değer verilmeli ve çalışanlar tarafından algılanan etkili bir içsel marka oluşumu sağlanmalıdır. İçsel markanın da firmanın marka değerini etkilemesi kaçınılmazdır. İçsel pazarlama faaliyetlerini Conduit ve Mavondo (2001) pazar eğitimi, yönetici desteği, örgüt içi iletişim, personel yönetimi ve çalışan katılımı olarak sıralamaktadırlar. Grönroos (1994) ise içsel pazarlamayı yetenek yönetimi ve iletişim yönetimi olmak üzere iki farklı açıdan değerlendirmektedir. Müşteri ihtiyaçlarını karşılayacak yeteneklerin çalışanlara kazandırılması, çalışanlarda örgütün kendilerini önemsendiği ve ihtiyaçlarını karşılamaya hazır olduğu düşüncesi oluşturulabilecektir (Caruana ve Calleya, 1998). Bu durum da çalışanlar tarafından ortaya konan iş çıktılarının kalitesini arttırarak müşterileri memnun etmeyi sağlayabilecektir. Birey ile gruplar arasındaki etkili iletişimin önünün açılması da müşteri hizmetlerinde hızı, kaliteyi, verimliliği ve performansı arttıracaktır.

İçsel pazarlama çalışanların unvan, cinsiyet, yaş, eğitim ve ücret seviyesi gibi özelliklerine bakmaksızın tüm çalışanları bilgilendirmeyi, özendirme ve eğitimi içermektedir. Nitekim çalışanların eğitime gerekli önem verilmez, yetenekleri arttırılmaz ve müşteri odaklı bakış açısı kazandırılmazsa çalışanlar, yöneticiler ve örgüt istenen başarı seviyesine ulaşamayacaktır (Grönroos, 2006). Diğer taraftan içsel pazarlamada başarıya ulaşmak isteniyorsa çalışanlar için yapılacak harcamaların yatırım

olarak görülmesi gerekmektedir. Özellikle eğitim yoluyla çalışanlara yapılacak yatırımın getirisi uzun vadede çok daha fazla olacaktır.

Foreman ve Money (1995) içsel pazarlamaya yönelik yaptıkları çalışmalarda içsel pazarlamayı üç boyutta ele almışlar ve bunları vizyon, ödül ve gelişim olarak belirtmişlerdir. Vizyon; ortak hedefleri, inançları ifade etmektedir. İşletmenin yönünü belirlemede hayati öneme sahip olan vizyon, arzulan geleceğin paylaşılmış zihni imajı olarak da yorumlanmaktadır (Aydoğan, 2004: 37). Ödül; performans değerlemesini ve bunun sonucunda başarılı çalışanların ödüllendirilmesini ifade etmektedir. Gelişim ise iç ve dış çevreye uyum sağlayabilmesi için çalışanların eğitilmesini ifade etmektedir (Yıldız, 2014).

2.2. Birey Örgüt Uyumu

Birçok örgütsel davranış uzmanı, çalışan ile örgüt arasındaki uyumun önemli olduğunu belirtmektedir (Silverthorne, 2004: 593). Birey örgüt uyumunda vurgulanmak istenen nokta birey ile örgütün değerlerinin ve beklentilerinin uyuşmasıdır. Bireylerin kendi değerlerinin başkaları tarafından da yaşanıyor olması birey için mutluluk kaynağı olmaktadır. Benzer şekilde bireyler genellikle çevrelerinden takdir görmek istemektedirler ve bu ihtiyaç genellikle kendi inanç ve değerleriyle uyumlu bir çevrede giderilebilmektedir. Birey, böyle bir ortamda kendi değerlerine uygun bir davranış sergilediğinde dış çevreden de kabul ve takdir görebilecektir. Kendi kültürel değerleri, inançları ve varsayımlarına uygun bir ortamda çalışan bireyler örgütsel karar ve uygulamaları daha kolay kabul etmekte ve birey ne kendisiyle ne de çevresiyle çatışmalara girmektedir. Tüm bunlar işletmeleri birey örgüt uyumunu sağlayabilecek personeli işletmeye kazandırma noktasında iştahlandırmaktadır.

Tarafların birbirinin çıkarlarına hizmet etmesinin birey örgüt uyumunu daha da güçlendirdiği ifade edilmektedir (Arthur, Bell, Villado ve Doverspike, 2006). Bu sebeple bireyler ve işletmeler değerlerin uyumuna bakmakta ve karşılıklı olarak fayda sağlayıp sağlayamayacaklarını sorgulamaktadırlar. İşe başladıktan sonra uyumun sağlanmadığını gören kişi ve işletmeler, tek veya çift taraflı olarak birlikteliği sonlandırmaktadırlar. Fakat işletmeler örgütsel değerlere uyum sağlayamayan bireylerle birlikteliği sonlandırmadan önce bireylere danışmanlık yapma ve sosyalleşmelerini sağlama yoluna gitmektedirler (Cooper-Thomas, Van Vianen ve Anderson, 2004). Bu uygulamalardaki amaç çalışanların değerlerini, inançlarını, ilgilerini ve davranışlarını değiştirerek örgütün kültürü, normları ve beklentileri ile uyumlaştırmaktır (Arthur vd., 2006).

Örgütlerde birey örgüt uyumunu sağlama çalışmalarının bazı dezavantajlı yanları da bulunmaktadır. Bireysel ve örgütsel değerlerin uyuşması bireyin işe ilişkin

teknik özelliklerinin ve iş performansının yeterli olacağı anlamına gelmemektedir. Aynı değerlere ve bakış açılarına sahip olmak farklı bakış açılarına karşı olmayı beraberinde getirebilir ve yeniliklere, örgütte değişimlere direnç geliştirebilir (Bowen, Ledford ve Nathan, 1991). Benzer şekilde Akduman (2020)'ın çalışmasında belirttiği gibi benzerlik etkisiyle işe alımcılar, işe alım süreçlerini subjektif kriterle yürüterek kurumlarına zarar verebilirler. Diğer taraftan örgütsel değerleri benimsemeyen bireyler, kültür ve değerler ile uyumlu görüntüsü verip kendilerini bedensel ve ruhsal açıdan zorlayabilmektedirler.

2.3. İşten Ayrılma Niyeti

Organizasyonların insan kaynaklarına dair hedeflerinden birisi mevcut personelleri, özellikle performansı yüksek olanları işletmede tutmaya çalışmaktır. Çünkü işletmelerde işten ayrılanların yerini doldurma ve onları işe alıştırma gibi nedenlerle oluşan görünür maliyetler artarken (Waldman, Kelly, Aurora ve Smith, 2004) işten ayrılmalarla geride kalan personelin moralinin bozulması, düşen verimlilik, takım çalışmasının zayıflaması, müşteri hizmetlerinde kalite düşüşü gibi dolaylı maliyetleri de beraberinde getirebilmektedir (Hwang ve Chang, 2009). Bu gibi sebeplerle işletmeler, çalışanlar işten ayrılmadan önce onların örgütten ayrılmaya dair niyetlerinin olup olmadığını araştırmalıdır. İşten ayrılma niyetinin işten ayrılmayla sonuçlanmasına kadar geçen süreç oldukça önemlidir ve yöneticiler tarafından işten ayrılma niyetine etki eden etmenlerin belirlenmesi ve bu doğrultuda önlemlerin alınması gerekmektedir (Serçoğlu, Işık ve Çetinkaya, 2016: 1101).

İşten ayrılma niyeti, çalışanlarda bilinçli ve kasıtlı olarak oluşmuş işten ayrılma istekliliği olarak açıklanmaktadır (Tett ve Meyer, 1993). Rusbult, Farrel, Rogers ve Mainous (1988) işten ayrılma niyetini çalışma koşullarının çalışmanı tatmin etmemesi sonucu oluşan negatif bir davranış olarak ele almaktadırlar. Çalışanlarda oluşan bu niyetin ise işten ayrılmaların en güçlü habercisi olduğu aktarılmaktadır (Egan, Yang ve Bartlett, 2004).

2.4. Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiler ve Araştırmanın Hipotezleri

İşsel pazarlama, işten ayrılma niyetinin zayıflatılmasında etkili olan önemli bir değişken olarak değerlendirilmektedir (Kim, Song ve Lee, 2016; Yıldız, 2014; Chang ve Chang, 2008). İşsel pazarlamada amaç motivasyonu yüksek personeli örgütte tutarak müşteri hizmetlerindeki dalgalanmaları azaltmak ve hizmet kalitesini arttırmaktır. İşsel pazarlama ile işten ayrılmalar azaltılabilecek ve buna bağlı olarak yüksek maliyetler engellenebilecektir (Taylor ve Cosenza, 1997). İşsel pazarlama uygulamalarıyla çalışanlar ile örgüt arasında ortak ve demokratik bir kültür oluşturulabilecek ve uyum

sağlanabilecektir. Çalışanların rızalarını alan, katılımını sağlayan ve beraberliğe vurgu yapan bir kültürde çalışanların örgütte kalma ihtimali daha fazla olacaktır. Benzer şekilde içsel pazarlama faaliyetleriyle yönetici ve çalışanlar arasında açılacak iletişim kanalları bireyleri örgütte tutma noktasında kritik bir rol oynayabilecektir. Nitekim olumlu bir iletişim altyapısına sahip işletmelerde çalışanların işlerinden daha fazla doyum almakta ve ayrılma niyetlerinin azalmakta olduğu aktarılmaktadır (Akkirman ve Harris, 2004; Ünler, Kılıç ve Çıray, 2014; Wilson, Dejoy, Vandenberg, Richardson ve McGrath, 2004). Bu ilişkiden yola çıkarak ilk hipotez şöyle geliştirilmiştir:

H1: İçsel pazarlama işten ayrılma niyetini negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

İçsel pazarlama; çalışanların örgüt istek ve hedefleri doğrultusunda hareket etmelerinin sağlanarak dışsal pazarlamada başarı sağlanması sürecidir (King ve Grace, 2005). Örgüte işgören seçiminde kurumun vizyon, misyon ve kültürüne uygun kişilerin seçilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde bir personel-örgüt uyumu sağlanabilir ve çalışan örgütün isteklerine cevap verebilir. Aynı şekilde çalışanlar da kendilerini ifade edebildikleri ve kendi kişisel değerlerine uygun örgütleri tercih edebildiklerinde o örgütün bir parçası haline gelebilirler. Bu çerçevede içsel pazarlama kavramında, tüm işletme işlevleri ve operasyonlarının entegrasyonunun önemli olduğu görülmektedir (Kesen, Turan ve Kutay, 2017).

İçsel pazarlamada amaçlardan biri özellikle yetkin çalışanları örgüte bağlamadır. Örneğin otel işletmeleri çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmaya göre içsel pazarlama karması elemanlarının duygusal bağlılık üzerinde olumlu etkileri olduğu bildirilmiştir (Atay, Soylu ve Yıldırım, 2017). Kuruma bağlılık ile çalışanlar örgütlerine karşı olumlu bir tutum geliştirirler ve tutumun temelinde işgören ile örgüt arasındaki uyum yatmaktadır (Taşkaya ve Şahin, 2011: 168). Yapılan bazı araştırmalara göre organizasyona karşı geliştirilen olumlu bağlılığın birey örgüt uyumuna olumlu yansımaları beklenebilir (Kristof-Brown, Zimmerman ve Johnson, 2005; Öcel, 2013; Seong, Hong ve Park, 2012). İçsel pazarlama anlayışı içerisinde işe alınan, eğitilen, motive edilen, iletişim becerisi artırılan personel, kurumsal yetkinliklerini arttırmış ve ortak kültürün oluşumuna olumlu katkı sağlamıştır (Ene, 2013: 69). Birey örgüt uyumu kavramında da bireyin kültürü ile örgütün kültürü arasındaki uyumluluğa vurgu yapılmaktadır (O'Reilly, Chatman ve Caldwell, 1991) ve bu kültürel benzeşme birey organizasyon uyumunu kolaylaştıracaktır.

Organizasyonda önemli bir kaynak olarak görüldüğünü algılayan ve işinde tatmin olan çalışanların organizasyonun değerlerini içselleştirme ihtimali daha fazladır.

İçsel pazarlama faaliyetlerinde kurum içi iletişime ve çalışan motivasyonuna önem verildiğinden (Yapraklı ve Özer, 2001:59) çalışanların örgüte olumlu bakış açıları artacak ve örgütleriyle aralarındaki farklardan ziyade ortak noktalara daha fazla odaklanarak örgüte uyum sağlama eğiliminde olacaklardır. Bu çerçevede çalışmanın ikinci hipotezi aşağıdaki gibi geliştirilmiştir:

H2: İçsel pazarlama birey örgüt uyumunu pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

Birey, üyesi olduğu örgüt ile ne kadar çok ortak paydalar oluşturursa örgütü ile o kadar uyumlu hareket edecektir. Böyle bir durumda bireyin kuruma bağlılığı güçlenecek dolayısıyla iş tatmini artacak ve işte kalmayı isteyecektir. Ancak bu durum negatif yönde yani uyumun sağlanamadığı boyutta gelişirse karşılıklı olarak olumsuz tutumlar ve bilişsel çatışmalar meydana gelebilecek, neticede de işten ayrılma niyeti oluşarak işten ayrılma eylemi gerçekleşebilecektir.

Birey örgüt uyumuna ilişkin yapılan bir meta analiz çalışmasında da birey örgüt uyumu ile işten ayrılma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bildirilmiştir (Verquer, Beehrve Wagner, 2003). Birey ile örgüt arasında sağlanmış bir uyum bireyleri örgütte tutacak ve örgütten ayrılmalarını engelleyecektir (Elfenbein, Angerve O'Reilly, 2007). Vandenberghe (1999) Belçika'da yaptığı çalışmada örgütüyle uyum sağladığını düşünenlerin işten ayrılma eğilimlerinin azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Diğer taraftan birey ile örgüt arasında bir fikir birliği ve ortak görüşün olmaması çalışanları örgütten uzaklaştırmada önemli bir rol oynayacaktır. Bu durumda çalışan, beklentilerinin örgüt tarafından karşılanmadığı algısına sahip olarak işten ayrılma niyetini güçlendirecektir (Chew ve Chan, 2008). Buradan hareketle birey örgüt uyumu ile işten ayrılma niyeti ilişkisine dair hipotez şöyle geliştirilmiştir:

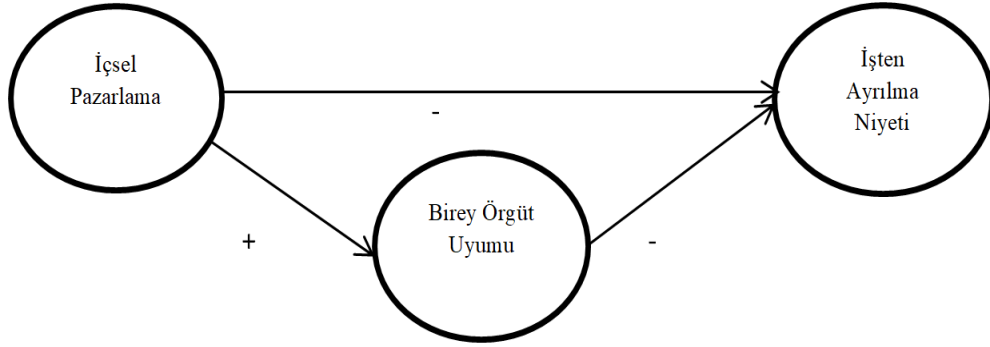
H3: Birey örgüt uyumu işten ayrılma niyetini negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

İçsel pazarlamanın işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde birey örgüt uyumunun aracılık etkisi olduğu düşünülmektedir. Bir başka ifadeyle içsel pazarlamanın birey örgüt uyumu sayesinde çalışanların işten ayrılma niyetlerini olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülebilir. Bu sebeple aracılık etkisine dair hipotez şöyle geliştirilmiştir:

H4: İçsel pazarlamanın işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde birey örgüt uyumunun aracılık rolü vardır.

Bu çalışmada ortaya konulan araştırma modeli Şekil 1'de gösterilmiştir. Modelde görüldüğü gibi içsel pazarlamanın birey örgüt uyumunu olumlu yönde

etkileyeceği düşünülürken işten ayrılma niyetini olumsuz yönde etkileyeceği değerlendirilmektedir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

3. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmanın bu bölümünde çalışmanın amacı, araştırmanın ölçekleri, araştırmanın ana kütlesi ve örnekleme, araştırmanın veri toplama ve analiz yöntemi ortaya konulmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye’de ve dünyada yapılan araştırmalar otelcilik sektöründe personel devir oranının oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Kaya, 2010). Bu sebeple turizm sektöründe kurumsal başarı en az diğer sektörlerde olduğu gibi insan faktörüne bağlıdır. Otel çalışanlarını kurumda tutabilmek için içsel pazarlama faaliyetleri ile birey- örgüt uyumunun rolünün araştırılması önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı otel çalışanlarının işten ayrılma eğilimlerinin üzerinde birey örgüt uyumu ve içsel pazarlama uygulamalarının etkilerini incelemektir. Literatürde bu üç ana değişken arasındaki etkileşimleri otel çalışanlarından oluşan bir örneklem üzerinde araştıran bir araştırmaya rastlanılmamış olması çalışmanın önemini daha da arttırmaktadır. Çalışmanın otel çalışanlarının işten ayrılma eğilimlerini yönetmek isteyen işletme yöneticilerine önemli ipuçları sunacağı düşünülmektedir.

3.2. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Araştırmada daha önceki çalışmalarda kullanılan ölçeklerden yararlanılmıştır. Çalışmada içsel pazarlama ölçeği, birey-örgüt uyumu ölçeği ve işten ayrılma niyeti ölçeği olmak üzere üç farklı ölçekten yararlanılmıştır. Aşağıda araştırmada kullanılan ölçeklere dair bilgiler sunulmuştur:

İçsel Pazarlama Ölçeği (İP): İşletmelerde gerçekleştirilen içsel pazarlama uygulamalarının kapsamını belirleyebilmek için Foreman ve Money (1995) tarafından

geliştirilmiştir. Ölçek, gelişim, ödüllendirme ve vizyon olarak sınıflandırılan üç boyuttan ve on beş maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin gelişim boyutunda sekiz, ödüllendirme boyutunda dört ve vizyon boyutunda üç madde yer almaktadır. “Bu kurum, çalışanlarına, inanabilecekleri bir vizyon sunar.” “Bu kurum, çalışanlarını iyi performans göstermeleri için hazırlar.”, “Bu kurumda, çoğunlukla, kurumun vizyonuna katkıda bulunan çalışanların performansları ölçülür ve ödüllendirilir.” maddeleri ölçek maddelerine örnek olarak gösterilebilir. Ölçeğin literatürde birden fazla sayıda Türkçe uyarlaması yer almaktadır. Bunlardan biri olan Koçaroğlu (2015) çalışmasında hizmet işletmelerinde içsel pazarlama ve hizmet kalitesini karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir. Bu çalışmanın hedef kitlesi de hizmet işletmelerinin en önemli örneklerinden biri olan otel işletmeleridir. Bu sebeple bu çalışmada Koçaroğlu (2015) tarafından uyarlanan içsel pazarlama ölçeği kullanılmıştır. Koçaroğlu (2015)’na göre içsel pazarlama ölçeğinin toplam güvenilirliği 0,94’dür. Ölçek maddelerinin hiç biri ters puanlanmamıştır. Maddeler, 1=Kesinlikle katılmıyorum ve 5=Tamamen katılıyorum arasındaki 5’li Likert tipinde hazırlanan ölçeklerle ölçülmüştür. Ölçekten alınan puanın fazlalılığı çalışanların içsel pazarlama algılarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Birey Örgüt Uyumu Ölçeği (BÖU): İşletmelerde işgörenlerin birey-örgüt uyumlarını belirleyebilmek için Netemeyer, Boles, McKee ve McMurrian (1997) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek dört maddeden oluşmaktadır. “Bu işletmenin değerleri ile kişisel değerlerimin uyumlu olduğunu düşünüyorum” maddesi dört maddeden birisine örnek olarak gösterilebilir. Birey örgüt uyumu ölçeği, Turunç ve Çelik (2012) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Turunç ve Çelik (2012) iş tatmini-kişî örgüt uyumu ve amire güven - kişî örgüt uyumu ilişkisinde dağıtım adaletinin düzenleyici rolünü incelemiştir. Turunç ve Çelik (2012) tarafından gerçekleştirilen açıklayıcı faktör analizi sonucunda BÖU ölçeğinin tek boyut ve dört maddeden oluştuğu ortaya konulmuştur. Ölçeğin faktör yükleri 0,71-0,85 değerleri arasında değişmektedir ve ölçeğin KMO analiz sonucu 0,78 iken, Barlett testi anlamlıdır (p=.000). Turunç ve Çelik (2012)’e göre BÖU ölçeğinin güvenilirliği 0.80’dir. Maddeler ters puanlanmamıştır ve 1=Kesinlikle katılmıyorum ve 5=Tamamen katılıyorum arasındaki 5’li Likert tipinde hazırlanan ölçeklerle ölçülmüştür. Ölçekten alınan puanın fazla oluşu çalışan tarafında birey örgüt uyumunun arttığını göstermektedir.

İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği (İAN): İşgörenlerin işten ayrılma eğilimlerini belirleyebilmek için Wayne, Shore ve Linden (1997: 97) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek üç maddeden oluşmaktadır. “Daha iyi bir iş bulur bulmaz bu işten ayrılacağım” maddesi bu beş maddeden birisine örnek olarak gösterilebilir. İAN ölçeği Küçükusta (2007: 156) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Yazar çalışmasında, konaklama işletmelerinde çalışma yaşamı kalitesinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini

incelemiştir. Çalışmasında gerçekleştirilen açıklayıcı faktör analizi neticesinde 2 madde ölçekten çıkarılmıştır. Tek boyut ve üç maddeden oluşan İAN ölçeğinin açıklanan toplam varyansı % 61.9 ve ölçeğinin güvenilirliği 0,69'dur. Ölçek tek boyutludur ve maddeler ters puanlanmamıştır. Maddeler, 1=Kesinlikle katılmıyorum ve 5=Tamamen katılıyorum arasındaki 5'li Likert tipinde hazırlanan ölçeklerle ölçülmüştür. Ölçekten alınan puanın yüksekliği işgörenlerin işten ayrılma niyetinin güçlendiğini göstermektedir.

3.3. Örneklem, Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Çalışmanın ana kütesini Kuşadası ve çevresinde faaliyet gösteren otellerin çalışanları oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme yönteminin kullanıldığı çalışmada gönüllü katılımcılar araştırmaya katılmışlardır. Araştırmada, ele alınan değişkenler arasındaki nedensel ilişkinin test edilebileceği ve araştırmanın kuramsal bağlamına uygun bir kitle olması noktasından hareketle, toplam 240 otel çalışanına anket formları ulaştırılmıştır. Bu anketlerin 218'i geri toplanmıştır. Eksik doldurulduğu belirlenen 17 anket değerlendirme dışında bırakılarak 201 adet anket değerlendirmeye alınmıştır. Tavşancıl (2002)'a göre örneklemin büyüklüğü, madde ya da faktör sayısı gibi çeşitli ölçütler dikkate alınarak tahmin edilmektedir. Genel olarak örneklem büyüklüğünün ölçekteki madde sayısının 5-10 katı kadar olması istenmektedir (Akgül, 2005; Şencan, 2005). Kline (1994) ise mutlak ölçüt olarak 200 kişilik örneklemin yeterli olacağını, ancak büyük örneklerle çalışmanın daha uygun olacağını altını çizmektedir. Bu çalışmanın anketinde toplamda 22 madde yer almaktadır. 201 kişilik örneklemin madde sayısının 5 ile 10 katı arasında yer aldığından örneklem sayısının yeterli olduğu ifade edilebilmektedir.

Çalışmada veri toplamak için anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde organizasyonda gerçekleştirilen içsel pazarlama uygulamalarına, çalışanların birey örgüt uyumlarına ve çalışanların işten ayrılma eğilimlerine ilişkin sorular yer alırken, ikinci bölümde ise çalışanların demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır. Anket formu katılımcılara elden teslim edilerek doldurmaları istenmiştir.

Veri toplama araçlarından elde edilen verilerin normal dağılıma uygunluğu basıklık ve çarpıklık testi ile test edilmiştir. Basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olması arzulanmaktadır. Bununla birlikte -2 ile +2 arasındaki değerlerin de kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu ifade edilmektedir (Karaatlı, 2006; Kunnan, 1998). Ölçeklerdeki maddelerin basıklık skorlarının -1,550 ile ,875 arasında, çarpıklık skorlarının ise -1,103 ile ,170 arasında olduğu gözlemlenmiştir. Buradan hareketle verilerin normal dağılıma sahip olduğu ifade edilebilir. Araştırmadan elde edilen veriler,

SPSS istatistiksel paket programı vasıtasıyla analiz edilmiştir. Analizlerde açıklayıcı faktör analizleri, güvenilirlik analizleri, korelasyon ve regresyon analizlerinden yararlanılmıştır.

4. Bulgular

Bu bölümde katılımcıların demografik özellikleri, ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlikleri ve ileri sürülen hipotezlerin sonuçları yer almaktadır.

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların demografik özellikleri bazı faktörlere göre incelenmiştir. Buna göre ankete katılanların çoğunluğu %56,7 ile kadınlardır. Ankete katılan kişilerin çoğunluğunun eğitim seviyesi %48,3 ile lisedir. Bu oranı %18,9 ile lisans, %14,9 ile ilköğretim ve ön lisans ve %3 ile lisansüstü seviyesi takip etmektedir. Ankete katılanların çoğunluğunun yaş aralığı %36,8 oranı ile 26-35 yaş grubudur. Bu oranı %28,4 ile 36-45 yaş aralığı, %25,19 ile 18-25 yaş aralığı, %9 ile 45 yaşından fazla olan yaş aralığı takip etmektedir. Ankete katılım gösteren kişilerin çoğunluğunun kurumdaki hizmet yılı %33,8 oranıyla 2-5 yıl arası çalışanlardır. Bu oranı %24,4 ile 6-10 yıl çalışanlar, %20,4 ile 11-20 yıl çalışanlar takip etmektedir. Ankete katılanların büyük bir çoğunluğu (%73,1) ilk seviye çalışanlardır. Bu oranı %18,9 ile ara seviye çalışanlar ve %8 ile üst düzey çalışanlar takip etmektedir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

		Frekans	%	Kümülatif %
Cinsiyet	Kadın	114	56,7	56,7
	Erkek	87	43,3	100
	Toplam	201	100	
Eğitim	İlköğretim	30	14,9	14,9
	Lise	97	48,3	63,2
	Ön lisans	30	14,9	78,1
	Lisans	38	18,9	97,0
	Lisansüstü	6	3,0	100,0
	Toplam	201	100	
Yaş	18-25	52	25,9	25,9
	26-35	74	36,8	62,7
	36-45	57	28,4	91,0
	45+	18	9,0	100,0
	Toplam	201	100	
Kurumda Çalışma Yılı	0-1	36	17,9	17,9
	2-5	68	33,8	51,7

	6-10	49	24,4	76,1
	11-20	41	20,4	96,5
	20+	7	3,5	100,0
	Toplam	201	100,0	
Kurumdaki Pozisyon	Üst Kademe	16	8,0	8,0
	Ara Kademe	38	18,9	26,9
	Çalışan	147	73,1	100,0
	Toplam	201	100,0	

4.2. Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenirliliği

Çalışmada yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda içsel pazarlama ölçeğinin tek boyutlu yapıda oluştuğu görülmüştür. Analiz neticesinde, birinci bileşenin özdeğerinin (6,95) ikinci bileşene ait özdeğerden (1,87) en az üç kat yüksek olması ve ikinci (1,87) ve üçüncü (1,10) özdeğerler arasında çok fazla bir farkın olmaması ölçeğin tek boyutlu yapıya uygun olduğunu göstermektedir (Lord, 1980).

Tek boyuttan oluşan içsel pazarlama ölçeği için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem büyüklüğü değeri 0,86 iken Barlett Küresellik testi sonuçları anlamlıdır ($X^2=1394,411$ ve $p<0,00$). Dolayısıyla verilerin faktör analizine uygun olmadığını belirten sıfır hipotezi reddedilmiştir. Hair, Black, Babin ve Anderson (2010) tarafından eşkökenlik değerinin en az 0,5 olması önerilmektedir. Bu sebeple eşkökenlilik değeri düşük olan üç adet madde (madde 8, madde 9 ve madde 12) analizden çıkarılmıştır.

İçsel pazarlama ölçeğinin 12 maddesi toplam varyansın %50,1'ini açıklamaktadır. Scherer, Luther, Wiebe ve Adams (1988) toplam açıklanan varyans oranının % 40 ile % 60 arasında olmasının ideal olduğunu belirtirken, Yaşlıoğlu (2017: 77) ise toplam açıklanan varyans oranının en az %50 olması gerektiğini belirtmiştir. Faktör yüklerinin değerlerinin ise 0.59-0.82 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Sonuçlar Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. İçsel Pazarlama Ölçeği İçin Faktör Analizi Sonuçları

İçsel Pazarlama Ölçeği Maddeleri	Faktör Yükleri
İçsel Pazarlama 1	.820
İçsel Pazarlama 2	.783
İçsel Pazarlama 3	.756
İçsel Pazarlama 4	.742
İçsel Pazarlama 5	.715
İçsel Pazarlama 6	.698
İçsel Pazarlama 7	.693
İçsel Pazarlama 10	.693
İçsel Pazarlama 11	.658

İçsel Pazarlama 13	.656
İçsel Pazarlama 14	.655
İçsel Pazarlama 15	.593

Birey örgüt uyum ölçeği için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem büyüklüğü değeri 0,73 iken Barlett Küresellik testi sonuçları anlamlıdır ($X^2= 323, 129$ ve $p<0,00$). Dolayısıyla % 0.99 anlamlılık düzeyinde verilerin faktör analizine uygun olmadığını belirten sıfır hipotezi reddedilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü yapısı doğrulanmıştır. Ölçekten hiçbir madde çıkarılmamıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre dört maddeden oluşan tek faktör toplam varyansın %67'sini açıklamaktadır. Faktör yüklerinin değerleri 0,75-0,86 arasında değişmektedir. Sonuçlar Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Birey Örgüt Uyumu Ölçeği İçin Faktör Analizi Sonuçları

Birey Örgüt Uyumu Ölçeği Maddeleri	Faktör Yükleri
Birey Örgüt Uyumu 1	0,856
Birey Örgüt Uyumu 2	0,832
Birey Örgüt Uyumu 3	0,825
Birey Örgüt Uyumu 4	0,748

İşten ayrılma niyeti ölçeği için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem büyüklüğü değeri 0,73 iken Barlett Küresellik testi sonuçları anlamlıdır ($X^2= 331, 328$ ve $p<0,00$). Dolayısıyla % 0.99 anlamlılık düzeyinde verilerin faktör analizine uygun olmadığını belirten sıfır hipotezi reddedilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü yapısı doğrulanmıştır. Ölçekten hiçbir madde çıkarılmamıştır. Üç maddeden oluşan tek faktör toplam varyansın % 81'ini açıklamaktadır. Faktör yüklerinin değerleri 0,87-0,92 arasında değişmektedir. Sonuçlar Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği İçin Faktör Analizi Sonuçları

İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği Maddeleri	Faktör Yükleri
İşten Ayrılma Niyeti 1	0,922
İşten Ayrılma Niyeti 2	0,903
İşten Ayrılma Niyeti 3	0,873

Değişkenlere ait ortalama, standart sapma ve güvenilirlik değerleri ise Tablo 5'te sunulmuştur. İlgili tabloda görüldüğü gibi ortalaması en yüksek olan değişken birey örgüt uyumudur. Her bir ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değerlerinin ise literatürde kabul gören 0,7 değerinin üstünde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre ölçeklerin güvenilir olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Değişkenlere Ait Ortalama, Standart Sapma ve Güvenirlik Değerleri

Değişkenler	Ort.	S.S.	Cronbach Alpha
İçsel pazarlama	3,610	0,790	0,900
Birey örgüt uyumu	3,700	0,890	0,830
İşten ayrılma niyeti	2,800	1,360	0,880

Değişkenler arasındaki doğrusal ilişkilerin yönü ve şiddetini belirlemek için korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Çalışmada korelasyon değerleri için Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmış ve ilgili değerler Tablo 6'da verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi değişkenler arasında orta veya zayıf derecede ilişkiler bulunmaktadır.

Tablo 6. Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	Birey Örgüt Uyumu	İçsel Pazarlama	İşten Ayrılma Niyeti
Birey Örgüt Uyumu	1		
İçsel Pazarlama	0,686**	1	
İşten Ayrılma Niyeti	-0,152*	-0,141*	1

** p<0.01 (2-tailed); * p<0.05 (2-tailed).

İçsel pazarlama ve birey örgüt uyumu arasında pozitif, anlamlı ve güçlü ($r=0,686$, $p<0,05$) bir ilişki bulunmaktadır. İçsel pazarlama ve işten ayrılma niyeti arasında negatif, anlamlı ve zayıf ($r=-0,141$; $p<0,05$) bir ilişki bulunmaktadır. Birey örgüt uyumu ve işten ayrılma niyeti arasında negatif, anlamlı ve zayıf bir ilişki ($r=-0,152$; $p<0,05$) bulunmaktadır.

4.3. Hipotez Testi Sonuçları

Araştırmada belirlenen hipotezlerin sınanması için regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. İçsel pazarlamanın birey örgüt uyumu ve işten ayrılma niyeti üzerine etkileri ile birey örgüt uyumunun aracılık rolü, Tablo 7'de ortaya konan değerlerle analiz edilebilmektedir.

Birey örgüt uyumu değişkeninin aracılık rolünü açıklamak amacıyla, Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen üç aşamalı hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen yöntem göre, aracılık etkisinden söz edilebilmesi için üç kriterin sağlanması gerekmektedir. Birinci kriter göre, içsel pazarlama değişkeninin birey örgüt uyumu değişkenine anlamlı bir etkisi olmalıdır. İkinci olarak, içsel pazarlama değişkeninin işten ayrılma niyeti değişkenine anlamlı bir etkisi olmalıdır. Üçüncü olarak ise, birey örgüt uyumu değişkeninin içsel pazarlama ve işten ayrılma değişkeni arasındaki ilişkiye olan etkisi incelenmelidir. Birey örgüt uyumu değişkeni regresyon analizine bağımsız değişken olarak eklendikten sonra, birey örgüt uyumunun işten ayrılma değişkeni üzerindeki anlamlı etkisi var iken, içsel pazarlama değişkeninin işten ayrılma değişkeni üzerindeki etkisi anlamsızlaşırsa tam aracılık etkisinin olduğu, içsel pazarlama değişkeninin işten ayrılma değişkeni üzerindeki etkisi azalır kısmi aracılık etkisi olduğu söylenecektir.

Tablo 7. Regresyon Analizi Sonuçları

Modeller	Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değ: İşten Ayrılma Niyeti		Bağımlı Değ: Birey Örgüt Uyumu	
		Std.β	p	Std.β	p
Model 1 (R ² =0.19)	İçsel Pazarlama	-0,243	0,046*	-	-
Model 2 (R ² =0.470)	İçsel Pazarlama	-	-	0,778	**
Model 3 (R ² =0.1)	Birey Örgüt Uyumu	-0,232	0,031*	-	-
Model 4 (R ² =0.025)	İçsel Pazarlama	-0,119	0,475	-	-
	Birey Örgüt Uyumu	-0,159	0,278	-	-

**p<.001; *p<.05

Araştırmada hipotezlerin test edilmesi için 4 farklı regresyon modeli kurulmuştur. Birinci modelde içsel pazarlama değişkeninin işten ayrılma niyeti değişkenini negatif ve anlamlı olarak etkilediği görülmüştür ($\beta=-0,243$; $p=0,046<0,05$). İkinci modelde içsel pazarlama değişkeninin birey örgüt uyumu değişkenine olan etkisi araştırılmıştır. Analiz sonucunda içsel pazarlama değişkeninin birey örgüt uyumu değişkenini pozitif ve anlamlı olarak etkilediği ($\beta =0,778$; $p<0,00$) tespit edilmiştir. Model 3'te birey örgüt uyumu değişkeninin işten ayrılma niyeti değişkeni üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Buna göre, birey örgüt uyumu değişkeninin işten ayrılma niyeti değişkeni üzerinde negatif ve anlamlı ($\beta =-0,232$; $p=0,031<0,05$) bir etkisi olduğu görülmüştür. Son olarak Model 4'te içsel pazarlama değişkeni ve aracılığı araştırılan birey örgüt uyumu değişkeni birlikte bağımsız değişken olarak analize tabi tutulmuş ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerine bakılmıştır. Analiz sonucunda, aracı değişken olarak düşünülen birey örgüt uyumunun işten ayrılma niyeti değişkeni üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ($\beta =-0,243$; $p=0,278>0,05$) görülmüştür. Üçüncü koşul sağlanmadığından, birey örgüt uyumu değişkeninin aracılık etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu bilgiler ışığında tüm hipotezlerin kabul/ret sonuçları Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Hipotez Testleri Sonuçları

Hipotezler	Sonuçlar
H ₁ : İçsel pazarlama işten ayrılma niyetini negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir.	Kabul
H ₂ : İçsel pazarlama birey örgüt uyumunu pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir	Kabul
H ₃ : Birey örgüt uyumu işten ayrılma niyetini negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir.	Kabul
H ₄ : İçsel pazarlamanın işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde birey örgüt uyumunun aracılık etkisi vardır.	Ret

5.Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı içsel pazarlamanın birey örgüt uyumu ile işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerini otel çalışanları üzerinde yapılan nicel bir çalışmayla analiz

etmektedir. Araştırma değişkenleri arasındaki etkileşimlerin ilk defa araştırılmasıyla çalışmanın literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

Elde edilen bulgulara göre içsel pazarlama birey örgüt uyumunun sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. İçsel pazarlama, çalışanların örgütsel program ve uygulamalara katılımını sağlamak ve çalışanların işlerine bağlılıklarını arttırmaktadır. İçsel pazarlama uygulamalarının sonucunda örgütsel kararlara katılan çalışanlar kendi fikirlerini örgüt içerisinde uygulama alanı bulabileceklerdir. Bu süreçte bireyler kendi değerlerinin örgütsel uygulamalara yansıdığını gördüklerinde örgütleri ile uyum halinde olduklarına yönelik algıları güçlenecektir. Çünkü örgütleri, çalışanların inanç ve değer yargılarına uygun hareket ederek çalışan-örgüt uyumunu önemseyen mesajını verebilecektir. Diğer taraftan içsel pazarlamada çalışanların kendi aralarında koordinasyonuna ve örgütün tüm çalışanlarca bir bütün olarak geliştirilmesine önem verilmektedir. Dış müşterilerin tatmin edilmesi için örgüt içinde birey ve grupların hem kendi aralarında hem de örgütle uyum içinde hareket etmelerine ihtiyaç duyulacaktır ve bu ihtiyaç içsel pazarlama yaklaşımını benimsemeye karşılanabilecektir.

İçsel pazarlama anlayışının hâkim olduğu örgütlerde birey örgüt uyumunun personel seçim aşamasında sağlanması hedeflenmektedir. Uyum teorisine göre taraflar kendi değerlerine, beklentilerine, yeteneklerine, alışkanlıklarına yakın olanı tercih etmektedirler (Nadler ve Tushman, 1980; Chatman, 1991). Yani içsel pazarlama yaklaşımını benimseyen personel birimleri kendi örgütsel değerlerine uyum sağlayabilecekleri işe yerleştirecektir. Bireyleri işe aldıktan sonra ise insan kaynakları birimlerinin birincil hedeflerinden biri örgütsel sosyalleşmeyi sağlamaktır çünkü bireyin kuruma alışmasının hedeflendiği sosyalleşme sürecinin birey örgüt uyumunu etkilediği ifade edilmektedir (Devasagayam, Buff, Aurand ve Judson, 2010; Tepeci, 2001).

İçsel pazarlama yaklaşımı ile yapılan ödüllendirme faaliyetleri, çalışanların kurumlarıyla bütünleşmesinde katalizör görevi görecektir. Performansı yüksek bir çalışanın çalışmasının karşılığını görmesi, kuruma karşı bağlılığını arttıracak gibi zamanla kurumsal kültür ve değerleri içselleştirmesini de sağlayacaktır. Nitekim Armstrong ve Brown'un (2006: 9) da belirttiği gibi ödül uygulamalarında güdülen amaçlardan bir tanesi, kurum hedefleri ve çalışan değerlerini uyumlu hale getirmektir.

İçsel pazarlama yaklaşımında güdülen amaçlardan bir diğeri örgütün ortaya koyduğu vizyonun çalışanlar tarafından sahiplenilmesidir. Kurum içerisinde paylaşılan bir vizyonun varlığı paydaşların uyumunu arttıracak ve sinerji oluşturulabilecektir. Çalışanlar örgütün vizyonunu anladıkları zaman hedef birlikteliklerini ve uyumlarını sağlama yönünde daha fazla işbirliği içerisinde olacak ve değişime daha az direnç sergileyeceklerdir (Çiçek, 2018: 28). Bu gibi noktalardan hareketle işletmede karar alan

birimlerin işletme adına yapacakları en güzel uygulamalardan biri, birey örgüt uyumunu arttırmak için içsel pazarlama anlayışını işletmede hâkim kılmalarıdır.

Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuca göre, içsel pazarlama faaliyetleri çalışanları örgüte daha fazla bağlamakta, birey ile örgüt arasındaki uyumu arttırmakta ve bunun sonucunda da çalışanlarda işten ayrılma niyetlerinin oluşumu engellenebilmektedir. İşten ayrılma niyeti olmayanların ise işten ayrılma davranışını gerçekleştirme ihtimalleri daha da azalmaktadır. Bu noktada işletme yöneticilerine ve insan kaynakları birimlerine önerilen, içsel pazarlama anlayışının tüm örgütte güçlenmesini sağlama ve böylece örgütün özellikle yetkin personelleri kaybetmesini engellemeleridir.

Rahim ve Aref (2014)'in de çalışmasında ortaya koyduğu gibi beklentilere uygun olarak bu çalışmada da, birey örgüt uyumunun işten ayrılma niyetini olumsuz yönde etkilediği gözlemlenmiştir. İşletme değerleri ile çalışanların değerlerini uyumlaştırabilen örgütlerin, işletmenin verimini olumsuz yönde etkileyebilecek işten ayrılmaları azaltması beklenmektedir. Birey örgüt uyumunun sağlanmasıyla çalışanların örgüte bağlanması kolaylaşacak ve beraberinde çalışanlarda işte kalma eğilimi artacaktır. Sonuç olarak çalışanlarda oluşan örgütsel uyum algısının çalışanları mevcut işyerlerinde kalmaya yönelteceği ifade edilebilir.

Çalışmada, içsel pazarlamanın işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde birey örgüt uyumunun aracılık etkisi araştırılmıştır. Elde edilen sonuca göre birey örgüt uyumunun aracılık rolü bulunmamaktadır. Buna göre içsel pazarlama faaliyetleri birey örgüt uyumu aracılığıyla işten ayrılma niyetini zayıflatmada önemli bir rol oynamamaktadır.

6.Araştırmanın Kısıtları

Bu çalışmada zaman kısıtı sebebi ile az sayıda örneklem ile çalışılmıştır. Daha büyük örneklem ile daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilecektir. Diğer taraftan otelcilik sektörünün yanında daha farklı sektör çalışanları üzerinde araştırmalar yapılması daha genellenebilir sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Benzer şekilde araştırmacılara gelecekteki çalışmalarda Kuşadası örneğinin genişletilerek diğer bölgelerde de çalışmalar yürütmeleri tavsiye edilmektedir. Bunlarla birlikte sonraki çalışmalarda modelin anlamlılığını arttırabilecek yeni faktörler araştırma modeline eklenebilir. Gelecekte cevaplanması gereken sorulardan bir diğerinin ise içsel pazarlamanın hangi değişkenler aracılığıyla işten ayrılma niyetini zayıflatmada önemli rolünün olduğunun ortaya konmasıdır.

Kaynakça

- Akduman, G. (2020), “İşe Alım Sürecinde Benzerlik Etkisi: Aday ile Değerlendirici Arasındaki Kişilik Benzerliğinin Değerlendirme ve Seçim Üzerindeki Rolü”, *Journal of Behavior at Work (JB@W)*, 5(1), 26-37.
- Akgül A. (2005). *Faktör analizi. Tıbbi Araştırmalarda İstatistiksel Analiz Teknikleri SPSS uygulamaları*. Ankara: Emek Ofset.
- Armstrong, M. ve Brown, D. (2006), *Strategic Reward: Making it Happen*, London: Kogan Page Limited.
- Aydoğan, E. (2004), “İleri İmalat Teknolojileri ve Toplam Kalite Yönetimi Arasındaki İlişkiler ve Bir Alan Araştırması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4, 25-45.
- Akkirman, A.D. ve Harris, D.L. (2004), “Organizational Communication Satisfaction in the Virtual Workplace”, *The Journal of Management Development*, 24(5/6), 397.
- Arthur Jr, W., Bell, S. T., Villado, A. J. ve Doverspike, D. (2006), “The Use of Person-Organization Fit in Employment Decision Making: An Assessment of its Criterion-Related Validity”, *Journal of Applied Psychology*, 91(4), 786.
- Atay, L.,Soylu, Y. ve Yıldırım, H. M. (2017), “Otel İşletmelerinde Uygulanan İçsel Pazarlama Faaliyetlerinin Çalışanların Duygusal Bağlılık Tutumlarına Etkisi: Çanakkale Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49), 531-541.
- Bailey, A. A., Albassami, F. ve Al-Meshal, S. (2016), “The Roles of Employee Job Satisfaction and Organizational Commitment in The Internal Marketing-Employee Bank Identification Relationship”, *International Journal of Bank Marketing*, 34(6), 821-840.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986), “The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations”, *Journal Of Personality And SocialPsychology*, 51(6), 1173.
- Berry, L. L., Hensel, J. S., ve Burke M. C. (1976), “Improving Retailer Capability for Effective Consumerism Response”, *Journal Retail*, 52(3), 3-14.
- Berry, L. L. (1981), “The Employee as Customer”, *Journal of retail banking*, 3(1), 33-40.
- Berry, L. ve Parasuraman, A. (1991), *Marketing Services: Competing Through Quality*, New York, FreePress.
- Bowen, D. E., Ledford, G. E. ve Nathan, B. R. (1991), “Hiring for the Organization, Not the Job”, *The Executive*, 5(4), 35-51.
- Caruana, A. ve Calleya, P. (1998), “The Effect of Internal Marketing on Organizational Commitment Among Retail Bank Managers”, *International Journal of Bank Marketing*, 16(2/3), 108-116.
- Chang, C.P. ve Chang W.C. (2008), “Internal Marketing Practices And Employees Turnover Intentions in Tourism and Leisure Hotels”, *The Journal of Human Resource and Adult Learning*, 4(2),161-172.
- Chatman, J.A. (1991), “Matching People and Organizations: Selection and Socialization in Public Accounting Firms”, *Administrative Science Quarterly*, 36(3), 459-84.
- Chew, J. ve Chan, C. C. A. (2008), “Human Resource Practices, Organizational Commitment and Intention To Stay”, *International Journal of Manpower*, 29, 503-522.
- Conduit J. ve Mavondo F.T. (2001), “How Critical is Internal Customer Orientation to Market Orientation”, *Journal of Business Research*. 51(January), 11-24.
- Cooper-Thomas, H. D., Van Vianen, A. ve Anderson, N. (2004), “Changes in Person-Organization Fit: The Impact of Socialization Tactics on Perceived And Actual P-O Fit”, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 13(1), 52-78.

- Çiçek, I. (2018), *Özdeşleşme ve Kişi-Örgüt Uyumunun Sağlanmasında Kurum Kültürü ve Organizasyonel Yapı Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Devasagayam, P. R., Buff, C. L., Aurand, T. W. ve Judson, K. M. (2010), "Building Brand Community Membership Within Organizations: A Viable Internal Branding Alternative?", *The Journal of Product and Brand Management*, 19, 210-217.
- Egan, T. M., Yang, B., ve Bartlett, K. R. (2004), "The Effects of Organizational Learning Culture and Job Satisfaction on Motivation To Transfer Learning and Turnover Intention", *Human Resource Development Quarterly*, 15(3), 279-301.
- Elfenbein, H. A. ve Charles A. O'Reilly. (2007), "Fitting in: The Effects of Relational Demography and Person-Organization Fit on Group Process and Performance", *Group & Organization Management*. 32(1), 109-42.
- Ene, S. (2013), "İçsel Pazarlamaya Yönelik Olarak Çalışanların Pazarlama Kültürünün Oluşturulmasının İşletme Performansını Arttırmadaki Rolü", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 5(10), 67-90.
- Fan, X. ve Stephen A. S. (2005), "Sensitivity of Fit Index to Misspecified Structural or Measurement Model Components: Rationale of Two-Index Strategy Revisited", *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 12(3), 343-367.
- Foreman, S. K. ve Money, A. H. (1995), "Internal Marketing: Concepts, Measurement and Application", *Journal of Marketing Management*, 11(8), 755-768.
- George, W. R. (1977). "The Retailing of Services A Challenging Future. *Journal Retail*", 53(3), 85-98.
- Grönroos C. (1994), "From Scientific Management to Service Management", *International Journal of Service Industry Management*, 5(2), 5-20.
- Grönroos, C. (2006), "Adopting a Service Logic for Marketing", *Marketing Theory*, 6(3), 317-333.
- Hair, J. F. J., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2010), *Multivariate Data Analysis (Seventh Edition)*, PrenticeHall.
- Hwang, I. ve Chang, H. (2009), "Work Climate Perception and Turnover Intention among Korean Hospital Staff", *International Nursing Review*, 56(1), 73-80.
- Karaatlı, M. (2006). *Verilerin Düzenlenmesi ve Gösterimi, SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, (Ed.: Şeref Kalaycı), İkinci Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaya, İ. (2010), "Otel İşletmelerinde İşgörenlerin İş Tatminini Etkileyen İş Bırakma Eğilimi", *Journal of the Çukurova University Institute of Social Sciences*, 19(2).
- Kelemen, M. ve Pappasolomou-Doukakis, I. (2004), "Can Culture Be Changed? A Study of Internal Marketing", *The Service Industries Journal*, 24(5), 121-135.
- Kesen, M. Turan, P.M. ve Kutay, N. (2017), "The Effects of Internal Marketing on Organizational Trust: A Research in Hotel Industry", *Business ve Management Studies: An International Journal*, 5(4): 23-38.
- Kim, J. S., Song, H. J. ve Lee, C. K. (2016), "Effects of Corporate Social Responsibility and Internal Marketing on Organizational Commitment and Turnover Intentions", *International Journal of Hospitality Management*, 55, 25-32.
- King, C. ve Grace, D. (2005), "Exploring the Role of Employees in The Delivery of the Brand: A Case Study Approach", *Qualitative Market Research: An International Journal*, 8(3), 277-295.
- Kline, P. (1994). *An Easy Guide to Factor Analysis*. New York: Routledge.
- Koçaroğlu, M. O. (2015), *Hizmet İşletmelerinde İçsel Pazarlama ve Hizmet Kalitesinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi: Pamukkale Üniversitesi Spor Merkezi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

- Koçak, D. ve Yücel, İ. (2018), “Algılanan Örgütsel Destek İle İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide Duygusal Bağlılığın Aracı Etkisinin İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(3), 683-704.
- Kotler, P. ve Armstrong, G., (1991). *Principles of Marketing*. Englewood Cliffs, NJ:Prentice Hall.
- Kristof-Brown, A. L., Zimmerman, R. D. ve Johnson, E. C. (2005), “Consequences of Individual’s Fit at Work: A Meta-Analysis of Person-Job, Person-Organization, and Person-Supervisor Fit”, *Personnel Psychology*, 58(2): 281–342.
- Kunnan, A. J. (1998). “An Introduction to Structural Equation Modelling for Language Assessment Research”, *Language Testing*, 15(3), 295-332.
- Küçükusta, D. (2007). *Konaklama İşletmelerinde İş-Yaşam Dengesinin Çalışma Yaşamı Kalitesi Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Lings, I. N. ve Greenley, G. E. (2005), “Measuring Internal Marketing Orientation”, *Journal of Services Research*, 7(3), 290–305.
- Lord, F. M. (1980), *Applications of Item Response Theory to Practical Testing Problems*. Hillsdale, NJ: Erlbaum
- Moynihan, D. P. ve Pandey, S. K. (2008), “The Ties That Bind: Social Networks, Person-Organization Value Fit, and Turnover Intention”, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(2), 205-227.
- Nadler, D. ve Tushman, M. (1980), “A Model for Diagnosing Organizational Behavior”, *Organizational Dynamics*, 9(2), 35-51.
- Netemeyer, R. G., Boles, J. S., McKee, D. O., ve McMurrian, R. (1997), “An Investigation Into the Antecedents of Organizational Citizenship Behaviors in A Personal Selling Context”, *The Journal of Marketing*, 85-98.
- O’Reilly, C. A., Chatman, J. ve Caldwell, D. F. (1991), “People and Organizational Culture: A Profile Comparison Approach to Assessing Person–Organization Fit”, *The Academy of Management Journal*, 34, 487–516.
- Öcel, H. (2013), “Örgüt Kimliğinin Gücü, Algılanan Örgütsel Prestij ve Kişi-Örgüt Uyumu ile Bağlamsal Performans Arasındaki İlişkiler: Örgütsel Bağlılığın Aracı Rolü”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(71), 37.
- Özdamar, K. (2017). *Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi IBM SPSS AMOS ve Minitab Uygulamalı*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Rahim Nia, F., ve Aref, M. (2014), “The Effect of Internal Marketing and Job Rotation on Nurses’ Turnover Intention.”, *Iran Journal of Nursing*, 27(89), 50-60.
- Rusbult, C. E., Farrell, D., Rogers, G. ve Mainous, A. G. (1988), “Impact of Exchange Variables on Exit, Voice, Loyalty, and Neglect: An Integrative Model of Responses to Declining Job Satisfaction”, *Academy of Management Journal*, 31(3), 599-627.
- Sharma, S., Mukherjee, S., Kumar, A. ve Dillon, W. R. (2005), “A Simulation Study to Investigate the Use of Cut Off Values for Assessing Model Fit in Covariance Structure Models”, *Journal of Business Research*, 58(7), 935-943.
- Scherer, R. F., Luther, D. C., Wiebe, F. A. ve Adams, J. S. (1988), “Dimensionality of Coping: Factor Stability Using the Ways of Coping Questionnaire”, *Psychological Reports*, 62(3), 763-770.
- Schneider, B. (1987), “The People Make the Place”, *Personnel Psychology*, 40, 437-453.
- Selden, Sally C. ve Donald P. M. (2000), “A Model of Voluntary Turnover in State Government”, *Review of Public Personnel Administration*. 20(2), 63–74.
- Seong, J. Y., Hong, D. S., ve Park, W. W. (2012), “Work Status, Gender, and Organizational Commitment Among Korean Workers: The Mediating Role of Person-Organization Fit”, *Asia Pacific Journal of Management*, 29(4), 1105-1129.

- Şencan H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Serçeoğlu, N., Işık, Z. ve Çetinkaya, M.Y. (2016), “İşyeri Zorbalığının İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Çalışan Personel Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 1099-1109.
- Silverthorne, C. (2004), “The Impact of Organizational Culture and Person-Organization Fit on Organizational Commitment and Jobs Satisfaction in Taiwan”, *Leadership ve Organization Development Journal*, 25(7), 592-599.
- Taşkaya, S. ve Şahin, B. (2011), “Hastane Çalışanlarının Kişisel Özellikleri ile Örgütsel Adalet Algularının Örgüte Bağlılık Düzeyleri Üzerine Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli İle Değerlendirilmesi”, *HÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 165-185.
- Tavşancıl, E. (2002), *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Taylor, S. L. ve Cosenza, R. M. (1997), “Internal Marketing can Reduce Employee Turnover”, *Supervision*, 58, 3-5.
- Tepeci, M. (2001), *The effect of Personal values, Organizational Culture, and Person– Organization Fit On Individual Outcomes in the Restaurant Industry*. Unpublished doctoral dissertation, The Pennsylvania State University, Pennsylvania.
- Tett, R. P. ve Meyer, J. P. (1993), “Job Satisfaction, Organizational Commitment, Turnover İntention: Path Analyses Based On Meta-Analytic Findings”, *Personnel Psychology*, 46, 259–293.
- To, W. M., Martin Jr, E. F., ve Yu, B. T. W. (2015), “Effect of Management Commitment to Internal Marketing on Employee Work Attitude”, *International Journal of Hospitality Management*, 45, 14–21.
- Turunç, Ö. ve Çelik, M. (2012), “İş Tatmini-Kişi Örgüt Uyumu ve Amire Güven-Kişi-Örgüt Uyumu İlişkisinde Dağıtım Adaletinin Düzenleyici Rolü”, *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 14(2), 57-78.
- Ünler, E., Kılıç, B., ve Çıray, J. C. (2014), “İletişim İkliminin, İş Doyumu ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisine Etkisi”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(41). 237-250.
- Vandenbergh, C. (1999), “Organizational Culture, Person-Culture Fit, and Turnover: A Replication in The Health Care Industry”, *Journal of Organizational Behavior*, 20, 175–84.
- Verquer, Michelle L., Terry A. Beehr ve Stephen H. Wagner. (2003), “A Meta-Analysis of Relations Between Person-Organization Fit Research and Work Attitudes”, *Journal of Vocational Behavior*, 63, 473–89.
- Waldman, J.D., Kelly, F., Aurora, S. ve Smith, H.L. (2004), “The Shocking Cost of Turnover in Health Care”, *Health Care Management Review*, 29, 2–7.
- Wayne, S. J., Shore, L. M., ve Liden, R. C. (1997), “Perceived organizational Support and Leader Membership Exchange :A Social Exchange Perspective”, *Academy of Management Journal*, 40(1), 82-111.
- Wilson, M.G., Dejoy, D.M., Vandenberg, R.J., Richardson, H.A. ve McGrath, A.L. (2004), “Work Characteristics and Employee Health and Well-Being: Test of a Model Healthy Work Organization”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77, 565-588.
- Yapraklı, Ş. ve Özer, S. (2001), “Çağdaş Pazarlamada Yeni Bir Yaklaşım “İçsel Pazarlama”, *Pazarlama Dünyası*, 15(6).
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017), “Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.
- Yıldız, S. M. (2014), “İçsel Pazarlamanın İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Rolü: Spor ve Fiziksel Etkinlik İşletmeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme”, *Ege Academic Review*, 14(1). 137-146.

FAALİYET RAPORLARININ ENTEGRE RAPORLAMAYA UYGUNLUĞU ÜZERİNE BİST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİ'NDE YER ALAN ŞİRKETLERDE BİR ARAŞTIRMA¹

Correspondent Author: Gizem KAYMAK

A Research on the Compliance of Annual Reports to Integrated Reporting That the Companies in the BIST Sustainability Index

Gizem KAYMAK²
Murat SERÇEMELİ³

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 23/09/2020
Makale Kabul Tarihi : 10/12/2020

Anahtar Kelimeler:

Entegre Raporlama,
Faaliyet Raporu, Raporlama
İlkeleri, Entegre Düşünce,
Değer Yaratma Süreci

JEL Kodları:

M 40, M 41, M49

ÖZ

Entegre raporlama, finansal ve finansal olmayan performansın, geleceğe yönelik beklentilerin ve değer yaratma sürecinin bütüncül bir şekilde ifade edilmesini kapsayan yeni bir raporlama şeklidir. Hem finansal, hem de finansal olmayan bilgileri içermesi açısından paydaşların ihtiyaçlarına tek bir rapor ile cevap verme imkânı tanır. Geçmiş veriler ve geleceğe yönelik değeri içeren entegre raporlama, işletmelerde şeffaflık ve hesap verilebilirliği artırmanın yanı sıra sürdürülebilir değer yaratımına da katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada henüz entegre rapor yayınlamayan şirketlerin faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, BİST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan ve henüz entegre rapor yayınlamayan 41 şirketin faaliyet raporları, Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi Kılavuz İlkeleri kapsamında içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda, endekste yer alan 38 şirketin entegre raporlama ilkelerine uygun raporlama yaptığı belirlenmiştir. Bu kapsamda Coca Cola İçecek faaliyet raporu entegre raporlamaya uygunluğu en yüksek rapor olarak bulunmuştur. Entegre raporlamaya uygunluğu en düşük olan raporun ise Türk Hava Yolları'na ait olduğu belirlenmiştir.

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 23/09/2020
Accepted Date : 10/12/2020

Keywords:

Integrated Reporting,
Activity Report, Reporting
Principles, Integrated
Thought, Value Creation
Process

ABSTRACT

Integrated Reporting, is a new reporting method that provides a holistic view of financial and non-financial performance, future expectations and the value creation process. It provides the opportunity to respond to the needs of stakeholders with a single report in terms of both financial and non-financial information. Integrated reporting, including historical data and future value, enhances transparency and accountability in enterprises and contributes to sustainable value creation. In this study, it is aimed to determine the suitability of the activity report of the companies that have a not yet published an

¹ Bu makale "Faaliyet Raporlarının Entegre Raporlamaya Uygunluğu Üzerine Bist Sürdürülebilirlik Endeksi'nde Yer Alan Şirketlerde Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² *Yüksek İşletmeci*, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0002-5605-2809>, gzmkaymak@gmail.com

³ *Doç. Dr.*, Giresun Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0002-0718-2236>, muratsercemeli@gmail.com.

JEL Codes:
M 40, M 41, M49

integrated report to the integrated reporting. In this context, the activity reports of 41 companies in the BIST Sustainability Index, which have not yet published integrated reports, have been examined by content analysis method within the scope of the international Integrated Reporting Framework Guidelines. According to the result of the research, 38 companies included in the sustainability index are reporting in accordance with integrated reporting principles. Coca Cola İçecek annual report was found to be the most appropriate report for integrated report. The report, which has the lowest eligibility for integrated reporting, was found to belong to Turkish Airlines.

1. Giriş

İşletmeler faaliyetlerine yönelik performans sonuçlarını, kurumsal raporlar aracılığıyla paydaşlarına sunmaktadır. İşletmelerin mali performans sonuçları finansal raporlarda yer alırken, işletme faaliyetlerinin çevre ve toplum üzerindeki etkisi sürdürülebilirlik veya kurumsal sosyal sorumluluk raporlarında yer almaktadır.

Finansal ve finansal olmayan bilgilerin farklı raporlarda yer alması paydaşların işletmeyi bir bütün olarak değerlendirmesini zorlaştırmıştır. Bu durum işletme faaliyetlerinin tek bir raporda sunulması ihtiyacını ortaya çıkarmış ve kurumsal raporlamada yeni bir bakış açısı olan entegre raporlamayı gündeme getirmiştir.

Entegre raporlama, finansal ve finansal olmayan performans sonuçlarının geleceğe yönelik değer odaklı bakış açısı ile bütünleşik bir şekilde ifade edilmesini kapsayan yeni bir raporlama şeklidir. Paydaşlara sunulan bilginin kalitesini arttırmayı amaçlayan entegre raporlama, şirketin gerçek değerinin belirlenmesinde ihtiyaç duyulan bilgileri tek çatı altında toplamaktadır. Bu sayede paydaşlar ile işletme arasında güven oluşumuna katkı sağlamaktadır.

Geleneksel raporlamaya göre daha geniş bir bakış açısı, değer odaklı yaklaşım ve geleceğe yönelik karar alma mekanizması gerektiren entegre raporlama, kısa vadeli ve kar odaklı bir yaklaşımdan ziyade uzun dönemli performans sonuçlarını ele almaktadır.

Bu çalışmada, BİST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan şirketlerin faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda endekse dahil olan ve henüz entegre rapor yayınlamayan şirketlerin faaliyet raporlarının entegre rapor ilkelerini ne ölçüde kapsadığı incelenmiştir. Araştırma kurumsal raporlamada yeni bir yaklaşım olan entegre raporlamanın uygulanabilirliğinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın, henüz entegre rapor hazırlamayan ve entegre rapor hazırlamak isteyen şirketlere yol gösterici olması açısından literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

2. Literatür Araştırması

Literatüre bakıldığında entegre raporlamanın gelişimi ve içeriğinin açıklandığı dünya ve Türkiye'deki uygulamaları ele alan teorik çalışmaların (Karğın vd. 2013; Aras ve Sarıoğlu, 2015; Büdeyri ve Kısa, 2016; Topçu ve Korkmaz, 2015; Gökten, 2016) yapıldığı görülmüştür. Ayrıca uygulayıcıların entegre raporla ilgili algılarını (James, 2014; Solak vd., 2017), şirket raporlarının entegre raporlamaya uygunluklarını ve entegre raporlamaya geçiş sürecini (Havlova, 2015; Clayton vd., 2015; Yüksel ve Aracı, 2017a; Yüksel ve Aracı, 2017b; Işgüden Kılıç, 2018; Öztürk, 2019), konu ile ilgili akademik literatürü (Perego vd. 2016) ve yayımlanmış entegre raporları değerlendiren (Kaya vd., 2016; Dimutru ve Guse, 2016) çalışmalar yapıldığı görülmüştür.

Ulusal yazında ilk akademik çalışma Karğın vd. (2013) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada entegre raporun gelişimi, yapısı ve içeriğinden bahsedilmiş ve dünyadaki uygulamaları değerlendirilmiştir. Ayrıca entegre raporlamanın Türkiye'de uygulanması önerilmiştir. Aras ve Sarıoğlu'nun (2015) çalışmasında, kurumsal raporlamanın gelişimi ve entegre raporlamanın oluşum süreci açıklanmış dünyadaki entegre raporlama örneklerinden bahsedilmiştir. Ayrıca ülkemizde sürdürülebilirlik konusundaki farkındalığın arttığı ve en kısa zamanda entegre raporlamaya başlayacak olan şirketlerin rekabet avantajı sağlayacağı belirtilmiştir. Topçu ve Korkmaz (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada entegre raporlamanın kavramsal çerçevesi incelenmiştir. İşletmelerin konu ile ilgili eğitilmelerinin rekabet güçlerine katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Büdeyri ve Kısa'nın (2016) çalışmasında entegre raporlamanın gelişim süreci, farklı kesimlerin entegre raporlamaya bakışı, entegre raporlamanın belirleyici faktörleri ve entegre raporlamaya getirilen eleştiriler incelenmiştir. Sonuç olarak entegre raporlamaya geçişin şirketlerin şeffaflık ve güvenilirliğine katkı sağlayacağı belirlenmiştir. Gökten'in (2016) çalışmasında ise entegre raporlamanın nasıl yapılacağı konusunda yol gösterici olması adına entegre raporlama çerçevesinin ortaya koyduğu ilkesel bakış açısı tanımlanmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak entegre raporlamanın kavramsal yönü incelenmiş ve entegre raporlamaya geçişin kurumlara rekabet avantajı sağlayacağı belirtilmiştir.

Meslek mensuplarının entegre raporlama hakkında farkındalık düzeyini ölçmek için Solak vd., (2017) tarafından yapılan çalışmada Aydın ve Malatya illerinde anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmada katılımcıların entegre raporlama ile ilgili bilgi düzeyinin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Konu ile ilgili üniversiteler de entegre raporlama ile ilgili dersler eklenmesi, eğitim ve seminerlerin yaygınlaştırılması önerilmiştir.

Kaya vd. nin (2016) çalışmasında farklı ülkelerden farklı işletmelerin yayınladığı entegre raporlar kavram ve içerik açısından karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda farklı ulusların kavramsal değerleri algılanmasında farklılıklar oluşabildiği görülmüştür. Ercan ve Kestane'nin (2017a) çalışmasında, 2016 yılında ülkemizde hazırlanan entegre raporlar değer yaratma süreci kapsamında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sonuç olarak işletmelerin hazırladığı raporlarda değer yaratma süreci açısından farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Kavramsal değerlerin algılanmasına yönelik gerçekleştirilen bu iki çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Ercan ve Kestane'nin (2017b) çalışmasında; Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası'nın hazırladığı entegre rapor, Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi'nin belirlediği çerçeve, temel kavramlar ve prensipler açısından incelenmiş ve raporun IIRC'nin düzenlemelerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yüksel ve Aracı'nın (2017b) çalışmasında, BİST Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan işletmelerin faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluğu analiz edilmiş ve araştırma kapsamında işletmelerin %48'inin faaliyet raporunun entegre raporlamaya uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer nitelikte bir diğer çalışma Kardeş Selimoğlu ve Yeşilçelebi (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada 2011-2016 yılları arasında entegre raporlama örnekleri veri tabanında yer alan tüm raporlar içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve çoğu raporda uluslararası entegre raporlama çerçevesinde belirlenen kılavuz ilkeler ve içerik öğelerine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Işgüden Kılıç (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise entegre rapor yayınlayan işletmelerin raporları ile BIST sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin 2016 yılına ait faaliyet raporları Uluslararası Entegre Raporlama İlkeleri kapsamında incelemiş diğer çalışmalardan farklı olarak entegre raporlarda içerik öğeleri açısından eksiklikleri olduğu, faaliyet raporlarının ise entegre raporlama ölçütlerini tam olarak kapsamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Konu ile ilgili bir diğer araştırma ise Yüksel (2018) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada BİST Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan işletmelerin 2016 yılı faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluğu içerik analizi yöntemi ile tespit edilmiş ve kurumsal yönetim ilkeleri ile entegre raporlama ilkeleri arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Araştırma sonucunda işletmelerin entegre rapor skoru ile kurumsal yönetim derecelendirme notu arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir.

3. Kurumsal Raporlamadan Entegre Raporlamaya Geçiş

Son yıllarda yaşanan çevresel istikrarsızlıklar, ekonomik ve politik kriz ortamı kurumlara duyulan güveni azaltmış, bu durum paydaşların bilgi ihtiyaçlarında artış

meydana getirmiştir. Bu nedenle kurumlar, paydaşların ihtiyaç duyduğu bilgileri sağlamak adına işletme faaliyetlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini içeren sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk raporları hazırlamaya başlamıştır (Lozano ve Valencia, 2016: 253).

Farklı standart ve formlarda hazırlanan bu raporların birbirinden bağımsız olması, birbirini tekrar eden bilgiler içermesi, uzun ve detaylı raporların oluşmasına neden olmuş, bu durum önemli bilgilerin ayırt edilmesini zorlaştırmıştır (Aras ve Sarıoğlu, 2015: 36). Kurumsal raporlama sistemlerinde yeni bir bakış açısı olarak ortaya çıkan entegre raporlama, işletmelerin performans ve beklentilerinin değer yaratma kabiliyetine etkisinin nasıl olacağını ve gelecekte oluşacak değere temel olan unsurları bir arada sunmayı hedeflemektedir (Yılmaz vd., 2017: 103). Geleneksel kurumsal raporlama sistemlerinin paydaşların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmasıyla daha kapsamlı ve bütünlük bilgileri içeren entegre raporlamaya geçiş süreci başlamıştır.

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi' ne göre entegre rapor, kuruluşun stratejisi, kurumsal yönetimi, performansı ve gelecek beklentisinin ilişki içinde olduğu, dış çevre bağlamında kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetine olan etkisinin kısa ve öz bir şekilde anlatımıdır (IIRC, 2013: 7).

Entegre raporlama, şirketin dış çevresi, iş modeli, sermaye ögeleri, performansı, gelecek beklentisi ile bunlar arası ilişkiyi ortaya koyacak şekilde kısa, açık ve önemli konuları içeren bir rapor hazırlanmasıdır (King ve Roberts, 2017: 91).

“One Report” adlı çalışmada entegre raporu, “Tek Rapor” olarak tanımlamıştır. “Tek Rapor”, sürdürülebilirliğin şirket stratejisine dahil edilmesiyle gerçekleşebilecek daha entegre bir raporlamanın sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan paydaşların bütünsel bir bakış açısı benimsemesinde entegre raporun etkili rol oynaması beklenmektedir (Eccles ve Krzus, 2010: 4).

Temel amacı kurumun stratejisi, yönetişimi, performansı ve beklentileri hakkında bilgi vermek olan entegre raporlamanın ardındaki itici güç, kurumun gerçek değer yaratma potansiyelini yansıtmada finansal bilgilerin yetersiz kalmasıdır (Cheng, Green, Conradie, Konishi ve Romi, 2014: 102). Bu kapsamda entegre raporla amaçlanan paydaşlara, kurumun değer yaratma sürecini değerlendirmeyi sağlayacak bilgileri aktarmak ve iş modeli ile sermaye ögelerinin değer yaratma süreci üzerindeki etkisini açıklamaktır (Ernst & Young, 2013: 12).

Özetle paydaşların kurumun gerçek performansını anlamasını sağlayacak şekilde bütüncül bir yaklaşım sergileyen entegre raporlama, kurum faaliyetlerinin uzun vadeli sonuçlarını ele alır. Sosyal, çevresel ve ekonomik değer arasındaki bağı gösteren entegre rapor, aynı zamanda kurumun stratejisi, kurumsal yönetimi ve iş modeli

arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra fırsatların, risklerin ve performansın değer zincirindeki etkilerine ve aralarındaki bağlantıya yer verilmektedir (Druckman ve Fries, 2010: 81).

3.1. Entegre Raporlamanın Gelişimi

Küresel anlamda entegre raporlamanın başlangıcı, Güney Afrika'nın demokrasiye geçişine dayanmaktadır. Nelson Mandela, başkan seçildikten sonra, Güney Afrika'da kurumlara ve şirketlere duyulan güvensizliği azaltmak adına şeffaflığı, eşitliği ve güvenilir bilgi paylaşımını teşvik etmiştir. Bu amaç doğrultusunda Mervyn King'i kurumsal yönetim ilkelerine yönelik faaliyetleri yürütecek olan King Komitesi'nin kurulması amacıyla görevlendirmiştir (Aras ve Sarioğlu, 2015: 41).

İlk olarak 1994 yılında Kurumsal Yönetim İlkeleri Komitesi tarafından kurumsal uygulama ve davranış kurallarını içeren King I raporu yayınlanmıştır. Raporda, Güney Afrika'daki en yüksek kurumsal yönetim standartlarına ulaşmayı teşvik etmek amaçlanmış ve paydaş çıkarları doğrultusunda bütüncül bir yaklaşım savunulmuştur. Küresel anlamda ekonomik çevrede yaşanan gelişmeler raporun güncellenmesini gerekli kılmış, bu nedenle Kurumsal Yönetim Komitesi tarafından 2002 yılında Güney Afrika Kurumsal Yönetimine ilişkin King II raporu hazırlanmıştır (King Report II, 2002: 2).

2009 yılında yayınlanan King Komitesinin hazırladığı Kurumsal Yönetim de King Kodu (King III) adlı raporun entegre raporlama ile ilgili ilk düzenleme olduğu söylenebilir (Yüksel ve Aracı, 2017a: 730). Bu rapor uluslararası yönetim trendlerindeki değişiklikleri derlemiş olup, raporlamanın entegre bir şekilde yürütülmesinin önemi vurgulanmıştır (King Report III, 2009: 4). GRI ve IFAC (International Federation of Accounting- Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu) işbirliği ile 2009 yılında düzenlenen "Governance and Collaboration: Establishing an International Integrated Reporting Commite" formunda alınan bir kararla, Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) kurulmuştur. IIRC'nin çalışmaları sonucu, 2013 yılında, International Integrated Reporting Framwork (Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi) yayınlanmıştır (Yüksel, 2018: 141).

21. yüzyılda yaşanan nüfus artışı, iklim değişikliği, ekolojik bozulmalar, jeopolitik sorunlar gibi iş ve toplum temelli gelişmelerin etkisiyle en son 2016 yılında King IV raporu hazırlanmıştır (King Report IV, 2016: 3).

Türkiye'de entegre raporlamanın gelişimine bakıldığında, ilk olarak 2011 yılında entegre raporlama hakkında farkındalık yaratmak amacıyla Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) ile İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD Türkiye) tarafından bir çalışma grubu kurulmuş, bu süreçte TKYD, IIRC'nin Türkiye'deki

iletişim noktası olarak faaliyet göstermiştir. Garanti Bankası ve Çimsa, entegre rapor hazırlamak amacıyla 2013 yılında, IIRC tarafından gerçekleştirilen pilot uygulamaya katılan ilk şirketler olmuştur. Ardından şirketlerin entegre rapor uygulamalarına destek olmak adına Entegre Raporlama Türkiye Ağı (ERTA) hayata geçirilmiştir. Entegre raporlama konusunda literatüre kazandırılın ilk kaynak ise TUSİAD tarafından yayınlanan “Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama Rehberi” olmuştur (www.entegreraporlamatr.org, 2018).

Bu kapsamda, kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan Argüden Yönetişim Akademisi, 2015 yılında, Türkiye’deki ilk entegre raporu yayınlamış, daha sonrasında Çimsa Entegre Faaliyet Raporu yayınlayan ilk reel sektör şirketi oluştur (ÇİMSA, 2017; Argüden Governance Akademi, 2017).

3.2. Entegre Raporlamanın Genel İlkeleri ve Raporun İçeriği

Entegre rapor hazırlamak isteyen kurumlar için bir rehber niteliği taşıyan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi’nin temel amacı, raporlama sürecinde kurumlara yardımcı olmaktır. Kurallara dayalı bir yapıdan ziyade esnek bir yaklaşımın benimsendiği çerçeve, kurumlara değer yaratma hikâyelerini anlamlı ve şeffaf bir şekilde anlatma imkânı tanır (Busco, Frigo, Quattrone ve Riccaboni, 2013: 35).

IIRC’nin yayınladığı raporlama çerçevesi, “Giriş” ve “Entegre Raporlama” olmak üzere temelde iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çerçevenin kullanımı ile ilgili genel bilgiler verilmiş, ayrıca sermaye öğeleri, değer yaratma kavramı ve değer yaratma süreci hakkında açıklama yapılmıştır. Entegre Raporlama bölümünde ise işletmelere rapor hazırlama sürecinde yol gösterici olacak şekilde “Kılavuz İlkeler” ve “İçerik Öğeleri”ne yer verilmiştir (IIRC, 2013).

Kılavuz ilkeler, entegre raporun nasıl hazırlanması ve sunulması gerektiği konusunda temel olarak kullanılmaktadır. Raporun hazırlanmasında yol gösterici olan ve raporun içeriği hakkında bilgi veren kılavuz ilkeler şunlardır (IIRC, 2013: 16);

- Stratejik odak ve geleceğe yönelim
- Bilgiler arası bağlantı
- Paydaş katılımı
- Önemlilik
- Kısa ve öz olma
- Güvenilirlik ve bütünlük
- Tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik

Entegre raporlamada zorunlu bir raporlama standardı bulunmadığı için bilgilerin sunumu kurumdan kuruma farklılık göstermektedir. Bu nedenle içerik öğelerinin kurumlara karşılaştırma noktasında fayda sağlaması beklenmektedir (Aras ve Sarıoğlu, 2015: 60). IIRC (2013)'e göre, entegre raporun içerik öğeleri şunlardır:

- Kurumsal genel görünüm ve dış çerçeve
- Kurumsal Yönetim
- İş modeli
- Riskler ve fırsatlar
- Strateji ve kaynak aktarımı
- Performans
- Genel görünüş
- Hazırlık ve sunum temeli
- Genel raporlama ilkeleri

3.3. Entegre Raporlamanın Faydaları ve Zorlukları

Sosyal ve çevresel raporlamanın öneminin artmasıyla kurumlar, sosyal ve çevresel performanslarını ölçmek amacıyla çeşitli performans göstergeleri belirlemiştir. Bu göstergelerin belirli bir standardının olmaması, yayınlanan raporlar arasında birtakım farklılıklar oluşmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu standartlaşma eksikliği raporlar arası karşılaştırma yapılmasını olumsuz etkilemiştir (Aydın, 2016: 104). Geleneksel raporlama sistemlerinin paydaş ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması, şirketler için entegre raporlamanın önemini arttırmıştır

Entegre raporlamanın genel anlamda kurumlara ve bilgi kullanıcılarına sağlayacağı faydalar şu şekilde sıralanabilir (Elmacı ve Sevim, 2017: 23-24):

- Gelecek odaklıdır, kurumlara zaman ve maliyet tasarrufu sağlar.
- Şeffaf bir rapor oluşumu sağlar ve kurum itibarının oluşumuna katkıda bulunur.
- Kurumsal iletişimi güçlendirir, bölümler arası koordinasyonu artırır ve denetimi kolaylaştırır.
- Kurumun risk ve fırsatlarını daha doğru bir şekilde yönetmesini sağlar.
- Paydaşlar için değer nasıl yaratılacağını ortaya koyar ve paydaşların değere odaklanmasını sağlar.

- Toplumsal ve çevresel etkilerin değerlendirilmesine imkân tanır

Entegre raporlamanın sağladığı faydaların yanı sıra birtakım zorlukları da bulunmaktadır. Kooiker (2014), entegre raporlamanın zorluklarını şu şekilde belirtmiştir:

- Finansal olmayan verilerden kaynaklı rapordaki netliğin azalması ve bu durumun karmaşıklığa yol açma ihtimali,
- Bilgi tekrarına düşme olasılığı,
- Şeffaflık ve riske maruz kalma arası dengede yaşanabilecek yetersizlikler,
- Bazı bilgilerin doğrulanması aşamasında yaşanabilecek zorluklar ve bu durumun güvenilirliğe zarar verebilecek olması,
- Denetçilere denetim için gerekli yeni standartların, raporlama tekniklerinin ve yükümlülüklerin olmasıdır.

4. ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan şirketlerinin faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda endekse dahil olan şirketlerin faaliyet raporlarının entegre rapor ilkelerini ne ölçüde kapsadığı incelenmiştir.

Araştırma, kurumsal raporlamada yeni bir yaklaşım olan entegre raporlamanın şirketler tarafından uygulanabilirliğinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda henüz entegre rapor hazırlamayan şirketlerin, yayınladığı faaliyet raporlarının entegre rapor ilkelerini ne ölçüde kapsadığını ortaya koymaktadır.

4.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma kapsamında, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde, Kasım 2017- Ekim 2018 döneminde 44 şirket yer almaktadır. Çimsa, Garanti Bankası ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) entegre rapor yayınladığı için çalışma dışında tutulmuştur. Bu kapsamda, 41 şirketin faaliyet raporu incelenmiştir. Araştırma döneminde en son raporlar, 2017 yılında yayımlandığı için şirketlerin ilgili yıla ait raporlarının incelenmiştir. Endekste yer alan şirketlerin faaliyet raporlarına şirketlerin resmi internet sitelerinden ulaşılmıştır.

Araştırmada, kurumsal sürdürülebilirlik performansı üst seviyede olan şirketlerden oluşması nedeniyle BIST Sürdürülebilirlik Endeksi kullanılmıştır. Bu

kapsamda araştırmanın evrenini, Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan şirketlerden oluşturmaktadır. Ayrıca finansal ve finansal olmayan performansı bir arada yansıtması nedeniyle şirketlerin faaliyet raporlarının incelenmesine karar verilmiştir.

4.3.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, yer alan şirketlerin faaliyet raporları, Lozano ve Valencia (2016) ile Yüksel ve Aracı (2017a) tarafından kullanılan ve Tablo 1'de yer alan ölçüt kapsamında içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmanın yöntemi olarak kullanılan içerik analizi, elde edilen verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmayı kapsayan bir araştırma tekniği olarak ifade edilebilir. Bu teknik temelde birbirine benzeyen verilerin bir araya getirilerek okuyucunun anlayabileceği bir şekilde düzenlenmesi ve yorumlanmasını içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242).

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Ölçüt

	ÖLÇÜT	PUAN
1	Stratejik Yaklaşım ve Geleceğe Yönelim	10
1.1.	İş modeli ile ilgili önemli riskler tanımlanmıştır.	2
1.2.	İş modeli ile ilgili fırsatlar tanımlanmıştır.	2
1.3.	Vizyon, değerler ve stratejik odak arasındaki ilişkiler açıkça tanımlanmıştır.	2
1.4.	Kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma ile ilgili iş modeli açıkça tanımlanmıştır.	2
1.5.	Stratejik hedeflere ulaşma yeteneğine ilişkin tahminler, geleceği geçmişle ilişkilendirilerek elde edilmiştir.	2
2	Bilgiler Arası Bağlantı	12
2.1.	Stratejinin iş modeli, risk ve fırsatlar, kaynaklar ve yatırımlara adaptasyonunun tanımı ve bu unsurlar arasındaki etkileşimin analizi açıkça belirtilmiştir.	2
2.2.	Değer yaratma sürecinde sermaye öğeleri arası ilişkiler açıklanmış, vurgulanmıştır	2
2.3.	Tahmin yapmada kullanılan göstergeler strateji ve risklerin değerlendirilmesinde kullanılan göstergeler ile uyumludur.	2
2.4.	Finansal olmayan bilgiler finansal bilgi ile bir arada sunulmuştur.	2
2.5.	Şirketin diğer iç raporlarında atıfta bulunulmuştur.	2
2.6.	Her bir kullanıcının ihtiyacını karşılayacak şekilde hazırlanan, diğer raporlara ulaşmayı kolaylaştıran bağlantılar dâhil edilmiştir.	2
3	Paydaş Katılımı	8
3.1.	Paydaş belirleme yöntemi tanımlanmıştır.	2
3.2.	Paydaşlarla kurulan iletişim kanalları tanımlanmıştır	2
3.3.	Farklı paydaşlar için riskleri/ihtiyaçları belirlenmiştir.	2
3.4.	Paydaşların taleplerine cevap vermede temel öncelikler ve risk azaltıcı adımlar tanımlanmıştır.	2
4	Önemlilik	6
4.1.	Rapor önemlilik belirleme sürecini kapsar: öncelikler, temel etki değerlendirmesi, paydaş katılımı	2
4.2.	Değer yaratma süreci ile ilgili olan ve hariç tutulan konular tanımlanmıştır.	2
4.3.	İlgili konuların kapsamı tanımlanmıştır.	2
5	Kısa ve Öz Olma	6
5.1.	Rapordaki sayfa sayısı	2
5.2.	Kısalık ve öz olmayı sağlamak için çapraz referans ve bağlantılar dâhil edilmiştir	2
5.3.	Dâhil edilen içerik genel değil, işletme ve endüstriye özgüdür.	2
6	Güvenilirlik ve Bütünlük	16
6.1.	İçerik olumlu ve olumsuz özellikleri açıklar.	2
6.2.	Çeşitli paydaşlara olan yükümlülükler dâhil edilmiştir.	2

6.3.	Rapor içeriğinin iç doğrulaması yapılmıştır.	2
6.4.	Rapor içeriğinin bağımsız dış doğrulaması yapılmıştır.	2
6.5.	Rapor hazırlanmasında yer alan personel tanımlanmıştır.	2
6.6.	Hariç tutulan bilgiler veya önemli hataların varlığı tanımlanmıştır.	2
6.7.	Sektörün kilit yönleri açıklanmıştır.	2
6.8.	Bilgi farklı aralıklara göre sunulmuştur.	2
7	Tutarlılık ve Karşılaştırılabilirlik	6
7.1.	Gelişimi ve eğilimi gösteren “Anahtar Performans Göstergeleri” dâhil edilmiştir.	2
7.2.	KPI’lar karşılaştırma yapmayı kolaylaştıracak biçimde tanımlanmıştır.	2
7.3.	Sektörde yaygın olan KPI’lar ve farklı girişimler kullanılarak farklı bilgi ihtiyaçlarının karşılaştırılması ve yanıtlanması kolaylaştırılmıştır.	2

İçerik analizinde puanlama yapabilmek için Yüksel ve Aracı (2017a) tarafından kullanılan puanlama yöntemi uygulanmış olup Tablo 1’de yer alan her bir ölçüt için herhangi bir açıklama yapılmaması durumunda 0 puan, açıklama yapıldıysa fakat kapsamlı değilse 1 puan, kapsamlı bir açıklama yapılması durumunda ise 2 puan verilmiştir. Kısa ve öz olma ilkesinin hesaplanmasında ise raporların sayfa sayısı dikkate alınmıştır. Bu kapsamda raporun sayfa sayısı 200 fazla olan şirketlere 0 puan, 100- 200 arası olan şirketlere 1 puan, 100 sayfadan küçük olanlara ise 2 puan verilmiştir. Gerçekleştirilen puanlama işlemi sonrasında her bir rapor için entegre raporlama uygunluk skoru hesaplanmış ardından her bir ölçüt ve ölçütte yer alan ilkelerin açıklanma skoru hesaplanmıştır. Hesaplama işleminde aşağıda yer verilen eşitliklerden yararlanılmıştır (Yüksel ve Aracı, 2017a).

$$\text{EntegreRaporUygunlukSkoru} = \frac{\text{RaporunAldığıPuan}}{\text{MaksimumToplamPuan}(32 \times 2)}$$

Entegre rapor uygunluk skorunun belirlenmesi aşamasında raporun aldığı toplam puan içerik analizi sonucu elde edilen puanların toplamından oluşmaktadır. Alınabilecek maksimum toplam puan ise araştırmada yer alan 32 ölçütün tamamı için kapsamlı bir açıklama yapılması durumunda alınabilecek puan toplamını ifade etmektedir.

Bu kapsamda entegre rapor uygunluk skoru 0 ile 1 arasında hesaplanacak olup hesaplanan skorun 0.50’den fazla olması durumunda işletmelere ait raporların Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi ilkelerine uygun olarak hazırlandığı ifade edilebilecektir (Yüksel ve Aracı, 2017a: 736).

4.4. Bulgular ve Değerlendirme

Araştırma kapsamında yer alan şirketlere ve incelenen raporlarının sayfa sayılarına yönelik bilgilere, Tablo 2’de yer verilmiştir. Bu kapsamda şirketlerin yayınladığı raporların sayfa sayısı incelendiğinde 409 sayfa ile Vakıflar Bankası en uzun rapora sahip şirket iken, Türk Hava Yolları’nın 21 sayfa ile en kısa faaliyet

raporunu yayınlayan şirket olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmaya dâhil olan şirketlerin yoğun olarak imalat sektöründe faaliyet gösterdiği gözlemlenmiştir.

Tablo 2. Araştırmada Yer Alan Şirket Bilgileri

Sıra	Şirket Adı	Sektör	Sayfa Sayısı
1	Akenerji	Elektrik Gaz ve Su	162
2	Akbank	Mali Kuruluşlar	354
3	Aksa Enerji	Elektrik Gaz ve Su	273
4	Anadolu Efes	İmalat Sanayi	212
5	Arçelik	İmalat Sanayi	208
6	Aselsan	Teknoloji/Savunma	283
7	Brisa	İmalat Sanayi	88
8	Coca Cola İçecek	İmalat Sanayi	144
9	Doğan Holding	Mali Kuruluşlar	280
10	Doğuş Otomotiv	Toptan ve Perakende Ticaret	114
11	Ereğli Demir Çelik	İmalat Sanayi	54
12	Ford Otosan	İmalat Sanayi	180
13	İş Bankası	Mali Kuruluşlar	324
14	Koç Holding	Mali Kuruluşlar	252
15	Kordsa Global	İmalat Sanayi	180
16	Logo Yazılım	Teknoloji/Bilişim	127
17	Migros Ticaret	Toptan ve Perakende Ticaret	172
18	Netaş Telekom.	Teknoloji/ Bilişim	202
19	Otokar	İmalat Sanayi	152
20	Pegasus	Ulaştırma Haberleşme ve Depolama	38
21	Petkim	İmalat Sanayi	192
22	Polisan Holding	Mali Kuruluşlar	158
23	Sabancı Holding	Mali Kuruluşlar	223
24	Sise Cam	Mali Kuruluşlar	278
25	Soda Sanayii	İmalat Sanayi	134
26	T. Halk Bankası	Mali Kuruluşlar	402
27	Tat Gıda	İmalat Sanayi	126
28	Tav Havalimanları	Mali Kuruluşlar	223
29	Tekfen Holding	Mali Kuruluşlar	226

30	Tofaş Oto. Fab.	İmalat Sanayi	176
31	TÜPRAŞ	İmalat Sanayi	228
32	Türk Hava Yolları	Ulaştırma Haberleşme ve Depolama	21
33	Türk Telekom	Ulaştırma Haberleşme ve Depolama	290
34	Türk Traktör	İmalat Sanayi	214
35	Turkcell	Ulaştırma Haberleşme ve Depolama	264
36	Ülker Bisküvi	İmalat Sanayi	158
37	Vakıflar Bankası	Mali Kuruluşlar	409
38	Vestel Elektronik	İmalat Sanayi	196
39	Vestel Beyaz Eşya	İmalat Sanayi	152
40	Yapı ve Kredi Bank.	Mali Kuruluşlar	322
41	Zorlu Enerji	Elektrik Gaz ve Su	247
Toplam Sayfa Sayısı			8438

Araştırma kapsamında toplamda 8438 sayfa rapor incelemiş ve yapılan puanlama işleminden sonrasında şirketlerin entegre rapor uygunluk skorları göre büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Şirketlerin skor puanına göre sıralanışına Tablo 3'de yer verilmiştir.

Tablo 3. İşletmelerin Entegre Rapor Uygunluk Skoru Sıralaması

Sıra	Şirket Adı	Skor Puanı	Sıra	Şirket Adı	Skor Puanı
1	Coca Cola İçecek	0,8437	22	Polisan Holding	0,6719
2	TÜPRAŞ	0,8125	23	Türk Traktör	0,6719
3	Türk Telekom	0,7969	24	Netaş Telekom	0,6562
4	Petkim	0,7812	25	Soda Sanayii	0,6562
5	Tofaş Oto. Fab.	0,7812	26	Aksa Enerji	0,6406
6	Migros Ticaret	0,7656	27	Logo Yazılım	0,6406
7	Vestel Elektronik	0,7656	28	Turkcell	0,6406
8	Brisa	0,75	29	Akenerji	0,625
9	Koç Holding	0,75	30	İş Bankası	0,625
10	Doğuş Otomotiv	0,7344	31	Zorlu Enerji	0,625
11	Sabancı Holding	0,7344	32	Aselsan	0,6094
12	Vakıflar Bankası	0,7344	33	Doğan Holding	0,6094
13	Arçelik	0,7187	34	Kordsa Global	0,6094

14	Şişe Cam	0,7187	35	T. Halk Bankası	0,5937
15	Ülker Bisküvi	0,7187	36	Tekfen Holding	0,5937
16	Yapı ve Kredi Bank.	0,7187	37	Tav Havalimanları	0,5781
17	Anadolu Efes	0,7031	38	Tat Gıda	0,5467
18	Otokar	0,7031	39	Ereğli Demir Çelik	0,4844
19	Akbank	0,6875	40	Pegasus	0,4687
20	Ford Otosan	0,6875	41	Türk Hava Yolları	0,3281
21	Vestel Beyaz Eşya	0,6875			

Tablo 3'den hareketle şunlar söylenebilir:

- BİST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde işlem gören 41 şirketten, 38 tanesinin entegre rapor uygunluk skoru 0.50'nin üzerinde bulunmuştur. Yüksel ve Aracı (2017a)'ya göre, hesaplanan skorun 0.50'den fazla olması durumunda işletmelere ait raporların, Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi ilkelerine uygun olarak hazırlandığı ifade edilebilecektir. Bu durum endekste yer alan 38 şirketin entegre raporlama ilkelerine uygun raporlama yaptığını ifade etmektedir.
- Entegre raporlama uygunluk skoru yüksek olan şirketlerde, geleceğe yönelik bilgiler içeren değer yaratma sürecinin anlatıldığı ve bilgiler arası bağlantılara yer verilen raporlar hazırlandığı gözlemlenmiştir. Ayrıca bu şirketlerin belirli bir dönemi kapsayan faaliyetlerinin yani sıra entegre raporlama ilkelerini içeren raporlar hazırladığı söylenebilir.
- Coca Cola İçecek, 2017 yılı faaliyet raporu, 0,8437 entegre rapor uygunluk skoru ile entegre rapora uygunluğu en yüksek olan yıllık rapordur. Coca Cola İçecek'in ardından Tüpraş ve Türk Telekom'un entegre rapora uygunluğu yüksek olan şirketler arasında olduğu söylenebilir.
- Endekste yer alan 3 şirketin ise entegre rapor uygunluk skoru 0.50'nin altında bulunmuştur.
- Ereğli Demir Çelik, Pegasus ve Türk Hava Yolları, 2017 yılı faaliyet raporları entegre rapora uygunluğu düşük raporlar arasında yer almaktadır. Bu kapsamda entegre rapora uygunluğu en düşük faaliyet raporunun Türk Hava Yollarına ait olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında yer alan şirketlerin entegre rapor uygunluk skorlarının belirlenmesinin ardından, bu şirketlere ait kılavuz ilkelerin açıklanma skoru hesaplanmıştır. Kılavuz ilke açıklanma skorunun hesaplanmasında, Yüksel ve Aracı (2017a)'nın kullandığı yöntemden hareketle aşağıdaki denklem kullanılmıştır.

$$Kılavuz\ilkeAçıklanmaSkoru = \frac{AlınanToplamPuan}{AlınabilecekMaksimumPuan}$$

Alınan toplam puan bir ilkenin tüm raporlardan aldığı puanların toplamından oluşmaktadır. Alınabilecek maksimum toplam puan ise bir kılavuz ilkenin tüm ölçütlerden tam puan alması durumunda elde edilecek puan toplamını ifade etmektedir. Örneğin 5 ölçüt bulunan bir ilkede tüm ölçütlerden tam puan alınması halinde 10 puan elde edilmekte ve toplamda 41 rapor olduğundan alınabilecek maksimum toplam puan 410 olarak hesaplanmaktadır. Bu kapsamda, Bist sürdürülebilirlik endeksinde yer alan 41 şirket için kılavuz ilkelerin açıklanma oranına Tablo 4’de yer verilmiştir.

Tablo 4. Bist Sürdürülebilirlik Endeksi Şirketleri Kılavuz İlkelerin Açıklanma Oranı

KILAVUZ İLKELER	Alınabilecek Maksimum Puan	Alınan Toplam Puanı	Kılavuz İlke Açıklanma Skoru
Stratejik Yaklaşım ve Geleceğe Yönelim	410	268	0,6536
Bilgiler Arası Bağlantı	492	350	0,7113
Paydaş Katılımı	328	209	0,6371
Önemlilik	246	151	0,6138
Kısa ve Öz Olma	246	154	0,6260
Güvenilirlik ve Bütünlük	656	475	0,7240
Tutarlılık ve Karşılaştırılabilirlik	246	156	0,6341

Tablo 4’e göre;

- “Güvenilirlik ve Bütünlük” ilkesi 0,7240 açıklanma skoru ile açıklanma düzeyi en yüksek olan ilke olarak bulunmuştur. Ardından 0,7113 açıklanma skoru ile “Bilgiler Arası Bağlantı” ilkesinin geldiği görülmektedir. Bu kapsamda şirketlerin, genel olarak raporlarında bilgileri bağlantılı bir şekilde sunduğu belirlenmiştir. Ayrıca şirketlerin güvenilirliği ve bütünlüğü sağlamak adına şeffaflık ve hesap verilebilirlik çerçevesinde raporlama yapmaya önem verdikleri söylenebilir.
- 0,6138 açıklanma skoru ile “Önemlilik” ilkesi diğer ilkelere göre açıklanma düzeyi en düşük ilkedir. “Önemlilik” ilkesinin ardından 0,6260 açıklanma skoru ile “Kısa ve Öz Olma” ilkesi gelmektedir. Raporlarda bilgi tekrarına düşülmesinin bu durum üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Son olarak BİST Sürdürülebilirlik Endeksi entegre rapor uygunluk skoru ortalaması hesaplanmıştır. Öncelikle şirketlerin entegre rapor uygunluk skorları toplanarak, alınan toplam puan bulunmuş, ardından ortalaması alınarak endeksin entegre raporu uygunluk skoru ortalaması elde edilmiştir. Endeksin uygunluk skorunun hesaplanmasına yönelik işleme aşağıda yer verilmiştir.

$$\text{EndeksinUygunlukSkoruOrtalaması} = \frac{\text{AlınanToplamPuan}}{41}$$
$$\frac{27,468}{41}$$
$$0,6699$$

Gerçekleştirilen hesaplama sonucunda BİST Sürdürülebilirlik Endeksi entegre rapor uygunluk skoru, 0,6699 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda Tablo 3'den hareketle 23 şirketin faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluğunun ortalamasının üzerinde olduğu belirlenmiştir. 18 şirketin ise ortalamasının altında kaldığı söylenebilir.

SONUÇ

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler, tüketimdeki artış, çevresel sorunlar ve küresel kriz ortamının etkisiyle, paydaşların şeffaf ve nitelikli bilgiye ulaşımı son derece önem kazanmıştır. Yıllık raporların geçmişe dönük bilgiler içermesi, finansal performansa odaklanması, finansal olmayan değerlerin bilançoda görülmemesi ve kısa vadeli bakış açısına sahip olması gibi sorunlar nedeniyle kurumu bir bütün halinde görmeye yarayacak, yeni bir raporlama sistemine ihtiyaç duyulmuş ve entegre raporlamaya geçiş süreci başlamıştır.

Tek bir raporla, farklı bilgi ihtiyaçlarına cevap verebilme imkânı tanıyan entegre raporlama, işletmelerin sürdürülebilirliğine katkı sağlamakta ve rekabet gücünü arttırmaktadır. Bu kapsamda, IIRC'nin yayınladığı Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi, rapor hazırlama sürecinde işletmelere önemli bir yol gösterici olmaktadır.

Bu çalışmada, BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan şirketlerin faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluğu belirlenmiştir. Endekste yer alan ve henüz entegre rapor yayınlamayan 41 şirketin, 2017 yılına ait faaliyet raporları, Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi kılavuz ilkeleri kapsamında içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlar şunlardır:

- İncelenen tüm raporlarda finansal bilgiler, finansal olmayan bilgilerle bir arada sunulmuştur. Raporların finansal ve finansal olmayan performansla bir arada yer vermesi açısından entegre raporlamaya uygunluk gösterdiği belirlenmiştir.
- İncelenen raporlarda entegre raporlamaya uygunluğu en yüksek rapor, Coca Cola İçecek'e, en düşük rapor ise Türk Hava Yollarına aittir.
- Raporlar sayfa sayısı yönünden incelendiğinde sayfa sayısı 100'ün altına olan 4 tane rapor, 100-200 arası olan 16 rapor ve 200 üzeri olan 21 tane rapor olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda sadece 4 tane raporun kısa ve öz olma açısından entegre raporlamaya uyum sağladığı söylenebilir.
- Faaliyet raporlarında, finansal rapor ve kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporlarına da yer verilmesi raporların uzun olmasına neden olmuştur.
- İşletmeler yayınladıkları raporlarda, tüm kılavuz ilkelere yönelik açıklama yapmalarına karşın açıklanma düzeyi en yüksek olan ilkenin "Güvenilirlik ve Bütünlük" ilkesi olduğu belirlenmiştir. Bu durum, bilgilerin dengeli ve hata içermeyecek bir şekilde sunumu, iç denetim mekanizmalarının aktifliği ve bağımsız denetimden geçmiş raporların hazırlandığını göstermektedir.
- BIST Sürdürülebilirlik Endeksi, Entegre Rapor uygunluk skoru ortalaması incelendiğinde, 15 şirketin entegre rapora uygun olup, endeks ortalamasının altında kaldığı belirlenmiştir.
- İşletmelerin, değer yaratma sürecinin iş modeli kapsamında sistematik bir şekilde açıklanmadığı tespit edilmiştir.
- Raporlar farklı bilgi ihtiyaçlarına cevap verecek bir şekilde sade ve anlaşılır bir dille hazırlanmıştır.
- Kaynakların kullanımı, sermaye öğelerinin işletme faaliyetlerine etkisi, sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk, mevcut riskler ve risk yönetimi konuları genel olarak açıklanmıştır.
- İşletmeler, geçmiş dönem performanslarının yanı sıra, geleceğe yönelik hedefleri hakkında bilgi vermektedir.

Bir kurumun stratejisinin, hedeflerinin ve performansının değer yaratma süreci üzerine etkisini anlatan entegre raporlama, paydaşların kurumu doğru bir şekilde değerlendirmesine imkân tanımaktadır. Entegre raporlama, işletmelerin paydaşları ile şeffaf bir iletişim kurmasını ve kurum içi iletişimin geliştirilmesini sağlamaktadır. Ayrıca paydaşların süreçlere etkin bir şekilde katılımını sağlayarak, hesap verilebilirliğini artırır. Bu kapsamda faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluğunun artırılması için;

- Firma değeri baz alınarak, değer yaratma süreci tüm bilgi kullanıcılarının ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlanmalıdır.
- Amaçlar, kaynaklar, hedefler ve stratejiler kapsamlı bir şekilde açıklanmalı ve birbiriyle olan ilişkilerine yer verilmelidir.
- Fırsatlar, tehditler tespit edilerek işletmeye olan etkileri açıklanmalıdır.
- Sermaye öğelerinin değer yaratma sürecine etkisi kapsamlı bir şekilde açıklanmalıdır.
- Değer yaratma süreci girdiler, faaliyetler, çıktılar ve sonuçları içeren bir iş modeli kapsamında açıklanmalıdır.
- Bilgiler, bütüncül bir bakış açısıyla bağlantılı bir şekilde sunulmalıdır.
- Raporda şirketin değer yaratma sürecine etki eden önemli olaylara yer verilerek, kısa ve öz bir şekilde açıklanması hedeflenmelidir.

Faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluğunun incelendiği bu çalışma, henüz entegre rapor hazırlamayan ve entegre rapor hazırlamak isteyen şirketlere yol gösterici olması açısından faydalı olacaktır. Gelecek çalışmalarda, entegre raporlamaya ilişkin sektör bazlı incelemelerin ve karşılaştırmaların yapılması öneri niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Aras, G., ve Sarioğlu, G. U. (2015), “Kurumsal Raporlamada Yeni Bir Dönem: Entegre Raporlama”, *TUSİAD*, Yayın No: T/2015 10-567, İstanbul.
- Aydın, S. (2016), “Kurumsal, Sosyal ve Çevresel Raporlama Performansının Ölçülmesi İçin Bir Modelleme Yaklaşımı”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 49, 103-112.
- Busco, C., Frigo, M., Quattrone, P. ve Riccaboni, A. (2013), *Redefining Corporate Accountability Through Integrated Reporting*, *Strategic Finance*, 33-41.
- Büdeyri, T., Kısa, A. (2016), “Entegre Raporlama (ER): Literatür Araştırması” *Proceedings of Socioint 2016 3rd International Conference on Education, Social Sciences and Humanities*, 23-25 Mayıs, İstanbul, Turkey, 182-189.
- Cheng, M., Green, W., Conradie, P., Konishi, N. ve Romi, A. (2014), “The International Integrated Reporting Framework: Key Issues and Future Research Opportunities”, *Journal of International Financial Management & Accounting*, 25(1), 90-119.
- Clayton, A. F., Rogerson, J. M. ve Rampedi, I. (2015), “Integrated Reporting vs. Sustainability Reporting For Corporate Responsibility in South Africa”, *Bulletin of Geography Socio-Economic Series*, 29, 7-17.
- Druckman, P., Fries, J. (2010), *Integrated Reporting: The Future of Corporate Reporting? The Prince’s Accounting for Sustainability Project*, R. G. Eccless, B. Cheng and D. Saltzman (Eds.), *The Landscape of Integrated Reporting*, Massachusetts: The Present and Fellows, 81-85.
- Dumitru, M., Guse, R. (2016), “Assurance of Integrated Reports: The State of the Art”, *Audit Financiar*, 14 (2), 172-180.

- Eccless, R. G., Krzus, M. P. (2010) *One Report Integrated Reporting For A Sustainable Strategy*, Jhon Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey.
- Elmacı, O., Sevim, Ş., (2017), “Entegre Raporlamada Küresel Gelişmeler ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(8), 18-36.
- Gökten, S. (2016), “Entegre Raporlama Yaklaşımı İçin Uygulamaya Yönelik Sistematik Bir Öneri”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(4), 741-765.
- Havlova, K. (2015), “What Integrated Reporting Changed: The Case Study of Early Adopters”, *Procedia Economics and Finance*, 34, 231- 237.
- https://www.akbank.com/Documents/2017_Akbank_Faaliyet_Raporu.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- http://www.akenerji.com.tr/Dosya/Dokuman/2017_FR-TUR_FIN.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- http://img-aksayatirimci.mncdn.com/media/7157/aksa-enerji-2017_yilifaaliyetraporu.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- http://www.anadolufes.com/dosya/faaliyetraporu_tr/AEFR17.pdf Erişim Tarihi: 10.12.2018.
- http://www.arcelikas.com/UserFiles/file/FaaliyetRaporu_17_10mb.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- <http://argudenacademy.org/hakkimizda/raporlarimiz> Erişim Tarihi: 30.12.2017.
- https://www.aselsan.com.tr/2017_Faaliyet_Raporu_8834.pdf Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- <https://www.brisa.com.tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/faaliyet-raporlari> Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- https://www.cci.com.tr/Portals/0/Documents/PDF/Annual_Report/2017/CCI%202017%20FR.PDF Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- <https://www.cimsa.com.tr/tr/i-666> Erişim Tarihi: 30.12.2018.
- http://www.doganholding.com.tr/_files/faaliyetraporu/DOHOL_2017_Faaliyet_Raporu_20180716.pdf Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- <http://www.dogusotomotiv.com.tr/faaliyet-raporu-2017/> Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- <http://www.entegreraporlamatr.org/tr/hakkimizda/biz-kimiz.aspx> Erişim Tarihi: 30.12.2018.
- <https://www.fordotosan.com.tr/tr/yatirimcilar/finansal-raporlar/faaliyet-raporlari/2017> Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- https://www.halkbank.com.tr/yatirimciiliskileri/images/channels/faaliyet_raporlari_pdf/2017%20FAAL%20C4%B0YET%20RAPORU.pdf Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/08/Background-Paper_-_Value-Creation.pdf Erişim Tarihi: 09.01.2019.
- <https://www.isbank.com.tr/TR/hakkimizda/yatirimci-iliskileri/ozel-durum-aciklamalari/Documents/2017FaaliyetRaporu.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- https://www.koc.com.tr/tr-tr/yatirimci-iliskileri/finansal_raporlarveistatistikler/Faaliyet%20Rapor%20Dkman/Ko%20C3%A7%20Holding%202017%20Faaliyet%20Raporu.pdf Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- <https://www.kordsa.com.tr/images/pdf/kordsa-tr2603.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- <https://cdn.logo.com.tr/blog/documents/b8dd906eb347bb91ed632e69edecbd9b9d4710f497.pdf> Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- <https://www.migroskurumsal.com/userfiles/image/pdf/migros-faaliyet-raporu2017.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- <http://www.netas.com.tr/media/56910/netasfaaliyetraporuweb.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2018.

- <https://www.otokar.com.tr/tr-tr/yatirimci-iliskileri/raporlar/AnnualReports/OFR%202017.pdf> Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- https://www.oyakmadenmetalurji.com.tr/sites/1/upload/files/EREGL_12.2017_YFR_TR-2248.pdf Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- <http://www.pegasusyatirimciiliskileri.com/medium/image/2017-yili-faaliyetraporu688/view.aspx> Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- http://www.petkim.com.tr/UserFiles/file/Yatirimci_Iliskileri/Faaliyet_Raporlari/petkim_faaliyet_raporu_2017_TR.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- https://www.polisanholding.com/pdf/FaaliyetRaporu_2017_4C_01.01.2017_31.12.2017.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- <https://yatirimciiliskileri.sabanci.com.tr/faaliyet-raporlari> Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- <http://www.sisecam.com.tr/sites/catalogs/tr/Investor%20Relations/Presentations%20and%20Bulletins/Annual%20Reports/2017-Yillik-Faaliyet-Raporu.PDF> Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- http://www.sisecamkimyasallar.com/sites/catalogs/tr/Investor%20Relations/Presentations%20and%20Reports/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/Soda_Faaliyet_2017_TR.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- http://www.tatgida.com/Files/Tat_Gida_Faaliyet_Raporu_2017_guncel.pdf Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- http://www.tavyatirimciiliskileri.com/tr-TR/Lists/Annual%20Reports/Attachments/13/TAV_FRAT_son.pdf Erişim Tarihi: 11.12.2018
- <http://www.tekfen.com.tr/pdf/2017annual/FR2017.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2018
- <http://ir.tofas.com.tr/2017/files/tr-tofas.pdf> Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- <https://s.turkcell.com.tr/hakkimizda/tr/yatirimciiliskileri/InvestorReportLibrary/Turkcell-FR2017-TR.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- https://tprstaticfilessa.blob.core.windows.net/assets/uploads/faaliyet-raporlari/TUPRAS_2017-TR-090318.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- https://investor.turkishairlines.com/documents/ThyInvestorRelations/imzali_Faaliyet_Raporu_31.12.2017.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- <http://www.ttyatirimciiliskileri.com.tr/FaaliyetRaporlari/2017-faaliyet-raporu.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- http://www.turktraktor.com.tr/pdf/826tt_17_faaliyet_raporu_tr_26Mart%20final.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- <http://ulkerbiskuviyatirimciiliskileri.com/finansal-ve-operasyonel-veriler/faaliyet-raporlari.aspx> Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- https://www.vakifbank.com.tr/documents/yiliski/VakifBank_2017_Yili_Faaliyet_Raporu.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- http://vesbe.vestelyatirimciiliskileri.com/_assets/pdf/faliyet/2017/faaliyet-raporu-2017.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- http://www.vestelyatirimciiliskileri.com/_assets/pdf/faliyet/2017/faaliyet-raporu-2017.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2018
- <https://www.yapikredi.com.tr/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar> Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- <https://www.zorluenerji.com.tr/uploads/pdf/pdflist/yillik-faaliyet-raporu-2.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2018.
- IIRC, (2013), “The International <IR> Framework”, <https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf> Erişim Tarihi: 10.12.2017.

- Institute of Directors Southern Africa, (2009), “King Code of Governance For Southern Africa”, <http://www.library.up.ac.za/law/docs/King Code 2009.pdf> Erişim Tarihi: 19.12.2018.
- Institute of Directors Southern Africa, (2016), “King IV Report On Corporate Governance For South Africa”, <https://www.adamsadams.com/wp-content/uploads/2016/11/King-IV-Report.pdf> Erişim Tarihi: 19.12.2018.
- İşgüden Kılıç, B. (2018), “Entegre Raporlama ve Türkiye’deki Gelişmeler: Entegre Rapor Hazırlayan İşletmeler ve BIST Kurumsal Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmeler Açısından Bir İnceleme”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(1), 28-64.
- James, M. L. (2014), “The Benefits of Sustainability and Integrated Reporting: An Investigation of Accounting Majors Perceptions”, *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 17(2).
- Kardeş Selimoğlu, S. ve Yeşilçelebi, G. (2018), “Integrated Reporting Of Global Corporations: A Content Analysis Based On Integrated Reporting Examples Database From 2011 To 2016”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(2), 316-329.
- Karğın, S., Aracı, H., Aktaş, H. (2013), “Entegre Raporlama: Yeni Bir Raporlama Perspektifi”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 6(1), 27-46.
- Kaya, U., Aygün, D., Yazan, Ö. (2016), “Yeni Bir Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma”, *KTU Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 85-101.
- King Report On Corporate Governance for South Africa, (2002), “What It Means to You”, <https://www.mervynking.co.za/downloads/CD King2.pdf> Erişim Tarihi: 19.12.2018.
- King, M., Roberts L. (2017), *Entegre Düşünce (Çev. Dr. Erkin Erimez)*, Argüden Yönetişim Akademisi Yayınları, İstanbul.
- Kooiker, K.G.H. (2014), *Towards A New Corporate Reporting Model? Analyzing Stakeholder Opinions Concerning The Role of Business in Society and Integrated Reporting*, University Of Twente.
- Lozano, M. R., Valencia, P. T. (2016), “Do Industrial Companies Respond to the Guiding Principles of The Integrated Reporting Framework? A Preliminary Study on the First Companies Joined to The Initiative”, *Revista De Contabilidad Spanish Accounting Review*, 19 (2), 252-260.
- Öztürk, S. (2019). “Geleceğin Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama: Garanti Bankası Örneği”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 81, 1-20.
- Perego, P., Kennedy, S. ve Whiteman, G. (2016). “A Lot of Icing but Little Cake? Taking Integrated Reporting Forward”, *Journal of Cleaner Production*, 136, 53-64.
- Solak, B., Gönen, S., Rasgen, M. (2017). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Entegre Raporlamaya İlişkin Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(1), 166-188.
- Topçu, M. K., Korkmaz, G. (2015). “Entegre Raporlama: Kavramsal Bir İnceleme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30, (1), 1-22.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, B., Atik, M., Okyay, A. (2017), “Geleceğin Raporlama Sistemi Entegre Raporlama”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 52, 95-108.
- Yüksel, F. (2018). “Kamu Kurumlarında Entegre Raporlama ve Uygulanabilirliği: Türkiye Örneği”, *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 4(2), 139-157.
- Yüksel, F., Aracı, H. (2017a), “Hizmet İşletmelerine Ait Raporların Entegre Raporlama İlkeleri Açısından İncelenmesi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 16. UİK Özel Sayısı, 729-748.

Yüksel, F., Aracı, H. (2017b), “Entegre Raporlama, Türk İşletmelerinin Entegre Raporlamaya Bakışı Üzerine Bir Araştırma”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(3), 741-757.

HİSSE SENEDİ FİYATLARININ MARKOV ZİNCİRLERİ İLE ANALİZİ: BIST 100 ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Correspondent Author: Ersin YENİSU

Analysis of Stock Prices with Markov Chains: A Review on BIST 100 Companies

Yazar/ Author
Ersin YENİSU¹

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Geliş Tarihi : 17/11/2020
Makale Kabul Tarihi : 19/12/2020

Anahtar

Kelimeler: Stokastik Süreçler, Markov Zincirleri, Hisse Senedi Fiyatları Volatilitesi

JEL Kodları:

C02, G17, M21

Stokastik süreçlere dayalı Markov zincirleri analizi yaklaşımı deterministik sayısal yöntemlerden bazı özellikleriyle farklılıklar taşımaktadır. Bir Markoviyen süreçte gelecek yalnızca şimdiye koşullu bir olasılıkla bağlı ve bu nedenle geçmişten bağımsızdır. Markov zincirleri yöntemini finansal piyasalara uygulamayı amaçlayan bu çalışmada BIST 100 şirketleri arasından en yüksek işlem hacmine sahip 10 hisse senedi belirlenmiş ve yöntem söz konusu hisse senetlerinin 31.12.2018-31.12.2019 günlük fiyat kapanış verilerine uygulanmıştır. Çalışmanın farklılığı kullanılan yöntemin oynaklık seviyesi nispeten az olan başlıca pay senetlerine uygulanmış olmasıdır. Elde edilen bulgular hisse senetlerinin uzun dönem beklenen getirilerindeki farklılığa işaret etmektedir.

ARTICLE INFORMATION

ABSTRACT

Submission Date : 17/11/2020
Accepted Date : 19/12/2020

Keywords:

Stochastic Processes, Markov Chains, Stock Prices Volatility

JEL Codes:

C02, G17, M21

Markov chains analysis approach based on stochastic processes differs from deterministic numerical methods in terms of some features. In a Markovian process, the future depends only on the present with a conditional probability and therefore independent of the past. In this study, which aims to apply the Markov chains method to the financial markets, 10 stocks with the highest trading volume among BIST 100 companies were determined and the method was applied to the daily closing prices of 31.12.2018-31.12.2019. The difference of the study is that the method used has been applied to the leading stocks with relatively low volatility. Findings indicate the difference in long-term expected returns of stocks.

¹ Ersin YENİSU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0002-0235-4270>, ersinyenisu@gmail.com

1. Giriş

Bilimsel yaklaşımlar günden güne daha karmaşık bir hal alan hayatımıza dair önemli ipuçları sunmaktadırlar. Diğer taraftan iş hayatında karar vericiler çok çeşitli bilgi kaynaklarından faydalanmaktadır. Nitekim yöneylem araştırması teknikleri karar vericilere nicel bulgular vermek suretiyle onların daha etkin kararlar almalarına yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte özellikle 20. yüzyılda dikkate değer sayıda sayısal yöntem literatüre kazandırılmıştır. Söz konusu yöntemlerden bazıları uygulamada daha sık kullanılmış ve teorik olarak sürekli geliştirilmiştir. Markov zincirleri yöntemi de bu kullanışlı ve özel farklılıklara sahip analiz araçlarından biridir.

Bu çalışmanın amacı güçlü bir kuramsal metot olan Markov zincirleri analizini teorik ve uygulamalı olarak açıklamaktır. Çalışmanın analiz kısmında finansal bir uygulama gerçekleştirilmiş ve hisse senedi getirileri tahmin edilmiştir. Literatürde Idolor (2011), Kılıç (2013), İlarıslan (2014), Özdemir ve Demireli (2014) ve Kırall ve Uzun (2017) Markov zincirlerini finansal piyasalara uygulamışlardır. Bu çalışma ise söz konusu literatüre metodolojik ve uygulamalı olarak küçük bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte yapılacak yeni çalışmalarda söz konusu yöntemin tahminleme gücü hem doğrudan hem de diğer geleneksel yöntemlerle kıyaslanmak suretiyle daha detaylı bulgulara ulaşılabilir.

Çalışmanın izleyen bölümünde Markov zincirleri yöntemini farklı alanlara uygulayan literatürden örnekler sunulmuştur. Üçüncü bölümde ise Markov zincirlerinin teorik temelleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde de yöntemin işlevselliğini açıklamak üzere hisse senedi getirileri üzerine bir uygulamaya yer verilmiştir.

2.Literatür

Literatürde Markov zincirlerinin çok farklı alanlarda uygulandığı ve stokastik süreçleri açıklayan söz konusu yöntemin dikkate değer bir hızda gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu çalışmalardan bazılarının amaçları, uygulama alanları veya ulaşılan sonuçları şöyledir.

Shiyn vd. (1999) çalışmalarında Nikkei endeksi vadeli işlem sözleşmelerinin gün içi fiyat değişimlerini kullanarak oluşturdukları verilere Markov zincirleri modelini uygulamışlar ve açılış, kapanış veya öğle saatlerindeki fiyat hareketlerindeki farklılığı ortaya koymuşlardır. Pfeifer ve Carraway (2000) ise çalışmalarında Markov karar sürecini müşteri ilişkileri yönetimi alanında uygulamışlardır. Finans alanında Mills ve Jordanov (2003) Markov zincirleri ile, Londra Borsası'ndan oluşturdukları farklı büyüklükteki portföy getirilerinin öngörülebilirlik durumunu incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda daha büyük portföy getirilerinin tahmininde Markov

zincirlerinin daha başarılı tahmin olanağı sunduğu görülmüştür. Diğer taraftan Türkçe literatürde Aytemiz ve Şengönül (2004) perakende alışverişlerde bireysel olarak kullanılabilir üç madeni para stratejisi oluşturmuşlar ve olasılıksal durumları belirleyip Markov zincirleriyle uzun dönem denge durumunu açıklamışlardır. Söz konusu çalışma Markov zincirleri analizinin stokastik sürece sahip hipotetik örnekler üzerinde uygulanabileceğini göstermektedir. Kılıç (2005) ise İMKB 100 endeksi getirilerinin zayıf formda etkinliğe sahip olup olmadığını diğer bir ifadeyle getirilerin rassal yürüyüş gösterip göstermediğini Markov zincirleri ile analiz etmiştir. Çalışmada sonuç olarak 1987-2004 döneminde İMKB’de zayıf formda etkin piyasa hipotezinin geçerli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bir diğer çalışmada Temel vd. (2005) 1975-1990 döneminde Türkiye’deki 67 ilde işgücü verimliliği yakınsamasını Markov zincirleri ile incelemişlerdir. Söz konusu çalışmada sonuç olarak tarım illerinin ve yüksek sanayileşmiş illerin kendi grupları içerisinde yakınsama gösterdikleri bulunmuştur. Bununla birlikte Özdemir ve Gümüšoğlu (2007) günümüzdeki işletme problemlerinin genellikle belirsizlik ya da risk taşıdığını bu sebeple regresyon ve zaman serisi analizleri gibi deterministik yöntemlerle etkin bir tahminlemenin mümkün olamayacağını vurgulayarak olasılıksal süreçleri inceleyen Markov zincirlerini bir işletmenin ay sonu envanter düzeylerinin belirlenmesinde kullanmışlardır. Yine Alp ve Öz (2009) pazarlama alanında taşınabilir bilgisayarlara yönelik marka tercihini araştırmak üzere anket yöntemiyle elde ettikleri veriler ile geçiş olasılıkları matrisi ve uzun dönem denge vektörünü hesaplamışlardır. Söz konusu çalışma ile araştırmacılar ürüne olan marka bağımlılığını ve gelecekte hangi markaya daha yüksek talep olacağını (uzun dönem pazar payını) Markov zincirleri yardımıyla açıklamışlardır. Diğer taraftan Can ve Öz (2009) klasik Markov zincirlerine yeni bir katkı olan ve geçiş olasılıkları matrisinde durumların belirlenemediği “Gizli Markov Zinciri”ni, anket yöntemiyle elde ettikleri verilerle, cep telefonu marka tercihleri ve tercih nedenlerinin uzun dönem denge durumunu belirlenmesi için kullanmışlardır. Bir başka çalışmada Liu (2010) Markov zincirlerinin zaman serilerinde öngörü yöntemi olarak kullanılmasındaki başarısını ispatlamak amacıyla bir süpermarketteki fiyat ve satış verilerini kullanmış ve söz konusu yöntemin öngörüleme açısından kullanıma uygunluğuna işaret etmiştir. Soykan (2010) çalışmasında yine pazarlama alanında Markov zincirlerinin kullanımına yönelik bir uygulama gerçekleştirmiştir. Yazar söz konusu çalışmada otomobil lastiği pazarında uzun dönemli pazar payının (markaların beklenen pazar payının) tahminini bir yöneylem araştırma tekniği olan Markov zincirleri ile analiz etmiştir. Akyurt (2011) ise çalışmasında Markov zincirlerinin kullanım alanlarına yeni bir boyut getirmiş ve ülke kredi riski notlarından oluşturduğu geçiş olasılıkları matrisi ile zincirin kararlı halini analiz etmiş ve ilk geçiş zamanlarını hesaplamıştır. Literatürde yaygın bir

uygulama alanı olan hisse senedi getirilerinin tahminlemesi için Idolor (2011) Nijerya sermaye piyasasına yönelik Markov zincirleri modelini kullanmış ve söz konusu yöntemin pay getirilerinin hesaplanmasında literatürdeki bulgulara da uygun olarak güçlü bir tahmin yöntemi olduğu sonucuna varmıştır. Bununla birlikte Özdağlıoğlu vd. (2012) uzun döneme dair tahminleme yöntemi olarak da bilinen Markov zincirlerini altın fiyatlarının uzun erimli olasılıklarının hesaplanması bağlamında kullanmışlar ve elde edilen sonuçların anlamlılığına işaret etmişlerdir. Diğer taraftan Özel ve Solmaz (2012) çalışmalarında Markov zincirlerini tıpkı Akyurt (2011) gibi sosyal bilimler açısından çok farklı bir alana uygulamışlardır. Araştırmacılar söz konusu çalışmada 108 yıllık deprem verilerini kullanarak Türkiye’de olası bir depremin ne zaman görülebileceğine dair Markoviyen süreçte dayalı analizler yapmışlardır. Kılıç (2013) ise çalışmasında BIST 100 Endeksi hisse senedi fiyatlarını kullanarak Markov zincirleri yöntemiyle pay senetlerinin getirilerini analiz etmiş ve söz konusu yöntemle yatırımcıların hisse senedi alış-satış kararları vermeleri durumunda kazançlı olabileceklerini vurgulamıştır. Yine benzer bir konuyu araştıran Özdemir ve Demireli (2014) çalışmalarında Markov zincirleri ile hisse senedi fiyat hareketlerini analiz etmişler ve geçiş olasılıkları matrisi yardımıyla BIST Teknoloji Endeksine dahil olan 16 hisse senedinin uzun dönemdeki beklenen getirilerini tahmin etmişlerdir. Söz konusu çalışmada ayrıca “yinelenebilir süreleri” ve “ilk geçiş olasılıkları süresi” de hesaplanmıştır. Aynı doğrultuda İlarıslan (2014) çalışmasında İMKB 10 Bankacılık Endeksi’ne dahil olan şirketlerin geçmiş verilerini kullanarak Markov zincirlerini uygulamış ve sonuç olarak söz konusu yöntemle hisse senedi fiyat değişimlerinin öngörülebilir başarılarının yüksek olduğunu vurgulamıştır. Karahanoğlu (2014) ise çalışmasında Türkiye’deki 14 kalkınma bankasının sermaye yeterlilik rasyolarını Markov zincirleri ile analiz etmiş ve söz konusu bankaların gelecekteki sermaye rasyolarını tahminleyerek ileriye dönük politika önerilerinde bulunmuştur. Yine farklı bir alan uygulamasında Köse vd. (2015) bir kamu kurumuna personel yetiştirmekle sorumlu olan bir eğitim kurumundaki durumları Markov zincirleri ile analiz ederek söz konusu yöntemin insan gücü planlamasında nasıl kullanılabileceğini açıklamışlardır. Reis ve Dutal (2016) ise Markov zincirleri yöntemini Kahramanmaraş ili için 1970-2013 yılları yağış ve sıcaklık verilerini kullanarak kuraklık olasılığını tahminlemede kullanmışlardır. Çalışmada sonuç olarak gelecek altı yılda % 79 gerçekleşme olasılığıyla “kabul edilebilir sulaklık” görüleceği bulgulanmıştır. Sık araştırılan bir konu üzerine yaptıkları çalışmada Şentürk ve Alp (2016) ise anket yöntemiyle elde ettikleri verilerle mobil operatör-internet servis sağlayıcı markalarına olan bağımlılıkları ve uzun dönemde tüketicilerin marka tercihlerini Markov zincirleri ile analiz etmişlerdir. Yine Yavuz ve Karabulut (2016) çalışmalarında üniversite öğrencilerinin cep telefonu marka

tercihlerinden oluşturdukları geçiş olasılıkları matrisi ile marka bağımlılığını kız ve erkek öğrenciler açısından Markov zincirleri ile analiz etmişlerdir. Farklı bir yaklaşımla Karaca ve Alp (2017) ise çalışmalarında BIST 100 Endeksi ve altın fiyatlarındaki değişim durumlarını kullanarak farklı bir veri seti oluşturmuşlar ve iki seri arasındaki uzun dönem denge ilişkilerini Markov zincirleri ile analiz etmişlerdir. Diğer taraftan Huang vd. (2017) çalışmalarında Tayvanlı bir şirketin hisse senedi fiyatlarını “Yutucu (Emici) Markov Zincirleri” ve “Düzenli Markov Zincirleri” yöntemleri ile analiz etmişlerdir. Söz konusu çalışmada hisse senedi fiyatlarının düşmesinden sonra ne zaman artacağına ilişkin ampirik bulgular sunulmuştur. Kırıl ve Uzun (2017) ise çalışmalarında “Bulanık Durumlu Markov Zincirleri” yöntemini Borsa İstanbul endeks getirilerine uygulamışlar ve söz konusu yöntemin finansal yatırım araçlarının getirisini tahminlemede klasik Markov zincirleri modeline göre daha kesin sonuçlar verebileceğini bulgulamışlardır. Buna ek olarak Alp ve Sarıoğlu (2018) çalışmalarında ithal edilen bir ürünün yurtiçi satış miktarı ile döviz kurundaki değişimler arasındaki ilişkiyi Markov zincirleri ile analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda satış miktarları ile döviz kuru değişimleri arasında ters yönlü bir ilişki olduğu doğrulanmıştır. Çam ve Kılıç (2018) ise çalışmalarında altın fiyat hareketlerini yapay sinir ağları algoritması ve Markov zincirleri modelleri ile analiz etmişlerdir. Sonuç olarak söz konusu iki yöntemin bir arada kullanılmasıyla tahmin edilen bulguların % 70 oranında başarılı olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Kırıl (2018) çalışmasında Adana ili örneği kapsamında cep telefonu operatörü tercihlerini Markov zincirleri ile analiz ederek uzun dönem durağanlığı gösteren denge durumunu tahminlemiştir. Özel (2019) ise Ankara ili için hava kirliliği tahmininde bulunmak üzere Markov zincirlerini kullanmış ve uzun dönemde Ankara’da hava kalitesinin iyi olma olasılığının % 46, orta düzeyde olma olasılığının % 19, hassas olma olasılığının % 14, sağlıksız olma olasılığının % 4,5, kötü olma olasılığının % 2,1 ve tehlikeli olma olasılığının ise % 15 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Son olarak Ercan (2020) çalışmasında Markov zincirleri modellemesi ile gençlerin spor ayakkabı marka tercihlerini analiz etmiştir. Araştırma sonucunda sekiz marka kategorisinde gençlerin spor ayakkabı marka bağlılıkları ve uzun dönemdeki marka tercihleri tahmin edilmiştir.

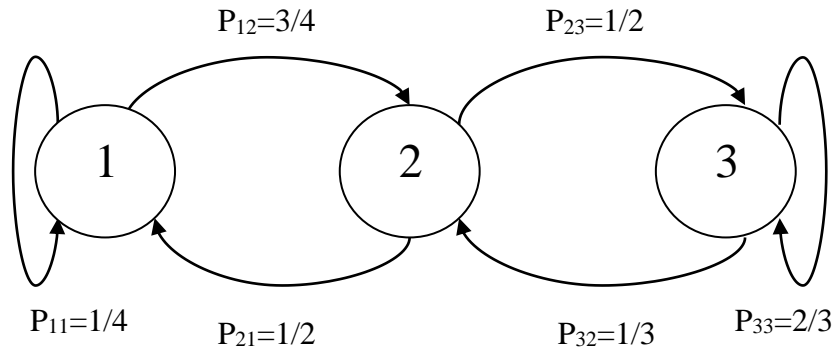
3. Markov Zincirleri

Markov zincirleri genellikle finansal getiri, marka tercihi, stoklama düzeyi vd. gibi olasılıksal durumlarda, çoğu sayısal yöntemde olduğu gibi karar verme aracı olarak kullanılmaktadır. Nitekim karar alıcılar geleceğe yönelik öngöründe bulunabilmek için regresyon ve zaman serileri analizi gibi deterministik süreçlere dayalı yöntemler ya da Markov zincirleri gibi stokastik (olasılıksal) süreçlere dayalı yöntemler kullanabilirler.

Stokastik süreçlerden biri olan Markov zincirlerinin temelini sürecin durumları, durumlar arası geçişler ve bu geçişlere ilişkin olasılık yapısı oluşturmaktadır (Özdemir ve Demireli, 2014: 4). Diğer bir ifadeyle Markov zincirlerinde herhangi bir durumdan diğer durumlara olasılıksal geçişler söz konusudur. Örneğin; “azalış”, “aynı kalma” veya “artış” durumlarından yine “azalış”, “aynı kalma” veya “artış” durumlarına geçiş olasılıklarının bilinmesiyle Markov zinciri oluşturulabilir.

Markov zincirleri analizinde durumlar arası geçişleri göstermek üzere oluşturulabilecek ve de her dairesel parçanın sürecin bir durumunu gösterdiği şekil “geçiş diyagramı” olarak adlandırılır. Diyagramdaki oklar da bu dairesel parçalar yani durumlar arası hareketleri gösterir. Üç duruma sahip bir örneğin geçiş olasılıkları matrisi ve geçiş diyagramı aşağıda verilmiştir (Tütek, vd., 2016: 592).

$$P = \begin{bmatrix} 1/4 & 3/4 & 0 \\ 1/2 & 0 & 1/2 \\ 0 & 1/3 & 2/3 \end{bmatrix}$$

Markov zincirinde gerçekleşebilir ya da geçilebilir tüm durumların oluşturduğu kümeye durum uzayı (s) adı verilir. Diğer yandan bir stokastik süreç, sürecin hangi durumda olacağına ilişkin koşullu olasılığın sadece bir önceki periyottaki (dönemdeki) değere bağlı olması halinde “*Markov süreci*” olarak adlandırılmaktadır (Özdemir ve Demireli, 2014: 4). Diğer bir deyişle Markov zincirinde tahmin edilen bir dönem sonraki durum yalnızca bir önceki duruma bağlıdır. Böylelikle tahmin değeri iki dönem önceki veya daha eski dönemleri içeren geçmiş değerlerden bağımsız olmaktadır. Markov zincirleri analizinin temeli olan bu özellik, deterministik tahmin yöntemlerinin aksine sürecin geçmiş değerlerinden bağımsızdır ve sadece koşullu olasılık değerine bağlıdır. Başka bir ifadeyle şu an ki durum bilindiğinde gelecek geçmiş durumlardan bağımsızdır ve sadece şu anki duruma bağlıdır (Parzen, 1962: 188).

Markov zincirlerinde bir durumdan diğer bir duruma hareket geçiş olarak ifade edilmekte ve geçişlerin kategorize edilmesi ile geçiş olasılıkları matrisi elde edilmektedir. Stokastik süreci belirten bu koşullu olasılık değerleri, t zamanında i durumunda iken $t+1$ zamanında j durumunda olma olasılığını göstermekte ve (1) nolu denklemdeki gibi formüle edilmektedir (Winston, 2004: 924).

$$P(X_{t+1} = j | X_t = i) = p_{ij} \quad (1)$$

(1) nolu denklemde p_{ij} ifadesi sürecin i durumundan (t zamanında) j durumuna ($t+1$ zamanında) geçiş olasılığını göstermektedir. Bir diğer deyişle koşullu olasılığı [$P(A|B)$] gösteren (1) nolu denklem i koşulu (*durumu*) gerçekleştiğinde bir dönem sonra j durumunun gerçekleşme olasılığını açıklamaktadır.

Sürecin herhangi bir durumundan (i) bir diğer durumuna (j) hareketini gösteren p_{ij} geçiş olasılıkları, s durum uzayını göstermek üzere, s satırlı ve s sütunlu ($s \times s$) geçiş olasılıkları matrisinde yer almaktadır. Geçiş olasılıkları matrisi olasılıklı değerlere sahip olduğu için stokastik bir matristir. Söz konusu matristeki olasılık değerleri, olasılık teorisinin doğası gereği, $0 \leq p_{ij} \leq 1$ olmalıdır. Bununla birlikte bir durumdan diğer durumlara geçişte toplam olasılık değeri 1'e eşit olmalı diğer bir deyişle geçiş olasılıkları matrisinin her bir satırındaki olasılık değerlerinin toplamı 1'e eşit olmalıdır (Örn: $p_{11} + p_{12} + \dots + p_{1s} = 1$). "**Geçiş olasılıkları matrisi**" matematiksel olarak (2) nolu denklemdeki gibi gösterilmektedir.

$$P = \begin{bmatrix} p_{11} & p_{12} & \dots & p_{1s} \\ p_{21} & p_{22} & \dots & p_{2s} \\ \cdot & \cdot & & \cdot \\ \cdot & \cdot & & \cdot \\ \cdot & \cdot & & \cdot \\ p_{s1} & p_{s2} & \dots & p_{ss} \end{bmatrix} \quad (2)$$

Geçiş olasılıkları matrisinin temel gösterimi olan (2) nolu matriste s sayıda durum vardır ve bu matris bir adımlıdır (*periyotludur*) ($n=1$). Diğer bir ifadeyle (2) nolu gösterimde sadece t ve $t+1$ dönemleri vardır. Burada örneğin p_{12} : Sürecin t döneminde 1. durumdayken $t+1$ döneminde 2. duruma geçiş olasılığını ifade etmektedir.

Markov zincirlerinde geçiş olasılıkları matrisi yardımıyla ele alınan sürecin kısa ya da uzun dönemli davranışları incelenebilir. "Chapman-Kolmogorov Eşitlikleri" ile t döneminde (*periyodunda*) i durumunda olan sürecin n periyot sonra j durumunda olma olasılığı diğer bir deyişle "***n*-aşamalı geçiş olasılıkları**" hesaplanmaktadır. Markov

zincirlerinde geçiş olasılıkları zamandan bağımsız yani durağan olduğu için n-aşamalı geçiş olasılıkları geçiş olasılıkları matrisinin n . kuvveti alınarak hesaplanır (Özdemir ve Demireli, 2014: 5).

Diğer taraftan Markov zincirlerinde uzun dönemli denge durumu sürecin başlangıç durumundan bağımsız hale gelmesini ifade etmektedir (Hillier ve Lieberman, 2001: 813). Geçiş olasılıkları matrisinin kuvvetleri alınarak ($P^2, P^3, P^4, \dots, P^n$) ulaşılan uzun dönemli denge durumunda elde edilen matrisin tüm satırları aynı değere sahip olmaktadır.

Bir Markov zincirinde, s durum uzayını, P geçiş olasılıkları matrisini göstermek üzere n periyot sonra süreç (4) nolu denklemdeki satır vektörünü ortaya çıkarmaktadır. Bu satır vektörünü ortaya çıkaran sürecin matematiksel gösterimi ise (3) nolu denklemdeki gibidir (Winston, 2004: 934):

$$\lim_{n \rightarrow \infty} P^n = \begin{bmatrix} \pi_1 & \pi_2 & \cdots & \pi_s \\ \pi_1 & \pi_2 & \cdots & \pi_s \\ \vdots & \vdots & & \vdots \\ \pi_1 & \pi_2 & \cdots & \pi_s \end{bmatrix} \quad (3)$$

(3) nolu denklemden sonsuza doğru arttıkça bir aşamadan sonra P matrisi kararlı hale gelmekte diğer bir ifadeyle uzun dönem denge vektörü oluşmaktadır. Dikkat edilirse geçiş olasılıkları matrisinin kuvvetleri alınarak ulaşılan yukarıdaki denklemde tüm satırlar aynıdır. Diğer bir ifadeyle süreç kararlı bir hal almıştır ve başlangıç değerlerinden bağımsız hale gelmiştir.

Bu satırların her biri (4) nolu denklemdeki satır vektörünü (π) diğer bir ifadeyle “uzun dönem denge durumu”nu ifade etmektedir.

$$\pi = [\pi_1 \ \pi_2 \ \dots \ \pi_s] \quad (4)$$

Uzun dönem denge durumunda örneğin; “azalış”, “aynı kalma” ve “artış” durumlarının olduğu bir Markov zincirinde ($s=3$) π_1 gelecekte yüzde kaç olasılıkla azalış olacağını, π_2 gelecekte yüzde kaç olasılıkla aynı durumda kalacağını ve π_3 gelecekte yüzde kaç olasılıkla artış olacağını göstermektedir. Diğer taraftan uzun dönem denge durumunda denge durum vektörünün satır toplamları 1’e eşit olmalıdır. Uzun dönem denge durum olasılıkları aşağıdaki denklemlerin çözülmesiyle elde edilmektedir (Taha, 2007: 649):

$$\pi_1 + \pi_2 + \dots + \pi_s = 1 \quad \pi_j = \sum_{k=1}^{k=s} \pi_k \cdot P_{kj} \quad (5)$$

Denge durum vektöründen faydalanarak elde edilebilen bir diğer bilgi bu olasılıkların tersine eşit olan ve μ_{jj} ile gösterilmekte olan “*yinelenme süreleri*”dir. İlk yinelenme süresi, süreçteki herhangi bir durumdan sonra tekrar bu duruma gelebilmek için gerekli olan ortalama bekleme süresidir ve (6) nolu formül kullanılarak hesaplanmaktadır (Özdemir ve Demireli, 2014: 6).

$$\mu_{jj} = \frac{1}{\pi_j} \quad (6)$$

Yinelenme süresi karar vericilere sürecin durum değişimlerinin ne kadar süre aralıklarıyla olacağı konusunda bilgi sağlamaktadır.

4. Uygulama

Yöneylem araştırması metotları pratik uygulamalara sahiptir. Literatürde söz konusu sayısal yöntemlerin çok farklı alanlarda uygulandığı görülmektedir. Stokastik süreçlere dayalı bir yöneylem metodu olan Markov zincirlerini konu edinen bu çalışmada uygulama olarak finansal getiri konusu ele alınmıştır. Bu amaçla, 2019 yılında, BIST 100 endeksinde faaliyet gösteren şirketler arasından tüm yıl boyunca en yüksek işlem hacmine sahip 10 pay senedi belirlenmiştir. Bu şirketler Anadolu Ajansı (AA) verilerine göre Tablo 1’de sıralanmıştır.

Tablo 1.2019 Yılı BIST 100 Endeksinde En Yüksek İşlem Hacmine Sahip Hisse Senetleri

BIST 100 Hisse Senedi Kodu	Anonim Şirket Adı	2019 Yılı Toplam İşlem Hacmi
THYAO	Türk Hava Yolları	279.898.557.325 TL
GARAN	Garanti Bankası (BBVA)	218.517.033.153 TL
ASELS	Aselsan	80.959.625.689 TL
AKBNK	Akbank	80.342.362.799 TL
HALKB	Türkiye Halk Bankası	76.312.318.408 TL
KRDMD	Kardemir (D)	73.625.874.126 TL
PETKM	Petkim	66.849.843.556 TL
VAKBN	Vakıflar Bankası	52.554.133.543 TL
ISCTR	İş Bankası (C)	50.010.910.067 TL
KOZAA	Koza Madencilik	47.608.793.523 TL

Kaynak: AA

Tablo 1’de belirtilen 10 hisse senedine ait 31.12.2018-31.12.2019 tarihleri arası günlük kapanış verileri “<https://tr.investing.com/equities/turkey>” internet sitesinden

alınmıştır. Bu tarihler arasında Borsa İstanbul'da 250 işlem günü (günlük veri) bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle “azalış”, “aynı kalma” veya “artış” şeklinde 249 durumlar arası geçiş söz konusudur.

Çalışmamızda durum uzayı (s) “azalış”, “aynı kalma” ve “artış” şeklinde olmak üzere üç adettir. Yani bu üç durumun herhangi birinden yine bu üç durumdan herhangi birine geçiş söz konusudur. Örneğin; THYAO hisse senedine ait 02.01.2019 günü kapanış verisi 15,72'dir. 03.01.2019'da ise kapanış verisi 15,14'tür. Yine 04.01.2019'da kapanış verisi 15,11'dir. Bu üç veri dikkate alınırsa 03.01.2019'da bir önceki güne göre “azalış” olmuş ve 04.01.2019'da ise bir önceki güne göre yine “azalış” olmuştur. Bu doğrultuda 03.01.2019'dan 04.01.2019'da geçilirken “azalış” durumundan “azalış” durumuna geçiş ($p_{11}: i=1, J=1$) olmuştur. Çalışmamızın uygulama kısmında söz konusu örneğe benzer olarak 250 veri üzerinden 249 geçiş Microsoft (Excel) programı yardımıyla hesaplanmıştır.

Elde edilen bulgular ile Tablo 2'deki geçiş matrisi oluşturulmuştur. Yalnızca THYAO hisse senedi verilerine dayalı olarak oluşturulan Tablo 2'de durumlar arası geçiş sayılarının toplam değerleri gösterilmiştir. Bu tabloda örneğin “azalış” ($i=1$) durumundan “azalış” ($j=1$) durumuna toplam geçiş sayısı 55'tir. Diğer bir ifadeyle geçiş matrisinde önceki durumlar (i) sol sütunda gösterilirken bir sonraki durumlar (j) birinci satırda gösterilmektedir. Bir başka ifadeyle Tablo 2'de satır ve sütunların kesiştiği nokta (Örn: “0”) o noktanın bulunduğu satırdaki durumdan (aynı kalma ($i=2$)) sütundaki duruma (aynı kalma ($j=2$)) toplam geçiş sayısını ifade etmektedir. Analizde Tablo 2 her bir hisse senedi için oluşturulmuş diğer bir ifadeyle 10 hisse senedi için de “geçiş matrisi” hesaplanmıştır.

Tablo 2. THYAO Hisse Senedi Geçiş Matrisi

	Azalış ($j=1$)	Aynı Kalma ($j=2$)	Artış ($j=3$)	Toplam
Azalış ($i=1$)	55	1	69	125
Aynı Kalma ($i=2$)	2	0	2	4
Artış ($i=3$)	68	3	49	120

(3X3) boyutundaki geçiş matrisindeki değerlerin her bir satırdaki “Toplam” sayısına bölünmesiyle elde edilen yeni matrise ise “geçiş olasılıkları matrisi” adı verilmektedir. THYAO örneği için söz konusu matris Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. THYAO Hisse Senedi Geçiş Olasılıkları Matrisi

	Azalış (j=1)	Aynı Kalma (j=2)	Artış (j=3)	Toplam
Azalış (i=1)	0,440	0,008	0,552	1
Aynı Kalma (i=2)	0,500	0,000	0,500	1
Artış (i=3)	0,567	0,025	0,408	1

Tablo 3'te örneğin "0,440" olasılık değeri yukarıda da belirtildiği üzere geçiş matrisindeki "55" sayısının bulunduğu satırdaki "Toplam" değeri olan "125" sayısına bölünmesiyle bulunmuştur. Tablo 3'ten de görüleceği üzere geçiş olasılıkları matrisinde satır değerlerinin toplamı olasılık teorisi gereği 1'e eşit olmalıdır. Yukarıdaki tablodan elde edilen olasılık değerlerinin matematiksel gösterimi ise aşağıdaki matriste verilmiştir. Söz konusu gösterimde THYAO'nun geçiş olasılıkları matrisi (P_{THYAO}) açıklanmıştır.

$$P_{THYAO} = \begin{bmatrix} 0,440 & 0,008 & 0,552 \\ 0,500 & 0,000 & 0,500 \\ 0,567 & 0,025 & 0,408 \end{bmatrix}$$

Yukarıdaki analizler kısa döneme ait bilgiler sunmaktadır. Bununla birlikte karar vericiler uzun döneme ait bilgilere de ihtiyaç duymaktadırlar. Nitekim Markov zincirleri yöntemi karar vericilere uzun dönemli bilgiler de sunmaktadır.

Markov zincirleri analizine göre geçiş olasılıkları matrisinin kuvvetleri alındığında matris "*uzun dönem denge durumu*"na ulaşmakta diğer bir ifadeyle elde edilen yeni matrisin her bir satırı aynı olmaktadır. Bu denge durumu bize sürecin gelecekte bulunacağı olasılıkları vermektedir. Bu çalışmada uzun dönem denge durumunu hesaplayabilmek için her bir hisse senedinin geçiş olasılıkları matrisinin Matlab programıyla kuvvetleri alınmış [$(P_{THYAO})^2, (P_{THYAO})^3, (P_{THYAO})^4, \dots, (P_{THYAO})^n$] ve her bir hisse senedine ait geçiş olasılıkları matrisinin satır elemanlarının eşit olması (matrisin kararlı hal alması) sağlanmıştır. Bu eşitlik durumunda ise uzun dönemli denge durumunu gösteren Tablo 4'teki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4. Hisse Senetlerinin Uzun Dönem Denge Durumu Olasılıkları

Hisse Senedi Kodu	Azalış (j=1)	Aynı Kalma (j=2)	Artış (j=3)
THYAO	0,502	0,016	0,482
GARAN	0,494	0,012	0,494

ASELS	0,499	0,020	0,481
AKBNK	0,478	0,036	0,486
HALKB	0,495	0,052	0,453
KRDMD	0,462	0,100	0,438
PETKM	0,482	0,060	0,458
VAKBN	0,452	0,036	0,512
ISCTR	0,474	0,032	0,494
KOZAA	0,488	0,012	0,500

Tablo 4'e göre THYAO hisse senedinin değeri uzun dönemde % 50,2 olasılıkla azalacak, % 1,6 olasılıkla aynı kalacak ve % 48,2 olasılıkla artacaktır. Yukarıdaki tabloda THYAO için denge durum vektörü şöyle gösterilmektedir:
 $\pi_{THYAO} = [0,502 \ 0,016 \ 0,482]$.

Uzun dönem denge durumları bulunduğundan sonra hisse senetlerinin “*beklenen değerleri*” geçmişteki fiyat değişimleri de dikkate alınarak aşağıdaki formülle tahmin edilebilir.

$$\text{Beklenen Değer} = (0,494 * 983,48) + (0,012 * 1000) + (0,494 * 1020,16) = 1001,900 \text{ TL}$$

Yukarıdaki formülün oluşturulmasında GARAN hisse senedi denge durum vektörü $\pi_{GARAN} = [0,494 \ 0,012 \ 0,494]$ kullanılmıştır. Formüldeki diğer rakamlar ise GARAN hisse senedindeki geçmiş fiyat hareketlerindeki ortalama yüzde değişimi (“Düşüş”lerin ortalaması ve “Yükseliş”lerin ortalaması) göstermektedir. Her bir hisse senedi için % değişimleri, 1000 TL üzerinden ve % değişimleri kullanılarak hesaplanan “Düşüş” ve “Yükseliş” değerleri ve nihayetinde 1000 TL’lik hisse senedi yatırımdan elde edilebilecek beklenen getiriler Tablo 5’te sıralanmıştır.

Tablo 5. Hisse Senetleri Fiyat Değişim Oranları ve Uzun Dönem Beklenen Getiriler

Hisse Senedi Kodu	% Değişim		Değer (TL)		1000 TL’lik Hisse Senedinin Beklenen Getirisi
	Düşüş	Yükseliş	Düşüş	Yükseliş	
GARAN	1,652	2,016	983,48	1020,16	1001,900
ISCTR	1,739	2,040	982,61	1020,40	1001,840
KOZAA	2,027	2,336	979,73	1023,36	1001,790
AKBNK	1,726	2,039	982,74	1020,39	1001,660
KRDMD	1,734	2,161	982,66	1021,61	1001,540
VAKBN	1,934	2,009	980,66	1020,09	1001,540
ASELS	1,728	1,694	982,72	1016,94	1001,060
PETKM	1,366	1,465	986,34	1014,65	1000,130
THYAO	1,756	1,791	982,44	1017,91	999,812
HALKB	1,721	1,838	982,79	1018,38	999,807

Tablo 5'e göre GARAN hisse senedi son bir yılda ortalama % 1,652 azalış ve % 2,016 artış göstermiştir. Yine 1000 TL'lik yatırım durumunda söz konusu hisse senedi "düşüş" durumunda 983,48 TL'ye düşecek ve "yükseliş" durumunda 1020,16 TL'ye çıkacaktır. Yukarıdaki beklenen değer formülü ile hesaplanan son sütundaki 1001,900 TL sayısı ise GARAN hisse senedine yatırılan 1000 TL'nin uzun dönemdeki beklenen değerini göstermektedir.

Markov zincirleri yöntemi ile elde edilebilecek bir diğer bilgi durumların "*yinelenme süreleri*"dir. Yukarıda hesaplanan uzun dönem denge durum vektörlerinin çarpımsal tersi (Örn: $\frac{1}{\pi_1}, \frac{1}{\pi_2}, \frac{1}{\pi_3}$) alındığında yinelenme süreleri hesaplanmaktadır.

Hisse senetleri için hesaplanan yinelenme süreleri Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Hisse Senetleri Fiyat Hareketlerinde Durumların Yinelenme Süreleri

Hisse Senedi Kodu	Azalış ($i=1$)	Aynı Kalma ($i=2$)	Artış ($i=3$)
THYAO	1,992	62,112	2,076
GARAN	2,024	84,034	2,024
ASELS	2,005	49,505	2,072
AKBNK	2,092	27,548	2,058
HALKB	2,020	19,231	2,208
KRDMD	2,164	9,970	2,285
PETKM	2,076	16,639	2,183
VAKBN	2,212	27,778	1,953
ISCTR	2,110	31,153	2,024
KOZAA	2,049	84,746	2,017

Tablo 6'nın ilk satırındaki THYAO'ya ait olan yinelenme süreleri THYAO denge durum vektörünün ($\pi_{THYAO} = [0,502 \ 0,016 \ 0,482]$) elemanları kullanılarak ($\frac{1}{0,502}, \frac{1}{0,016}, \frac{1}{0,482}$) hesaplanmıştır. Tablo 6'ya göre THYAO hisse senedinde bir "azalış" durumunda ortalama 2 (1,992) gün sonra tekrar "azalış" durumu görülecektir. Söz konusu tablo genel olarak yorumlanacak olursa herhangi bir hisse senedinde "azalış" durumundan "azalış" durumuna ve "artış" durumundan "artış" durumuna geçiş için ortalama 2 gün gereklidir. Benzer şekilde hisse senetlerinin iki gün üst üste durağan

olabilmesi (aynı kalma durumundan aynı kalma durumuna geçiş) için ise ortalama 41 gün gereklidir. Söz konusu yorumlar her bir hisse senedi için de yapılabilir.

5. Sonuç

Teorik bir yaklaşım olan Markov zincirlerinin uygulamadaki kullanım alanları hızla gelişmektedir. Yöntem geleneksel analiz araçlarından farklı olarak stokastik (olasılıksal) süreçlere uygulanabilmesi açısından dikkate değerdir. Markov zincirleri analizinde gelecekteki durumun yalnızca bir önceki duruma koşullu olasılıkla bağlı olması söz konusu öngörümleme tekniğinin en önemli farklılığıdır.

Bu çalışmada, Markov zincirleri ile ilgili kuramsal açıklamaların yanı sıra yöntem BIST 100 şirketleri arasında toplam işlem hacmi en yüksek olan 10 hisse senedinin günlük fiyat verilerine uygulanmıştır. Uygulamanın amacı yatırımcılara hisse senetlerinin gelecekteki olası getirileri hakkında bilgi sunmaktır. Bu doğrultuda ilk olarak söz konusu hisse senetlerinin bir yıllık fiyatları temin edilmiş ve geçiş matrisleri oluşturulmuştur. Daha sonra geçiş matrislerinden geçiş olasılıkları matrisleri hesaplanmıştır. Elde edilen geçiş olasılıkları matrislerinden yararlanılarak uzun döneme dair bilgi sunan denge durumu olasılıkları bulunmuştur. Bir sonraki aşamada ise denge durum vektörleri ve fiyat değişimleriyle hisse senetlerinin beklenen değerleri hesaplanmıştır. Çalışmada son olarak ise durumların yinelenme sürelerine ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar somut olmakla beraber yöntemin hassas ve uygulama gücü bulunan bir analiz aracı olduğu söylenebilir. Nitekim Markov zincirleri ile finansal getiri analizinin bireysel yatırımcılardan ziyade portföy yöneticileri ve yatırım uzmanı gibi kurumsal yatırımcılar tarafından uygulanması önerilmektedir.

Sayısal yöntemler karar vericilere nesnel bilgiler sunmaktadır. Fakat söz konusu yöntemlerin mutlaka dikkatli kullanılması gereklidir. Nitekim hemen hemen tüm yöneylem araştırması tekniklerinde analizlerde kullanılan küçük veri hataları, yöntemin uygulanmasında göz ardı edilen zorunlu unsurlar ya da bulguların yorumlanmasında yanlış değerlendirmeler söz konusu yöntemlerin geçerliliğini ve güvenilirliğini sıfırlayabilir. Bu doğrultuda araştırmacılar Markov zincirleri yönteminin duyarlılığını ya da güvenilirliğini hem doğrudan hem de diğer geleneksel yöntemlerle kıyaslayarak test edebilirler. Bununla birlikte, çalışmanın literatür incelemesi kısmında da görüldüğü üzere yöntem çok farklı alanlara uygulanabilir. Nihayetinde, araştırmacılar ve uygulamacılar söz konusu yöntemin kullanım alanlarını genişletebilirler ve karar vericiler için doğruluğu sınanmış pratik bilgilere ulaşabilirler.

Kaynakça

- Akyurt, İ. Z. (2011), Ülke Derecelendirme Sisteminin Markov Zinciri ile Analizi, *Yönetim*, 22(69), 45-60.
Alp, S. ve Öz, E. (2009), Markov Zinciri Yöntemi İle Taşınabilir Bilgisayar Tercihlerinin Analizi, *Akademik İncelemeler*, 4(2), 37-54.

- Alp, S. ve Sarıoğlu, K. (2017). Döviz Kurundaki Değişimin Satış Rakamları Üzerindeki Etkisinin Markov Zinciri Modeli ile Analizi, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(4), 49-65.
- Aytemiz, T. ve Şengönül, A. (2004), Markov Zincirlerinin Ekonomik Bir Probleme Uygulanması: Perakende Alışverişlerde Bireysel Olarak Kullanılan Madeni Para Stratejilerinin Karşılaştırmalı Analizi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 29-43.
- BIST 100 Hisse Senetleri Günlük Kapanış Verileri (2020). <https://tr.investing.com/equities/turkey>, 25.07.2020.
- Can, T. ve Öz, E. (2009), Marka Tercihlerine ve Tercih Nedenlerine Gizli Markov Modelinin Uygulanması, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 167-185.
- Çam, S. ve Kılıç, S. B. (2018), Altın Fiyatı Günlük Getirilerinin Yapay Sinir Ağları Algoritması ve Markov Zincirleri Modelleri ile Tahmini, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi (IJEAS)*, 18. EYİ Özel Sayısı, 681-694.
- Ercan, Ö. (2020), Markov Zincirleri Modellemesi ile Gençlerin Spor Ayakkabı Marka Tercihlerinin Belirlenmesi, *R&S – Research Studies Anatolia Journal*, 3(2), 131-141.
- Hillier, F. S. ve Lieberman, G. J. (2001), *Introduction to Operations Research*, McGraw-Hill Book Company, Singapore.
- Huang, J. C., Huang, W. T., Chu, P. T., Lee, W. Y., Pai, H. P., Chuang, C. C. ve Wu, Y. W. (2017), Applying a Markov Chain for the Stock Pricing of a Novel Forecasting Model, *Communications in Statistics-Theory and Methods*, 46(9), 4388-4402.
- Idolor, E. J. (2011), The Long-Run Prospect of Stocks in the Nigerian Capital Market: A Markovian Analysis, *Journal of Research in National Development*, 9(1), 388-400.
- İlarslan, K. (2014), Hisse Senedi Fiyat Hareketlerinin Tahmin Edilmesinde Markov Zincirlerinin Kullanılması: İMKB 10 Bankacılık Endeksi İşletmeleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Journal of Yaşar University*, 9(35), 6185-6198.
- Karaca, M. E. ve Alp, S. (2017), Markov Zincirleri Yöntemi Kullanılarak Altın Fiyatları ile BIST 100 Endeksi Arasındaki İlişkinin Analizi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 18(40), 1-12.
- Karahanoğlu, İ. (2005), Türkiye'deki Kalkınma Bankalarının Sermaye Yeterlilik Rasyolarının Markov Zincirleri Yöntemi ile Tahmin Edilmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 1236-1246.
- Kılıç, S. B. (2005), Test of the Weak Form Efficient Market Hypothesis for the İstanbul Stock Exchange by Markov Chains Methodology, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 333-342.
- Kılıç, S. B. (2013), Estimating Probability of Session Returns for İstanbul Stock Exchange 100 Index as Markov Chain Process, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 501-512.
- Kıral, E. (2018), Markov Analizi ile Cep Telefonu Operatör Tercihlerinin Belirlenmesi: Adana İli Üzerine Bir Uygulama, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 35-47.
- Kıral, E. ve Uzun, B. (2017), Forecasting Closing Returns of Borsa İstanbul Index with Markov Chain Process of the Fuzzy States, *Journal of Economics, Finance and Accounting (JEFA)*, 4(1), 15-24.
- Köse, E., Genç, T. ve Kabak, M. (2015), Markov Analizi ile İnsan Gücü Planlaması, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(2), 1-12.
- Liu, T. (2010), Application of Markov Chains to Analyze and Predict the Time Series, *Modern Applied Science*, 4(5), 162-166.
- Mills, T. C. ve Jordanov, J. V. (2003) The Size Effect and the Random Walk Hypothesis: Evidence from the London Stock Exchange Using Markov Chains, *Applied Financial Economics*, 13(11), 807-815.
- Özdağoğlu, A., Özdağoğlu, G. ve Gümüş, G. K. (2012), Altın Fiyatındaki Dağılımların Markov Zinciri ile Analizi: Uzun Erimli Olasılıklar, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40, 119-142.
- Özdemir, A. ve Demireli, E. (2014), Hisse Senedi Fiyat Verimliliğinin Markov Zincirleri ile Analizi BIST Teknoloji Endeksi Hisse Senedi Fiyatları Üzerine Bir Uygulama, *Verimlilik Dergisi*, 1, 41-60.

- Özdemir, A. Y. ve Gümüşoğlu, Ş. (2007), İşletmelerin Tahminleme Sorunlarının Çözümlemesinde Markov Zincirleri Analizinin Uygulanması, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 337-359.
- Özel, G. (2019). Markov Zinciri Kullanarak Ankara İli İçin Hava Kirliliği Tahmini, *Bilge International Journal of Science and Technology Research*, 3(2), 144-151.
- Özel, G. ve Solmaz, A. (2012), Türkiye'de Deprem Tekrarlanma Zamanının Tahmini ve Neotektonik Bölgelere Göre Depremselliğin Markov Zinciri ile İncelenmesi, *Çankaya University Journal of Science and Engineering*, 9(2), 125-138.
- Parzen, E. (1962), *Stochastic Processes*, Holden-Day Inc., USA.
- Pfeifer, P. H. ve Carraway, R. L. (2000), Modeling Customer Relationships As Markov Chains, *Journal of Interactive Marketing*, 14(2),43-55.
- Reis, M. ve Dotal, H. (2016), Markov Zinciri Modeli Kullanılarak Kahramanmaraş İli İçin Gelecekteki Hidrolojik Kuraklık Olasılıklarının Belirlenmesi, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 16(1), 34-43.
- Shiyun, W., Guan, L. K. ve Chang, C. (1999), A New Methodology for Studying Intraday Dynamics of Nikkei Index Futures Using Markov Chains, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 9, 247-265.
- Soykan, Y. (2010), Markov Zincirleri ile Pazar Payı Araştırma Modeli ve Otomobil Lastiği Pazarında Bir Uygulama, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 1-11.
- Şentürk, S. ve Alp, S. (2016), Mobil Operatör ve İnternet Servis Sağlayıcı Tercihlerinin Markov Zinciri Yöntemi ile Analizi, *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 13, 133-151.
- Taha, H. A. (2007), *Operations Research: An Introduction*, Pearson, USA.
- Temel, T., Tansel, A. ve Güngör, N. D. (2005), Convergence Of Sectoral Productivity in Turkish Provinces: Markov Chains Model, *International Journal of Applied Econometrics and Quantitative Studies*, 2(2), 65-98.
- Tütek, H., Gümüşoğlu, Ş., Özdemir, A. (2016), *Sayısal Yöntemler: Yönetmel Yaklaşım*, Beta Basım Yayım, 7. Bası: İstanbul.
- Winston, W. L. (2004), *Operations Research-Applications and Algorithms*, Brooks/Cole, Fourth Ed., USA.
- Yavuz, S. ve Karabulut, T. (2016), Markov Analizi ile Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Marka Tercihlerinin Belirlenmesi, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(17), 221-235.

Ek A.BIST 100'deki 10 Hisse Senedinin Geçiş Olasılıkları Matrisi

P_{THYAO}	1	2	3	P_{GARAN}	1	2	3
1	0,440	0,008	0,552	1	0,492	0,008	0,500
2	0,500	0,000	0,500	2	0,667	0,000	0,333
3	0,567	0,025	0,408	3	0,492	0,016	0,492
P_{ASELS}	1	2	3	P_{AKBNK}	1	2	3
1	0,484	0,024	0,492	1	0,475	0,017	0,508
2	0,400	0,000	0,600	2	0,556	0,000	0,444
3	0,517	0,017	0,467	3	0,475	0,058	0,467
P_{HALKB}	1	2	3	P_{KRMDM}	1	2	3
1	0,544	0,040	0,416	1	0,466	0,103	0,431
2	0,385	0,000	0,615	2	0,480	0,080	0,440
3	0,459	0,072	0,468	3	0,454	0,102	0,444
P_{PETKM}	1	2	3	P_{VAKBN}	1	2	3
1	0,479	0,083	0,438	1	0,420	0,036	0,545
2	0,533	0,000	0,467	2	0,333	0,000	0,667
3	0,478	0,044	0,478	3	0,484	0,039	0,477
P_{ISCTR}	1	2	3	P_{KOZAA}	1	2	3

1	0,496	0,025	0,479		1	0,393	0,016	0,590
2	0,500	0,000	0,500		2	0,333	0,000	0,667
3	0,451	0,041	0,508		3	0,589	0,008	0,403

REVISITING GANDHIAN THOUGHT: AN EPILOGUE TO THE WOMEN'S EMANCIPATION

Correspondent Author: Salman SIDDIQUE

Gandhi Felsefesini Dikkate Almak: Kadın Haklarına Dair

Salman SIDDIQUE¹
Naseem BANO²

ARTICLE INFORMATION

Makale Geliş Tarihi : 1/12/2020
Makale Kabul Tarihi : 28/12/2020

Keywords:

Women,
Freedom,
Gandhi,
Indian National Movement

ABSTRACT

The most remarkable feature that underlies the practical philosophy of Mahatma Gandhi is that he attempted to achieve changes in the society not on a superficial level however at a more profound level the change must be brought from very deeper level, this is the thing that he thought and worked upon until his last day to heavenly abode, subsequently setting a model for the future ages to follow. According to him the change must be brought from very deeper level. Gandhi's influence made women aware of their potential in contemporary society he gave them encouragement and confidence, making them realize that they are equal human being as men, and their role is important as men in society and both men and women are supplementary and dependent to each other. So, women's role is important for freedom fight so, national movement would not succeed without their involvement. I will be discussed about the Gandhian concept, womanhood and how he made women capable to take participation in various sphere like, household, society and national movements. Gandhi always included women in his discussion of "human being". He brought out them of their homes and made them participate in social and political activities.

MAKALE BİLGİSİ

Submission Date : 1/12/2020
Accepted Date : 28/12/2020

Anahtar Kelimeler:

Kadın,
Özgürlük,
Gandhi,
Hindistan Ulusal Hareketi

ÖZ

Mahatma Gandhi'nin felsefesinin altında yatan en dikkat çekici özellik, toplumdaki değişiklikleri yüzeysel olmaktan ziyade daha derin bir düzeyde gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Gandhi'nin, ebedi istirahatgâhına kadar düşündüğü ve üzerinde çalıştığı ve gelecek çağlar için bir model oluşturduğu şey budur. Gandhi, kadınların çağdaş toplumdaki potansiyellerinin farkına varmalarını sağlayarak onlara cesaret ve güven verdi. Erkeklerle eşit olduklarını ve toplumdaki rollerinin erkekler kadar önemli olduğunu; hem erkek hem de kadınların tamamlayıcı ve birbirine bağımlı olduklarını fark etmelerini sağladı. Dolayısıyla, kadınların rolü özgürlük mücadelesi için önemlidir; ulusal hareket onların katılımı olmadan başarılı olamazdı. Gandhi, "insan olmak" tartışmasına kadınları her zaman dâhil etti. Gandhi onları evlerinden çıkardı; onların sosyal ve politik faaliyetlere katılmalarını sağladı.

1 *Aligarh Muslim University, Research Scholar in Philosophy Department of Philosophy, Aligarh (India), ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0002-9659-44260.salmanaligsid@gmail.com>*

2 *Aligarh Muslim University, Ph.D. in Philosophy Department of Philosophy, Aligarh (India), ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0002-9312-1981.naseembanoamu@gmail.com>*

1. Introduction

In any plan of life, Gandhi believed in the autonomy of women so, he maintained, woman has equal rights to “shape her own destiny as man has to shape his” (Gandhi, Constructive Programme, 1945). It is interesting to consider what Gandhi’s concept of an Indian womanhood was. Gandhiji had the novel idea and understanding that a woman is an individual in her own right as man have.

According to Gandhi, both men and women are dependent and supplementary to each other; Gandhi believed that, consciousness of women for her ‘chastity and ‘purity’ is the real strength of a woman. According to Gandhi if women were to be ‘free’ they had to be ‘fearless’. Gandhi properly understood that it was progressively a matter of psychological fear and helplessness, socially forced upon women by society and physical shortcoming which kept woman disabled (Kishwar, 1985). His consistent message to them was that were not the restraining infrastructure of men. Gandhi’s fantasy was to treat every individual as equal human being irrespective of caste and creed so, he thinks every individual should get equal opportunity to participate in everywhere in the society. When Gandhi felt that the condition of women is not as equal human being as men so, he raised a voice against the abuse of women. He was a religious and secular personality so; he links womanhood and manhood with the Upanishadic idea that the human soul (atman) is identical to the transcendental Brahman. *“There is the same atman in women as in man. It is not affected by differences in caste, sex, or country.”* (Gandhi, Letter to Sharadhabehn Kota, 1927).

Gandhi, after getting familiar with the women of country, realised, women, in India, are sufficient to be an equivalent member as the quiet specialist for the prosperity of the family and for nation as well. Women assumed the significant job as the partner of man in the field at the hour of sowing and reaping. Many of our movements stop halfway because of the condition of our women. Much of our work does not yield appropriate results, *“Anything that will impair the status of either of them will involve the equal ruin of them both.”* (Gandhi, Speech at Bhagini Samaj, Bombay, 1918).

Nevertheless, there is no question that there is a division anywhere. Although all are essentially one, it is also equally true that there is a crucial distinction between the two in there is difference in bodily makeup. Therefore, the vocation of the two must be distinct as well. The task of motherhood, which is often performed by the vast majority of women, involves attributes that man does not need to attain. She is passive, he is active: she is the bread keeper and distributor. In either meaning of the word, she is the caretaker (Parathara, 2016: 1409). The art of bringing up the infants of the race is her special and sole prerogative function. Without her care the race must become extinct. Females conceive, raise and feed infants from their bodies and have always taken responsibility for the maintenance, that is, the protection of the whole human species. Given their contribution in the primary sectors, they were not seen as contributing economically to their communities or being inside the manufacturing processes. The growth capacity of women is far from completely exploited due to socio-economic limitations and they have been forced back into the social hierarchical structure.

“There are no women blacksmiths and carpenters. But men and women work on the fields, the heaviest work being done by the males. The women keep

and manage the homes. They supplement the meager resources of the family, but man remains the bread winner.” (Parathara, 2016: 1409).

Further he said, *“My own opinion is that, just as fundamentally man and woman are one, their problem must be one in essence.”*(Gandhi, 1940b). Some difference in their vocations and roles is to be expected and accepted. Her biological makeup is different but, it does not mean she is there for ill treatment. It must be continually kept in mind that women are naturally entitled to enjoy the equal rights and liberty the same rights as men. *“Woman is gifted with equal mental capacities. She has the right to participate in the minutest details of the activities of man and has the same right to freedom and liberty as he.”*(Caplan, 1987: 290). Gandhi’s point of view, women must be cognizant and mindful to feel and acknowledge at each progression of their life that they are builders of their country and the peaceful world. This suggests man should build up the delicacy and the separation of woman; and woman should push off her demureness and become bold and gutsy. In Mahatma’s view, tremulous woman implied more extensive and wider occupational horizons for her. Regardless of the way he felt that each sex may will all in all win in a substitute extent of occupations, he denied that such bracketing was in the normal request of things. To illustrate the kind of occupational distribution he had in mind, he was given the examples of:

“Cooking is considered as the occupation of woman. But a soldier would be worthless who cannot cook his own food. Moreover, whilst woman naturally cooks for the household but, if we practically see cooking at large is scale is always done by men throughout the world.”(Reyland, 1977: 134).

So, he said both of them should work in their field without gendering the task and without losing their own identity as well and cooperate each other. He did believe that *“A man should remain man and yet should become woman; similarly, a woman should remain woman and yet become man.”* (Gandhi, Talks to Ashram women, 1926).

Gandhi knew that it is not easy to come over the prejudices and customs which had become ingrained in the collective subconscious of his culture since a long time. Gandhi concern the sacredness of the women’s pride and their freedom to take decision and She had the right to say ‘No’ even her better half, he wanted to see women as autonomous body as men. *“I want woman to learn the primary right of resistance. She thinks now that she has not got it.”* (Gandhi, Harijan, 1936). Gandhi said, the women as a human being as men should be entitled to have the right to her own body which she does not surrender for a lifetime with marriage. Be that as it may, this view is personally connected with his perspective on a noblewoman as a sexless being and real sex as just that which is intended with the end goal of multiplication. Gandhi contended that men should effectively liberate their spouses from house-hold affairs by sharing. This did not imply that women should surrender their house-hold job totally for some other occupation. Indeed, Gandhi was traditional enough to hope that a wife’s primary place would, in keeping with the gentleness and patience he attributed to women. *“Be in the home, particularly in the sense of caring for children.”* (Gandhi, The Evil of Purdah, 1929).

When he asked to summaries his views on women’s rights in marriage, he provided the statement: The vast majority of women perform the task of motherhood, which will still be fulfilled by, involves attributes that man does not need to possess. *“She is passive, he is active. She is essentially mistress of the house. He is bread-*

winner, she is the caretaker and distributor of the bread she is the caretaker in every sense of the term” (Bose, 1948: 240). The role of educated middle-class women in public life was an extension of her domestic place of selfless service. The opportunity for women to teach the art of reconciliation to the worrying world thirsting for this nectar was given. Literally, the capacity for passive suffering that Gandhi idealized was one of the major signs of her subordination. Yet Gandhi made another of the signs of subordination, the glorious cult of immortal womanhood. The symbol of our barbarism is to Gandhi, the domestic slavery of women. It is high time our women were liberated from this type of incubus. Domestic work does not require the time of a full-time woman. Gandhi blended in himself the best of both the masculine and feminine traits that he tried to merge in the men and women of India to make them whole and unified people. In the creation of his dream of a non-violent society, Gandhi envisaged a major and active role for women (Parathara, 2016:1412).

2. The impact of Gandhi’s feminism

Many eminent women joined Gandhi in the movement for the emancipation of women in India (Sahin, 2018). Sarojini Naidu (1879-1949), a well-known political leader and poet who worked relentlessly to spread the word among women, was among them.

Naidu worked closely with Gandhi and in her Presidential address in 1922 referred to him as the “flute of Sri Krishna”. She was one of the thousands who joined him against the salt-tax in the “March to the Sea”. Sarojini Naidu made strong and emotional speeches to the huge crowds who assembled to listen to her, travelling across the length and width of India. It was not just Indian women who were inspired by Gandhi. Inspired by him, Annie Besant is also one of them who became successful female orators of her day. In London (1887), she first encountered Gandhi (Norvell, 1997).

Aloo J. Dasrur and Usha H. Mehta argue that Unlike other reformers, who tried to seek an intellectual solution to women’s problems,

“Emotionally, Gandhi tried to emancipate them. The fact that women united to his conviction that they were strong and unshakeable, and he made them understand that their strength lay in their gentleness, commitment, tolerance, and maternal affection shows his appeal. In addition, they may be a catalyst to build a culture that is non-violent.” (ibid.1997: 12)

Gandhi envisioned an active role for women in walks of life dominated by men. For example, “he asked women to share in guarding the Sabarmati Ashram from thieves.” (Kishwar, 1985). It was female involvement in the national movement which seemed to concern him most. On a political level one could cite Gandhi’s keenness to include women in “Satyagraha” as another piece of evidence that, he was in fact a feminist. In discourses and compositions, he continually encouraged Indian women to participate in his satyagraha campaigns, especially in the charkha movement (Ryland, 1977). The section of women in the satyagraha struggle gave the movement another force. The women in India came out of purdah and effectively partook in the peaceful battle. Gandhi realized that, *“the women can be a leader in satyagraha which does not*

require the learning that books give but does require the stout heart that comes from suffering and faith." (Gandhi, Harijan 1940a).

Gandhiji made women's capacity for his brand of nationalism with its emphasis upon tolerance and converting the opposition by suffering and sacrifice was better than that of men. He advocated that, it is given to woman to show the art of peace and harmony to the warring world. He had significantly said that the woman is the incarnation of Ahimsa: ahimsa implies interminable love, which again implies boundless limit of tolerance.

"I do believe that it is woman's mission to exhibit Ahimsa at its highest and best... For woman is more fitted than man to make explorations and take bolder action in Ahimsa... For the courage of self-sacrifice woman is any day superior to man, as I believe man is to woman for the courage of the brute." (Gandhi, Harijan, 1938)

We should rediscover status of women and give them full regard and support, whenever they needed, in household and outside home.

He advocated his conviction by expressing that ahimsa requires limitless love, courage, and an ability to suffer voluntarily, when the event emerges. Gandhi had planned his technique and picked his specific forms of battle consciously and deliberately to empower this. In an effort to connect their struggle with the struggle for national movement, Gandhi actively included women. In this revolution, the crucial thing being that women were designed in a way that they don't need to leave their home affairs, they could stay at home and still contribute to the movement. As a masterpiece, the influence of Gandhi's support and inclusion of women was felt in the revolution (Kishwar, 1985).

Congressmen were approached to boycott government educational schools, law courts and legislatures as part of non-cooperation, and to challenge the British government by ahimsa for its unfair and discriminatory rules. The positive scheme, though, was about boycotting British products and spinning and wearing khadi. Both of these were famously placed by their positions in the household on the participation of women, for whom Gandhi had no significant squabble. In reality, his women's program supplemented their house-hold position and also managed to give them a sense of purpose in their prosaic life.

"The restoration of spinning to its central place in India's peaceful campaign for deliverance from the imperial yoke gives her women a special status. In spinning they have a natural advantage over men. Spinning is essentially a slow and comparatively silent process. Woman is the embodiment of sacrifice and therefore, non-violence. Her occupations must therefore be, as they are, more conducive to peace than war." (Gandhi, Letter to Triambaklal Popatlal, 1939).

Since nature has created sexes as complements of each other, their functions are also defined as are their forms. It was with a profound intuition that Gandhi could make women an important social basis for revolution without leaving their conventional position in society. Gandhi said that spinning and weaving was for women, "The first lesson in the school of industry." (Gandhi, Message to Gujarati Hindu Stree Mandal, 1917).

While for the middle-class women the charkha as companion and would supplement the income of the family, for poor women it was a means of livelihood. Further,

“The spinning-wheel should be, as it was, the ‘widows loving companion.’ But for the educated, well-to-do women, Gandhi’s appeal presented spinning “as a duty, as dharma”-a means by which to relate their lives with those of their poor country-women.”(Gandhi, Young India, March, 1921)

While it meant spinning and weaving for the mass of women, the well-to-do spinning yarn would not only allow women to be economically autonomous, but would also contribute to middle-class wealth, often even the only source of subsistence for lower-class families. Women were encouraged not only to give up their international finery, but also to perform khadi, which cleaned both soul and body, and the last thing is “khadi” became a sign of solidarity, or we may say that women from various walks of life have made a common bond. A huge movement took place during 1921 for burning foreign cloth which is called “Asahyog Andolan”. Sarla Devi Chaudharani took initiative to wear khadi sâri in daily life and she started to go even to parties as well in her swadesi khadi sari. Many other women joined her in this movement who become symbol of women hood. Gandhi showed equal importance of women in “Swadesi Andolan” because Gandhi knew that without participation of women, this movement cannot be controlled. He justified his idea by saying that; women’s sphere belongs to house-hold activities like, look after children, to dress them etc. It is necessary that women should be fired with the spirit of Swadeshi. He also considered women are more suitable than men in the movement. As he wrote in the Harijan on November 5, 1938,

“Women is more fitted than man to make explorations and take bolder action in ahimsa.” The depth of Gandhiji’s respect for women may be said to have been extraordinarily simply stated.”(Kishwar, 1985).

Gandhi had upheld three particular distinct level of women participation in the national development. To start with, women who had house-hold responsibilities, for example, care of kids and aged were to fulfill just their essential responsibilities which were not to be surrendered for the sake of national development. Second, a group of women from whom he expected a sacrifice of the pleasure of housekeeping and child rearing. On the off chance that previously wedded these women were required to live as celibate for the country. Third, it was expected that full time workers would remain single and devote themselves completely to the fight for independence. Ketu Katrak maintains that Gandhi, like other Indian social reformers, reinforced British liberal and imperial policies because they didn’t take any initiative to improve the inferior and subordinate position of women in the patriarchal family system. (Patel, 2020). For Gandhi, it was a long-term process to reform people’s cultural mindsets and solve the plague of misogyny and bigotry he internalized as a young man. The process was not an easy task however, he made an incredible progress from the perspective of social feminism. However, Gandhi seems to have been very influential in molding the personal aspirations of many a woman, who came into the national movement, away from marriage. Undoubtedly, Gandhi was a karma yogi who conscientiously sought to translate what he knew into the concrete discipline of moral conduct. Gandhi seems to have been extremely influential in molding the individual aspirations of numerous a woman, who came into the freedom fight, away from marriage. Without a doubt,

Gandhi was a karma yogi who scrupulously tried to make an interpretation of what he knew into the solid order of moral conduct. There are two realities which Gandhi acknowledged to take cooperation of women in opportunity, initial one is women covers the half of the population. He appealed to women to join the movement in large number. He said,

“Indian body would not be able to do its work properly if one half of it, namely the women, remained inactive and so he would appeal to his sisters of India to join the satyagraha movement in large numbers.”(Gandhi, The Bombay Chronicle, 1919)

Secondly as we all know Gandhiji wanted to get freedom through non- violence so, he chose women for this job because of their “inherent” capacity for non-violence. Rajkumari Amrit Kaur said,

“Of all the factors contributing to the awakening of women in India none has been so potent as the field of nonviolence which Gandhiji offered to women in his ‘war’ against British domination of India. It brought them out in their hundreds from sheltered homes, to stand the furnace of a fiery trial without flinching.”(Grover&Arora: 46, 1999).

He had a natural comprehension of women problems and their issues and had a profound withstanding compassion toward them. He was an unrelenting enemy of all unrighteousness and oppression, a friend of the humble and the downtrodden. Under his inspirational leadership, his supportive concern and caring encouragement, women could play a major role in the freedom fight.

3. Conclusion

No one did as much as Gandhi did to get millions of illiterate women out of the four walls of their homes. Born in 1869, to a man of his day. Among the women working in the Indian national movement and feminist movement, Gandhi became an affectionate personality as he spoke in their language, did what men wanted to do and urged other men to go with the same trend of Gandhi’s attempt to model Indian public life. The idea of equity feminism seemed unfamiliar to most women during the Indian Nationalist movement, with the exception of a limited percentage of middle-to-upper-class women who lived mainly in towns. Gandhi was remarkably forward- looking in his attitude toward women. He not only attacked the obvious social disabilities they suffered, but also elucidated more subtle aspects of discrimination, such as the preference for male children, exploitative male sexual attitudes, and the relegation of women to the home - all of which had been too long ignored in his own day, as in ours. If Gandhi was not always consistent in affirming his feminist ideals, it was because, like all human beings. No one has done as much as Gandhi has done. This is no mean tribute to Gandhi’s ability to mobilize Indian women. This is no mean tribute to Gandhi’s capacity to assemble Indian women. For a man of his time, conceived in 1869. Gandhi was astoundingly forward-looking in his opinion toward women. He not just assaulted the undeniable social disabilities they suffered, but also elucidated more subtle aspects of discrimination, for example, the inclination for male children, stereo- types of female timidity, exploitative male sexual mentalities, and keeping of women beneath the roof of home - all of which had been ignored in his own day, as in our own. If Gandhi was not taken initiative in insisting his women ‘s activist goals. Gandhi’s ideology made

women to find a new dignity in public life, an equal role model in the national mainstream, a new self-view and a consciousness and confidence that they could rebel against any evil to save themselves. From passive objects, women could become dynamic subjects or agents of reforms of their own issue as well as of the entire society.

References

- Bose, N. K. (1948), *Selections from Gandhi*, Ahmedabad: Navajivan Publishing House.
<https://www.mkgandhi.org/sfgbook/selectionsfromgandhi.htm>
- Caplan, P. (1987), *The Cultural Construction of Sexuality*, Tavistock Publications Limited.
- Gandhi, M. K. (1917), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting.
- Gandhi, M.K. (1907), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting.
- Gandhi, M.K. (1919), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Vol. XV.
- Gandhi, M.K. (1921), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Vol. XX.
- Gandhi, M.K. (1926), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Vol. XXXII.
- Gandhi, M.K. (1929), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, XLI.
- Gandhi, M.K. (1936), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Vol. LXII.
- Gandhi, M.K. (1938), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Vol. V.
- Gandhi, M.K. (1939), *Collected Works of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting Vol. LXXVII
- Gandhi, M.K. (1940), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Vol. LXXXVII
- Gandhi, M.K. (1940), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Vol. LXXI.
- Gandhi, M.K. (1945), *Constructive Program-Its Meaning and Place*. Prabhat Prakashan.
- Gandhi, M.K. (1927), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Vol. LXXXVII.
- Gandhi, M.K. (1947), *Collected work of Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Vol. XXXV
- Gandhi, M.K. (1958), *Collected Works of Mahatma Gandhi*, Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, VOL, XXXIII.
- Grover, & Arora, R. (Eds), (1993), "Great Women of Modern India", *Deep and Deep Publications*, 4
- Kishwar, M. (1985), "Gandhi on Women", *Economic and Political Weekly*, 1691-1702
- Norvell, L. (1997), "Gandhi and the Indian Women's Movement", *The British Library Journal*, 23(1), 12-

27.

Patel, V. O (2020, November 12). www.mkgandhi.com. Retrieved from

<https://www.mkgandhi.org/main.htm>

Ryland, S. (1977) "The Theory and Impact of Gandhi's Feminism", *Journal of South Asian Literature*, 12(3/4), 131-143.

Sahin, H. H. (2018), "Madunların Kimliksel Varoluşunda Kadın İmgesi: İndira Gandhi Örneği", "The Image of Woman in the Identity Existence of Subordinates: The Case of Indira Gandhi", *Kadın Çalışmalarında Güncel Konular*, Eğitim Pub.172,173.